

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

**BEBKA, OKA VE DAKA BAĞLAMINDA KALKINMA
AJANSLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hasan Ege SÖYÜT**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR**

ANKARA - 2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

**BEBKA, OKA VE DAKA BAĞLAMINDA KALKINMA
AJANSLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hasan Ege SÖYÜT**

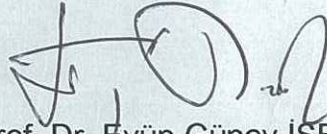
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR**

ANKARA - 2012

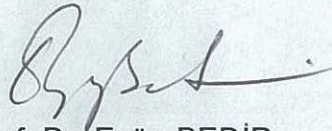
ONAY

Hasan Ege SÖYÜT tarafından hazırlanan "BEBKA, OKA ve DAKA Bağlamında Kalkınma Ajansları" başlıklı bu çalışma 27/ 12/ 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/ oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

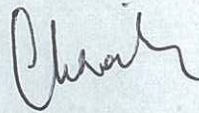
DANIŞMAN:

Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR

ÜYE:

Prof. Dr. Eyüp BEDİR

ÜYE:

Yrd. Doç. İhsan KELEŞ

ÖNSÖZ

Küreselleşme diye tabir edilen, ekonomiden siyasete, kültürden gündelik yaşamın her alanına kadar etkisini hissettiren çok yönlü değişimler sürecinde bölge kavramı ve bölgesel kalkınma anlayışı da değişim geçirmiştir. Önceleri merkezi idarelerin belirleyiciliğinde bulunan ve ona göre şekillenen bölgesel politikalar yerini; yerel dinamiklerin önemine ve harekete geçirilmesine dayanan, katılımcılık, şeffaflık, yerellik gibi ilkelere vurgu yapan yeni bölgesel kalkınma anlayışına bırakmıştır. Bu yeni yaklaşımın kurumsal ayağını ise, ana amaçları bölgenin potansiyel kaynaklarını harekete geçirmek, bölgeye yatırım çekmek ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamak olan Bölgesel Kalkınma Ajansları oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde yarım asırdan fazla geçmişe sahip olan ve farklı şekillerde ve yapılarla uygulanma alanı bulan kalkınma ajansları, Türkiye’de ise Avrupa Birliği’ne tam üyelik müzakereleri ile gündeme gelmiş, görece yeni sayılabilecek yerel niteliği ağır basan kurumlardır.

“BEBKA, OKA ve DAKA Bağlamında Kalkınma Ajansları” başlıklı bu tezin amacı, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik sürecinde, bölgesel politikaların uyumu kapsamında 5449 sayılı Kanunla kurulan ve işlerlik kazanmış kalkınma ajanslarının faaliyet ve uygulamalarını örnek üç ajans üzerinden karşılaştırarak incelemektir.

Tez çalışmam sürecinde değerli önerilerini ve desteğini esirgemeyen, başta tez danışmanım Prof. Dr. Eyüp G. İSBİR’e ve yüksek lisans öğrenimim boyunca sahip oldukları bilgi birikimlerini ve deneyimlerini aktaran tüm hocalarıma gösterdikleri emek ve fedakârlıktan ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

Hasan Ege SÖYÜT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE BÖLGE, BÖLGESEL DENGESİZLİK VE BÖLGESEL KALKINMA

1.1. BÖLGE KAVRAMI	5
1.1.1. Avrupa Birliği'nde Bölge Kavramı	9
1.1.2. Türkiye'de Bölge Kavramı	12
1.2. BÖLGE AYRIMLARI	14
1.2.1. Ekonomik Yapılarına Göre	14
1.2.1.1. Homojen Bölge	15
1.2.1.2. Kutuplaşmış (Polarize) Bölge	16
1.2.1.3. Plan Bölge	18
1.2.2. Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre	19
1.2.2.1. Gelişmiş Bölge.....	19
1.2.2.2. Gelişmekte Olan Bölge	20
1.2.2.3. Az Gelişmiş Bölge	20
1.2.3. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması.....	22
1.2.3.1. Avrupa Birliği'nde İ.B.B.S.....	22
1.2.3.2. Türkiye'de İ.B.B.S.....	25
1.3. KÜRESELLEŞME VE DEĞİŞEN BÖLGE ANLAYIŞI	26
1.4. BÖLGESEL DENGESİZLİK	29
1.4.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı	29
1.4.2. Bölgesel Dengesizliğin Sebepleri.....	30

1.4.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Dengesizlikler	32
1.4.4. Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikler	36
1.5. BÖLGESEL KALKINMA	43
1.5.1. Bölgesel Kalkınma Kavramı	43
1.5.1.1. Geleneksel – Yeni (Modern) Bölgesel Kalkınma Anlayışı	44
1.5.2. Bölgesel Kalkınmanın Temel İlkeleri	48
1.5.3. Bölgesel Kalkınmanın Amaçları	49
1.5.3.1. Büyüme Amacı	50
1.5.3.2. İstikrar Amacı	50
1.5.3.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı	50
1.5.4. Bölgesel Kalkınmanın Araçları	51
1.5.4.1. Bölge Planlama	51
1.5.4.2. Kamu Yatırımları	52
1.5.4.3. Teşvik Tedbirleri	53
1.5.4.4. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması	55
1.5.4.5. Özel Amaçlı Bölgeler	55

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA	58
2.1.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları Uygulanma Nedenleri ve İlkeleri	58
2.1.2. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikaların Gelişim Süreci	60
2.1.2.1. Birinci Dönem (1957- 2000)	60
2.1.2.2. İkinci Dönem (2000- 2006)	66
2.1.2.3. Üçüncü Dönem (2007- 2013)	69
2.1.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Araçları	71
2.1.3.1. Yapısal Fonlar	71
2.1.3.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	72
2.1.3.1.2. Avrupa Sosyal Fonu	73

2.1.3.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu	73
2.1.3.1.4. Avrupa Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı	74
2.1.3.2. Uyum Fonları	75
2.1.3.3. Avrupa Yatırım Bankası Kredileri.....	76
2.1.3.4. Avrupa Birliği Dayanışma Fonu	77
2.1.3.5. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı	77
2.1.3.6. Yeni Topluluk Girişimleri	79
2.1.4. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikalarının	
Belirlenmesinde Etkili Kurumlar.....	80
2.1.4.1. Bölgeler Komitesi.....	80
2.1.4.2. Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği.....	82
2.1.4.3. Avrupa Yatırım Bankası.....	82
2.1.4.4. Avrupa Birliği Sayıştay.....	83
2.2. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA.....	84
2.2.1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi	84
2.2.1.1. 1923- 1950 Dönemi	84
2.2.1.2. 1950-1960 Dönemi	86
2.2.1.3. Planlı Dönem	87
2.2.1.3.1. Kalkınma Planlarında Bölgesel Kalkınma Politikaları	88
2.2.2. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Plan ve Projeler	96
2.2.2.1. 1960- 1980 Döneminde Gerçekleşen Bölgesel Kalkınma	
Projeleri	97
2.2.2.1.1. Köyceğiz-Dalaman Projesi	97
2.2.2.1.2. Antalya Projesi	97
2.2.2.1.3. Doğu Marmara Projesi	98
2.2.2.1.4. Zonguldak Projesi.....	98
2.2.2.1.5. Keban Projesi	99
2.2.2.1.6. Çukurova Bölgesi Projesi	99
2.2.2.2. 1980 Sonrası Entegre Bölgesel Gelişme Projeleri.....	100
2.2.2.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	100
2.2.2.2.2. Doğu Anadolu Projesi (DAP).....	101
2.2.2.2.3. Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Projesi (DOKAP).....	102

2.2.2.2.4. Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi.....	103
2.2.2.2.5. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi.....	103
2.2.2.3. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması	104
2.2.2.4. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı.....	105
2.2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Belirlenmesinde	
Etkili Kurum ve Kuruluşlar	106
2.2.3.1. Kalkınma Bakanlığı.....	106
2.2.3.2. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	109
2.2.3.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve	
Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB).....	110
2.2.3.4. GAP İdaresi	111
2.2.3.5. Kalkınma Ajansları.....	112
2.2.3.6. Diğer Kurum ve Kuruluşlar.....	113
2.3. BÖLGESEL KALKINMA HUSUSUNDA AVRUPA BİRLİĞİ VE	
 TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	114
2.3.1. Katılım Ortaklığı Belgeleri	115
2.3.2. İlerleme Raporları	117
2.3.3. Türkiye’de Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma	
Programları	123
2.3.3.1. Doğu Anadolu Kalkınma Programı	123
2.3.3.2. TR 82, TR 83 ve TR A1 Düzey II Bölgeleri Kalkınma	
Programları.....	124
2.3.3.3. TR A2, TR 72, TR52 ve TR B1 Düzey II Bölgeleri	
Kalkınma Programları.....	124
2.3.3.4. TR 90 Düzey II Bölgesi Kalkınma Programı	125
2.3.3.5. Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı	125
2.3.3.6. Türkiye- Yunanistan Sınır Ötesi İşbirliği Programı	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGE KALKINMA AJANSLARI

3.1. BÖLGE KALKINMA AJANSLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ.....	128
3.1.1. Bölge Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı	128

3.1.2. Bölge Kalkınma Ajansları Tanımları ve Türleri.....	130
3.1.3. Bölge Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Faaliyetleri.....	132
3.1.4. Bölge Kalkınma Ajanslarının İdari ve Personel Yapıları.....	134
3.1.5. Bölge Kalkınma Ajanslarının Finansmanı	134
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGE KALKINMA AJANSLARI	136
3.2.1. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı	136
3.2.2. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri	137
3.2.3. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Faaliyetleri.....	139
3.2.4. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Finansmanı	142
3.2.5. Avrupa Birliği'ne Üye Bazı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları ...	143
3.2.5.1. Fransa'da Bölge Kalkınma Ajansları.....	144
3.2.5.2. İtalya'da Bölge Kalkınma Ajansları	146
3.2.5.3. Polonya'da Bölge Kalkınma Ajansları	147
3.3. TÜRKİYE'DE BÖLGE KALKINMA AJANSLARI	149
3.3.1. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının Gelişim Süreci	149
3.3.2. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	151
3.3.3. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının İdari ve Personel Yapıları.....	155
3.3.4. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının Bütçe ve Finansmanı	161
3.3.5. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının Denetimi	163
3.3.6. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarından Beklentiler.....	164

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AKTİF DURUMDAKİ KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLLERİ: BEBKA, OKA VE DAKA ÖRNEĞİ

4.1. TR41 BURSA- ESKİŞEHİR- BİLECİK KALKINMA AJANSI (BEBKA).....	171
4.1.1. TR41 Bölgesinin Genel Özellikleri	171
4.1.2. Ajansın İdari Yapısı.....	172
4.1.3. Ajansın Amaçları, Vizyon ve Misyonu	173

4.1.4. Ajansın Bütçesi	174
4.1.5. Ajansın Faaliyet ve Uygulamaları	176
4.1.5.1. 2010 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	176
4.1.5.2. 2011 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	177
4.1.6. Bölge Planı Çalışması	181
4.2. TR83 ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI (OKA).....	183
4.2.1. TR83 Bölgesinin Genel Özellikleri	183
4.2.2. Ajansın İdari Yapısı.....	185
4.2.3. Ajansın Amaçları, Vizyon ve Misyonu	186
4.2.4. Ajansın Bütçesi	187
4.2.5. Ajansın Faaliyet ve Uygulamaları	188
4.2.5.1. 2009 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	188
4.2.5.2. 2010 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	189
4.2.5.3. 2011 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	194
4.2.6. Bölge Planı Çalışması	201
4.3. TR B2 DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI (DAKA)	201
4.3.1. TR B2 Bölgesinin Genel Özellikleri	202
4.3.2. Ajansın İdari Yapısı.....	204
4.3.3. Ajansın Amaçları, Vizyon ve Misyonu	205
4.3.4. Ajansın Bütçesi	206
4.3.5. Ajansın Faaliyet ve Uygulamaları	207
4.3.5.1. 2010 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	207
4.3.5.2. 2011 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları	211
4.3.6. Bölge Planı Çalışması	215
4.4. KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME.....	216
SONUÇ.....	224
KAYNAKÇA	230
ÖZET	245
ABSTRACT	247

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
a.g.r.	: adı geçen rapor
AB	: Avrupa Birliği
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
ASF	: Avrupa Sosyal Fonu
BEBKA	: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
BKA	: Bölge Kalkınma Ajansı
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
Der.	: Derleyen
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilâtı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
ERDF	: European Regional Development Fund
ERVET	: Emilia-Romagna Valorizzazione Economica Territorio SpA
ESF	: Avrupa Sosyal Fonu
EURADA	: European Association of Regional Development Agencies
EUROSTAT	: Statistical Office Of The European Union
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayrisafi Millî Hâsıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
Haz.	: Hazırlayan

IPA	: Instrument for Pre-accession Assistance
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
KBGSYİH	: Kişi Basına Düsen Gayrisafi Yurt içi Hâsıla
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Başkanlığı
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KP	: Kalkınma Planı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NUTS	: The Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OHAL	: Olağanüstü Hal
OKA	: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ÖİKR	: Özel İhtisas Komisyonu Raporu
S.	: Sayı
s.	: sayfa
STK	: Sivil Toplum kuruluşları
TL.	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vol.	: Volume (Cilt)
ZBK	: Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: DPT ve İmar İskân Bakanlığınca Belirlenen Homojen Bölgeler.....	16
Tablo 2: Türkiye’de Yerleşme Merkezleri Kademeleşmesine Göre Belirlenen Polarize Bölgeler	17
Tablo 3: Avrupa Birliği’nde Bölge Sınıflandırması ve Sayıları	23
Tablo 4: NUTS Nüfus Eşikleri.....	23
Tablo 5: Sosyo-Ekonomik Gelişmişliğe Göre Kademeli İl Grupları.....	40
Tablo 6: İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010).....	41
Tablo 7: Geleneksel ve Yeni Bölgesel Politikaların Özellikleri.....	47
Tablo 8: AB’ye Aday Ülkelere Katılım Öncesi Mali Yardımlar	78
Tablo 9: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi	93
Tablo 10: Bazı AB Ülkelerinde Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri.....	138
Tablo 11: AB ve Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Faaliyetleri ...	141
Tablo 12: Bazı AB Ülkelerinde ve Türkiye’de BKA Gelir Kaynakları.....	143
Tablo 13: AB Ülkelerinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları.....	144
Tablo 14: 2010 Yılı Türkiye’deki Kalkınma Ajansları Personel Niteliği ve Sayısı	159
Tablo 15: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının 2010 Yılı Gider Tablosu	163
Tablo 16: Türkiye’de Aktif Durumda Faaliyette Bulunan Kalkınma Ajansları	170

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Destekler	153
Şekil 2: Örnek Bir Kalkınma Ajansı Organizasyon Yapısı	157
Şekil 3: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarında Çalışan Personelin Statüye Göre Dağılımı	160
Şekil 4: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarında Çalışan Personelin Eğitim Düzeyi	160
Şekil 5: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının 2010 Yılı Gelirlerinin Grup Bazında Dağılımı	162

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Düzey 1 Grubunda Yer Alan 12 İstatistiksel Bölge Birimi	26
Harita 2: Düzey 2 Grubunda Yer Alan 26 İstatistiksel Bölge Birimi	26
Harita 3: AB’de Satın Alma Gücü Paritesi (SPA) Esas Alındığında NUTS II Bölgelerinde Kişi Başı GSYİH Oranları.....	34
Harita 4: AB NUTS II Bölgelerinde 15-64 Yaş Arası İstihdam Oranı	35
Harita 5: AB NUTS II Bölgelerinde İşsizlik Oranları.....	35
Harita 6: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003).....	38
Harita 7: Kalkınmada Öncelikli Yöreler Haritası	105

GİRİŞ

Sanayileşmeyle başlayan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise iyice artışa geçen, sermayenin, beşeri ve doğal kaynakların eşit düzeyde dağılmamasından kaynaklanan bölgesel dengesizlik sonucunda bölgeler birbirinden farklı kalkınmışlık seviyesine ulaşmış, sosyal ve ekonomik problemler artarak derinleşmeye ve kronik bir hal almaya başlamıştır. Bu durum karşısında o döneme kadar bölgesel kalkınmanın sağlanmasında uygulanmakta olan politika ve araçların yeniden sorgulanması sonucunu doğurmuş ve geleneksel bölge kalkınma politika anlayışının ve kurumsal yapıların bölgesel dengesizlikleri gidermede yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Zaman içinde ulusal kalkınma anlayışından uzaklaşmaya başlanmış; bunun yerine bölge sorunlarını tespit edip, bu sorunları bölgenin öz potansiyellerini kullanarak çözmeye çalışan yeni bölgesel kalkınma anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Ayrıca dengeli kalkınmanın sağlanması bakımından, toplumun farklı kesimlerinin bir araya getirilmesi gerekliliği ve oluşturulacak yapının, kalkınmanın çok boyutlu ve dinamik özelliğine uygun olarak, esnek ve değişimlere kolay adapte olabilir tarzda, çabuk karar alabilen ve uygulayabilen bir nitelik arz etmesi gerekliliği, kalkınma ajansları adı verilen kurumları gündeme getirmiştir.

Bölgeler arası uyumun sağlanması ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması Avrupa Birliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda AB çeşitli dönemlerde farklı bölgesel politika uygulamalarına başvurmuş, değişik mali ve teknik yöntemlerle bu politikaları geliştirmeye çalışmıştır. Bölgesel sorunları önlemek ve en az seviyeye indirmek için AB ülkeleri 1950'lerden itibaren bölge kalkınma ajansları kurmaya başlamıştır. AB'de kalkınma ajanslarına verilen önem özellikle 1990'lı yıllardan sonra yeni üye ülkelerin katılımı sonucu yaşanan genişleme nedeniyle Birlik içi ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla daha da artmıştır.

Türkiye'de bölgesel kalkınma ile ilgili çalışmalar ve bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması konusu 1960'lı yıllarda planlı ekonomiye

geçişle birlikte başlamış, kalkınma planlarında da s. Türkiye'nin özellikle doğusu ve batısı arasındaki gelişmişlik seviyesinin farklılığı bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu amaçla Türkiye'de farklı plan ve projeler geliştirilerek bölgesel kalkınmanın sağlanmasına çalışılmış ancak uygulanan plan ve projeler ya başarısız olmuş ya da başarısı çeşitli sebeplerden dolayı sınırlı kalmıştır.

Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte bölgesel kalkınma politikalarında Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken hedefler arasında sunulan bu yeni bölgesel kalkınma anlayışının gereği olarak Türkiye'de yasal, kurumsal ve anlayış olarak değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. İlk olarak AB müktesebatına göre, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sistemi Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiştir. Daha sonra 25 Ocak 2006 tarihinde TBMM'de 31 esas ve 5 geçici maddeden oluşan 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile Kalkınma Ajanslarının kurulmasının yasal altyapısı tamamlanmıştır. Bu kanun esas alınarak Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı olmak üzere iki pilot ajans 2006 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. Kasım 2008'de Bakanlar Kurulu Kararı ile de İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, yirmi üç il kapsayan sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur. 14.07.2009 tarihinde on altı tane daha Kalkınma Ajansı kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle Türkiye'de Kalkınma Ajansları sayısı yirmi altıya yükselmiştir.

Türkiye'deki Kalkınma ajansları konusunda yakın zaman kadar yapılmış bilimsel çalışmalar ve araştırmalar kalkınma ajanslarının gerekliliği veya hukuki durumları üzerine olmuştur. Şuan gelinen noktada Türkiye'de kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma hususunda yasal altyapısı oluşturulmuş, kurumsallaşmış ve tam anlamıyla faaliyete geçmiş birer aktör haline gelmişlerdir. Bu aşamadan sonra ajansların amaçlarının, birimleri aracılığıyla yaptığı çalışmaların, faaliyet ve uygulamaların değerlendirilmesi,

faaliyet gösterdikleri bölgelere hangi açılardan ne ölçüde katkı sağladıklarının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Bölgelerarası ve bölge içi dengesizlikleri ortadan kaldırmak ya da azaltmak maksadıyla kurulan bölgesel kalkınma ajansları ve ajansların bu amaç doğrultusundaki faaliyet ve uygulamaları ve bunların etkinliği ve verimliliği bu çalışmanın genel problem alanını oluşturmaktadır. Ajans sayısının fazla olması nedeniyle örnek inceleme için sosyoekonomik gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı üç bölgede faaliyet gösteren üç kalkınma ajansı seçilmiştir.

Kaynak taraması aşamasında, kalkınma ajansları üzerine çalışma yapan kamu kurum ve kuruluşları ile çeşitli araştırma merkezlerinin yayınlarından ve yerli ve yabancı internet sitelerinden istifade edilmiş, ayrıca daha önce bu konuda yazılan kitap, makale, araştırma raporları, bültenler taranmıştır. Bununla birlikte, örnek olarak incelenen ajansların faaliyet raporları, çalışma programlarından ve internet sitelerindeki bilgilerden yararlanılmıştır.

Çalışmada Türkiye’de bölgelerarası dengesizliklerin uzun yıllardır süregelen bir problem olduğu, Türkiye’nin AB’ye uyum süreci öncesi dönemde uyguladığı bölgesel kalkınma politikalarının olumlu sonuçlar veremediği ve kalkınma ajanslarının bu sorunları çözmeye önemli rol oynayacağı varsayılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü kavramsal çerçeveden oluşmaktadır. Kalkınma ajanslarının bölge ölçeğinde faaliyet göstermesinden dolayı bölge, bölgesel kalkınma ve bölgesel dengesizlik kavramları tanımlanmış, Avrupa Birliği ve Türkiye’de bu kavramların neleri ihtiva ettiği anlatılmıştır.

İkinci bölümde Türkiye’nin adaylık sürecinde bulunduğu Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’deki bölgesel kalkınma politikalarının gelişim süreci, araçları ve politikaların belirlenmesinde etkili kurumlardan bahsedilmiştir. Bu bölümde son olarak da Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığı sürecine Katılım

Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları ekseninde bölgesel politikalarına ve Avrupa Birliği destekli bölgesel kalkınma programlarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde kalkınma ajanslarının ortaya çıkışı, tanımı, türleri, amaç ve faaliyetleri, idari ve mali yapıları gibi genel özellikleri açıklanmıştır. Genel özelliklerden hareketle Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de kalkınma ajanslarının özellikleri ve Türkiye'deki kalkınma ajanslardan beklentiler ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise, Türkiye'de aktif haldeki kalkınma ajansları içerisinde, sorumlu oldukları bölgeler yönünden sosyoekonomik farklılıklar bulunan Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın idari ve mali yapıları, kurumsal nitelikleri, faaliyet, destek ve uygulamaları kuruldukları andan itibaren değerlendirmeye tutulmuş; bölgelerarası farklılıkların azaltılmasındaki ve bölgelerinin kalkınmasındaki etkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE BÖLGE, BÖLGESEL DENGESİZLİK VE BÖLGESEL KALKINMA

1.1. BÖLGE KAVRAMI

Tarihsel olarak bölge kavramının içeriği ve tanımı dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Çiftçilerin toprak, topografya ve iklim koşullarının benzerliklerine göre bazı yerleri aynı isimle tanımlamaları ile çok eski dönemlerde başlayan bölge kavramının, aynı zamanda bir mekân parçasının diğerinden farklarını belirtmek için kullanıldığı da bilinmektedir. Ticaret, dinsel ve yönetsel etkinliklerin değişmesinin ise, mekân parçalarının yalnızca nitelikleri ile değil, üzerinde oluşan ilişkilerle de tanımlanmasına neden olduğu görülmektedir. Ancak, bilimsel anlamda bölge tanımlamasının 18. yüzyılda gerçekleştiği tespit edilmektedir. Haritacıların sınır tanımlamaları yapmaya çalışırken su havzalarının belirli bir bütünlük gösterdiğinin farkına vardıkları ve ilk bölge tanımlarının nehirler ve dağ zirveleri tanımlanarak yapıldığı saptanmaktadır.¹ 19'uncu yüzyılın ulus-devleti, bölge olgusuna sıcak bakmamış; ulusal birliği ve bütünlüğü bozması olası bulunan bir etmen olarak ondan hep kaygı duymuştur.² Bu kaygı üniter yapıları ulus-devletlerin önem kazanmasına neden olmuş; merkezi yönetimlerin baskın olduğu bu devlet yapısında bölgeye dair birçok şey göz ardı edilerek ikinci plana atılmıştır.

Daha sonraları, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sanayileşme sürecinin etkisiyle bazı ülkelerin hızlı bir büyüme sürecine girmiş ve bunun sonucunda ülke içinde ortaya çıkan bölgesel dengesizlikler, sosyo ekonomik, toplumsal ve hukuki değişimler, bilim adamlarının bölge olgusuyla daha

¹ Ayda ERAYDIN, Bölgesel Kalkınma Kavramı, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri**, Cilt 1. Denizli, 2003, s. 126.

² Ruşen, KELEŞ, "Bölge Gerçeği ve Avrupa", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1998, s. 3.

yakından ilgilenmelerine sebep olmuştur. Zaman içerisinde de bölge kavramı kalkınma kavramıyla birlikte sık kullanılmaya başlamasıyla kalkınma politikalarının uygulanmasında bir araç olarak kullanılmıştır.

Farklı alanların özelliklerini incelemek için bu farkın en iyi belirlendiği alanları tarifleme isteği, planlama yapılacak sahalarda yatırımları planlama kararlarının birbirlerine etkilerinin en yüksek olacağı alanlarda yapma isteği, idari bakımdan kontrolün ve katılmanın optimum olacağı alanları tarif etme isteği ve coğrafi mekanı alt mekan birimlerine ayırma isteği bölge tanımını beraberinde getirmiştir.³

Bölge kavramı; çok fazla değişime uğradığından dolayı, yeniden değerlendirmek gerekmektedir. Bölge kavramı, farklı disiplinlere ve farklı kriterlere göre tanımlanabilmektedir. İktisadi, coğrafi, sosyal ve politik açılardan farklı bölge tanımlamaları yapmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, “bölge” kavramı ve bölgenin tanımlanması konusunda açık bir tanımlama ve görüş birliği bulunmamaktadır.⁴ Bölge kavramıyla ilgili literatürde yapılmış önemli bazı tanımlamalardan bahsedecek olursak;

Bölge en genel anlamda şehirden büyük, ülkeden daha küçük mekan parçalarıdır.⁵

‘Bölge’ sözcüğünün, etimolojik bakımdan Roma dil havzasındaki karşılığı olan ‘Regio’nun, ‘herhangi bir tarafa giden yön’, ‘gözün alabildiği alanla sınırlı çizgi’, ‘arazi’, ‘havza’, ‘çevre’, ‘saha’, ‘mahalle’, ‘il’, ‘ilçe’ gibi çok çeşitli anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir.⁶

Türk Dil Kurumu bölgeyi, ‘sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı

³ İlhan TEKELİ, **Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s.172.

⁴ Ayşegül MENGİ, **Avrupa Birliği’nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**, İmaj Yayınları, Ankara, 1998, s.43.

⁵ Eyüp Günay İSBİR, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991, s.161.

⁶ Mehmet ÖZEL, ‘‘Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine’’, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Cilt 58, Sayı 1, 2003, s.99.

soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası⁷ olarak tanımlamıştır.

Coğrafya Terimleri Sözlüğü bölgeyi, “yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, sosyal ve ekonomik yaşam biçimleri bakımından bir birlik oluşturan, bu özellikleriyle çevresinden ayrılan yeryüzü veya ülke bölümüdür.”⁸ şeklinde tanımlamıştır.

Keleş ise, bölgeyi “bir ülkenin, doğal özellikleri, nüfus yapısı, kaynakları, çıkarları açısından türdeşlik gösteren, bir bütün olarak tasarlanmasında yarar görülen bölümü”⁹ olarak tanımlamaktadır.

Kamu Yönetimi Sözlüğü bölge kavramını 4 grupta tanımlama gereği duymuştur.¹⁰

1. Coğrafi yada toplumsal (fiziksel yada kültürel) nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan ve o nitelikleriyle kendisine bitişik olan başka yörelerden farklılaşan toprak parçası.

2. İller ile merkezi devlet yönetimi arasındaki mülki yönetim kademesi

3. İllerden daha geniş coğrafi birimler düzleminde eş güdümlenmesi gerekli kimi hizmetlerin yürütüldüğü coğrafi-yönetimsel birim

4. Kimi ülkelerde (Fransa, Belçika, İtalya vd.) bir yerel yönetim kademesi

Bölge sözcüğünün ifade ettiği mekân biriminin boyutu ve içeriği sözcüğün kullanıldığı bağlama göre değişebileceği gibi aynı bağlamda da farklılık göstermektedir. Örneğin, Avrupa Birliği’nde planlama bağlamında bölgeler kent ve metropol alandan, çok geniş kırsal bölgeye kadar çeşitli

⁷ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> Erişim: 20 Haziran 2011

⁸ Ferruh SANIR, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000, s.49.

⁹ Ruşen KELEŞ, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, ANKARA, 1998, s.29.

¹⁰ Ömer BOZKURT, Turgay ERGUN, **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, ed: Seriyse Sezen, TODAİE Yayın no: 342, 2. Baskı, 2008, s.39.

boyutlardadır. Bir kısmı ekonomik, sosyal, kültürel açıdan homojen mekân parçası iken bir kısmı işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimlerdir.¹¹

Bölge kavramı, günümüzde değişik ülkelerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Örneğin bölge, Belçika'da, "federe devlet" anlamına gelirken, İspanya'da "özerk toplulukları" ifade etmekte, Fransa'da ise, bir "yerel yönetim kuruluşu" dur. Bölge, ulus-devletin temel işlev ve yetkilerinin paylaşılacağı yeni bir yönetsel, siyasal ve kültürel bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹²

Geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim iken yeni anlayışta bölge, ilişkiler ağı temelinde belirlenen, uluslar arası ilişkilere doğrudan açılabilen, sınırları değişken bir birim olarak değerlendirilmektedir. İlişkiler ağının yapısı ve ilişkilerin yoğunluğu bölgenin gelişmişliğini de belirlemektedir.¹³

Bölgeye yönelik farklı tanımlamaların çeşitliliği, tanımlamayı yapan kişinin ya da kurumun benimsediği ekonomik ve siyasi düşünce sistemiyle yakından alakalı olduğu kadar ülkelerin kendine özgü tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklarından da kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, günümüzde bölge denildiğinde, üzerinde uzlaşma sağlanılan tek bir yaklaşıma rastlanmamaktadır. Ancak üzerinde uzlaşma sağlanmış noktalar açısından şu şekilde özetlenmektedir:¹⁴

- Bölge bir ara alandır, yerel ilişkilerden daha geniş bir coğrafyayı tarif eder: iş havzası ya da yaşam havzası gibi, ama daha büyük bir alanla bütünleşir: ulus ya da devlet.

¹¹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2000, s.7.

¹² Sonay BAYRAMOĞLU, "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi", **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?** (Der: Menaf TURAN), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.38.

¹³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci BYKP Bölgesel Gelişme ÖİKR**, a.g.r., s.7.

¹⁴ Yeşeren Eliçin ARIKAN, "Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (Der: Hüseyin ÖZGÜR, Bekir PARLAK), Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s.111-112.

- Bölge tanımı ölçü alınan kıstaslara göre değişmekle birlikte, farklı değişkenlerin (doğal, sosyal, kültürel, ekonomik) az çok üst üste çakıştığı bir alanı tarif eder ki, bu olgu da bu tür alanların uzun dönemde bölge olarak tanımlanmalarını meşrulaştırır.
- Ekonomik örgütlenme aynı zamanda bir bölgesel mantık içerir. Ekonomik aktörler kendi aktivitelerini geliştirirken, getirdikleri kaynaklar aracılığıyla buldukları bölgesel yapıya da olumlu katkıda bulunurlar.
- Gelişme, kademelerin farklılığı ve karşılıklı bağımlılığını harmanlayan alanlar arası bir süreçtir. Bölge bu anlamda ekonomik ilişkilerin mekânsal örgütlenmesinde bir ara kademe olarak tanımlanabilir. Gelişmenin farklı mekânsal sistemlerin birleşiminden doğduğu göz önüne alınırsa bölgesel sistemlerin sunduğu kaynakları harekete geçirme olanağı önemli bir fırsattır.

1.1.1. Avrupa Birliği'nde Bölge Kavramı

Günümüzde bölgeler AB tarafından birliğin belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmada önemli bir yere sahiptir. Bölge, üye ülkelerin sınırlarının ötesine geçerek gelişmişlik düzeyinin ve sosyo-ekonomik farklılıkların önemli göstergelerinden biri haline gelmiştir. AB ülkeleri içinde sosyal, ekonomik, siyasi ve tarihi farklılıklardan dolayı birbirinden farklı bölge tanımlamalarına ve yapılarına rastlanmaktadır. Bu sebepten dolayı AB ülkelerinin tümünü içine alan bir bölge tanımlaması yapmak zordur. Birliğin kurucu anlaşmalarında kavramsal olarak tanımlanmamış olmasına rağmen, bazı kaynaklarda tanımlamaya yönelik çalışmalar mevcuttur. Bunların ışığında AB'de bölgenin ne ifade ettiğinden bahsedecek olursak;

Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı'nda; her devletin sınırları içinde, seçikle oluşturulmuş organlara sahip, yönetim açısından merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında bir yerde bulunan, kendi örgütlenmesini kendi başına gerçekleştirme ayrıcalığına sahip, yerellik ilkesine uygun olarak halkın çıkarları doğrultusunda ve kendi sorumlulukları altında

yürütme yetkisine sahip olan kurumlar olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Avrupa Parlamentosu'nun 1988'de kabul ettiği Bölgeselleşme Şartı'na göre bölgeler, coğrafi açıdan kendine yeterli nüfus, dil, kültür ve tarihsel gelenekler gibi ortak özelliklere sahip birimler olarak tanımlanmıştır.¹⁶ Birlik için bölge tanımı coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer, yakın olan alan parçalarıdır.¹⁷ Avrupa Bölgeler Meclisi (VRA) ise bölgeyi 'tamamen merkezi devletin altında, politik temsile sahip olarak ortaya çıkan yerel birimler' şeklinde tanımlamaktadır.¹⁸

Birlik içindeki bölgeleri başlıca beş kümede toplamak mümkündür. Birinci kümede bölgeler; federal devletlerde, yasama, yürütme ve yargı erklerine sahip birimlerdir. İkinci kümede yer alan bölgeler; aynı zamanda devlet niteliğine sahip kabul edilirler, bir başka deyişle devletler aynı zamanda bölge kabul edilir. Lüksemburg, bu tip bölgeye güzel bir örnektir. Farklı bağımsızlık derecesine sahip, ne devlet olma özelliği kazanmış, ne de yerel yönetim basamağı olan bölgeler, bu kümede yer alırlar. İspanya'daki bölgeler ve Belçika'daki topluluklar bu kümedeki bölgelere örnektir. Üçüncü küme Hollanda, Danimarka, Fransa, Portekiz, İsveç ve Finlandiya'daki bölgeler ise, yerinden yönetim birimleridir. Bu kümedeki bölgelerin yalnızca yönetsel yetkileri vardır. İtalya'daki bölgelerin bir kısmı özel, bir kısmı da normal statüdedir. Normal statüdeki bölgeler, yerinden yönetim birimleridir. Normal statüdeki bölgeler yerinden yönetim birimleridir ve sınırlı yasama yetkileri ile İspanyol ve Fransız bölgeleri arasında yer alır. Sardunya ve Sicilya gibi özel statülü bölgeler ise, tarihsel olarak bölge niteliğine sahiptir. Son kümeyi oluşturan İngiltere, İrlanda ve Yunanistan'daki bölgeler için ne federalizm nede yerinden yönetim söz konusudur. İngiltere'de Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda olmak üzere üç özel bölge vardır. Yunanistan, tekçi ve

¹⁵ Zerrin TOPRAK, Hikmet YAVAŞ, Mustafa GÖRÜN, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayıncılık, İzmir, 2004, s.32.

¹⁶ KELEŞ, a.g.m., s.8.

¹⁷ MENGİ, a.g.e., s.43.

¹⁸ RAICH, 1995, S.23. aktaran Mehmet özel s.102

merkeziyetçi bir devlet görünümüyle Fransa'nın bölge reformları yapılmadan önceki halini andırmaktadır.¹⁹

Son yıllarda özellikle Avrupa Ülkelerinde yapılan çalışmalarda, bölgesel politika kapsamında bölge olarak adlandırılan kavram; yerel ekonomik yapı, altyapı ve fiziksel koşullar, nitelikli işgücü oranı, kültürel koşullar ve yaşam tarzı, yerel faktör fiyatları, nüfus yoğunluğu ve yığılma etkisi gibi kriterlere göre tanımlanmaktadır.²⁰

AB içinde önem taşıyan bölge ile ilgili iki önemli kavram vardır: Bölgecilik ve Bölgeselleştirme. Bölgecilik, ortak, etnik, kültürel ve tarihsel özelliklere sahip bir bölge ve bu bölgede yaşayan nüfusun merkezi yönetimin egemenliğine karşı bağımsızlık çabalarını ifade eder. Bu çabalar aşağıdan yukarıya doğru gelişir, siyasal bir harekettir, ayrılıkçılığa dek gidebilir. Bölgeselleştirme ise, bölgecilikten farklı bir kavramdır ve daha çok yönetsel bir anlam taşır. Bölgeselleştirme, merkezi yönetim karşısında bölgesel ve yerel birimlerin yönetsel açıdan güçlendirilmesini, bir başka deyişle adem-i merkezileştirmeyi anlatır.²¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi örgütünde oluşturulan yönlendirme komitesinin 21.-22.-23. toplantılarında Bölgesel Şart Taslağı üzerinde Avrupa Bölgeler Birliği (AER) temsilcisi söz alarak, bölgeselleşmeyi, "idari-yönetsel bir sürece ve bir idari yönetim tekniğine karşılık gelen bir terim" olarak tanımlamıştır.²²

Diğer taraftan, bölgecilik küreselleşmenin istediği ulus üstü bütünleşmelerle de ilgilidir. Bu anlamda bölgecilik ise büyük bir topluluk içindeki kendine özgü olan alt birimlerin birliği olarak anlaşılmaktadır. Bölgeciliğin bu biçiminde de uluslararası ilişkiler çerçevesinde, yeryüzünün belli bir alanında kimi devletlerin ekonomik ya da askeri açıdan işbirliği yapmak üzere bir araya gelmeleri söz konusudur. Örneğin NATO, Varşova

¹⁹ Ayşegül MENGİ, Nesrin ALGAN, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.175-176.

²⁰ Rıdvan KARLUK, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınevi, Avrupa Birliği Dizisi Yayın no:1313, 8.Baskı, İstanbul, 2005, s.452-514

²¹ Ayşegül, MENGİ, "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye", **GAP Review**, Mayıs 2001, s.30.

²² Ruşen, KELEŞ, Yusuf ERBAY, "Avrupa Konseyi'nin Bölgeselleşme Olgusuna Bakışı", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C 8, 1999, s. 18.

Paktı ya da Avrupa Birliği gibi. Bu anlamdaki bölgecilik çok uluslu şirketlerin kolay hareket etmelerini sağlamak amacıyla merkezi yönetim iktidarını çözmeye yönelik bir anlayışı ifade etmektedir.²³

1.1.2. Türkiye’de Bölge Kavramı

Türkiye’de bölge kavramı ve muhtevasına baktığımızda karşımıza ilk çıkan Osman Devletinin son dönemlerinde yapılan yasal düzenlemelerdir. 1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkat da bölge kavramına rastlanmaktadır.

Söz konusu geçici kanunun 1. Maddesinde “iller nahiyeler idaresi kanunların süratle uygulanması ve yönetimde ciddi bir örgütlenmeye ulaşılması ve güvenliğin, imarın, ulusal servetin elde edilmesi, arttırılması için Osmanlı Ülkesi teftiş bölgelerine bölünür ve her teftiş bölgesi bir genel müfettişin gözetimine verilir”.²⁴ Görüldüğü üzere, kanundaki bölge kavramının içeriğinde güvenlik, imar ve ekonomik konular dikkate alınmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk anayasası olan 1921 Anayasası’nın 21. Maddesinde “İller ekonomik ve toplumsal ilişkileri bakımından birleştirilerek, genel müfettişlik kıt’aları (bölgeleri) oluşturulur” hükmü bulunmaktaydı. Burada da ekonomi ve toplumsal ilişkiler bölge ölçütleri olarak ele alınmıştır.

1924 Anayasasında ise genel müfettişlik kurumuna rastlanmamakta, bölge kavramı ve yönetimi düşüncesi de görülmemektedir. 24 Anayasasında Türkiye, coğrafi durumu ve ekonomik ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüş ve ayrıca bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelmektedir. 21 Anayasasından farklı olarak mülki bölümlerde coğrafi durum ve ekonomik ilişkileri dikkate almıştır.

²³ Berkan, DEMİRAL, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri”, *Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler*, (ed: Hüseyin ÖZGÜR, Bekir PARLAK), Alfa Aktüel, 2006, s.133

²⁴ Ruşen KELEŞ, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, 3.Basım, İstanbul, 1998, s.156.

Türkiye’de bölge teriminin kullanılmasından uzun süre kaçınılmıştır. 1961 Anayasasının 115. maddesinde “ Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için, yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.” denilerek; 1982 Anayasasının 126. Maddesinde “ Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilâtı kurulabilir. ” denilerek bölge teriminin kullanılmasından özellikle imtina edilmiştir. Bölge kelimesinin kullanılmasının yetki genişliği yerine özerklik, siyasal yerinden yönetim veya federalizm gibi anlamlara yol açmasından kaygı duyulmuştur.²⁵

Türkiye’de mevcut kullanılan bölge kavramını 2 alt başlıkta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, fiziki ve coğrafi temellere dayanan bölge kavramı, diğeri ise kamu hizmetlerinin görülmesi gereğinden hareketle merkezi yönetimlerce oluşturulan ve birden çok ili içine alan bölge kavramıdır.

Türkiye’de bugün coğrafi olarak kullanılan bölge ayrımı ilk kez 1941 yılında Ankara’da toplanan Birinci Coğrafya Kongresinde ele alınmış ve yapılan araştırmalar sonucu Türkiye 7 coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Ancak bu bölgelerin herhangi bir idari niteliği bulunmamaktadır. Söz konusu bölgeler sadece iklim ve doğal bitki örtüsü gibi coğrafi özelliklerden değil, nüfus dağılımı, yerleşim alanlarının özellikleri, sosyo-ekonomik faaliyetler gibi birçok göstergenin değerlendirilmesi sonucunda belirlenmiştir.

Türkiye’de idari anlamda bölge kavramı, genel amaçlı bölgeler ve özel amaçlı bölgeler olarak ikiye ayrılabilir. Özel amaçlı bölgeler, turizm bölgeleri, birlikler, endüstri bölgeleri, serbest bölgeler, sınır ticaret bölgeleri vb. ifade eder. Genel amaçlı bölgeler, idari bölgeler ve bölgesel yönetim olarak ikiye ayrılabilir. İdari bölgeler, merkezi yönetimin bazı kurum ve kuruluşlarının örgütlendiği bölgeler, umumi müfettişlik, Kalkınmada Öncelikli Yörelere, Bölge

²⁵ Ruşen KELEŞ, a.g.e., s.157

Valiliği, OHAL ve GAP, DAP, DOKAP, plan bölgelerini içerir. Bölgesel yönetim ise bölgesel düzeyde örgütlenmiş bir yönetim modelini ifade eder.²⁶

2000'li yılların başında ise Türkiye'de yeni bir bölge kavramı ortaya çıkmıştır. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) bölgelerin belirlenmesi ve ülke genelinde ya da bölgesel ölçekte yapılacak planlamaların bu bölgelere göre yapılması, Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmek için gerçekleştirilmesi gereken bir kriter olarak ortaya çıkmıştır. 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararına göre Türkiye, iller arasındaki fonksiyonel ilişkiler, coğrafi koşullar, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluk da dikkate alınarak, AB istatistikî sınıflandırmasına (NUTS) paralel bir şekilde, üç düzey halinde İBBS bölgelerine ayrılmıştır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgiler ileriki bölümlerde verilecektir.

1.2. BÖLGE AYRIMLARI

1.2.1. Ekonomik Yapılarına Göre

Bölgeler, ekonomik anlamda yerleşim merkezlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre statik analize dayanan homojen bölgeler; yerleşim merkezleri arasındaki fonksiyonel ilişkilerin yoğunluk düzeyine göre dinamik analiz gerektiren polarize bölgeler; her iki bölgenin saptanması için gerekli statik ve dinamik analizlerden yararlanılarak oluşturulan ve ülkenin tümüne veya yalnızca bir kesitine yönelik bölge planlarının uygulandığı plan bölgeler olarak sınıflandırılmaktadır.²⁷

İlk defa Fransız bölge plancısı ve iktisatçı Jacques Bouddeville tarafından yapılan bu ayrıma göre bölgeleri Homojen, Polarize ve Plan bölge olmak üzere inceleyeceğiz.

²⁶ BAYRAMOĞLU, a.g.e., s.41.

²⁷ Ergun TANERİ, **Bölge Planlama**, İstanbul Yıldız Üniv. Yayınları, 1986, 21-25

1.2.1.1. Homojen Bölge

Homojen bölgenin tanımını verebilmek için, öncelikle homojen kavramını açıklamak gerekir. Homojen 'benzer karakterlere ya da yapıya sahip olan, bağdaşık'²⁸ manasına gelmektedir. Bölge kavramları arasında en basiti olarak nitelendirilen homojen bölgeler, özellikleri birbirine çok benzeyen mekânlardan oluşur. Bu mekânlar bir veya birden fazla karakteristik özelliklerin belirli sınırlar içerisinde olduğu bölgelerdir.²⁹ Homojen bölgelerin birbirleri arasındaki benzer özellik taşımalarında bir takım kriterler mevcuttur. Bunlar: iktisadi faaliyetin şekli, coğrafi durum, gelir seviyeleri, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi, nüfusun sosyal ekonomik özellikleri gibi kriterlerdir.³⁰ Tek kritere göre seçilecek homojen bölgelerin tanımlanması daha kolay, sınırlarının kesin şekilde çizilebilmesi de daha olasıdır. Birden fazla kritere göre tanımlamada ise kesin sınırların bulunması zorlaşır.³¹

Aynı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki iller homojen alanı oluştururlar. Ancak bazen iki il homojen alan içerisinde bulunurken homojen bölge kapsamında olmamaktadır. Örneğin, İstanbul ile Ankara homojen alan oluşturmalarına karşın, komşu iller olmadıklarından homojen bölge oluşturamazlar. Ancak ülkemizin doğusu genellikle azgelişmişlik bakımından birbirine benzeyen illerimizin bulunduğu türdeş bir bölgedir.³²

Ülkemizde homojen bölge ayrımı İmar ve İskân Bakanlığı ile DPT tarafından bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık niteliğinde olmak üzere 1970'lere girerken yapılmıştır. Sektörel karakterli 1. Beş Yıllık Kalkınma Planının (1963-1968) uygulanmasının ardından bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltıcı politikaya öncelik verilmesi fikri, bölgeler arası gelişmişlik

²⁸ <http://tdkterim.gov.tr/bts>

²⁹ Mete, TUNBUL, **Bölge Planlama Çalışmaları İçin Geçerli Olabilecek Bir Bölge Ayrımı Önerisi**, DPT, Nisan, 1991, s.5

³⁰ Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları**, Ankara, 1993, s.17,18.

³¹ İlhan TEKELİ, **Bölge Planlama Üzerine**, İTÜ Yayınları, 1972, İstanbul, s.49.

³² Yavuz FEVZİ, Ruşen KELEŞ, Cevat GERAY, **Şehircilik-Sorunlar Uygulama ve Politika**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, no:358, sayı 13,Ankara,1973,s.105

farkının saptanması için plancıları böyle bir çalışmayı yapmaya itmiştir. Aşağıdaki tabloda DPT'nin İmar ve İskân Bakanlığı ile birlikte 1970 yılında yaptığı çalışma sonucu belirlenen homojen bölgeler gösterilmiştir.

Tablo 1: DPT ve İmar İskân Bakanlığınca Belirlenen Homojen Bölgeler

BÖLGE	KAPSANAN İLLER
Marmara	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, Bursa, Balıkesir, Çanakkale
Ege	İzmir, Manisa, Uşak, Aydın, Denizli, Muğla
Batı Akdeniz	Antalya, Isparta, Burdur
Doğu Akdeniz	Adana, İçel, Hatay
İç Anadolu	Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Konya, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Çorum, Yozgat, Çankırı
Batı Karadeniz	Zonguldak, Bolu, Kastamonu
Doğu Karadeniz	Samsun, Sinop, Ordu, Giresun, Amasya, Tokat, Gümüşhane, Trabzon, Rize, Artvin
Doğu-Güneydoğu Anadolu	Kars, Erzurum, Ağrı, Van, Hakkari, Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Bingöl, Muş, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Urfa, Adıyaman, Kahramanmaraş, Gaziantep

Kaynak: Cevat Geray, 'Ülkenin Yönetmel Coğrafyası Değiştirilirken', Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı 104, Şubat 1989, s.19. aktaran: Bayramoğlu, a.g.e., s.67.

1.2.1.2. Kutuplaşmış (Polarize) Bölge

Bölgeler arasında bulunan gelişmişlik farklarının saptanması ile elde edilen homojen bölge ayrımı bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının ortaya konmasında önem arz ederken, bir bölgenin diğer bölgelerle olan ilişkisini göz ardı etmesinden ötürü eksik kalabilmektedir. Dolayısıyla bölgeler arası ilişkilerin yoğunluğunu belirlemede karşımıza kutuplaşmış bölgeler çıkmaktadır.

Bir ülkede mevcut tüm yerleşim merkezleri karşılıklı ilişki içindedirler. Küçük merkezler ticari yönden daha büyük yerleşme merkezlerine bağılıdır. Bir diğer ifade ile küçük merkezler (kasabalar) kendilerinden daha büyük yerleşim merkezlerinin (kentlerin) etkisi (cazibesi) altındadırlar. Benzer

şekilde büyük kentler de kendilerinden daha büyük merkezlerin (metropollerin) etkisi altındadırlar. Bir yerleşim merkezi, kendisinden daha küçük bir yada birkaç yerleşim merkezini etki altına alıyorsa, söz konusu merkez bir cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır.³³

Türkiye’de DPT tarafından polarize bölgelerin tespiti için yapılan Yerleşme Merkezlerinin Kademeleşmesi çalışmasının sonuçları 1982 yılında iki kitap olarak yayınlanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Türkiye’deki yerleşim yerleri hiyerarşik olarak gruplara ayrılmıştır. Aşağıdaki tabloda polarize bölge merkezleri ve bu merkezlerin etki alanları gösterilmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Yerleşme Merkezleri Kademeleşmesine Göre Belirlenen Polarize Bölgeler

Bölge Merkezi	Merkezin Etkilediği İller
İstanbul	Bolu, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Zonguldak, Kastamonu
Bursa	Bursa
Eskişehir	Bilecik, Kütahya
İzmir	Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, Uşak
Ankara	Çankırı, Çorum, Kırşehir
Konya	Niğde
Adana	İçel, Hatay
Samsun	Amasya, Giresun, Ordu, Sinop, Tokat
Kayseri	Nevşehir, Yozgat
Sivas	Sivas
Malatya	Malatya
Gaziantep	Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Adıyaman
Trabzon	Artvin, Rize, Gümüşhane
Erzurum	Erzincan, Ağrı, Muş, Kars
Elazığ	Bingöl, Tunceli
Diyarbakır	Bitlis, Hakkâri, Mardin, Siirt, Van

Kaynak: DPT

³³ Zeynel, DİNLER, **Bölgesel İktisat**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001, s.100-101.

1.2.1.3. Plan Bölge

Yeryüzünde belirli özelliklerin bir araya gelmesiyle oluşan bölgeler, planlama amaçlı olarak da bölümlendirilmektedirler. Planlama amaçlı bölge yani plan bölge, kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ülkenin yönetsel sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimidir.³⁴ Bu bölgeler daha çok ekonomik kalkınma planlarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve bunlarla ilgili ekonomik kararlar arasında, birlik, bütünlük, uyum ve eşgüdüm sağlamak amacıyla tanımlanmış bölgelerdir. Ulusal kalkınmayı planlayanlar ve bölge plancıları izlenice bölgelerini bir aracı olarak kullanır ve bunları yerel düzeyde kesin çözümlerine dayanarak seçerler.³⁵ Gerek homojen gerekse kutuplaşmış bölgeler geçmişte ortaya çıkan ölçümler ve ilişkilere göre belirlenirken plan bölgelerde, bugünkü gelişme düzey ve farklılıklarına bakılarak ve gelecekteki ihtiyaçlar hesaplanarak kaynakların tahsisine imkân sağlayacak veriler ortaya konulmaya çalışılır.

Türkiye’de plan bölge çalışmalarına birçok örnek verilebilir. Planlı dönem öncesi ve sonrasında günümüze kadar gerek DPT, gerekse diğer merkezi birimler tarafından değişik yörelerde bölgesel kalkınmaya ilişkin çeşitli projeler hazırlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Doğu Marmara Projesi, Zonguldak Projesi, Keban Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı. Bu projelerin ortak amacı geri kalmış alanların planlanması ve ekonomik açıdan kalkındırılmasıdır.

³⁴ DPT, a.g.r., s.7.

³⁵ İlhan, TEKELİ, 1978, s.51.

1.2.2. Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre

Ekonomik yapı özellikleri bakımından bölgenin aksine, ekonomik gelişme seviyeleri bakımından bölge, dinamik bir yapı arz etmektedir. Çünkü bu sınıflandırmadaki ayırıcı niteliklerin durağan değil, devamlı bir değişme ve gelişme sürecinin bir ürünü olduğu görülmektedir.³⁶ Günümüzde ülkeler açısından gelişmiş, az gelişmiş, gelişmekte olan şeklinde sınıflandırmalar yapılmaktadır. Sanayileşme süreciyle birlikte bazı ülkeler hızlı bir büyüme sürecine girmişti. Sürecin devamında ülke içindeki bölgelerde de farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla ülkeler için kullanılan bu sınıflandırmayı bölgeler için de kullanmak mümkündür.

1.2.2.1. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölgelerde eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik gibi sosyal altyapı yatırımları yeterli seviyede bulunur. Doktor başına düşen nüfus azdır. Hastaların yatak sayısı bölge nüfusuna göre yeterli sayıdadır. Gelişmiş bölgelerde yaşayan insanların sosyal ve kültürel seviyeleri yüksek olduğundan doğum oranları yüksek değildir. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere bulunan park, yeşil alan, otel, sinema gibi mekânlar oldukça yeterlidir.³⁷

Gelişmiş bölgelerin belirgin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:³⁸

- Üretim faktörlerinin verimliliği yüksektir, faktör dağılımında aşırı dengesizlik yoktur veya azdır.
- Altyapı yatırımları yeterlidir.
- Doğal çevre gelişmeye elverişlidir.
- Bölgede gelir dağılımı düzenli ve dışarıdan göç almaktadır.

³⁶ Mustafa, ILDIRAR, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.12.

³⁷ MGK, a.g.e., s.21.

³⁸ Ali Yılmaz GÜNDÜZ, **Bölgesel Kalkınma Politikası**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, s.14.

- Gelişmiş bölgelerin kalkınma hızları yalnız geri kalmış bölgelerin değil, aynı zamanda ülke kalkınma hızından da yüksektir.
- Bölgede tasarruflara bağlı olarak yatırımlar da yüksektir ve sürekli artışlar kaydetmektedir.

1.2.2.2. Gelişmekte Olan Bölge

Gelişmekte olan bölge, gelir seviyesi itibari ile ülke ortalamasının altında ve bu bakımdan az gelişmiş bölge şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat gelişme hızı bakımından ülke ortalamasının üstünde olduğu için gelişmekte olan, biraz gelişmiş bir bölge olmaktadır. Bu tür bölgelerin gelişme potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyel, uzun süre harekete geçirilmediği için bölge az gelişmiş niteliğinden sıyrılamamaktadır. Bölgede mevcut yer altı ve yer üstü kaynaklarının bilinmemesi veya yeterince değerlendirilmemesinin yanı sıra, bölgeye özel veya kamu yatırımlarının çekilmemesi, mevcut insan gücü kaynaklarından faydalanılmaması sonucu bölge az gelişmişliğini sürdürmesine rağmen, gelişmesini de devam ettirmektedir.³⁹

1.2.2.3. Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş veya gelişme avantajları olmayan bir bölge şeklinde tanımlanmaktadır. Az gelişmiş bölge; belirli bir süre içinde sosyal ve ekonomik göstergeler açısından başka bölgelerle karşılaştırıldığında iktisadi avantajlarının bulunmaması ile dikkati çekmektedir. Gelir seviyesi ve gelir artış hızı, diğer bölgelerin gelir seviyesi ve gelir artış hızlarından düşük olmaktadır.⁴⁰

³⁹ MGK, a.g.e., s.18.

⁴⁰ MGK, a.g.e., s.19.

Az gelişmiş bölgelerin nitelikleri kısaca şöyle ortaya konabilir.⁴¹

- Tarım sektörünün hâkim niteliği
- Nüfus artış hızı, ülke nüfus artış hızından yüksek
- Nüfusun bileşimi içinde (0-14) yaş grubunun oranı yüksek
- Gelir seviyesinin düşük, tasarrufların yetersiz ve yatırımlar için sermaye kıtlığı
- Mahalli pazar ekonomisinin milli pazara yeterince entegre olamaması ve bunun doğurduğu zirai üretim düşüklüğü
- Islah edilmemiş bir sosyal çevreye sahip olmak
- Alt yapı yatırımlarından önemli ölçüde mahrum bulunmak
- Üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerinin düşüklüğü
- Haberleşme ve ulaşım ağının yetersizliği
- Bölge dışına göç verme oranının yüksekliği

Literatürde rastlanılan benzer bir kavram da potansiyel bakımdan az gelişmiş bölgedir.

Potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş bölge şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tip bölgelerin kişi başına düşen gelir seviyeleri geçmişteki ülke ortalamasının üstünde seyretmiş olabilmektedir. Ancak gelişmenin, ülke ortalamasının altında bulunduğu için bu bölgelerin, gittikçe refah içindeki durumlarını kaybedecekleri ve az gelişmiş bölgeler arasına katılabilecekleri değerlendirilmektedir. Bu durumda olan bölgeler, gelişme potansiyellerini yitirdikleri için az gelişmiş bölge haline gelmektedir.⁴²

⁴¹ Mustafa ERKAL, **Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması**, Şamil Yayınevi, 2.Basım, İstanbul, 1978, s.35.

⁴² MGK, a.g.e., s.19.

1.2.3. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

1.2.3.1. Avrupa Birliği'nde İ.B.B.S.

NUTS olarak bilinen istatistikî bölge birimleri sınıflaması (Nomenclature of Statistical Units) AB'de üye ülkeler arasında bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla, bölgelerin planlanması ve Birliğin teşvik araçlarından yararlanılması için önem taşımaktadır. Bu sınıflama, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesinde ve Birliğin bölgesel gelişme politikalarının çerçevesinin oluşturulmasında kullanılmaktadır. Öte yandan, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi ve aralarında karşılaştırmalar yapılabilmesi için de bu tür sınıflama büyük kolaylık sağlamaktadır.⁴³

1981 yılında Avrupa Birliği İstatistik Bürosu (EUROSTAT) tarafından, Avrupa Birliği ülkelerini istatistik bölgelere ayırmak amacıyla NUTS bölgeleri oluşturulması kararı alınmıştır. 1988 yılında AB mevzuatına dahil edilen bu karar ile birliğe üye ülkeler ile aday ülkelerde NUTS bölge sistematığının kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Avrupa Birliği'nin bütünleşme süreci, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasını zorunluluk haline getirmiştir.⁴⁴

NUTS en genel anlamda beş düzeyli bir sınıflamadır. Bu düzeylerden NUTS-1, NUTS-2 ve NUTS-3 bölgesel nitelikli; LAU-1 ve LAU-2 ise yerel niteliklidir. LAU-1 yerel idari birim olarak ilçeleri, LAU-2 ise belediyeler ve köyleri temsil etmektedir. Hiyerarşik NUTS sınıflandırması içinde ülkeler önce en büyük alan olan NUTS-1 bölgelerine ayrılmış, daha sonra bu bölgeler kendi içlerinde NUTS-2 bölgelerine, bunlar da kendi aralarında NUTS-3 bölgelerine ayrılmıştır. Tablo 3'te AB'ye üye 27 ülkenin NUTS bölgeleri sayıları verilmiştir.

⁴³ Mengi, Algan, a.g.e., s.185.

⁴⁴ Yeşeren Eliçin, ARIKAN, ‘‘Bütünleşen Avrupa’da Yerel Yönetimler’’, **Görüş**, Sayı:58, Şubat-Mart 2004, s.39.

Tablo 3: Avrupa Birliği'nde Bölge Sınıflandırması ve Sayıları

NUTS-1	NUTS-2	NUTS-3	LAU-1	LAU-2
97	271	1303	8397	121601

Kaynak: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/correspondence_tables/national_structures_eu (Erişim Tarihi: 02.02.2012)

NUTS bölgelerinin belirlenmesinde belli nüfus aralıkları da tespit edilmiştir. Tablo 4'te bu aralıklar verilmiştir.

Tablo 4: NUTS Nüfus Eşikleri

LEVEL	MINIMUM	MAXIMUM
NUTS 1	3 Million	7 Million
NUTS 2	800.000	3 Million
NUTS 3	150.000	800.000

Kaynak: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/principles_characteristics

NUTS sınıflandırmasının amaçları EUROSTAT tarafından şöyle açıklanmaktadır.⁴⁵

- Topluluk bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması: NUTS 1970'lerden itibaren aşamalı olarak tarım, sanayi, ulaştırma gibi çeşitli istatistik alanların yerine geçmiştir. Bölgesel ekonomik hesaplar NUTS bazında geliştirilmiş, Topluluk tarafından yapılan araştırmalarda bölgesel temelde tanımlanmıştır.
- Bölgelerin sosyo-ekonomik analizleri: Komisyon tarafından 1961 yılında Bölgesel Ekonomiler konusunda düzenlenen Brüksel Konferansı'nda NUTS2 bölgeleri bölgesel politikaların uygulanması amacıyla temel bölgeler olarak kabul edilmiştir. NUTS 1'ler ise temel sosyo-ekonomik bölgeler olarak değerlendirilmekte, Topluluk boyutundaki bölgesel problemlerin analizinde kullanılmaktadır. Gümrük Birliği'nin bölgeler üzerindeki etkisi bu tür problemlere

⁴⁵ Kübra ÇAMUR, Özge GÜMÜŞ, "İstatistik Bölge Birimleri", **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir**, Der: Menaf Turan, Ankara, 2005, s.150.

örnek olarak verilmektedir. NUTS 3'ler ise karmaşık ekonomik analizler açısından küçük olduklarından ihtiyaç duyulan yerlerde belli sorunların tespit edilmesi veya alınacak bölgesel tedbirlerin belirlenmesi amacıyla yönelik olarak kullanılabilirlerdir.

- Topluluk bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesi: Yapısal fonlardan yapılacak yardımlara uygunluğun değerlendirilmesi amacıyla, kalkınmada geri kalmış bölgeler NUTS 2 düzeyinde belirlenmektedir. Diğer öncelikli bölgeler ise NUTS 3 düzeyinde ele alınmaktadır. Rekabet politikası açısından ulusal teşviklerin uygulanması da NUTS 3 düzeyinde yapılmaktadır.

NUTS sınıflandırmasının belirli bir ülkeye uygulanması birkaç aşamada gerçekleştirilmektedir. Öncelikle ülkenin idari yapısının analizi yapılmakta, sonra mevcut idari bölgesel düzey/düzeylerde bölgesel veri toplanıp toplanmadığı tespit edilmektedir. Bu verilerin genellikle toplandığı görülmektedir. Daha sonra mevcut idari düzeyler ortalama büyüklük (temel olarak nüfus) açısından incelenmekte ve NUTS hiyerarşisinde nereye karşılık geldiğine bakılmaktadır. Bu aşamada iki muhtemel durum söz konusu olmaktadır.⁴⁶

1- Dikkate alınan düzeyin ortalama büyüklüğü aşağı yukarı ilgili NUTS düzeyine (AB düzeyindeki ortalama değer) karşılık gelebilmektedir. Bu durumda ilgili idari yapı, karşılık gelen NUTS düzeyinde hiçbir değişiklik yapılmadan tamamıyla uyarlanmaktadır.

2-Hiçbir idari düzeyin Topluluk ortalamasına yakın bir büyüklüğe sahip olmaması durumunda; ilgili ülkeyle içerisinde, küçük idari birimlerin, coğrafi, sosyoekonomik, tarihi, kültürel ve diğer özellikler dikkate alınarak gruplandırılması suretiyle, "idari olmayan birimler" (non-administrative units) şeklinde adlandırılan bölgeler oluşturulmaktadır.

⁴⁶ DPT, **Bölge-Bölgesel Yaklaşım: AB-Türkiye Uygulamaları**, NUTS Çalışma Grubu, Ankara, 2001, s.8.

1.2.3.2. Türkiye’de İ.B.B.S.

1999 tarihinde Helsinki’de gerçekleştirilen zirvede Türkiye’nin AB’ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte AB Komisyonu tarafından üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmıştır. Buna paralel olarak Türkiye, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı’nı 2001 tarihli Resmi Gazete’de yayınlarak yürürlük kazandırmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi Türkiye’nin kısa vadede, NUTS\İBBS bölgesel kalkınma planları hazırlanmasını, mevzuatın uygulanmasını kolay ve hızlı gerçekleştirecek yasal çerçevenin oluşturulmasını, bölgesel kalkınmayı yürütecek olan idari yapının güçlendirilmesini istemektedir. Orta vadede ise, bölge planlarını hayata geçirilmesini sağlayacak Düzey 2 bölgelerinin kurulmasını istemektedir.

Türkiye 2001 yılında ulusal programın gereği olarak ve AB’nin de isteği üzerine istatistik bölgelerin oluşumu için ilk adım atılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistik Enstitüsü ve İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon, istatistik bölgelerin oluşturulması için görevlendirilmiştir. Bu komisyon çalışmaları sonucunda 3 seviyeden oluşan bir bölge sistemi oluşturulmuştur. Böylece Türkiye, Düzey 1 12, Düzey 2 26, Düzey 3 81 bölgeye ayrılmıştır. İller tek başlarına Düzey 3 olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak Düzey 2 ve Düzey 1 olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır. Şekil 1 ve 2 de Türkiye’de İ.B.B.S. dağılımı gösterilmiştir.

2006 yılında kabul edilen 5449 sayılı kanun ile Türkiye’de İBBS bölgeleri işlerlik kazanmıştır. Buna bağlı olarak da Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajanslarının kurulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.

Harita 1: Düzey 1 Grubunda Yer Alan 12 İstatistiksel Bölge Birimi

Kaynak: DPT, (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>) Erişim: 02.03.2011

Harita 2: Düzey 2 Grubunda Yer Alan 26 İstatistiksel Bölge Birimi

Kaynak: DPT, (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>), Erişim: 02.03.2011

1.3. KÜRESELLEŞME VE DEĞİŞEN BÖLGE ANLAYIŞI

Küreselleşme genel olarak; ekonomik, sosyal ve kültürel vb. düzen ve değerlerin milli sınırları aşarak dünya genelinde yayılmasını ifade etmektedir.⁴⁷ Küreselleşme teknolojik, yasal, örgütsel, ideolojik ve ekonomik boyutlar içeren çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu çok

⁴⁷ COŞKUN, Can Aktan, “Globalleşme, Bölgeselleşme, Yerelleşme”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:3, Sayı:10, Temmuz 1998, s.1.

boyutluluk özelliği nedeniyle küreselleşme farklı insanlar için oldukça farklı anlamlar çağrıştırmaktadır. Ekonomistler küreselleşmeyi tamamen bütünleştirilmiş bir dünya pazarına doğru atılmış bir adım olarak görürlerken, bazı siyaset bilimciler küreselleşmeyi geleneksel ulus devlet kavramı tanımından ayrılan (ulus devletin tek aktörlüğüne son veren), bölgesel egemenlik kavramının ön plana çıktığı ve çok uluslu şirketlerin güçlü aktörler olarak yer aldığı yeni bir dünya düzeni olarak algılamaktadırlar. Küreselleşme tartışmaları ulus devletin sınırları ve egemenlik, uluslar arası örgütler ve çok uluslu şirketlerin bağımsız birimler olarak ortaya çıkması, dünya devleti, yönetim (governance), ekonomi ve dünya pazarı, ulusal sınırları aşan işlem ve örgütsel bağlantılar ve ulusal kimlik ile yakından ilgilidir.⁴⁸ Küresel siyasette 4 temel aktör rol oynamaktadır. Ulus devlet, ulus üstü yapılanmalar, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri. Küresel ekonomi de buna benzerdir. Yaşanan bu tartışmalar bölgesel ve yerel ekonomilerin de küresel ekonomide birer aktör olarak yer almasını zorunlu kılmıştır. Küreselleşmenin getirdiği yeniden yapılanma süreçleri, başta batılı ülkeler olmak üzere birçok ülkede, yerel ve bölgesel düzeyde yeni düzenleme mekanizmalarının oluşmasına, yasal düzenlemelerin yapılmasına ve yeni yerel ekonomik gelişme kurumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yerel yönetimler açısından bakıldığında küreselleşme, ulus devlet mantığına zaten ters olan farklılaşma ve çoğulculuğu savunan demokrasinin yeşermesi ile ulus devleti ve merkezîyetçi yönetim yapılarını tehdit etmekte, uluslar üstü ve bölgesel entegrasyonları güçlendirerek yerel değer ve farklılıkları canlandırmakta, yerinden yönetimin önemini artırmaktadır.⁴⁹

Bölge olgusuna da zaman içinde yeni anlamlar yüklenerek değişim geçirmiş, başta sosyo-ekonomik olmak üzere birçok alanda temel belirleyici konumuna gelmiştir.

⁴⁸ Aykut, POLATOĞLU, *Türk Kamu Yönetimi Güncel ve Eleştirel Bir Yaklaşım*, Yakındoğu Üniversitesi, Lefkoşa, 2009, s.7.

⁴⁹ Ömer DİNÇER, Cevdet YILMAZ, *Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim I*, T.C. Başbakanlık, Ankara, 2003, s.25.

Mekana yönelik farklı paradigmalarda bölgeye yüklenen anlam ve içerik göz önüne alındığında bölge kavramının değişim sürecinin şu aşamalardan geçtiği söylenebilir.⁵⁰

Birinci dönem, mekânsal örgütlenmede akılcı kuralların arayışı ve bölgesel çalışmalar: Bölge bilimi ve bölge planlamanın yükselme dönemi.

İkinci dönem, ekonomik bunalım sonrası gelişmeler: Bölgelerin yeniden tanımı, yeni gelişme odakları ve içsel büyüme modelleri

Üçüncü dönem, küreselleşen dünyada artan bölgelerarası rekabet: Bölgesel yenilik, yaratıcılık ve paylaşım ağlarının önem kazanması

19. yüzyılda ulus devletler bölge olgusunu ulusal birliği tehdit eden bir unsur olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla bölgesel kalkınmışlık farklılıklarının giderilmesine yönelik politikalar merkezi hükümetin sorumluluk alanı içinde tutulmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında ise bölgelerin, kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir mekan olacağı kanısı tüm dünyada özellikle de Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Savaşın yarattığı ekonomik ve sosyal tahribatlar, hızlı teknolojik gelişmeler, ülkeler arası ve ülkelerin bölgeleri arasındaki ekonomik farkların giderek açılması ve yeni üretim sistemine geçişle eski sanayilerin çökmesi gibi nedenlerle bölgelerin yeniden yapılandırılması gereği ortaya çıkmıştır.⁵¹

Son yıllarda yaşanan küreselleşme ve bölgeselleşme (bölgesel birliklerin oluşumu), Post-fordist üretime geçiş, post-modernizm, bilginin yükselen değeri, vb. ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimler geleneksel bölge kavramının da tartışılmasına neden olmuştur. Geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslar arası ilişkilere

⁵⁰ Ayda ERAYDIN, a.g.e., s.128-133.

⁵¹ Mürteza HASANOĞLU, Ziya ALİYEV, “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60, Ocak-Mart 2006, s.85.

doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir.⁵² Yerel birimlerin küresel ekonomi içinde yeni birer ekonomik birim olarak ortaya çıkması, klasik politik ekonomi geleneğindeki Adam Smith ve Richardo gibi iktisatçıların 18, 19 ve 20'nci yüzyıllara belirleyiciliğini veren 'ulusların karşılaştırmalı üstünlüğü' anlayışını da değiştirmekte ve yerine bölgelerin ve şehirlerin karşılaştırmalı üstünlükleri anlayışı öne çıkmaktadır.⁵³ Bugün küresel rekabet süreci, yerel ve bölgesel potansiyeli ortaya koyarak karşılaştırmalı üstünlükler elde etme temelinde, yerel ve bölgesel uzmanlaşmaya dayanan ve ülkeler düzeyindeki rekabetin giderek bölgelerarası düzeye indiği bir çizgide seyretmektedir. Bu süreçte bilgi ekonomileri ekseninde şekillenen yeni rekabet ortamında var olabilmenin ön koşulu olarak rekabet gücü gösterilmektedir ve bölgeler bu süreçte temel aktör olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁴

Önceleri sadece coğrafi bir mekanı ifade eden bölge kavramı, küreselleşmenin neden olduğu ekonomik, sosyal, yönetsel ve düşünsel değişimlerle birlikte günümüzde çok yönlü ve bir o kadar da geniş bir etki alanına sahip ulus üstü bir yönetim birimi haline gelmiştir.

1.4. BÖLGESEL DENGESİZLİK

1.4.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Gerek bölgenin sahip olduğu özellikler gerekse gelişme sürecine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin ülke içinde dengesiz dağılımı farklı gelişmişlik düzeyinde bölgelerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu faktörler açısından avantajlı olan bölgeler üretim ve katma değer artışında öne çıkarken, bazı bölgelerin nispi olarak gerilediği görülmektedir. Tüm bu farklılıklar ekonomik olarak zayıf, yaşam standardı ve gelir düzeyi daha düşük

⁵² DPT, 8.BYKP, a.g.r., s.7.

⁵³ Metin ÖZASLAN, *Küresel-Yerel Etkileşimin Yeni Örgütlenme Biçimleri: Ağ -Şebeke (NETWORK) Tarzı Firma ve İdari-Kurumsal Örgütlenmeler*, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, C.2., DPT Yayınları, Ankara, 2004, s.81.

⁵⁴ Yunus Emre ÖZER, "Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", *Review of Social Economic and Business Studies*, Vol:9/10, 2007, s.393.

bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgeler arasındaki bu eşitsiz gelişme “bölgesel dengesizlik” olarak nitelendirilmektedir.⁵⁵ Şu halde bölgesel dengesizlik, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların, iş bulma, eşit işe eşit ücret gibi ekonomik eşitliklerden; sağlık, eğitim, kültür gibi sosyal hizmetlerden eşit olarak yararlanamaması durumu olarak tanımlanabilir.⁵⁶

Bölgesel dengesizlikler ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizlikleri açısından değerlendirilebilir. Ekonomik fırsat eşitsizliği, bir bölgede yaşayan halkın diğer bölgede yaşayanlara göre iş bulma, çalışma koşulları, sahip olduğu gelir gibi kriterler açısından farklı olanaklara sahip olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Sosyal fırsat eşitsizliği, ekonomik fırsat eşitsizliğine doğru orantılı seyretmektedir. Bölge halklarının kültürel, sağlık, eğitim vb. faaliyetler açısından farklı olanaklara sahip olunmasıdır. Siyasi fırsat eşitsizliği, bazı bölgelerin siyasi oluşumlara yeterince katılmadığını ve ülke yönetiminde etkin olamadıklarını ifade etmektedir. Kültürel fırsat eşitsizliği, kimi bölgelerin sanayi, turizm, sanat gibi faaliyetlerin yapıldığı, eğitim ve öğretim merkezlerine uzak olması dolayısıyla yaşanan eşitsizliktir. Son olarak ise coğrafi fırsat eşitsizliği, iklim, yeryüzü şekilleri, ulaşım imkanları, bitki örtüsü gibi doğal kaynakların ve fiziki koşulların yarattığı eşitsizliktir.⁵⁷

1.4.2. Bölgesel Dengesizliğin Sebepleri

Doğal ve toplumsal kaynakların ülke coğrafyası üzerindeki dağılımı mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren sosyoekonomik faktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak

⁵⁵ Nisfet UZAY, **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.15.

⁵⁶ Mehmet ÖZEL, “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışları”, **Ankara Üniv. SBF Dergisi**, Sayı:64, Cilt:1, s.168.

⁵⁷ Filiz TUTAR, Mehmet DEMİRAL, “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.2, S.1., Nisan 2007, s.67.

ortaya çıkmaktadır.⁵⁸ Sosyoekonomik faktörlerin yanı sıra coğrafi ve tarihi sebeplerde mevcuttur.

Bölgesel dengesizliğin sebeplerine sosyoekonomik açıdan baktığımızda, bir ülkede üretim faktörlerinin bölgeler arasında eşit şekilde dağılması en başta sanayi kuruluşlarının ve işletmelerin, kendilerine maksimum fayda sağlayacak bölgeleri tercih etmesine sebep olmaktadır. Üretim faktörlerinin yoğunlaştığı bölgeler diğer bölgelere göre daha çok gelişmekte bu da bölgeler arası dengesizliğe neden olmaktadır. Buna bağlı olarak eğitim, sağlık, altyapı vb yatırımlarda doğal olarak bu gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Öte yandan, bu yoğunlaşma göç olgusunu ortaya çıkararak göç veren bölgenin hem beşeri hem de ekonomik yönden daha da gerilemesinde etkili olurken, göç alan bölgede artan yoğunluk sebebiyle birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir.

Bölgesel dengesizliklerin nedenlerini genel olarak saymak gerekirse:

- Üretim faktörlerinin bölgelerarası dağılımında dengesizlik
- Nitelikli iş gücünün dağılımında dengesizlik
- İşgücü katılımı ve verimliliği oranlarında dengesizlik
- Kamu ve özel sektör yatırımlarının dağılımında dengesizlik
- Altyapı, ulaşım, haberleşme alanlarında dengesizlik
- Gelir dağılımında dengesizlik
- Yaşam kalitesi ve standartlarında dengesizlik
- Eğitim düzeyleri açısından dengesizlik
- Göç sonucunda yaşanan dengesizlik
- Coğrafi sebepler (İklim, Yüzey şekilleri, Bitki örtüsü vb)
- Tarihi sebepler (Bölgenin tarihi geçmişi ve önemi)
- Savaş, Terör olayları ve Doğal afetler

⁵⁸ Hüseyin POROY, **Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi**, Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 2004, s.9.

1.4.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Dengesizlikler

Genel olarak serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği Avrupa kıtasında, kültür farklılıklarının yanı sıra coğrafi farklılıklar, doğal kaynak dağılımında farklılıklar ve en önemlisi ülkelerin uyguladıkları ekonomik politikadaki farklılıklar öncelikle ülkeler arasındaki gelişme farklarını yaratan unsurlar olmuştur. Ayrıca, AB'ye üye ülkelerin, kendi coğrafi bölgeleri arasındaki değişik düzeylerdeki yaşam standartları ve gelişme farklılıkları, AB çapında bakıldığında daha belirgin ve kayda değer olmaktadır.⁵⁹

Özellikle AB'nin genişlemesinden sonra AB'de bölgeler arasındaki sosyoekonomik farklar daha da belirgin hale gelmiştir. Yaratılan GSMH'nin büyük bir kısmının AB genelinde 10 bölgede toplanması ve ayrıca Ar-Ge faaliyetlerinin belirli bölgelerde yoğunlaşması gibi oluşumlar, AB bünyesinde ortak bölgesel kalkınma politikalarına ihtiyaç doğurmuştur. Örneğin AB'nin en zengin 10 bölgesinin ortalama gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) en yoksul 10 bölgeye oranla 3.5 kat daha büyüktür. Ayrıca en yoksul 10 bölgede işsizlik en zengin 10 bölgeye kıyasla 7 kat daha yüksektir.⁶⁰

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat tarafından 25 Ocak 2004'de açıklanan verilere göre AB'nin en zengin ve en yoksul bölgeleri arasında önemli bir gelişmişlik farkı bulunmaktadır. AB'deki en zengin bölge olan Londra merkez, en yoksul bölge olan Polonya'nın Lubelskie bölgesinden 10 kat daha zengindir. Ortalama bir Londralının satın alma gücü ortalama bir AB vatandaşından üç kat fazla iken, Lubelskie'de yaşayanların satın alma gücü AB ortalamasının üçte biri kadardır. Zengin bölgeler genellikle AB-15 içinde bulunmaktadır, örneğin; Belçika/Brüksel, Lüksemburg, Almanya/Hamburg, Fransa/ile de France. AB-15 içinde en yoksul bölge ise Yunanistan'ın Dytiki Ellada bölgesidir. AB'ye yeni katılan 10 ülke içinde özellikle Merkez ve Doğu

⁵⁹ Fulya BAYRAKTAR, **Avrupa Birliğinin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Ülke Olarak Türkiye Açısından Anlam ve Önemi**, Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası, Ankara, 2002, s.8.

⁶⁰ Erhan ÇETİN, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi No:4, İstanbul, 2003, s.5.

Avrupa ülkelerinde gelir düzeyi AB-15'e oranla daha düşüktür, o kadar ki; AB'deki en yoksul 5 bölgenin tamamı Polonya'da bulunmaktadır.⁶¹

AB istatistik kurumu Eurostat'ın son verilerine göre ise Londra'da AB ortalamasının yüzde 332'sine çıkan kişi başına gelir, Bulgaristan'ın kuzeybatısındaki Plevne merkezli Severozapaden bölgesinde birlik ortalamasının yüzde 27'sine kadar iniyor. AB'de kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu diğer bölgeler arasında AB ortalamasının yüzde 266'sı düzeyindeki Lüksemburg, yüzde 223'ü düzeyindeki Brüksel, yüzde 188'i düzeyindeki Hamburg, yüzde 178'i düzeyindeki Bratislavski Kraj (Bratislava) ve yüzde 177'si düzeyindeki Ile de France (Paris ve banliyöleri) öne çıkıyor. Kişi başına gelirden AB ortalamasının yarısına ulaşamayan en fakir 20 bölgeden 6'sı Romanya, 5'er tanesi Bulgaristan ve Polonya ve 4'ü Macaristan'da bulunuyor.⁶² Görüldüğü üzere Birlik içinde en geri kalmış bölgeler Birliğe yakın tarihte üye olmuş ülkelerin gerek beşeri gerekse coğrafi açıdan elverişsiz bölgeleridir.

AB'de geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve yapısal uyumunun sağlanması için, son üç yılın GSYİH ortalaması, AB ortalamasının %75'inin altında kalan bölgelere yardımda bulunmaktadır. Bu bölgelerin ortak özelliği, yatırım sermayesinin düşük olması, işsizliğin ortalamadan üzerinde olması, yeterli hizmet sektörünün olmayışı ve zayıf altyapıdır. Türkiye açısından bu tür bölgelere bakıldığında yıllık GSYİH açısından ülkenin hemen tamamı AB yapısal fonlarından yararlanmayı gerektirmektedir. Bu durum, birbirine bağlı iki sonucu ortaya çıkarmaktadır:⁶³

- Türkiye'nin katılımıyla AB'nin GSYİH ortalaması düşerek fakirleşecek ve AB, Türkiye'nin hemen tamamına kaynak aktarmak durumunda kalacaktır.

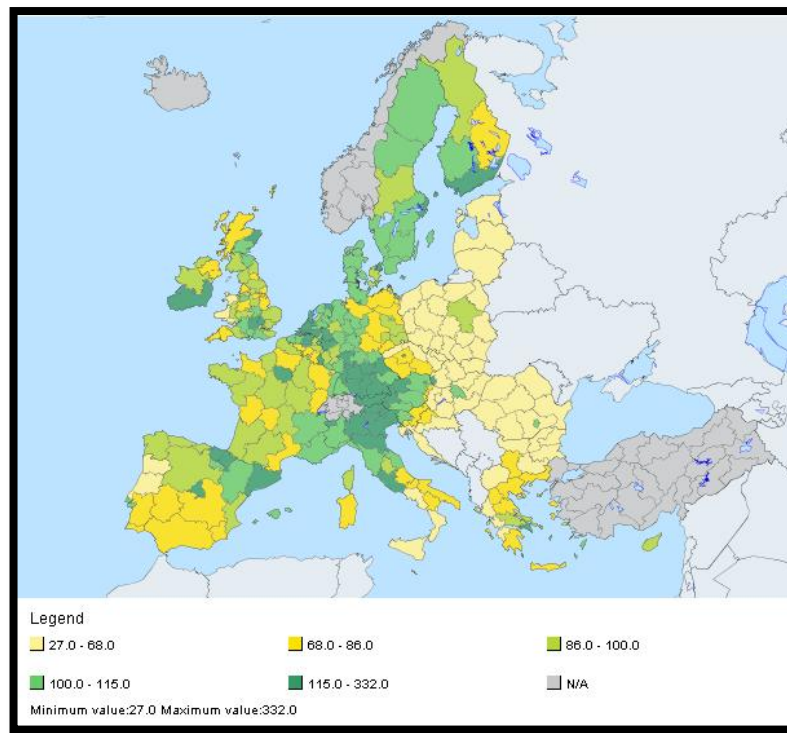
⁶¹ AVRUPA KOMİSYONU, **Ekonomik ve Sosyal Uyum İkinci İlerleme Raporu Özeti**, Ocak 2003, s.7.

⁶² <http://ekonomi.milliyet.com.tr> (14-03-2012)

⁶³ Ahmet APAN, "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 13/4, 2004, s.44.

- AB'de GSYİH'nin düşmesinden dolayı, AB'nin yapısal fonlardan şuan da yararlanmakta olan ülkeler, bu olanaktan yoksun hale gelecektir.

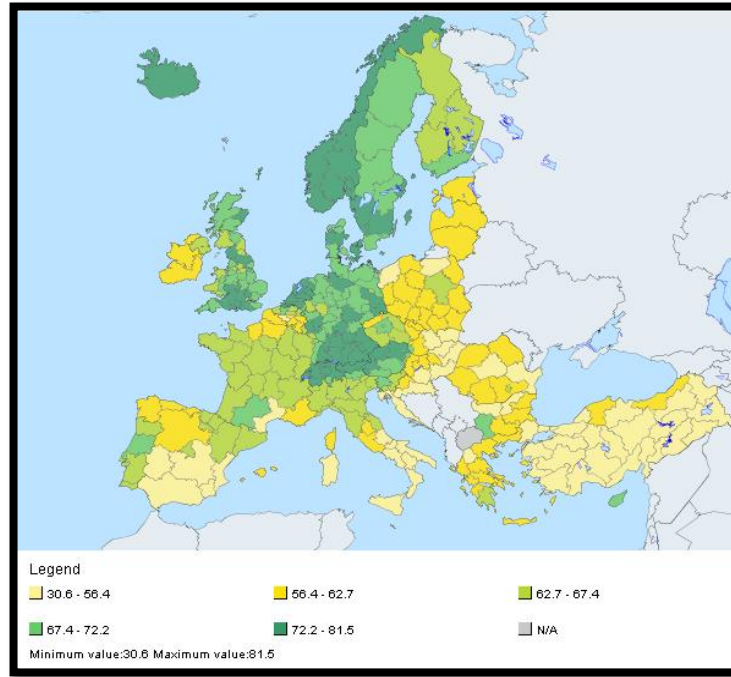
Bu noktada AB çapında bölgesel dengesizliklerin durumunun saptana bilmesi için öncelikle GSYİH, istihdam ve işsizlik gibi ekonomik göstergeler değerlendirilecektir.

Harita 3: AB'de Satın Alma Gücü Paritesi (SPA) Esas Alındığında NUTS II Bölgelerinde Kişi Başı GSYİH Oranları

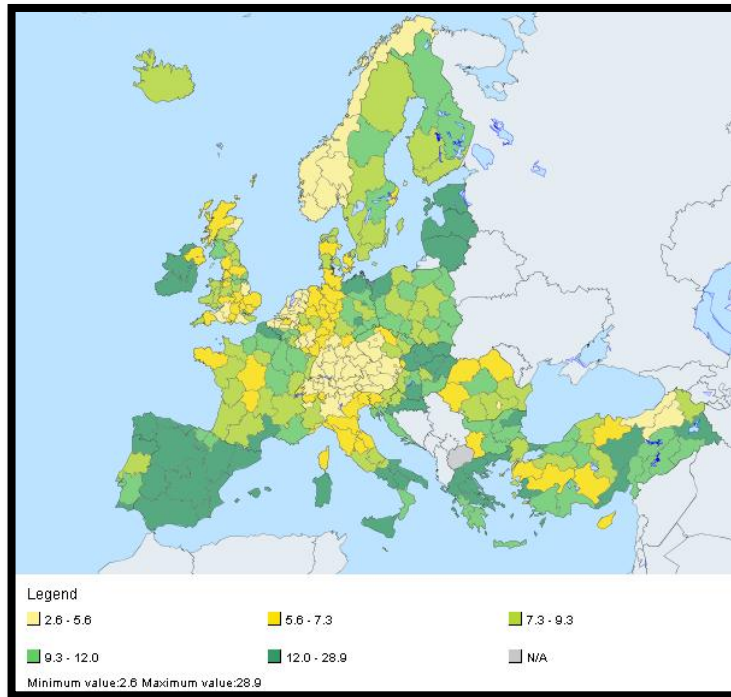
Kaynak: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/main_tables (Erişim Tarihi: 24.05.2012)

Yukarıdaki haritadan anlaşılacağı üzere GSYİH açısından en iyi bölgelerin AB'nin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Koyu yeşil renkle gösterilen bölgeler GSYİH oranlarının en yüksek olduğu bölgeleri göstermektedir. Açık renkle gösterilen bölgeler ise GSYİH oranlarının düşük olduğu bölgelerdir. Benzer durum istihdam oranları ve işsizlik oranlarında da kendini göstermektedir.

Harita 4: AB NUTS II Bölgelerinde 15-64 Yaş Arası İstihdam Oranı

Kaynak:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/d_ata/main_tables (Erişim Tarihi: 24.05.2012)

Harita 5: AB NUTS II Bölgelerinde İşsizlik Oranları

Kaynak:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/d_ata/main_tables (Erişim Tarihi: 24.05.2012)

1.4.4. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikler

Gelişmekte olan bir ülke statüsüne sahip Türkiye’de bölgesel dengesizlik olgusu doğu- batı dengesizliği karakterinde yıllardan beri süregelen bir seyir izlemiştir. 60’lı yıllardan itibaren başlayan mücadele, dengesizlikleri ortadan kaldırmada yetersiz olmuş, Doğu ve Güneydoğu bölgeleri en geri kalmış bölge özelliklerini sürekli korumuştur. Türkiye’de bölgesel dengesizlikler en genel anlamda coğrafi, ekonomik, sosyal, kültürel tarihsel sebeplerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu sebepler birbirinden bağımsız değil birbiriyle yakından ilişkilidir. Konuyla ilgili istatistikî göstergeler ve araştırmalara değinmeden önce Türkiye’de mevcut bölgesel dengesizliklerin sebepleri üzerinde durmak gereklidir.

Coğrafi sebepler: Türkiye’deki bölgesel dengesizliklerin önemli sebeplerinden ilki iklim, bitki örtüsü, yükseklik ve yüzey şekilleri gibi faktörleri içeren coğrafi farklılıktır. Türkiye’nin coğrafi özelliklerini bölgelere göre değerlendirdiğimizde Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinin coğrafi açıdan diğer bölgelere göre dezavantajlı olduğu görülebilir. Dağlık ve engebeli olması ulaşım ve yerleşimi; iklim şartlarının zor olması da hem insan yaşamını hem de tarımsal üretimde çeşitliliği ve verimi önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca bu bölgelerin iç ve dışa pazarlara coğrafi olarak uzak kalması, ulaşım maliyetleri de göz önüne alındığında bölgeye ciddi yatırımlar yapılmasını engellemiştir.

Ekonomik sebepler: Türkiye’de gelir düzeyinde bölgelere göre önemli farklılıklar mevcuttur. Batı bölgelerde gelir düzeyi yüksek iken doğu bölgelerde düşüktür. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla gelişmişliği açıklamada kullanılan önemli göstergelerden biridir. Bölgeler itibariyle GSYİH oranlarına baktığımızda Marmara Bölgesi ilk sırada yer alırken Doğu ve Güneydoğu bölgeleri son sıradadır. Diğer yandan kamu yatırımları itibariyle farklılıklarda mevcuttur. Hem yatırımların hem de yatırım teşviklerinin özellikle gelişmiş bölgelere yapılmış olması aradaki dengesizliğin iyice artmasına sebep olmuştur. Genel bütçe gelirleri oranını açısından da durum farklı değildir. Geri

kalmış bölgelerin temel ekonomik kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Fakat tarım ve hayvancılıkta modernizasyondan uzak bir görüntü mevcuttur.

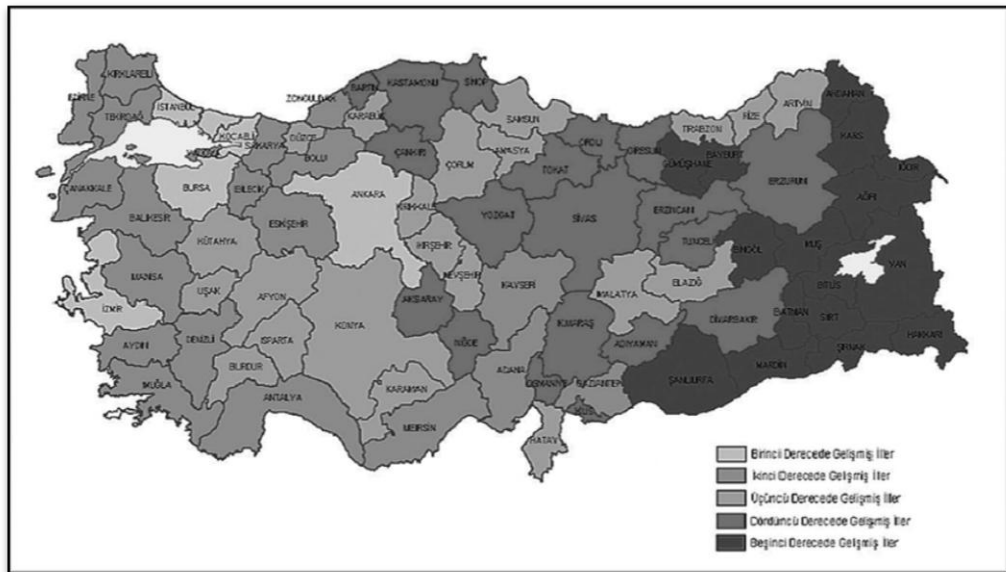
Bölgelerarası göç: Göç veren bölgenin yaşam standartlarının göç alan bölgeye göre düşük olması, göç veren bölgede işsizlik ve altyapı sorunları bulunması, terör olayları bölgelerarası ya da iller arası göçe sebep olmaktadır. Türkiye’de dış göçten ziyade iç göç olgusu daha yoğun görülmektedir. İç göç, kırsaldan büyük kentlere doğru olmaktadır. Nüfus artışı, tarım tekniklerinin gelişmesi, miras yoluyla parçalanmış topraklar, büyük şehirlerin hem sosyal hem ekonomik açıdan cazibesi iç göçlerin en önemli sebepleridir. Bölgeler arası göç sonucunda göç veren bölgenin başta iş gücü ve sermaye olmak üzere üretim faktörleri göç alan bölgeye kayacaktır. Diğer yandan göç alan bölgede de buna bağlı olarak olumsuzluklar (çarpık kentleşme, konut sorunu, suç oranı artışı vb) yaşanacaktır. Göçün olumsuz etkileri özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana Diyarbakır gibi büyük şehirlerde hissedilmektedir.

Nüfus: Bölgeler arası dengesizliği artıran bir diğer faktör nüfus yoğunluğu ve nüfus artışıdır. Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde hem sosyoekonomik koşullar nedeniyle ve eğitimsizliğin de etkisiyle nüfus artışı daha yüksektir. Ayrıca nüfus artışının yüksek oluşu geçim koşullarını güçleştirirken kamu hizmetlerinin ve istihdam olanaklarının da yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Doğurganlık oranına bakıldığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri en yüksek orana sahiptir.

Eğitim ve kültür: Eğitim ve kalkınma arasında çok önemli bir ilişki vardır. Eğitim ve kültür yükseldikçe sermayenin aktifliği ve verimliliği de o ölçüde yükselir. Türkiye’de Marmara, Ege, Akdeniz Bölgeleri’nde eğitim seviyesi ülke ortalamasının üzerinde veya ülke ortalamasına yakinken, Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin eğitim düzeyi ülke ortalamasının altındadır. Eğitim seviyesi yüksek olan bölgeler aynı zamanda ülkenin gelişmiş kabul edilen bölgeleri olurken, eğitim seviyesi düşük bölgeler aynı zamanda ülkenin geri kalmış bölgeleridir. Bunun haricinde üniversiteler, meslek okulları, kütüphaneler, kültür merkezleri,

tiyatro, sinema salonları gibi kurum ve kuruluşların varlığına baktığımızda az gelişmiş bölgelerde az olduğu dikkat çekmektedir.

Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin belirlenmesi konusunda yakın geçmişte bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi DPT’nin 2003 yılında yaptığı İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması’dır. Ülke, bölge, il ve ilçeler arası sosyoekonomik gelişmişlik seviyeleri, iller arasındaki farklılıkları oluşturan ve birbirleriyle etkileşim içindeki 58 sosyoekonomik gösterge temel bileşenler analizi (principal components analysis) tekniği kullanılarak değerlendirilmiş ve Türkiye’deki tüm iller 5 grup altında toplanmıştır. Aşağıdaki haritada bu 5 grup gösterilmiştir.

Harita 6: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2003-05.pdf>, s.72.

Yukarıdaki haritaya baktığımızda Marmara Bölgesi, sosyoekonomik gelişmişlik seviyesinde ülke genelinde yer alan 7 bölge içerisinde ilk sırada yer almıştır. Bölgenin sosyoekonomik gelişmişliğinin temelini ise İstanbul, Kocaeli ve Bursa ili oluşturmaktadır. Sanayi ve ticari faaliyetlerin özellikle

İstanbul'da yoğunlaşmış, zamanla tüm bölgeye yayılarak, Marmara Bölgesini ülkenin en dinamik gelişme noktası ve çekim bölgesi yapmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, Ege Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi genel olarak benzer sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine sahiptir. İç Anadolu Bölgesi'nde de başta tahıl üretimi olmak üzere, tarımsal faaliyetler önemli yere sahiptir. Bununla birlikte hızlı bir gelişme sürecine giren Konya, Eskişehir ve Kayseri gibi iller bölgenin önemli sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin ticaret merkezi konumundaki Ankara, İç Anadolu Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal tüm göstergelerini yükseltmektedir. Bu anlamda, İstanbul, İzmir ve Ankara buldukları bölgelerin çekim merkezi konumundadır diyebiliriz.

Diğer yandan, Akdeniz Bölgesi'nde tarım, sanayi, turizm ve hizmet sektörleri hızlı bir gelişme süreci içerisinde. Tarımda özellikle Çukurova bölgesi, turizmde Mersin ve Antalya öne çıkmaktadır. Bölgede yer alan uluslararası limanlar ve serbest bölgeler, ticari faaliyetlerin gelişmesine, ayrıca bölgenin kalkınmasına da önemli katkı sağlamıştır.

Karadeniz bölgesinde ise Samsun, Trabzon, Rize ve Artvin diğer illere göre gelişmiş durumdadır. Gerek ticari faaliyetler gerekse önemli limanlara sahip olması bu noktada belirleyici olmaktadır.

DPT tarafından yapılmış araştırmanın sonuçları Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin var olduğunu açıkça göstermektedir. Açık renkle gösterilen, yani gelişmişlik derecesi fazla olan illerin tamamı Türkiye'nin batısında yer alırken, koyu renkle gösterilen, yani gelişmişlik derecesi düşük illerin tamamı Türkiye'nin doğusunda yer almaktadır.

Tablo 5: Sosyo-Ekonomik Gelişmişliğe Göre Kademeli İl Grupları

1. Derece Gelişmiş iller	2. Derece Gelişmiş iller	3. Derece Gelişmiş iller	4. Derece Gelişmiş iller	5. Derece Gelişmiş iller
İSTANBUL ANKARA İZMİR KOCAELİ BURSA	ESKİŞEHİR TEKİRDAĞ ADANA YALOVA ANTALYA KIRKLARELİ DENİZLİ MUĞLA BOLU BALIKESİR EDİRNE MERSİN BİLECİK KAYSERİ GAZİANTEP ZONGULDAK AYDIN SAKARYA ÇANAKKALE MANİSA	KONYA KARABÜK ISPARTA HATAY UŞAK BURDUR SAMSUN KIRIKKALE NEVŞEHİR KARAMAN ELAZIĞ RİZE TRABZON AMASYA KÜTAHYA MALATYA KİRŞEHİR ARTVİN AFYON DÜZCE ÇORUM	OSMANİYE K.MARAŞ NİĞDE GİRESUN KASTAMONU TUNCELİ SIVAS KİLİS BARTIN AKSARAY SİNOP ERZİNCAN ÇANKIRI ERZURUM TOKAT ORDU DİYARBAKIR YOZGAT ADİYAMAN	BAYBURT KARS ŞANLIURFA IĞDIR BATMAN GÜMÜŞHANE MARDİN SİİRT ARDAHAN VAN BİNGÖL HAKKÂRİ ŞIRNAK BİTLİS AĞRI MUŞ

Kaynak: Bülent DİNÇER, Metin ÖZASLAN, Taner KAVASOĞLU, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT Yayın No:2671, Mayıs, 2003, s.57

DPT, 2003 yılında yapmış olduğu bu çalışmadan sonra günümüze kadar geçen sürede benzer bir çalışma yapmamıştır. Fakat 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Metin Berber, Yrd. Doç. Dr. Uğur Sivri ve Arş. Gör. Ezgi Baday Yıldız tarafından 81 ile ait 41 adet sosyoekonomik değişken kullanılarak Türkiye'de 2010 yılı illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması elde edilmiştir. Analiz tekniği olarak DPT'nin daha önceki konuyla ilgili çalışmalarında kullandığı yöntem tercih edilmiştir. Araştırmada 2009 yılı verileri ağırlıklı olmak üzere demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali, altyapı değişkenleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6: İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010)

Sıra	İl	Endeks	Sıra	İl	Endeks
1	İstanbul	17.1245	42	Nevşehir	-0.2616
2	Ankara	13.3247	43	Kastamonu	-0.3892
3	İzmir	9.2423	44	Afyonkarahisar	-0.3938
4	Kocaeli	8.5219	45	Sivas	-0.4488
5	Bursa	5.7950	46	Elazığ	-0.8997
6	Eskişehir	5.4807	47	Malatya	-0.9008
7	Antalya	5.1158	48	Çankırı	-0.9061
8	Muğla	3.6780	49	Sinop	-1.1215
9	Bolu	3.6312	50	Çorum	-1.1268
10	Tekirdağ	3.5553	51	Osmaniye	-1.1892
11	Denizli	3.4636	52	Erzincan	-1.2898
12	Isparta	3.0835	53	Bartın	-1.4700
13	Kırklareli	3.0434	54	Aksaray	-1.4828
14	Edirne	2.9301	55	Niğde	-1.5252
15	Bilecik	2.7733	56	Giresun	-1.6070
16	Çanakkale	2.6545	57	K. Maraş	-1.7012
17	Yalova	2.6408	58	Tokat	-1.8371
18	Adana	2.6245	59	Kilis	-2.4608
19	Kayseri	2.4042	60	Ordu	-2.4979
20	Aydın	2.2610	61	Erzurum	-2.5724
21	Burdur	2.2574	62	Yozgat	-2.7304
22	Mersin	2.1565	63	Tunceli	-2.8327
23	Balıkesir	2.1406	64	Gümüşhane	-2.8523
24	Konya	2.0486	65	Bayburt	-3.0414
25	Manisa	1.8884	66	Diyarbakır	-3.7639
26	Sakarya	1.7031	67	Adıyaman	-3.8313
27	Zonguldak	1.4035	68	Batman	-4.1247
28	Karabük	1.3401	69	Şanlıurfa	-4.6074
29	Uşak	1.1997	70	Ardahan	-4.7460
31	Kırıkkale	0.7540	72	Kars	-4.9092
32	Samsun	0.5417	73	Siirt	-5.1654
33	Gaziantep	0.4191	74	Mardin	-5.3043
34	Kütahya	0.3115	75	Bingöl	-5.7479
35	Hatay	0.2870	76	Van	-5.8239
36	Trabzon	0.1402	77	Bitlis	-5.9739
37	Rize	0.1379	78	Şırnak	-6.3983
38	Amasya	0.0346	79	Hakkâri	-6.4263
39	Düzce	-0.1387	80	Ağrı	-6.5364
40	Artvin	-0.2353	81	Muş	-6.6496
41	Kırşehir	-0.2598			

Kaynak: http://www.metinberber.com/kullanici_dosyaları/file/endeks.doc (Erişim Tarihi: 20.04.2011)

Araştırma sonuçlarına göre illerin coğrafi konumları ile gelişmişlik düzeyleri arasında açıkça görülen bir ilişki mevcuttur. Örneğin sıralamada ilk beşte bulunan İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa illeri Türkiye'nin batısında yer alırken sıralamanın son beşinde bulunan Muş, Ağrı, Hakkâri, Şırnak ve Bitlis illeri Türkiye'nin doğusunda yer almaktadır. Hatta sıralamadaki son 20 ile bakıldığında, bu illerin hiç birinin batıda yer almadığı ve 16 tanesinin doğu ve güneydoğu bölgelerinde bulunduğu görülmektedir. DPT tarafından 2003 yılında yapılan araştırmayla kıyaslandığında aradan geçen 7 yılda, gelişmişlik sıralamasında ilk beş ilin değişmediği, bununla beraber son sıralardaki illerde de değişim olmaması, Türkiye'nin doğusu ve batısı arasındaki bölgesel dengesizliklerin halen devam ettiğinin ciddi bir göstergesidir.

Türkiye'deki bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak amacıyla 1960'lı yıllardan bu yana kalkınma planları hazırlanmaktadır. Az gelişmiş Doğu Anadolu Bölgesi'ni kalkındırmak, nüfus ve sanayi yönünden büyük bir yığılmanın yaşandığı Marmara Bölgesi'ndeki gelişmeyi kontrol altına almak, geri kalmış fakat zengin doğal kaynaklara sahip Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni geliştirmek için birçok plan ve projeler bölgesel kalkınma çabaları içinde yer almıştır. Türkiye'de ciddi boyutlarda bölgesel dengesizlik sorunları olmasına rağmen bu soruna çözüm olabilecek bölgesel kalkınma politikaları, son yıllara kadar gerek kurumsal gerekse uygulama açısından yetersiz kalmıştır. Planlı dönemin başlangıcından bugüne kadar geçen 50 yıllık sürede, hala bölgeler arasında büyük dengesizliklerin görülmesi, bu politikaların verimli işlemediğinin bir göstergesidir diyebiliriz. Bu anlamda AB'ye tam üyelik sürecinde, AB'nin katılım öncesi aday ülkelere sağlamakta olduğu teknik ve mali destek, bölgelerarası dengesizlikleri azaltmada Türkiye için çok önemli bir fırsattır.

1.5. BÖLGESEL KALKINMA

1.5.1. Bölgesel Kalkınma Kavramı

Bölgesel kalkınma kavramını tanımlarken öncelikle kalkınma nedir sorusunun yanıtını vermek gereklidir.

Kişi başına düşen milli gelirin artmasının yanında, üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınmanın temel öğeleridir.⁶⁴ Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin artışından ibaret olmayıp, sosyo-ekonomik ve kültürel yapının da değiştirilmesi, geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle de kalkınma teorisi, yalnızca ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda sosyal kültürel, politik ve psikolojik etkenlerle de yakından ilişkili olmaktadır.⁶⁵

Burada önem arz eden bir diğer mesele de kalkınma kavramının büyüme kavramıyla karıştırılmasıdır. Büyüme kavramı belli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarında, kişi başına gelir düzeyinde ve ulusal gelirden artışı tanımlamakta kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle büyüme kavramı ağırlıklı olarak ekonomideki nicel (sayısal) olarak ölçülebilen artışları ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere kalkınmayı, bir ülkede ya da bölgede yaşayan insanların sahip olduğu tüm niteliksel ve niceliksel değerlerindeki iyileşmeyi ifade eden bir kavram olarak tanımlayabiliriz.

Bölgesel Kalkınma, ülkede var olan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan, bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi

⁶⁴ Ergül HAN, Ayşe KAYA, **Kalkınma Ekonomisi**, Nobel Dağıtım, 1.Baskı, Ankara, 2006, s.2.

⁶⁵ ILDIRAR, a.g.e., s.5.

suretiyle, bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü⁶⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Bölgesel kalkınma kavramının günümüzde iki farklı anlayışı içerdiği söylenebilir. Bunlar, bölgesel sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir bölgesel gelişmedir. Bölgesel sürdürülebilir gelişme, başta ekolojik sürdürülebilirlik olmak üzere canlı-cansız, doğal-yapay tüm çevresel değerlerin sürdürülebilirliğinin temel amaç olarak belirlendiği politikalar için kullanılmaktadır. Sürdürülebilir bölgesel gelişme ise, bölgesel ekonomik gelişmenin kendi kendini finanse edebilecek ve sürdürülebilecek bir düzeye ulaştığı, ancak ekonomik gelişme sağlanırken çevresel açıdan da bazı önlemlerin alındığı bir süreç olarak nitelendirilmektedir.⁶⁷ Bu iki farklı anlayıştan ilki çevreye dair hedefleri öne çıkarırken, ikincisi daha çok ekonomik hedeflerin üstün görüldüğü bir anlayıştır.

1.5.1.1. Geleneksel – Yeni (Modern) Bölgesel Kalkınma Anlayışı

1970'li yıllarda yaşanan küresel kriz sonrası değişimlere paralel olarak bölgesel kalkınma kavramının kapsamı, içeriği, metot ve süreçleri tartışılır hale gelmiştir. 1980 ve sonraki yıllarda küreselleşmeyle birlikte üretim sistemleri, ilişki biçimleri, devlet-birey etkileşimi, teknolojik gelişmeler bölgesel kalkınmanın kapsam, metot, kurum ve süreçlerinde değişikliklere neden olmuştur. Bölgesel kalkınma anlayışındaki bu değişimi geleneksel ve yeni (modern) bölgesel kalkınma olarak ikili bir sınıflandırmaya göre inceleyebiliriz.

Geleneksel bölgesel politikalar, merkezi hükümetin karar sürecindeki ana rolünü tanımlarken, 1970 sonrasında yerel yönetimlere verilen görevlerin ağırlık kazandığı, en azından merkezi bölgesel ve yerel yönetimlerin birlikte sorumluluğu konusunun gündeme getirildiği görülmektedir. Böylelikle kademeli merkezi hükümetin ağırlıklı olduğu bir yapıdan, kademeli olmayan

⁶⁶ DPT, **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri**, Ankara, 2003, s.250.

⁶⁷ MENGİ, ALGAN, a.g.e., s.86-87.

örgütlenme biçimlerine doğru bir kayma önerilmektedir. Bu önerilerin gerisinde yerel dinamikleri harekete geçirmek için karar vericilerin yerel aktörlere yakın olması ve onları da devreye sokması görüşünün yanı sıra merkezi hükümetin küreselleşen Dünya'daki azalan önemi ve elindeki düzenleme mekanizmaları ile mali kaynakların azalması da etkili olmaktadır. Bölgesel politikaların kurumlaşmasında bölgesel birimlerin ağırlık kazanması ve merkeze bağlı bürokratik örgütlenmeler yerine yarı-özerk birimlerin gündeme gelmesi ve bölgesel gelişmeden sorumlu yeni birimlerin oluşturulması da yeni dönemde benimsenen politikalarda uygulama yönünde görülen farklılıklar arasında yer almaktadır.⁶⁸

Eski bölgesel kalkınma yaklaşımlarının terk edilmesinin arka planında, temelde 1960'lı yıllarda ulusal kalkınma politikalarıyla bağlantılı, karar verme süreçlerinde merkezileşme, kademelenme, yetki dağılımı kavramlarını ön plana çıkaran, büyük ölçekli özel/kamu yatırımlarına dayanan bölgesel planlama politikalarının, bölgeler arasındaki gelir uçurumlarını azaltma konusunda başarısız olarak görülmesi etkili olmuştur.⁶⁹

Geleneksel yukarıdan aşağıya bölgesel politikalar merkezi hükümetler tarafından bölgesel eşitliği sağlamak amacıyla uygulanmaktadırlar. Ekonomik faaliyetlerin yeniden dağılması amacıyla yönelik bu politikalar altyapı hizmetleri ve finansal destek gibi politika araçlarına başvurmaktadırlar. Her bölgenin farklı potansiyele sahip olduğu anlayışına dayanan ve tek bir bölgeyi kapsayan aşağıdan yukarıya bölgesel politikalar ise eğitim, danışmanlık gibi politika araçlarıyla yerel şirketlerin rekabetini arttırmayı hedeflemektedir. Bu anlayışta bölgesel politika uygulamaları merkezi hükümetin sorumluluğundan çıkarak yarı özerk kamu kurumlarına geçmektedir.⁷⁰

⁶⁸ ERAYDIN, a.g.e., s.137-138.

⁶⁹ Hatice KARAÇAY ÇAKMAK, Lütfi ERDEN, "Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları", *Gazi Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 6:3, 2004, s.81.

⁷⁰ Henrik HALKIER, "Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives", *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTU, Eylül 2006, s.4.

Tabandan yükselen bölgesel kalkınma yaklaşımının özellikleri şu şekildedir:⁷¹

- Örgütlenme anlamında bölgesel/yerel, esnek ve ihtisaslaşmış yaklaşım egemenliği
- Girişimciliği geliştirerek rekabet gücünü yükseltme
- Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin aktör olarak rol oynaması
- Politika araçları olarak danışmanlık hizmetleri, bölgesel kalkınma programları ve bölgesel kalkınma ajanslarının kullanılması
- Analiz aracı olarak SWOT analizlerinin kullanılması gibi özelliklere sahiptir.

Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı ile yeni bölgesel kalkınma anlayışı arasındaki farklılıklar ortaya koyulacak olursa; ilk farklılık, bölgesel kalkınmanın doğasında ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının temel hedefi bölgesel gelişme iken bu anlayış yeni bölgesel kalkınmada yerini bölgesel yeniliğe bırakmaktadır. Bir diğer önemli farklılık ise; temel mekanizmada göze çarpmaktadır. Geleneksel bölgesel kalkınmada temel kaynak olarak bölgesel arası yeniden dağıtım kullanılırken, yeni bölgesel kalkınma anlayışı öncelikli olarak yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesine odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle; yeni yaklaşımda bölgeler, onların büyümelerini sağlamak için verilen ulusal transferlere ve teşviklere bağlı olmaktan ziyade kendi yerel varlık ve kaynaklarını harekete geçirmek ve böylece kendilerine özgü (spesifik) karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanmak suretiyle kendi büyümelerine yatırım yapmalıdır.⁷² Tablo 5'te geleneksel ve yeni bölgesel politikaların özellikleri açıkça gösterilmektedir.

⁷¹ Aytül Güneşer, DEMİRCİ, Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansları, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, (Der: Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, 5.Baskı, Ankara, 2005, s.184.

⁷²OECD, "How Regions Grow?", Policy Brief, Mart 2009, <http://www.oecd.org/dataoecd/18/45/42446805.pdf>, s.1., Erişim Tarihi:14.03.2011

Tablo 7: Geleneksel ve Yeni Bölgesel Politikaların Özellikleri

Özellikler	Geleneksel Bölgesel Politikalar	Yeni Bölgesel Politikalar
Amaçlar	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel eşitlik - Ulusal ekonomik büyüme - Yatırımların az gelişmiş bölgeye yönelmesi - Altyapının geliştirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesi - Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin arttırılması - İçsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi
Karar Verme Uygulama Sürecinin Uygulanması	<ul style="list-style-type: none"> - Ulusal ölçekte genel politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi - Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine bağlı seçim - Kademeli yapı 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel hükümetlerin birlikte karar verme süreci - Bölgesel karar yetkisi - Yönetişim ağırlıklı kararlar - Kademeli olmayan örgütlenme biçimleri
Politika Araçları	<ul style="list-style-type: none"> - Ağırlıklı olarak kamu kaynaklarına bağımlılık - Tanımlanmış bölgesel birimler için bağlayıcı kararlar - Bürokratik düzenlemeler 	<ul style="list-style-type: none"> - Koşullara bağımlı örgütlenme - Gönüllü ve koşullu bilgilendirme - Kamunun sağladığı danışma hizmetleri
Siyasal Ortam	<ul style="list-style-type: none"> - Ulusal politika öncelikli 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel politika öncelikli
Siyasi sorumluluk	<ul style="list-style-type: none"> - Merkezi hükümet - Taşra teşkilatına verilen uygulama sorumluluğu 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel hükümetlerin doğrudan politika uygulamaları
Uygulayıcı Kurumlar	<ul style="list-style-type: none"> - Merkezi hükümet - Taşra teşkilatları - Bürokratik ilişkiler 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel birimler - Yarı özerk birimler - İşletme yönetimi

Kaynak: Eraydın, a.g.e., s.137.

Sonuç olarak, bilgi toplumuna geçiş ile birlikte, gerek bölge tanımı, gerekse bölgesel kalkınma alanındaki yerleşik görüşlerin değiştiğine şahit olmaktayız. Büyük ölçekli kamusal/özel kesim yatırımcılarının ağırlıkta olduğu eski bölgesel kalkınma yaklaşımları yerine, günümüzde değişen teknolojilere adaptasyonu daha kolay olan, küçük ve orta boy büyüklükteki (KOBİ) firmaların esas alındığı, sürdürülebilirlik, katılımçılık ve bütün bölgelerin yerel dinamiklerini ön plana çıkaran, bu bölgelerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlarla dünya ölçeğinde rekabet edilebileceği ilkesini benimseyen, mekansal sürekliliğin geri planda olduğu küreselleşme sürecinde oluşan yeni bir bölgesel kalkınma yaklaşımının benimsendiği görülmektedir.⁷³ Bununla birlikte yönetsel anlayışlarda da değişimler yaşanmış, katılımçılığın, şeffaflığın, hesap verilebilirliğin öncelikli olduğu yönetim modeli gelişmiştir.

1.5.2. Bölgesel Kalkınmanın Temel İlkeleri

Bölgesel kalkınmanın temel ilkeleri, Sosyal Karlılık, Kalkınma Kutbu ve Halkın Katılımı olmak üzere 3 şekilde tanımlanmıştır. Kısaca bu ilkelere değinmek gerekirse;

Kar elde etmeyi amaçlayan girişimciler, üretim kararlarını alırken hisleriyle hareket etmek yerine, kar oranlarını hesaba katarak hareket ederler. Özel sektör, hem kısa dönemde verimli olan ve kar edebileceği faaliyetlere yönelir, hem de kendisine en fazla avantaj sağlayan bölgelere yoğunlaşır Bölgesel kalkınma politikasının ilk ilkesi geri kalmış bölgelerde kısa vadede ekonomik olmasa bile sosyal karlılığı yüksek ve ancak uzun vadede ekonomik olabilen yatırımların devlet tarafından yapılmasıdır. Çünkü günümüzde modern devlet anlayışı, toplum refahını yükseltmeye yöneliktir.⁷⁴ Bu ilke, sosyal adalet ve eşitliğe, bölgelerarası dengeye vurgu yapmakta; ekonomik kardan ziyade toplumun genelinin faydasına dikkat çekmektedir.

⁷³ ILDIRAR, a.g.e., s.118.

⁷⁴ DİNLER, a.g.e., s.276.

Kalkınma kutbu, ekonomik gelişmenin her yerde eş anlı olarak başlamamasına bağlı olarak farklı noktalarda oluşan ‘cazibe merkezi’ olarak da ifade edilen yerleri ortaya koymak için kullanılan kavramdır.⁷⁵ Günümüzde yalnızca gelişmiş ülkelerde değil, az gelişmiş ülkelerde bile bölgesel kalkınma kutbu ilkesine başvurulmaktadır. Bu politikanın ülkelerde uygulanması çok zordur. Çünkü bir kutup yaratılırken, yatırım çabasının tüm sektörler birinden değil de, bölgenin özelliğine göre, daha hızlı gelişme şansı olan sektöre ve genellikle de ikinci sektöre (endüstriyel sektör) yöneltilmesi gereklidir.⁷⁶

Bölgesel kalkınma politikasının üçüncü ilkesi bölgesel kalkınma faaliyetlerine, yani bölgesel kalkınma planlarına halkın katılmasıdır. Bölgesel kalkınma politikalarının başarısı ancak bölge halkının politikada söz sahibi olmasıyla gerçekleştirilebilir. Halkın faaliyetlere katılması, ekonomik yasama uygulanan demokratik ilkedir. Gerçek bir bölgesel kalkınma politikasında, insanların rolü en önde gelir. Bu katılma; yalnızca insanların toplum duygusunu yükseltmekle kalmayıp, aynı zamanda bölgesel kalkınma programlarına da canlılık katmaktadır.⁷⁷

1.5.3. Bölgesel Kalkınmanın Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasında bir amaç belirleme ihtiyacının gereklerine daha önce de değindiğimiz üzere bölgeler arasındaki dengesizliklerin kalkınma için bir engel oluşturma durumu ve tek boyutlu değil de ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta psikolojik anlamda pek çok sorunun da bu genel sorunun bir parçası olması üç temel amacın ortaya çıkışını açıklamaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarını Büyüme, İstikrar, Dengeleme ve Eşitleme⁷⁸ olarak inceleyebiliriz.

⁷⁵ Mustafa EREN, “Bölgesel Kalkınma ve Yerel Yönetimler”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl 64, Sayı 369, Ankara, 1992, s.115.

⁷⁶ DİNLER, a.g.e., s.276.

⁷⁷ DİNLER, a.g.e., s.278.

⁷⁸ Hüsnü ERKAN, **Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme- Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**, Kavram Matbaası, İzmir, 1987, s.4.

1.5.3.1. Büyüme Amacı

Genel ekonominin daha hızlı büyüebilmesi için bölgelerde büyüme için gerekli ön koşulların yaratılmasını ifade etmektedir. Büyüme hızları gelişmiş bölgelere nazaran geride kalmış bölgelerin büyüme ve kalkınma hızlarını arttırıcı önlemlerin alınmasına yönelik olarak; özel yatırımların ve kamu yatırımlarının etkin koordinasyonu sayesinde, üretim faktörlerinin optimal dağılımı amaçlanmaktadır.

1.5.3.2. İstikrar Amacı

İstihdam ve gelir ile ilgili problemlerin giderilmesi ve bu konulardaki çözümün istikrarlı olabilmesi için; bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak değişiminin önüne geçilmesi esas alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı açısından gerekli politika uyumunun sağlanması sayesinde bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli dağılmasına çalışılmaktadır.

1.5.3.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı

Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bu sayede bölgeler arasındaki gelir ve refah seviyeleri dengelenerek, bölgelerin sağlıklı çalışma ve yaşama koşullarına sahip olmaları ve sosyal maliyetlerin minimizasyonu sağlanmaktadır. Bölgelerin mümkün olduğu kadar eşit altyapı seviyesine kavuşturulması, sektörel yoğunlaşmaların dengeli bir seviyeye getirilmesi, nüfusun ülke içinde rasyonel dağılımının sağlanması, bölgeler arasında sosyal adaletin oluşturulması da bölgesel kalkınma politikalarının amaçları içerisinde yer almaktadır.

1.5.4. Bölgesel Kalkınmanın Araçları

Bölgesel politikalar, tarihsel gelişim sürecinde, içinde bulunulan sosyo-ekonomik ve politik koşullarından etkilenmekte ve ona göre şekil almaktadır. Bu bağlamda bölgesel politikaların gerek amaçlarının, gerekse bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik araçların da şartların değişim ve gelişimine bağlı olarak belirli aşamalardan geçtiğini söylemek mümkündür.

Bölgesel Kalkınma Politikalarının araçlarını Bölge Planlama, Kamu Yatırımları, Teşvik Tedbirleri, Özel Amaçlı Bölgeler ve Kalkınma Ajansları şeklinde sayabiliriz.

1.5.4.1. Bölge Planlama

Bölge planlama en geniş tanımıyla ülkesel coğrafik mekan örgütlemesine ilişkin plan ve politikaların tümü olarak ifade edilebilir. Başka bir ifade ile bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden düzenlenmesi demektir. Mekanın barındırdığı dinamikleriyle en akılcı biçimde düzenlenmesi ve bu düzenlemenin gerektiği şekilde donatılmasıdır.⁷⁹ Bölge planlama aslında diğer yöntemleri kapsar görünümüyle, temel bir yapı taşı niteliğindedir. Planlamanın esas amacı; sistemin istikrarıyla bağdaşabilecek, koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek şekilde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına ait geniş bir bakış açısı elde etmektir.⁸⁰

Bölge planlama, hazırlandıkları amaçlar göz önünde bulundurularak dört grupta incelenmektedir.⁸¹

- Geri kalmış bölgeler için hazırlanan planlar
- Metropoliten bölge planları
- Kaynakları zengin bölgeler için hazırlanan planlar

⁷⁹ Gülen ELMAS, “AB ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, **Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikleri**, Der: Aylan ARI, Derin Yayınları, İstanbul, 2006, s.151.

⁸⁰ MGK, a.g.e., s.38.

⁸¹ ILDIRAR, a.g.e., s.26.

- Özel bölgeler için hazırlanan planlar

Bölge planlama özet olarak, sektörlerin etkinliklerin karşılıklı bağımlılığını vurgulamalı ve kapsamlı olmalıdır. Bölge için stratejik vizyon /vizyonlar geliştirmelidir. Ulusal ölçekleri ve yerel talepleri yansıtmalıdır. Değişen koşullarla başa çıkabilecek güçte olmalıdır. Bölge planı yapım ve uygulama sürecinde yerel katılımcının görüşlerinden yararlanmalıdır. Düzenli gözleme ve yeniden gözden geçirmeye olanak tanıyacak mekanizmayı içermelidir.⁸²

1.5.4.2. Kamu Yatırımları

Devletlerin bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak için başvurabilecekleri önemli bir araç da kamu yatırımlarıdır. Devletler nispi olarak geri kalmış bölgeye, o bölgeden elde ettiği kamu gelirinden daha fazla bir harcama yaparak, söz konusu bölgeye ilave bir satın alma gücü aktarabilir. Bu sayede bir yandan aktarılan satın alma gücüyle bölgede bir canlanma başlayacak, öte yandan yapılan kamu yatırımlarıyla, bölgenin üretim kapasitesi artırılacak veya eksik olan altyapısı tamamlanacak, böylece bölge, yatırımcılar için cazip hale gelebilecektir.⁸³ Kamu yatırımlarını üretken kamu yatırımları ve altyapı yatırımları olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Üretken kamu yatırımları, devletin az gelişmiş bölge ya da bölgelerdeki atıl üretim potansiyelini hayata geçirmek amacıyla yaptığı kamu yatırımlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda örneğin politika, o bölgede yapay bir kalkınma kutbu oluşturulmasına yönelik ileri ve geri bağlantıları yüksek ekonomik faaliyetlerin bölgede oluşturulması gösterilebilir.⁸⁴

Bölgesel kalkınmaya yönelik doğrudan müdahaleyi ifade eden altyapı yatırımları kavramsal bazda dar anlamıyla, ulaşım ve haberleşme yatırımları, elektrik enerjisi ve içme suyu sağlanmasına yönelik yatırımlar, kanalizasyon

⁸² DPT, 8.BYKP,ÖİK, a.g.e., s.21.

⁸³ DİNLER, a.g.e., s.299.

⁸⁴ ILDIRAR, a.g.e., s.26.

ve diğer atıklara yönelik fiziksel yatırımları ifade etmektedir. Geniş anlamda ise, fiziksel (maddi) altyapı yatırımlarının ötesinde, insan kaynağı ve sahip olduğu yetenekleri ifade eden personel altyapısı ve sosyo-ekonomik sistemi belirleyen kanun ve kurallar, değer yargıları, davranışlar, örgütsel kurumları kapsayan kurumsal altyapı yatırımlarını temsil etmektedir.⁸⁵

Az gelişmiş bölgelerin gerek altyapı gerekse üretken kamu yatırımlarına olan ihtiyacı, gelişmiş bölgelere oranla daha fazladır. Az gelişmiş bir bölgede nitelikli eleman, sermaye, teknoloji gibi unsurlar yeteri kadar gelişmemiş olduğundan bu bölgelerde kamu girişimleri gelişme dinamiğini başlatacak; kamu dışı yatırımların da bölgeye çekilmesi ve bölgenin yatırıma uygun hale getirilmesi sağlanacaktır.

1.5.4.3. Teşvik Tedbirleri

Ekonomik literatürde teşvik kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi/gayrimaddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak ülke düzeyinde uygulanan sektörel bazdaki teşviklerin yavaş yavaş bölgesel teşviklere dönüştüğü görülmektedir.⁸⁶

Az gelişmiş bölgelerde, ekonomik gelişmenin sağlanabilmesine yönelik olarak kullanılacak teşvik araçları çok çeşitlidir. Teşvik tedbirlerinin temel mantığı üretim sürecinde girdilere veya çıktılara uygulanan bölgeler arasında girdi ya da çıktı fiyatlarını değiştirmektir. Bölgesel dengesizlikleri gidermek amacıyla kullanılacak teşvik araçları ve teşvik uygulamalarının etkinliği ülkelerin ekonomik ve sosyal özellikleri ile kalkınma programları ve bu amaç için kullanılan araçlara göre farklılık göstermektedir.⁸⁷

⁸⁵ ERKAN, a.g.e., s.93.

⁸⁶ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme*, 2000, s.32.

⁸⁷ ILDIRAR, a.g.e., s.38.

Merkezi yönetimler tarafından kullanılan mali ve teşvik önlemler dört grupta incelenmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır.⁸⁸

- Hibe ve nakit teşvikler
- Vergisel teşvikler
 - o Yatırım indirimi
 - o Gümrük muafiyeti
 - o KDV desteği
 - o Vergi, resim ve harç istisnası
- Yerel yönetimler tarafından verilen destekler
 - o Arsa tahsisi
 - o Yatırım ve ihracat potansiyeli olan yatırımcılar ile faaliyetleri devam eden yatırımların yerel emlak vergisi, bina harcı ve diğer gayrimenkullere yönelik bazı vergilerden muaf tutulması
 - o İstihdam ve bölgede yaratılan katma değer ile ilişkili olarak bazı işletmelerin altyapı katılım payları giderlerinde indirim yapılması
 - o Bazı altyapı yatırımları ile çevre korumaya yönelik yatırımlarda ilgili yatırımcılara genel sistemden veya yurtdışından kaynak sağlanması
- Diğer teşvik ve düzenlemeler
 - o Kamu ihalelerinde öncelik
 - o Özel ihraç fonu
 - o Hızlandırılmış amortisman
 - o Döviz tahsislerinde öncelik
 - o Katlı kambiyo kuru

Anlaşılabacağı üzere, teşvikler az gelişmiş bölgelerde yatırımların, istihdamın artırılması, bazı sektörlerin veya faaliyetlerin desteklenmesi amaçlarına yöneliktir. Yatırımcıların mali yüklerinin bir ölçüde hafifletilmesi, bölgeye yatırımı çekici kılacaktır. Bununla beraber, teşviklerin olumlu

⁸⁸ ILDIRAR, a.g.e., s.44-45.

sonuçlar vermesi en başta ülkenin sosyo-ekonomik yönden gelişmiş olmasına bağlıdır. Gelişmiş ülkelerde kaynakların geniş olmasına paralel olarak teşviklerin geniş tutulduğu görülürken, az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerde teşvikler sınırlı kalmaktadır. Teşviklerin olumlu sonuç vermemesinde etkili olan bir diğer unsur da siyasi istikrarsızlık ve krizlerdir. Sürekli ekonomik ve siyasi dengesizliklerin ve krizlerin bulunması, teşviklerin adaletli, düzenli ve tutarlı verilmesine engel teşkil edeceği şüphesizdir.

1.5.4.4. Yönetimsel rgtn Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması

Bölgesel politikaların uygulanmasında, mevcut yönetimsel örgütün bu politikanın gereklerine cevap vermesi genellikle güç olmaktadır. Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması için yönetimde bölgesel örgütlenmeye gitmek ve gerektiği durumlarda yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetimi gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu arada bir taraftan yönetimin mali olanakları ve personelin kalitesini yükseltmeye, diğer taraftan geleneksel yönetim erevesi dışında özel kuruluşlarla bölgesel politikalar uygulanılmaya çalışılmaktadır.⁸⁹

1.5.4.5. Özel Amaçlı Bölgeler

Özel amaçlı bölgeler, tipik endüstriyel bölge özelliği sergilemeyen, bu nedenle doğal süreç içinde endüstriyel yığılmanın sağlanamadığı bölgelerde, yapay kalkınma kutbu oluşturulmasına yöneliktir. Bu bölgeler, bölgesel kalkınmada bölgeler arasındaki düalist yapının değiştirilmesi, teknik ilerleme ve yenilik sağlanması, sermaye birikiminin arttırılması, işgücünün uzmanlaşması, girişimcilik, diğer bölgelerle ticaret ve faktör hareketliliğinin

⁸⁹ İİDIRAR, a.g.e., s.34.

sağlanması şeklinde etkili olmaktadır.⁹⁰ En başta gelenler Organize Sanayi Bölgeleri, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Serbest Bölgelerdir.

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu, OSB' leri 'Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dahilinde gerekli idari, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat ve tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleri' olarak tanımlamaktadır.⁹¹

Bu bölgeler sanayi yatırımlarını ülkenin az gelişmiş bölgelerine çekerek bölge seçimini etkilemekte, diğer yandan da işletmelere fiziki büyüme ve gelişme imkânı sunarak bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Dokuzuncu Kalkınma Planında sanayi politikasının temel araçlarından biri olarak OSB'lere vurgu yapması manidardır. Türkiye' de, şu anda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından sicil numarası verilerek tüzel kişilik kazanmış 264 OSB bulunmaktadır.

Teknoparklar ise, üniversiteler, araştırma kurumları ve sanayi kuruluşlarının aynı ortam içerisinde araştırma, geliştirme ve inovasyon çalışmalarını sürdürdükleri; birbirleri arasında bilgi ve teknoloji transferi gerçekleştirdikleri; akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiği organize araştırma ve iş merkezleridir.

Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardan beri önemli bir kalkınma aracı olarak kullanılan teknoparklar ülkemizde 90'lı yılların ortalarında gündeme gelmiştir. Teknoparklar konusundaki yasal düzenleme 06.07.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası ve 19.06.2002

⁹⁰ ERKAN, a.g.e., s.107.

⁹¹ <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1119.html> (Erişim Tarihi: 10.05.2012)

tarihinde yürürlüğe giren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği ile sağlanmış ve bu bölgelere yönelik teşvikler sağlanmıştır. Yasayı takiben 43 tane Teknoloji Geliştirme Bölgesi ilan edilmiş olup bunlardan 32 tanesi aktif olarak faaliyetlerine başlamıştır. Diğerlerinin kuruluş çalışmaları devam etmektedir. Aralık 2011 tarihi itibarıyla 43 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Ankara 6 adet, İstanbul 5 adet, Kocaeli 4 adet, İzmir, Konya, Antalya, Kayseri, Trabzon, Adana, Erzurum, Mersin, Isparta, Gaziantep, Eskişehir, Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun, Malatya, Urfa, Düzce, Çanakkale, Kahramanmaraş ve Tekirdağ illerinde) kurulmuştur.⁹²

Serbest bölgeler, ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber, gümrük hattı dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir.⁹³ Başta vergi muafiyetleri olmak üzere, sağlanan birçok avantaj sebebiyle serbest bölgeler kuruldukları yerlerde ticareti canlandırmakta, altyapısının gelişmesine, istihdam artışına ve teknolojik gelişmeye katkıda bulunmaktadır.

⁹² <http://www.tgbd.org.tr> , Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Derneği (Erişim Tarihi: 10.05.2012)

⁹³ Yüksel AKÇA, “Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları”, **Dış Ticaret Dergisi**, No:9, Nisan 1998, s.1.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA

2.1.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları Uygulanma Nedenleri ve İlkeleri

Avrupa Birliği ülkeleri ekonomik yapıları açısından gelişmiş olmalarına rağmen üye ülkeler arasındaki farklı özellikler ve AB'nin içinde bulundurduğu 254 bölge arasındaki çeşitli konulardaki farklılıklar önemini korumaktadır. AB Bölgesel Politikası ise bu doğrultuda gerekli rehberliği ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Topluluğun muhtelif politika ve araçlarına, ihtiyacı olan bölgeleri göz önünde bulunduran bölgesel bir boyut vererek koordinasyonun sağlanması açısından da önem taşımaktadır.⁹⁴ Bölgesel politikalar, AB içindeki politik ve mali araçların tutarlı bir şekilde dağılımını sağlamak açısından da son derece önemlidir. Ekonomik kaynaklar eşit şekilde dağılmadığı için ve küreselleşmenin getirdiği zorluklar nedeniyle birçok bölge rekabette ve refahta diğerlerinden geri kalmıştır. Bölgesel politikalar ile bu farklılıklardan doğan olumsuzlukların giderilmesi de amaçlanmaktadır.

AB'nin bölgesel politikaya gereksinim duymasının sebepleri beş maddede toplanabilir. Bunlar:⁹⁵

1) AB çok sayıda üye ülkeleri içinde barındırmakta ve bu üyelerin her biri kendine özgü bölgesel politikalarıyla geri kalmış bölgelerin kalkındırılması

⁹⁴ Mustafa BAYBURTLU, “Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar”, **Ekonomik Forum**, 15 Şubat-15 Mart 2002, s.35.

⁹⁵ Ergüder CAN, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikalar ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Asil Yayın, Ankara, 2004, s.12-14.

için çaba sarf etmektedir. Ancak, bazı üye ülkelerin bölgelerinin gelişmişlik düzeyi hala birlik ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bu durum beraberinde birliğe üye ülkelerin kendi yerel politikalarıyla bölgesel dengesizliklerle her zaman başa çıkamayacağını göstermektedir.

2) AB harcamaların en çok ihtiyaç duyulduğu bölgelerde yapılmasını temin ederek bölgesel politikaların etkinliğini artıracaktır.

3) Ayrı bir AB bölgesel politikası eşgüdüm gerektirmektedir. Her ülke bölgesel gelişme için çaba sarf etmektedir. Politikaları ve işleyiş mekanizmaları birbirinden çok farklı olan ülkelerin eşgüdüm olmadan yaptığı uğraş, kaynakların verimsiz kullanılmasına yol açmaktadır.

4) Bölgesel dengesizliklerin, özellikle ekonomik ve parasal boyutlarda, bütünleşme ve birliğin bir bütün olarak gelişimi için bir engel teşkil etmesinden dolayı önlenmesi şarttır.

5) Az gelişmiş ve düşüş eğiliminde olan ülkelerde kıt kaynakları verimli kullanılması ve daha adil dağıtılması gereği ortak bir bölgesel politika zorunludur.

AB'nin bölgesel kalkınma politikalarını belirleyen ilkeler şu şekilde sıralanabilir:⁹⁶

- Fonların doğru yönlendirilmesi ve kullanılması açısından “yoğunlaştırma”,
- AB yönetimi ve bölge yönetimleri arasındaki eşgüdüm açısından “ortaklık”;
- AB ve bölge yönetimleri arasındaki finansal konular açısından “bütünleyicilik”,
- Bölgesel yönetimde yerel ve bölgesel yönetimlerin önceliği açısından “yerellik”,
- Gelişme ve projeler açısından “programlama”,
- Denetim açısından “saymanlık”,

⁹⁶ Ruşen KELEŞ, “Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler”, **Türk Belediyecilik Derneği Yayınları**, Ankara, 1999, s.52-53.

- Fonlar arası “eşgüdüm”,
- Ulusal ve bölgesel politikaların eşgüdümü açısından “uyum”,
- Üye devletlerin bölgesel politikalarının uyumu açısından “eşgüdüm”.

2.1.2. Avrupa Birliği’nde Bölgesel Politikaların Gelişim Süreci

AB’nin bölgesel politikaları, bölgesel kalkınma teori ve uygulamalarında görülen dönüşüme paralel bir gelişim göstermiş ve bu süreç içerisinde tüm dünyada olduğu gibi örgütsel ve yönetsel açıdan değişimler geçirmiştir. Bu bölümde AB Bölgesel kalkınma politikalarının zaman içindeki gelişim süreci, birlik tarafından izlenen stratejiler kapsamında üç ayrı dönemde incelenmiştir.

1975’lerden sonra hızlanan ve bölgesel politikanın temellerinin oluşturulduğu 1957-2000 yılları arası ilk dönem; bölgesel politika konusunda yeni yaklaşımların getirildiği, reform dönemi olarak da adlandırılan 2000-2006 yılları arası ikinci dönem olarak ele alınmıştır. Son olarak da, daha çok bölgesel politikanın günümüzdeki ve 2013’e kadarki yapısının oluşturulduğu, yeni dönem olarak adlandırılan 2007-2013 yılları arası üçüncü dönem olarak ele alınmıştır.

2.1.2.1. Birinci Dönem (1957- 2000)

Genel olarak 1957-2000 arasında, beliren ihtiyaçlar sonucunda alınan önlemler ve geleceğe yönelik öngörüler doğrultusunda AB’nin bölgesel politikasının temelleri atılmıştır. Bu dönemde bölgesel politikaların temeli Avrupa Topluluğu’nu kuran antlaşmalara dayanmaktadır diyebiliriz.

AB bölgesel politikalarının tarihi temelleri topluluğun kuruluşuna uzanmaktadır. AB’yi kuran Roma Antlaşması’nın başlangıç metninde az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, ekonomik ve toplumsal ilerlemenin sağlanması, yaşam ve çalışma koşullarının hızla yükseltilmesi ve böylece

bölgelerarası refah farklılıklarının giderilmesi öngörülmüştür. AB'nin kuruluşundaki bölgesel politikalar, çeşitli teşvik tedbirleri ile yabancı sermaye yatırımlarını geri kalmış bölgelere çekmeyi amaçlamaktaydı.⁹⁷

Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ekonomik birliği güçlendirme ihtiyacının yanı sıra bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını kapatacak uyumlu bir kalkınmayı gerçekleştirmek gerekliliğine de vurgu yapmaktaydı. Dezavantajlı bölgelerin geri kalmışlıkları giderilmeksizin tam bir ekonomik ve sosyal uyumdan söz etmek mümkün değildi. Ancak bölgesel farklılıkların kapatılmasına yönelik politikalar geliştirme sorumluluğu o dönemde henüz ulusal düzeyde ele alınmaktaydı. Sorun, Topluluk tarafından geliştirilecek programlarla değil ulusal politikalarla çözülmeye çalışılmaktaydı.⁹⁸

1957'de kabul edilen Roma Antlaşması'nın çeşitli maddelerinde bölgesel kalkınma politikalarına yer verilmiştir. Örneğin Roma Antlaşması'nın 130. Maddesinde ekonominin bütün sektörlerinde az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projelerin desteklenmesi ön görülmüştür. Bu dönemde Avrupa Yatırım Bankası'nın kuruluşu ile ilgili çalışmalar yapılmış, fakat 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik krizin AB'deki bölgeler arası farkları daha da belirgin hale getirmesi sonucu Kurucu Anlaşmaların çerçevesini çizdiği bölgesel kalkınma politikalarının revize edilme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerden sonra 1975 tarihinde AB'de bölge kavramı, bölgesel planlama kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Bölgesel planlara altyapı oluşturmak amacıyla da aynı yıl "Bölgesel Politika Komitesi" kurulmuş ve ERDF (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu) oluşturulmuştur.⁹⁹

1980 öncesi dönemde, AB bölgesel politikaları merkeziyetçi bir anlayışta yürütülmüş ve imalat sektörüne, fiziksel sermaye yatırımlarını

⁹⁷ Bayramoğlu, a.g.e., s.100.

⁹⁸ CAN, a.g.e., s.16.

⁹⁹ Selenge Banu AKŞAHİN, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu**, AB Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008, s.36-37.

artırmaya ve bölgeye sermaye çekilmesine yönelik politikalar uygulanmıştır.¹⁰⁰

Bölgesel farklılıkların giderilmesini amaçlayan politikaların etkinliği, 1980'lerde AB'nin genişlemesi ile beraber azalmıştır. 1981'deki ikinci genişleme hareketiyle Yunanistan, 1986'daki üçüncü genişleme hareketi ile de Portekiz AB'nin en fakir ülkesi konumuna gelmiştir. Kademeli olarak Birlik üye sayısının 15'e çıkması, AB'yi, alan ve nüfus bakımından genişletmiş, daha heterojen bir yapıya bürümüştür. Yeni üyeler ile kurucu üyeler arasında sosyo-ekonomik yapı bakımından büyük farklılıklar olduğundan, AB'yi oluşturma hedefine ulaşmayı hızlandırmak için Avrupa Tek Senedi (ATS) 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir.¹⁰¹

Tek Avrupa Senedi, AB bölgesel politikaları sürecinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Çünkü yakın geçmişe kadar ekonomik birlik olarak kabul edilen AB, bu senet ile birlikte "ekonomik ve sosyal" kaynaşma amacına yönelmiştir. Ayrıca, Tek Avrupa Senedi ile birlikte AB bölgesel politikalarının temel unsurlarından olan Yapısal Fonlar (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu) kurulmuştur.¹⁰²

1988 yılında ise AB bölgesel politikalarında yeni yapısal reformlara gidilmiş ve yapısal fonlara iliksin ortaklık, programlama, yoğunlaşma ve tamamlayıcılık ilkeleri benimsenmiştir. 1988 yılında yapılan yeni reformlarla birlikte AB, yerel ve bölgesel otoriteleri kaynak dağılımında en etkin birimler olarak tanımlamıştır. Böylelikle bölgesel otoriteler; bir bölgenin kalkınmasında sadece danışmanlık yapma fonksiyonu ile sınırlandırılmamış, bölgesel kalkınma planlarının oluşturulması, uygulanması ve denetimi gibi alanlarda aktif rol almaya başlamıştır.¹⁰³

¹⁰⁰ Neşe KUMRAL, "Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTU, Ankara, 7-8 Eylül 2006, s.281.

¹⁰¹ Sema ÖZKÜTEN, Mehmet ERGÜNAL, **Avrupa Topluluğu'nun Bölgesel Politikası**, Hazine ve Dışticaret Matbaası, Ankara, 1992, s.11.

¹⁰² İsa SAĞBAŞ, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, s.267.

¹⁰³ KUMRAL, a.g.e., s.281.

Avrupa Komisyonu, 1989 yılı Yapısal Fon Reformunda, Fransa'daki devlet ve bölge arasında imzalanan "planlama kontratından" esinlenerek AB bölgesel politikası için giderek artan miktarlarda tahsis edilen kaynakların uygulama boyutu için yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre, proje temelli uygulamalardan "stratejik programlama" mantığına geçilmiş; 'ortaklık', 'katkısalılık' ilkeleri ile 'Topluluk çapında ortak belirlenen hedeflere göre yardım alacak bölgelere 'yoğunlaşma' ve 'ortak finansman' uygulamaları benimsenmiştir. AB kaynaklarını harcamanın ön koşulu olarak, tüm yardım alan bölgeler için, NUTS sınıflandırması temelinde bölgesel gelişme planları hazırlanması gerekliliği getirilmiştir. Bu anlayışın merkezinde ise, bölgesel ve yerel aktörlerin ortaklığı ile oluşturulan ve uygulanan bölgesel kalkınma stratejileri yer almıştır. Ulusal düzeyde oluşturulan mekansal politikaların, bölgesel düzeyde geliştirilen politikalarla uyumuna önem gösterilmiştir.¹⁰⁴

Avrupa Birliği'nin şekillendiği temel sözleşmeler niteliğinde olan, Roma Antlaşması ve Avrupa Tek Senedi ile bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için politikalar üretilmişti. Bunların sonrasında birliğin şekillendiği ve bölgesel kalkınma hususunda önem arz eden başka bir antlaşma ise Maastricht Antlaşması'dır. 9–10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde Avrupa Topluluğu'nu değişen dünya koşullarına uygun olması ve uygulanması gereken politikaların belirlenmesi amacıyla 12 üye hükümet ve devlet başkanları bir araya gelmiştir.

Maastricht Antlaşması'nın imzalanması, Avrupa'nın bütünleşme sürecinde bölgelerin daha önemli bir rol oynamaları için önemli bir adım sayılmıştır. Özellikle yerellik ilkesinin ve Bölgeler Komitesi adlı bir organın kurulmasının bağlayıcı bir kural olarak Antlaşmada yer alması, bölgesel kalkınmanın ve bölgelerin Avrupa'nın bütünleşme sürecinde daha iyi temsil edilmelerinin önünü açacak bir gelişme olarak görülmüştür.

Birlik bünyesinde bölgelerarası eşitsizliklerin asgariye indirilmesi ve bölgesel ekonomik kalkınmanın teşviki amacıyla geliştirilen politikalar,

¹⁰⁴ Rasim AKPINAR, "Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları", <http://www.kentli.org/makale/akpinar.htm>, Erişim Tarihi: 04.02.2012

Maastricht Antlaşması çerçevesinde bir Bölgeler Komitesi (Comittee of the Regions) kurulması ile bir anlamda karşılığını bulmuştur.¹⁰⁵ Komitenin kurulmasında temel amaçları söyleyecek olursak: Yerel ve bölgesel kurumların en iyi şekilde temsil edilebilmesi ve bu kurumların çıkarlarını korumak, bölgelerin sorunlarını örgütsel düzeyde tartışmak, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosuna danışmanlık yapmak. Bölgeler Komitesi ile ilgili ayrıntılı bilgi AB Bölgesel Politikalarında Etkili Kurumlar bölümünde verilecektir.

Maastricht'te imzalanan AB Antlaşması ile AB'nin karar verme süreçlerinde yerel ve bölgesel yönetimlerin daha iyi temsil edilmesine olanak sağlayan bir organ olarak Bölgeler Komitesi'nin kurulmasının yanı sıra subsidiarity ilkesi getirilmiştir. Yerellik ilkesinin Antlaşmaya konması, Birliğin gerçekleşmesiyle birlikte güçlenmesi beklenen merkezîyetçiliğe karşı duyulan bir tepkinin sonucudur.¹⁰⁶ Maastricht Antlaşması'na yerellik ilkesinin konulmasında güdülen amaç, üye devletlerin egemenlik alanlarını korumak ve Avrupa Birliği'nin eylem alanının üye devletler ve devlet altı yönetsel birimler aleyhine ölçsüzce genişlemesini önlemektir. Bu durum, tam bütünleşmenin ortaya çıkarabileceği sakıncaları yerellik ilkesiyle dengelemeye yöneliktir.¹⁰⁷

Hizmetlerin görülmesinde önceliğin alt düzeydeki yönetim basamaklarına bırakılmasını öngören yerellik ilkesi, Maastricht Antlaşması'nın 3/b maddesinde şöyle tanımlanmıştır: 'Salt kendi yetkisi altında bulunmayan alanlarda, hizmette halka yakınlık ilkesi uyarınca Topluluk, ancak tasarlanan eylemin hedefleri üye devletler tarafından yeterli biçimde gerçekleştirilemeyecekse ve dolayısıyla tasarlanan eylemin boyutları ve sonuçları itibarıyla Topluluk düzeyinde daha iyi gerçekleştirilebilecekse müdahalede bulunur.' (Yerellik ilkesi Amsterdam Antlaşması'nın 5.

¹⁰⁵ Atilla NALBANT, **Üniter Devlet, Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, İstanbul, 1997, s.325.

¹⁰⁶ Muhammed KÖSECİK, "Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (ed: Hüseyin ÖZGÜR, Bekir PARLAK), 2006, s.10.

¹⁰⁷ Uysal KERMAN, "Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2009, Cilt:14, Sayı:1, s.278.

maddesinde aynı biçimiyle yer almıştır). Buna göre, hizmette halka yakınlık ilkesinin öğeleri, hizmetin konusunun tamamen Birliğin kendi yetki alanına girmesi, üye devletlerin yetersizliği (gereklilik ilkesi) ve Birliğin hizmeti daha iyi yerine getirebilmesidir (etkinlik ilkesi). Avrupa Birliği'nin üye devletlerin yetki alanlarına karışması bu gerekçelerle sınırlı kalacaktır; bunun ötesinde, hizmetleri halka en yakın olan birimler (yerel yönetimler, bölge yönetimleri ve üye devletler) yerine getireceklerdir.¹⁰⁸

Avrupa Konseyi'nin 1985 yılında kabul ettiği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerellik ilkesinin açıkça yer aldığı ilk AB metnidir. Yerellik ilkesi Şartın özellikle 4/3. maddesinde açıkça ifade edilmiştir: Kamu yönetiminin sorumlulukları, tercihen vatandaşa en yakın otorite tarafından yerine getirilecektir; ancak, görevin kapsam ve niteliğinin bunu zorunlu kılması ve yerel yönetimlerin bu görevi yerine getirecek yetenek ve ekonomik güce sahip olmamaları halinde bu kuraldan vazgeçilebilir.¹⁰⁹ Bu ilke, bir hizmetin kural olarak vatandaşa en yakın yönetsel birim tarafından yerine getirilmesini; fakat bu hizmet bu birim tarafından yerine hiç getirilmiyor ya da yeterince etkin bir biçimde yürütülemiyorsa, bir üst birim tarafından yerine getirilmesini ifade etmektedir.

Avrupa Birliği'nde Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra birliğin içindeki bölgesel eşitsizliğin ortadan kalkması veya en aza indirilmesi için 5 temel hedef belirlenmiştir. Bu hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür:¹¹⁰

Hedef 1: Avrupa'nın geri kalmış bölgelerinin, birliğin genel kalkınmışlık seviyesini yakalaması için düzenlenen çalışmalar desteklenecektir.

Hedef 2: Sanayi sektöründe geri kalan bölgelerin, problemlerin çözümü yönündeki çalışmaları desteklenecektir.

¹⁰⁸ MENGİ, 1998, s.29.

¹⁰⁹ KELEŞ, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, s.53.

¹¹⁰ Necla A., UĞURLU, *Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikası, Yapısal Fonlar ve Bu Fonlardan Türkiye'nin Yararlanma Olanakları*, DPT, 1992, www.ekutup.dpt.gov.tr/uztez/ugurlun.html, s.12. Erişim Tarihi: 05.02.2012

Hedef 3: Gençlerin istihdamının desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca iş piyasalarından dışlanan kesimlerin, dışlanmalarının önüne geçmek için önlemler alınacaktır.

Hedef 4: Üretim sistemlerinde, sanayi ve teknolojik gelişmedeki yeniliklere cinsiyet farkı gözetmeksizin uyum çalışmaları sürdürülecektir.

Hedef 5: Bu hedef kapsamında ayrıca a ve b maddeleri ile tarım politikasında iki alt hedef belirlenmiştir.

Öte yandan, 1999 yılında AB’de sosyo-ekonomik durumun mekâna yansımaları, mekânsal gelişme eğilimlerini ve geleceğe dair gelişme politikalarını ortaya koyan “Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi” başlıklı bir çalışma yayınlanmıştır. Çalışmada vurgulanan en önemli konu AB’deki bölgelerarası dengesizlikleri de göz önünde bulundurarak Avrupa alanı için geliştirilen politikaların ekonomik kalkınmayı, sosyal bütünleşmeyi ve çevresel değerleri desteklemesi gerektiğidir. Ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmayı sağlayacak sürdürülebilir ve dengeli bir mekânsal yapılanma, küresel ölçekte rekabetçi bir üstünlük elde etme çabasında olan AB için büyük önem taşımaktadır.¹¹¹

2.1.2.2. İkinci Dönem (2000- 2006)

2000 yılı AB politikalarında yeni bir dönemin başlangıcı ve bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. 2000 yılında, Lizbon Stratejisi ile, AB’nin amacının “Birliği 2010’da, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, daha fazla ve iyi iş imkanlarıyla ve daha büyük sosyal uyumla sağlama yeteneğine sahip, dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek” olduğu bildirilmiştir.¹¹²

2000’lerde Birliğin üçüncü bir genişlemeye doğru yol alması ile, yani Birlik ülkelerine göre çok düşük ekonomik koşullara ve önemli sorunlara

¹¹¹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu BYKP Bölgesel Gelişme ÖİKR**, Ankara, 2008, s.131.

¹¹² Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu BYKP Bölgesel Gelişme ÖİKR**, s.131.

sahip doğu ve orta Avrupa ülkeleri ile Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin Birliğe katılmasının yaratacağı yeni bölgesel az gelişmişlik ve bölgeler arası dengesizlik sorunları tartışılmaya başlanmıştır. Bu sorunlar bağlamında 24-25 Mart 1999'da Berlin'de toplanan AB Konseyi 2000-2006 dönemindeki politikaların temelini çizen ve Gündem 2000 olarak bilinen belgeyi kabul etmiştir. Gündem 2000'de bölgesel politikaya ilişkin olarak üzerinde durulan konular şu şekildedir:¹¹³

- Bölgeler arasındaki zenginlik ve ekonomik gelişme eşitsizliklerinin daraltılması
- Bölgesel politikada reform yapılması ve dezavantajlı bölgelere ve emek piyasasındaki en zayıf gruplara yardım etmeye yönelik 213 milyon Euro tutarında bir paketin uygulanması
- AB'nin ekonomik ve toplumsal politikasını uygulama yöntemlerinin yeniden tanımlanması: En dezavantajlı bölgeler üzerinde daha fazla yoğunlaşma, fonların programlanması ve uygulanmasında basitleştirme, sorumlulukların daha belirginleştirilmesi ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde ilgili otoritelerle daha güçlü işbirliği vb.

Gündem 2000 ile birlikte Topluluk Girişimlerinde de büyük değişiklik yaşanmıştır. 1993 Yapısal Fonlar Reformu ile kurulan Topluluk Girişimlerinin sayısı Gündem 2000 ile birlikte 13'den 4'e düşürülmüştür. Söz konusu 4 Topluluk Girişimi şu şekildedir: Interreg III: Bu girişim sınır-ötesi, uluslar üstü ve bölgeler arası işbirliğini sağlamak üzere kurulmuştur. Urban: Krizdeki kentsel alanların canlandırılmasıdır. Leader+: Yerel eylem grupları aracılığıyla kırsal kalkındır. Equal: İstihdam alanında ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadelede uluslararası işbirliğidir.¹¹⁴

¹¹³ Şermin Sarıca MARANGOZ, Feride Berna UYMAZ, "Bir Yerelleşme Örneği Olarak Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları", **20. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Türkiye'de Yeniden Yapılanma, Karahayıt/PAMUKKALE, 23-27 Mayıs 2005, s.310.

¹¹⁴ KARLUK, a.g.e., s.487.

AB Komisyonu bölgesel politika kapsamında 2000–2006 döneminde üç ana hedef belirlemiştir: AB'nin birinci hedefi kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek, ikinci hedefi ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek bu bölgelerde karşılaşılan yapısal güçlüklerin giderilmesi, üçüncü hedefi ise eğitim-öğretim ve istihdam politikaları ile sistemlerin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemektir.¹¹⁵

Bu arada, Avrupa Birliği, tarihinin en büyük genişlemesini Mayıs 2004'de yaşamıştır. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Kıbrıs Birliğe dahil olmuştur. Bu büyük genişlemenin AB bölgesel politikası çerçevesinde etkileri ciddi düzeyde olmuş, kapatılmaya çalışılan bölgesel farklılıklar bir kez daha derinleşmiştir. Söz konusu genişleme, Yapısal Fonlardan yararlanacak ülkelerin sayısında artışa neden olmuş ve bu kaynaklardan yararlanma konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Söz konusu tartışmaları en aza indirmek için 2007 yılında yeni reform paketi yürürlüğe sokulmuştur.

2004 yılında Roma'da imzalanan Avrupa Birliği Anayasası metni ve ekli protokollerde yer alan düzenlemeler, bir yandan yerel ve bölgesel yönetimlerin Avrupa Birliği içindeki konumlarını güçlendirirken, öte yandan da Birliğin politika oluşturma ve uygulama süreçlerine yerel ve bölgesel yönetimlerin daha aktif ve etkili katılımlarını sağlayacak düzenlemelere yer vermiştir.¹¹⁶ AB Anayasası'nın yerel ve bölgesel yönetimlerle ilgili getirdiği düzenlemeler arasında, yerel ve bölgesel yönetimlerin bir AB antlaşmasında ilk defa açıkça yer alması; subsidiarity ilkesine vurgu yapılması; yerellik ilkesinin uygulanmasında ulusal parlamentolara verilen roller tanımlanması; yerel ve bölgesel yönetimlere etkili danışma yetkisi verilmesi; yasal düzenlemelerin yerel ve bölgesel yönetimler üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gereğine işaret edilmesi: Bölgeler Komitesi'ne Adalet Divanı'na

¹¹⁵ Erhan ÇETİN, a.g.e., s.5.

¹¹⁶ UYSAL, a.g.e., s.268.

başvuru hakkı verilmesi; ekonomik ve sosyal uyumun yanında bölgesel uyumun da Birliğin amaçları arasında sayılması¹¹⁷ yer almaktadır.

2.1.2.3. Üçüncü Dönem (2007- 2013)

Bilgi toplumuna geçen dünyanın AB'ye yansması Birliğin 2007-2013 dönemi bölgesel politikasının oluşturulmasında temel aldığı ve Mart 2000'de Lizbon Zirvesinde şekillendirilen Lizbon Stratejisinde kendini göstermektedir. Lizbon Stratejisi; bilgiye dayalı, rekabet edebilir, gelişmiş işgücü ve sürdürülebilir kalkınmayı temel alan bir ekonomiye sahip olmak olarak açıklanabilir. Bu stratejinin merkezi, AB içindeki bölgeleri bilgi ekonomisine uyarlamaktır ve uygulamanın en büyük aracı bölgesel kapasite oluşturulmasına yönelik projelere kalkınma ajansları ile fon sağlayacak olan yapısal fonlardır.¹¹⁸

2007- 2013 dönemi bölgesel politikaların öncelikleri ise şunlardır:¹¹⁹

Yakınsama: Bugün Hedef 1 bölgeleri kapsamında olan bölgeler, 2007 yılından itibaren yakınsama bölgeleri adını alacaktır. Bu öncelik için 264 milyar Euro'luk bir kaynak ayrılmıştır. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş bölgelerin büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve bu şekilde gelişmiş bölgelere ekonomik yakınsamalarının hızlandırılmasıdır. Bu kapsamda yakınsama; büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi, beşeri ve fiziksel sermayeye yatırım yapılması, bilgi toplumunun geliştirilmesi ve yenilikler, ekonomik ve sosyal değişime uyumun teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve iyi yönetişimin sağlanması yoluyla gerçekleşecektir. Yakınsama amacı, öncelikle kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının %75 nin altında olan bölgelere yöneliktir.

¹¹⁷ KÖSECİK, a.g.e., s.32-33.

¹¹⁸ Ergüder CAN, **Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü İzmir Kalkınma Ajansı Örneği**, Altın Nokta Yayınevi, İzmir, 2011, s.34.

¹¹⁹ DPT, **9.BYKP**, a.g.r. s.136.

Bölgesel Rekabet Gücü ve İstihdam: AB bölgesel kalkınma politikalarının 2007 yılından itibaren belirlenen ikinci önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu öncelik için yaklaşık 58 milyar Euro kaynak ayrılmıştır. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin dışındaki bölgelerde ekonomik gelişmenin ve değişimin sağlanmasıdır. Bu önceliğe ilişkin hedefler, söz konusu bölgelerin rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliğini artırmak ve işgücüne daha çok ve daha iyi iş olanaklarının yaratılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Avrupa Bölgesel Ortaklığı veya İşbirliği: Bu önceliğin amacı, Birlik içerisinde uyumlu ve dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu amaçla, bölgeler arasında sınır ötesi, uluslararası ve ulusal düzeydeki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik projelere 13.2 milyar Euro kaynak ayrılmıştır. Bu öncelik, ABKF tarafından finanse edilecek ve Lizbon ve Gothenburg gündemleriyle bağlantılı Birlik önceliklerini gerçekleştirmeye çalışan ve tek bir otorite tarafından yönetilen entegre programlar üzerine odaklanacaktır.

AB Komisyonu 2007–2013 döneminde bölgesel ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla 308 milyar Euro bütçe ayırmıştır. Bu bütçenin % 82'si (251.3 milyar Euro) “yakınsama” hedefine, % 16'sı (48.9 milyar Euro) “bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması” hedefine ve % 2.5'i (7.8 milyar Euro) “bölgesel işbirliğinin sağlanması” hedefine ayrılmıştır. Bu hedefler kapsamında 2007-2013 döneminde ERDF, ESF, Uyum Fonu ve yeni bir araç olan “Avrupa Bölgesel İşbirliği'nin Sağlanması” (European Grouping of Territorial Co-Operation - EGTC) diye adlandırılan mali araçlarının kullanılmasına karar verilmiştir.¹²⁰

2007-2013 döneminde faaliyette bulunacak olan bölgesel politika araçları ise; Avrupa Bölgelerinde Projeleri Destekleme Ortak Yardımı (Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions- JASPERS), Mikro-Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Ortak Avrupa Kaynakları (European

¹²⁰ European Commission , Regional Policy, Structural Funds Regulation 2007-2013, (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newregl0713_en.htm) (Erişim Tarihi: 08.02.2011)

Resources for Micro to Medium Enterprises – JEREMIE), ve Şehir Alanlarında Sürdürülebilir Yatırım için Ortak Avrupa Desteği (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas – JESSICA)'dır.¹²¹ Bu yeni girişimlerle ilgili ayrıntılı bilgi ileriki bölümlerde verilecektir.

2.1.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Araçları

2.1.3.1. Yapısal Fonlar

Yapısal Fonların temel amacı; üye ülke ve bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmişlik farklarını azaltmaktır. 1999 yılında, 2000- 2006 dönemine yönelik olarak YF'lerin öncelikli hedeflerini, fonksiyonlarını ve organizasyonlarını, fonların idaresi ile ilgili kuralları, etkinliklerini sağlayacak gerekli hükümleri, ayrıca fonların kendi aralarında ve diğer finansman araçlarıyla koordinasyonlarının ne şekilde yapılacağını düzenleyen (EC) 1260/1999 sayılı Tüzük onaylanmıştır. Bu kapsamda, söz konusu Tüzüğe destek niteliğinde ve ABKF, ASF, BYFA ve ATYGF'ye ilişkin olmak üzere dört ayrı tüzük daha onaylanmıştır.

Yapısal Fonlar, Birliğe üye ülkelerin ekonomik koşullar açısından bütünleşmesini sağlamayı ve birlik içinde yer alan bütün bölgelere gelişmeleri ve kalkınmaları için fırsat eşitliği vermeyi amaçlamaktadır. Bu durum, Birliğin çeşitli uygulamalarla zengin bölgelerin yoksul bölgeleri, ekonomik etkinlik ve güç bakımlarından, desteklemesi ile gerçekleşmektedir. Yapısal Fonlar, AB Komisyonu tarafından belirlenen ekonomik bütünleşmeyi sağlamaya yönelik amaçları gerçekleştirmek için oluşturulmuştur. Bundan dolayı bu amacı gerçekleştirmeye yönelik alt yapı, ekonomik kalkınma, eğitim ve istihdam, turizmi geliştirme gibi konularla ilgili program ve projelere mali yardımda bulunur.¹²²

¹²¹ <http://ec.europa.eu/regionalpolicy/funds/2007/jjj/en.htm> (Erişim Tarihi: 08.02.2011)

¹²² Muhammet KÖSECİK, Ferihan YILDIRIM, "Avrupa Birliği'nin Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkileri", **Türk İdare Dergisi**, Cilt:73, Sayı:431, 2001, s.41

Yapısal Fonların işleyişinin temellerini oluşturan dört ana ilke vardır. Bunlar şu şekilde belirtmek mümkündür; destek programın bir parçası olmalıdır; mümkün olduğunca çok tarafın katılımı sağlanmalıdır; topluluk desteği ulusal fonların yerine geçmemelidir (bu “katkı yapma -additionality” ilkesi aday üye ve üye ülkeler için AB fonlarının temel taşıdır) ve fonların harcanması düzenli ödeme kontrolleriyle düzgün bir şekilde denetlenmeli, izlenmeli ve değerlendirilmelidir.¹²³

2000–2006 programlama döneminde AB bölgesel politikası dört ayrı Yapısal Fon'dan kaynak sağlamaktaydı. Toplam AB harcamalarının yaklaşık üçte birine denk gelen 213 milyar Euro harcanmış olup bu rakama ek olarak, uyum fonuna da 2004–2006 için 16 milyar Euro daha aktarılmıştır. Aralık 2006'da Yapısal Fonlar'ın önceki program ve araçları sonlandırılmış ve 2007–2013 dönemi için daha entegre bir bölgesel politika anlayışı ortaya konmuştur. Yenilikçilik (innovation) ve rekabetçilik bu yeni anlayışın temel bileşenleridir.

Daha önce Yapısal Fonlar kapsamında olan Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu ve Leader+ programı 2007-2013 döneminde birleştirilerek Avrupa Kırsal Kalkınma İçin Tarım Fonu adı altında yeni bir yasal yapı kazanırken aynı şekilde Balıkçılığın Yönlendirme Mali Aracı da yeni bir yasal düzenlemeyle Avrupa Balıkçılık Fonu adını almıştır. Buradaki amaç, üye ülkeler arasında tarım politikasının araç, yöntem ve koordinasyonunda uyum sağlamak olarak anlaşılmaktadır.

2.1.3.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

Avrupa Birliği'nde bölgesel politika kapsamındaki Yapısal Fonlar'ın en önemli bölümünü oluşturmaktadır. 1975 yılında kurulan fonun temel amacı ekonomik ve sosyal bakımdan AB'nin ortalama gelişmişlik düzeyinin

¹²³ Teresa Reeves, “AB ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Ankara, 7-8 Eylül 2006, (http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum1/1_2_reevesTR.pdf), (20.03.2012), s. 41.

gerisinde kalan bölgelerin kalkınmasına destek sağlamaktır. ABKF'nin kuruluşu ve faaliyetlerine yönelik hazırlanan tüzüğün giriş kısmında ABKF'nin amacı, “kırsal ve kentsel bölgeler içinde en az gelişmiş bölgeleri, gerilemekte olan sanayi bölgelerini, ada ya da dağlık bölgeler gibi coğrafi ya da doğal engelleri bulunan bölgeleri, nüfus yoğunluğu düşük olan bölgeleri ve sınır bölgelerini destekleyerek bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının kapatılmasına katkı sağlamak” şeklinde ifade edilmiştir.¹²⁴

2.1.3.1.2. Avrupa Sosyal Fonu

Avrupa Sosyal Fonu (ASF, European Social Fund – ESF) “yapısal işsizlikle mücadele, çalışma koşullarında iyileştirme, işçilerin mesleki eğitimini sağlama, yaşam standartlarını yükseltme ve işsizlere gelir sağlama” amacıyla 1960 yılında kurulmuştur. AB Yapısal Fonlar'ının en önemli bileşenlerinden biri olan ASF üye ülkelere işgücünü ve şirketlerini küresel koşullara hazırlamaları için yardım etmektedir. ASF yardımları özellikle geri kalmış ülke ve bölgeleri hedef almaktadır. AB'nin kalkınma ve istihdam stratejisinin temel bir unsuru olan ASF yardımları AB vatandaşlarının becerilerinin artırmaları ve daha iyi iş imkanlarına kavuşmaları amaçlanmaktadır.¹²⁵ 2007-2013 döneminde ASF, Yakınsama ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam hedefleri için kullanılacak olup, bu kapsamdaki öncelikler doğrultusunda programlara kaynak aktaracaktır.

2.1.3.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu

AB'de tarım politikalarını tek elden yönetmek üzere Ortak Tarım Politikası adı altında ortak bir politika oluşturulmuştur. Ortak Tarım Politikası (OTP), Birliğin ilk ortak politikasıdır. ATYGF, bu ilke gereği 1962 yılında

¹²⁴ Ergüder CAN, Dilek Akdenizli KOCAGÜL, Avrupa Birliğinde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, 1.Basım, Temmuz 2008, Ankara, s.84.

¹²⁵ CAN ve KOCAGÜL, a.g.e., s.89.

kurulmuştur. Bu fon ile AB Ortak Tarım Politikasının uygulamaya geçirilmesi ve bu konuya kaynak aktarılması amaçlanmakla birlikte AB üyesi ülkelerdeki tarım politikalarının yönlendirilmesi de diğer bir amacı oluşturmaktadır.

Avrupa'nın geri kalmış yörelerinde, yatırım yardımı, genç çiftçiler için başlangıç yardımı ve tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlaması olanaklarının geliştirilmesi finansmanını sağlar. Yönlendirme Bölümü Garanti Bölümünce kapsanmayan kırsal kalkınma önlemleri ve yapısal tedbirlere iliksin harcamaları kapsamaktadır. AB üyelerine tarımda modernizasyon, tarımsal yapılarının iyileştirilmesi için yatırım, altyapı, eğitim gibi alanlarda proje bazında verilecek desteklerden oluşmaktadır.¹²⁶

20 Eylül 2005 tarihli Tüzük ile Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu (ATF) (European Agricultural Fund for Rural Development-EAFRD) kurulmuş, ATGF kırsal kalkınmaya; ATF ise yakınsama hedefine (az gelişmiş bölgelere yönelik) destek sağlayacak mali araç olarak belirlenmiştir. Kırsal Kalkınma Politikasının finansmanının tek elden yapılabilmesi amacıyla oluşturulan bu fon ile, kırsal alanlardaki ekonomik çeşitliliğin ve hayat standartlarının yükseltilmesinde, orman ve tarımın rekabet edebilirliğinin geliştirilmesinde, kırsal alan ve çevre yönetimi gibi konularda ilerleme kaydedileceği düşünülmektedir.

2.1.3.1.4. Avrupa Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı

1993 yılında kurulmuş olan bu yardım fonu, asıl olarak balıkçılık sektörünü, ortak tarım politikası reformlarına uyumlu bir biçimde yeniden yapılandırma girişimlerini özendirme ve destekleme amacına yöneliktir. Fonun kaynaklarını, üye devletlerin yaptıkları bağışlar oluşturmaktadır.¹²⁷

2007-2013 döneminde, Ortak Balıkçılık Politikasının uygulamasına yönelik tespit edilen; ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflere mali destek

¹²⁶ (http://ec.europa.eu/agriculture/fin/index_en.htm (Erişim Tarihi: 20.03.2012))

¹²⁷Meral TECER, **Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular – Yanıtlar**, TODAİE Yayın No: 340, 1. Basım, Ankara, 2007, s. 155.

sağlamak için 1198/2006 sayılı ve 27.7.2006 tarihli Tüzük ile Avrupa Balıkçılık Fonu (European Fisheries Fund-EFF) kurulmuş ve Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı'nın yerini almıştır. 2007-2013 bütçesi 3.85 milyon Euro olup, üye ülkelerdeki balıkçılık sektörünün büyüklüğüne, çalışan kişi sayısına ve balıkçılık sektörünün ihtiyaçları oranında kaynak aktarılması planlanmıştır.

2.1.3.2. Uyum Fonları

Uyum Fonu (Cohesion Fund) 1994 yılından bu yana üye ülkelere ekonomik ve sosyal eşitsizliklerini gidermeleri ve ekonomilerine istikrar kazandırmaları için yardım sağlayan önemli yapısal araçlardan biri olmuştur. Kişi başına düşen Gayri Safi Milli Gelir'i topluluk ortalamasının %90'ından daha az olan üye ülkeler Uyum Fonu'ndan desteklenmektedirler. Uyum Fonu destekleri Yakınsama hedefi çerçevesinde verilebilmektedir. Fondan yararlanmak üzere öngörülen programlama, idare ve izleme süreçleri ABKF ve ASF ile aynı kurallara tabidir.¹²⁸

Uyum Fonu, kamu veya özel sektör ayırımı yapmaksızın, aşağıda belirtilen özelliklere sahip her türlü projeye mali destek sağlamakta olup, toplam kamu harcamalarının yüzde 80-85'ine kadar kısmını karşılamaktadır.¹²⁹

- Çevrenin korunması ve geliştirilmesi
- İnsan sağlığının korunması
- Doğal kaynakların rasyonel kullanımı
- İçme suyu temini, atık suların arıtılması ve katı atıkların ortadan kaldırılması
- Üye ülkeler tarafından finanse edilen ve Topluluğun ortak ilgi alanında olan ulaştırma ile ilgili altyapı yatırımlarının finansmanı

¹²⁸ CAN ve KOCAGÜL, a.g.e., s. 92.

¹²⁹ Ragıp ŞAHİN, **AB Bütçesi-Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği**, DPT yayınları, Ankara, 1998, s.84.

Uyum Fonuna ayrılan kaynak; üye devletlerin nüfusu, yüzölçümü, sahip olduğu altyapı gibi kriterlere göre, GSYİH'larının %4'ünü geçmeyecek şekilde tahsis edilmektedir. Bir önceki dönemde 25.59 milyar Euro'luk bütçeye sahip olan fona, 2007-2013 döneminde 69.6 milyar Euro ayrılmış ve 1.8.2006 tarihinde yürürlüğe giren 1084/2006 sayılı Tüzük ile Yakınsama Hedefine bağlanmıştır. Uyum Fonu'ndan 2007–2013 dönemi için yararlanabilecek ülkeler Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, G. Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya'dır.¹³⁰

2.1.3.3. Avrupa Yatırım Bankası Kredileri

Avrupa Birliği'nin finans kurumu olan Avrupa Yatırım Bankası 1958'de Roma Antlaşması ile Birliğin hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olarak yatırımları finanse etmek amacıyla Avrupa Birliği üyesi devletlerin sahipliğinde kurulmuştur. Mali özerkliğe sahip bankanın merkezi Lüksemburg'dadır. Avrupa Yatırım Bankası'nın öncelikli hedefi Avrupa Birliği'nin dengeli gelişimine katkıda bulunmaktır. Bunun yanı sıra Avrupa ulaşım ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına enerji kaynaklarının devamlılığının sağlanmasına ve endüstri ve küçük işletmelerin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılmasına yönelik projelere finansman sağlamaktadır.

AYB, kredi ve garanti vermek için üye ülkelerin sermaye piyasalarından, uluslar arası sermaye piyasalarından ve üçüncü ülkelere kaynak elde etmektedir. Destek sağladığı ülkeler arasında sadece üyeler değil, 64 Afrika ülkesi, Pasifik ve Karayipler, Türkiye, Yugoslavya, Magrip ülkeleri (Cezayir, Fas, Tunus), Maşruk ülkeleri (Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye), İsrail, Malta ve Kıbrıs da dahil 120'yi aşkın ülke vardır.¹³¹

¹³⁰ http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/cf/index_en.htm.

¹³¹ Bayraktar, a.g.e., s.48.

2.1.3.4. Avrupa Birliği Dayanışma Fonu

Avrupa Birliği Dayanışma Fonu (ABDF, European Union Solidarity Fund) Avrupa Komisyonu'nun, Ağustos 2002'de Avrupa'yı vuran yıkıcı sel felaketinin ardından yapısal araçlardan ayrı yeni bir finansal araç oluşturulmasını teklif etmesiyle kuruldu. Daha sonra 2003 yılındaki sıcak hava dalgasının etkisiyle çıkan orman yangınları ve kuraklık da bu gibi büyük felaketelele karşı daha etkili ve örgütlü bir müdahalenin gerekliliğini bir kez daha gösterdi. ABDF'nin asıl işlevi hızlı ve etkili bir ilkyardım finansmanı sağlamasıdır. Bu finansmanla afetzedeler için geçici barınma imkanı sağlanması, gündelik hayatın devamını sağlayacak acil altyapı ihtiyaçlarının karşılanması gibi öncelikli sorunlar özömlenecektir. Daha önce böyle bir müdahaleyi mümkün kılan bir fon bulunmadığından ABDF ile önemli bir ihtiyaç karşılanmış olacaktır.¹³²

2.1.3.5. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

Bu bölgesel politikalara ek olarak AB, aday ve potansiyel aday ölkelerin AB politikalarına ve standartlarına aşamalı olarak uyumunu sağlamak ve bu ölkeleri üyelik sonrasında faydalanılacak Yapısal Fonlara ve Uyum Fonuna hazırlamak amacıyla 2007-2013 dönemini kapsayan Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance-IPA) olarak adlandırılan yeni bir program geliştirmiştir.

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (KYA, Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA) aday ve potansiyel aday ölkeler için daha önce uygulanmış PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye için Finansal Araç gibi program ya da finansal araçların yerini almıştır. Oluşturulan bu yeni araçla, geçiş dönemi ve kurumsal yapılanma için destek; üye ölkeler ve diğer KYA faydalanıcısı ölkeler arasında sınır ötesi işbirliği; ulaşım, evre, ekonomi alanlarında bölgesel ve kırsal kalkınma ve insan sermayesinin

¹³² CAN ve KOCAGÖL, a.g.e., s.95.

güçlendirilmesi ile ayrımcılıkla mücadele gibi konularda finansman sağlanacaktır. KYA'dan yararlanabilecek ülkeler iki gruba ayrılmaktadır: AB'ye aday ülkeler olan Türkiye, Hırvatistan, Makedonya Cumhuriyeti yukarıda sayılan tüm alanlarda desteklenebilecektir. Batı Balkanlar'daki potansiyel aday ülkeler (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova Özerk Yönetimi dahil olmak üzere Sırbistan) ise sadece geçiş dönemi ve kurumsal yapılanma ile üye ülkeler ve diğer KYA ülkeleri arasında sınır ötesi işbirliği konularında KYA tarafından desteklenebilir.¹³³

Her bir ülkenin hedeflerini en etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için, IPA tüzüğü beş farklı unsurdan oluşmaktadır. Böylece, tüm yararlanıcı ülkeler uyarlanmış ekonomik yönetim gereksinimleri ile özellikle kendi politik, ekonomik ve yönetim durumlarına uygun olarak benzer yapıdaki tedbirlerden yararlanma fırsatını yakalayabilecektir. Tüzüğe göre bu beş unsur şunlardan oluşmaktadır: Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma, Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynakları Gelişimi, Kırsal Kalkınma.¹³⁴

IPA Fonunun kesinleşen 2007-2011 dönemi mali destek boyutuna ve bunun ülkelere göre dağılımına baktığımızda; en fazla payın Türkiye'ye verildiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda IPA desteklerinin ülkelere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 8: AB'ye Aday Ülkelere Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
Türkiye	497.2	538.7	566.4	653.7	781.9	3037.9
Hırvatistan	141.2	146.0	151.2	154.2	157.2	749.8
Makedonya	58.5	70.2	81.8	92.3	98.7	401.5
Sırbistan	221.1	223.5	228.1	232.7	237.4	1142.8
Kosova	68.3	124.7	66.1	67.3	68.7	395.1
Bosna Hersek	62.1	74.8	89.1	106.0	108.1	440.1
Arnavutluk	61.0	70.7	81.2.	93.2	95.0	401.1
Genel Toplam	1109.4	1248.6	1263.9	1399.4	1547.0	6568.3

Kaynak: Muzaffer BAKIRCI, "Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu'nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye'nin Durumu ve Muhtemel Etkileri", Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:21, 2009, s.59.

¹³³ (http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/index_en.html (Erişim Tarihi: 21.03.2012))

¹³⁴ İbrahim ÇELİKTAŞ, "2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 63, s.46.

2.1.3.6. Yeni Topluluk Girişimleri

Yeni dönem öncesinde, sınır-ötesi ve bölgeler arası işbirliğini, uyumu ve dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla Interreg, sorunlu bölgelerinin sosyal ve ekonomik anlamda yeniden canlandırılmasına ve yerleşim bölgelerinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için destek verilmesini öngören Urban, yerel gruplar arasındaki işbirliği ve entegre programlar yoluyla kırsal kalkınmayı teşvik için Leader +, işgücü piyasasıyla ilişkili her tür eşitsizlik ve ayrımcılıkla mücadele için Equal girişimleri oluşturulmuştur.

2007-2013 döneminde, yapısal fonların ve Uyum Fonunun en etkin ve verimli şekilde kullanımını sağlamak amacıyla, üç yeni Topluluk Girişimi oluşturulmuştur. Bunlar: JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas), JASPERS (Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions) ve JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises)¹³⁵

JESSICA: (Şehirleşmiş bölgelerde Sürdürülebilir Yatırım için Ortak Avrupa Desteği) Girişiminin amacı, kentsel alanlarda istihdamın, ekonomik büyümenin ve sürdürülebilir yatırımların artırılmasıdır. Bu girişimin Avrupa Komisyonu, AYB ve ABK'nin işbirliğinde yürütülmesi öngörülmüştür. Jessica bu bağlamda, kentlerde daha iyi ve daha fazla yatırım yapılabilmesi ve sağlıklı bir kentsel gelişmeyi desteklemek için Avrupa bankacılık ve finans çevreleri ile üye ülkeleri, bölgeleri ve kentleri birbirine yakınlaştırmayı amaçlamaktadır.

JASPERS: (Avrupa Bölgelerindeki Destekleyici Projeler için Ortak Yardım) Girişiminin amacı, ulaşım ve enerji altyapı projeleri, enerji etkinliği ve yenilenebilir enerji projeleri gibi büyük ölçekli projelerde, üye devletlere teknik yardım ve uzman desteği sağlamaktır. AB tarafından desteklenen büyük projelere odaklanmış olan Jasper'ın, projelerin zamanında hayata

¹³⁵ <http://ec.europa.eu/regionalpolicy/funds/2007/en.htm> (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

geçirilmesini sağlamak amacıyla, başından sonuna kadar yardım sağlaması düşünülmektedir.

JEREMIE: (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Ortak Avrupa Kaynakları) Avrupa Komisyonu, AYB ve Avrupa Yatırım Fonu'nun işbirliğinde yürütülecek olan bu girişim küçük ve orta ölçekli işletmeleri finanse etmek amacıyla başlatılmıştır. Bu girişimin, 20 üye devletteki küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanına yaklaşık 2.5 milyar Euro katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir. Girişimin başarıyla uygulanması için üye ülke ve bölgelerdeki otoritelerin tam destek ve işbirliği zorunludur.

2.1.4. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikalarının Belirlenmesinde Etkili Kurumlar

2.1.4.1. Bölgeler Komitesi

Bölgeler Komitesi, AB içindeki yerel ve bölgesel yönetimlerin temsilcilerinden oluşan danışma nitelikli bir komite olup, AB'nin kurucu antlaşması olan Maastricht Antlaşmasıyla kurulmuştur. Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi'nin temel amacı, yerel ve bölgesel yönetimlerin, Birliğin karar alma sürecine aktif katılımını ve Komite'nin AB'nin ekonomik, siyasal ve sosyal bütünleşmesinde önemli rol oynamasını sağlamaktır. Bölgeler Komitesi 27 AB ülkesinden seçilen 344 üyeden oluşmaktadır. Temsilciler, üye ülkeler tarafından; yerel ve bölgesel yönetimlerinin yapısına göre, bölgesel yönetimlerin meclis başkanları veya temsilcileri, illerin ve ilçelerin temsilcileri ve eyalet başkanları arasından seçilir.¹³⁶

Komisyon ve Konsey, yerel ve bölgesel yönetimle ilgili konularda AB kararları alınmadan önce, Bölgeler Komitesi'ne danışmak zorundadır. Bunlar; ekonomik ve sosyal uyum, Avrupa ağları, sağlık, eğitim ve kültür, istihdam,

¹³⁶ <http://cor.europa.eu/en/about/Pages/index.aspx>. (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

çevre, mesleki eğitim, ulaşım, halk güvenliği, iklim değişikliği, enerji, kamu hizmetleri.

Komite üç temel ilkeye önem vermektedir. Bunlar:¹³⁷

Subsidiarity: AB'de kararların en uygun, bir başka deyişle halka en yakın merciler tarafından alınması gerektiğini belirtmektedir. Bunun sonucunda, yerel veya bölgesel kurumlar tarafından çözülmesi gereken bir sorunu kendi yaptırımlarını kullanarak çözmemektedir.

Yakınlık: Hükümetlerin her seviyede halka yakın olması gerektiğini ve halkın yetki dağılımından haberdar edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, ulusal, bölgesel ve yerel yönetimlerin çalışmalarında şeffaflık ve demokratik sürece vatandaşların katılımını sağlamak esas alınmalıdır.

Ortaklık: Karar alma sürecinde hükümetlerin AB ile beraber çalışması gerektiğini anlatmaktadır.

Komitenin bu ilkelere bağlı olarak görevlerini yürütmek üzere altı alt komisyon kurulmuştur. Bunlar:¹³⁸

- Bölgesel Birlik Politikası Komisyonu (COTER)
- Ekonomik ve Sosyal Politika Komisyonu (ECOS)
- Çevre, İklim Değişikliği ve Enerji Komisyonu (ENVE)
- Eğitim, Gençlik ve Kültür Komisyonu (EDUC)
- Yapısal İşler Komisyonu (CIVEX)
- Dış İlişkiler Komisyonu (NAT)

¹³⁷ <http://cor.europa.eu/en/about/Pages/key-facts.aspx> (Erişim Tarihi:20.04.2012)

¹³⁸ <http://cor.europa.eu/en/activities/commissions/Pages/commissions.aspx> (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

2.1.4.2. Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak Avrupa Komisyonu hizmetleri kapsamında kurulmuştur. AB üyeleri arasında bilgi alışverişi, diyalog ve uyum sağlayarak ekonomik kalkınmayı amaçlayan EURADA uluslararası işbirliğini de teşvik etmektedir. Ekonomik Kalkınma Konseyi (IEDC) aracılığıyla güçlü uluslararası bağlantıları olan ve Avrupa Birliği genelinde yaklaşık 150 bölgesel kalkınma ajansı üyeliğine sahip olan EURADA'nın Çin, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki kalkınma ajansları ile de bağları vardır.

EURADA'nın temel amaçları üye ülkeler arasında deneyim paylaşımı yapmak, yöresel ve bölgesel alanda en iyi ekonomik kalkınmayı teşvik etmek, BKA'ların tanınmasını ve bu kurumların belli, kesin bir mekanizma ve kurum olduğunun anlaşılmasını sağlamak, ülkelerdeki kalkınma programlarına katılmak ve şirket programlarını desteklemek, Avrupa Komisyonu ve diğer AB kurumlarıyla teknik işbirliğini kuvvetlendirmek ve ilişkileri daha iyi organize etmek, AB'ye üye olan veya olmayan ülkelerdeki, yeni kurulan BKA'lara yardımda bulunmak ve bazı ülke BKA'larının sunduğu projeleri inceleyip, değerlendirdikten sonra bunları finansal yönden desteklemek.¹³⁹

2012 itibariyle EURADA'nın 11 Türk üyesi bulunmaktadır. Bunlar: BEBKA, MARKA, DAKA, DOKA, İZKA, KARACADAĞ, MEVKA, OKA, TRAKYA KALKINMA AJANSI, BAKKA ve YEŞİLIRMAK HAVZASI KALKINMA BİRLİĞİ.

2.1.4.3. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası, 1958 yılında Roma Antlaşması hükümleri gereğince kurulmuş olup merkezi Lüksemburg'dadır. Bağımsız bir finans kurumu olan Avrupa Yatırım Bankası'nın sermayesi üye ülkeler tarafından

¹³⁹ <http://www.eurada.org> (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

karşılanmaktadır ayrıca kar amacı gütmemektedir. Banka, kamu ve özel sektör kuruluşlarına yapacakları yatırımlar için uzun vadeli finansman sunarak AB politikası olan hedefleri desteklemektedir. AB üyesi veya AB'nin işbirliği ve ortaklık anlaşmalarının bulunduğu ülkelerdeki bölgesel kalkınma, ulaştırma, iletişim, çevre ve enerji altyapıları ile sanayi alanlarındaki yatırım projelerine uzun krediler sağlamaktadır. Bankanın öncelikli hedefi Avrupa Birliği'nin dengeli gelişimine katkıda bulunmaktır. Kalkınmada geri kalmış olan veya dönüşüm sorunlarıyla karşı karşıya olan bölgelerde yatırımların teşvik edilmesi vasıtasıyla ekonomik ve sosyal kaynaşmayı güçlendirmek, Avrupa Yatırım Bankası'nın önemli bir diğer hedefidir.¹⁴⁰

2.1.4.4. Avrupa Birliği Sayıştay

Avrupa Birliği genel bütçesinin uygulanmasını, Avrupa Kalkınma Fonlarını ve diğer Avrupa Birliği kurum ve ajanslarını denetler. AB Antlaşması'nın 246-248. maddelerinde düzenlenen bağımsız bir Avrupa Birliği kurumudur. Görevleri:

- Avrupa Birliği fonlarının toplanmasının ve harcanmasının bağımsız olarak denetimini gerçekleştirmek ve bu yolla Avrupa kurumlarının bu işlevleri nasıl yerine getirdiğine ilişkin değerlendirme yapmak
- Mali işlemlerin doğru bir şekilde kaydedilip kaydedilmediğini, yasalara uygun ve düzenli olarak yerine getirilip getirilmediğini ve verimlilik, tutumluluk ve etkinliği sağlayacak şekilde yönetilip yönetilmediğini incelemek
- Uygun, tarafsız ve zamanlı raporlar yayınlamak suretiyle çalışmalarının sonuçlarını kamuoyuna duyurmak
- Birlik vatandaşları açısından paranın karşılığının en iyi şekilde alınmasının sağlanması için Avrupa Birliği kaynaklarının mali yönetiminin her düzeyde geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

¹⁴⁰ <http://www.eib.org> (Erişim Tarihi:20.04.2012)

Sayıştay Avrupa Birliği fonlarını yöneten ya da bunlardan faydalanan tüm kuruluş veya kişileri denetleyebilir. Sayıştay, denetimleri için ihtiyaç duyacağı her türlü bilgiye ulaşım hakkına sahiptir. Sayıştay, denetim çalışmalarını diğer AB kurumları ve ulusal hükümetlerden bağımsız olarak düzenler ve yürütür. Sayıştay yargısal yetkiye sahip değildir ancak yasal olarak bağlayıcılığı olmayan rapor ya da görüşleri vasıtasıyla, AB bütçesinin yürürlükteki kural ve düzenlemelere uygun olarak yürütülmesine yardımcı olur.¹⁴¹

2.2. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltmaya yönelik Türkiye'de uygulanan politikaları, dönemsel bir ayrıma giderek incelemek yararlı olacak ve bugüne nasıl gelindiği daha iyi anlaşılacaktır. Bunlar, 1923-1950 yılları arasındaki devletçilik dönemi, 1950-1960 yılları arasındaki liberal dönem ve 1960'lı yıllardan günümüze kadar uzanan planlı dönemdir.

2.2.1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi

2.2.1.1. 1923- 1950 Dönemi

Cumhuriyete geçiş sonrası, 1923-1950 alt döneminde, planlı döneme kadar geri kalmış bölgeler konusunda yoğun çalışmalar yapıldığını ifade etmek mümkün olmamaktadır. Çünkü Cumhuriyetin kurulduğu dönemin koşulları çerçevesinde ülkenin büyük bölümünün geri kalmış bölge görünümünde olması, gelişmiş ve geri kalmış bölge ayrımının yapılmasına, görece geri durumda bulunan bölgelerin kalkınması ve sorunlarının çözümü yönünde gerekli özel çabanın gösterilmesine imkân vermemiştir.¹⁴² Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ekonomik olarak çok iyi durumda değildi. Gerek

¹⁴¹ <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/133959.PDF>, s.1-12 (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

¹⁴² MGK, a.g.e., s. 87.

yaşanan yoğun savaşların etkisi gerekse Osmanlı'dan kalan kötü ekonomiden dolayı bölgesel kalkınmaya önem vermekten çok milli ekonominin güçlendirilmesi yönünde girişimlerde bulunulmuştu. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların bölgesel meselelerden çok ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmeye yönelik olduğu bunun bir kanıtıdır diyebiliriz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınmanın özel sektör tarafından sağlanması ön planda olmakla birlikte ülkede yeterli sermaye birikimi ile nitelikli işgücü olmadığından bu dönemde devletçilik ilkesi benimsenmiş ve buna göre adımlar atılmıştır. 1924'de İş bankası, 1930'da Merkez Bankası, 1933'de Sümerbank, 1935'te Etibank ve 1938'de Halkbankası kuruldu. 1934'te yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planıyla önemli fabrikalar açıldı. Birinci planın başarılı bulunması üzerine ikinci planın hazırlıklarına başlanmış fakat ikinci dünya savaşı sebebiyle plan hayata geçirilememiştir.

Devlet bu dönemde birçok kent ve kasabanın Ankara ve İstanbul ile ulaşım bağlantılarının özellikle demiryolu bağlantılarının kurulmasına çalışmıştır. Bütün sanayi kuruluşları hemen hemen İstanbul kenti ve Marmara Bölgesi dışında, çoğunlukla nüfusu on bin kişiyi aşmayan yerlerde kurulmuştur. Fabrika kurulan yerlerin hepsinden demiryolu geçmiştir. Bu fabrika dağılımı genelde İç Ege ve İç Anadolu Bölgelerini kapsamaktadır. Trakya, Doğu Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ise bu dağılımdan yeterli pay alamamıştır.¹⁴³ Bu dönemde bölgesel politikanın ana stratejisi, yeni bir siyasal ve idari sistem altında ulusal bir ekonomi ve toplum yaratılması; nüfusun ülkenin çeşitli yerlerine dağıtılması; sanayi tesislerinin İstanbul ve Marmara Bölgesi dışında, Orta Anadolu ve İç Ege'de kurulması; ülkenin çeşitli yerlerini birbirine bağlayan bir demiryolları sisteminin geliştirilmesi şeklinde tespit edilmektedir.¹⁴⁴

¹⁴³ MGK, a.g.e., s.88.

¹⁴⁴ Korel GÖYMEN, **Türkiye'de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Yerel Kalkınma için Ortaklıklar Konferansı Bildirileri, İstanbul, 2004, s.36.

2.2.1.2. 1950-1960 Dönemi

1945–1950 yılları arasında çok partili hayata geçişle birlikte liberal fikirler ağırlık kazanmaya başlamıştır. 1946–1950 yıllarını kapsayan ve devlet eliyle ağır sanayi kurmayı da içeren Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmamış, hâkim sektör olan tarımı ve altyapıyı serbest piyasa düzeninde geliştirmeyi öngören bir program benimsenmiş, böylelikle iktisadi devletçilik anlayışından vazgeçilmiştir.

1950-60 arasındaki dönemde, plan fikrinden oldukça uzaklaşmış, ülkenin nispeten geri kalmış bölgelerini kalkındırmak için özel bir çaba harcanmamıştır. 1960 yılında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kamu İktisadi Teşekkülleri'ne (KİT) ait işletmeler, ülkedeki kamuya ait işletmelerin %10'unu oluştururken, aynı dönemde özel sektör de dâhil olmak üzere ülkemizdeki tüm işletmelerin ancak %7,6'sı bu iki bölgede bulunduğu görülmektedir. Öte yandan, özel sektör dışsal ekonomilerin olduğu İstanbul ve İzmir'de toplanmaya devam etmiştir.¹⁴⁵ 1950 yılındaki siyasi iktidar değişikliği; ülkenin kalkınması konusunda partilerin kendi görüş ve programlarının uygulandığı bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Bu dönemde devletin, ülkenin alt yapı (yol, enerji, baraj) yatırımlarının yapılmasına önem ve öncelik verdiği; kamu yatırımlarının birçoğunun büyük yerleşim yerlerinin dışında yapıldığı; özel sektör yatırımlarının İstanbul kenti, Marmara ve Ege Bölgeleri'nde yoğunlaştığı görülmektedir.¹⁴⁶ Öte yandan 1950'lerde tarımsal üretimde makineleşmenin de köyden kente göçü de beraberinde getirdiği bilinmektedir. Tüm bu gelişmeler sonucunda, tüm yurt sathında, bölgelerarası eşitsizliklerden sınıflar arası eşitsizliklere doğru gidildiği gözlemlenmektedir.¹⁴⁷

Sonuç olarak, planlı dönem öncesinde nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması ve belirli merkezlerde toplanması politikaları uygulanmıştır. Öncelikli amaç, ulusal ekonomik kalkınmanın sağlanması ve ulusal sanayinin

¹⁴⁵ DİNLER, a.g.e., s.184.

¹⁴⁶ MGK, a.g.e., s.88.

¹⁴⁷ GÖYMEN, a.g.m., s.37.

geliştirilmesi olmuştur. Devletin kaynaklarının kısıtlı olduğu bu iki dönemde, bölgeler arası dengesizliklerin farkında olunmakla beraber önceliğin hızlı bir şekilde sanayileşmeye verilmiş olması nedeniyle yatırımlar genellikle batıya ve kaynakların bol, ulaşım şartlarının iyi olduğu yörelere yönlendirilmiştir.

2.2.1.3. Planlı Dönem

Türkiye'de 1960'dan itibaren ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın hızlandırılması, uygulanan politikalar arasında uyum sağlanması, toplumsal ve kültürel dönüşümün uyumlu yönlendirilmesi ve ekonomiye rasyonel kamu müdahalesinin temini amacıyla kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması fikri benimsenmiştir. 1961 Anayasası ile iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için kalkınma planlarının hazırlanması hükme bağlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatının görevi ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların ve hedeflerin tayininde ve ekonomik politikayı ilgilendiren faaliyetlerin koordinasyonunda hükümete yardımcı olmak ve danışmanlık yapmak olarak belirlenmiştir.

DPT'nin kurulmasından üç sene sonra, 1963 yılından itibaren kalkınma planları uygulanmaya başlamıştır. DPT'den önce kurulan İmar ve İskân Bakanlığı'nın da bölge planlarının yapımından sorumlu olması, iki kurum arasında yetki karmaşasına sebep olmuştur. Ancak sonunda bölgesel planlar DPT'nin sorumluluk alanı içinde kalmıştır. DPT tarafından hazırlanan kalkınma planlarında alınan kararların, ülke mekânına yansıtılması mümkün olmamış ve yalnızca bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Kalkınma planları, yıllık programları ve bölgesel bazda gelişme programları hazırlamak ile görevli olan Devlet Planlama Teşkilatı'nca 1963 yılında başlayan planlı ekonomi döneminde 9 ulusal kalkınma planı

hazırlanmıştır. Dolayısıyla tarihsel sürece baktığımızda bölgesel kalkınma ve planlamanın ulusal boyutta Beş Yıllık Kalkınma Planları içinde ele alındığı görülmektedir.

2.2.1.3.1. Kalkınma Planlarında Bölgesel Kalkınma Politikaları

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde (1963-1967) Bölge Planlama ve Kalkınması başlığı altında ana ilkeler ve yöntem üzerinde genişçe durulmuştur. Uygulama sürecinde geri kalmış yörelerde yatırım yapacaklara gelir vergisinden indirim yapma imkânı sağlanmış, ülke genelinde gelişme bölgeleri tespit edilmiştir. Doğu Marmara'nın sanayi, Çukurova'nın tarım ve sanayi, Antalya Bölgesi'nin tarım ve turizm, Zonguldak bölgesinin ise sanayi ile gelişeceği öngörülmüştür.¹⁴⁸ Plan genel olarak ekonomik kalkınmayı dengeli olarak hızlandırmak amacıyla çeşitli bölgelerin potansiyellerinin harekete geçirilmesi üzerine kurulmuştur.¹⁴⁹

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) Bu plan döneminde büyüme merkezlerinin ekonomik ve sosyal gelişmeyi çevrelerine yayacağı kabul edilerek kamu yatırımlarının belirlenen bu merkezlerde yoğunlaştırılması, alt yapının tamamlanmasıyla, özel sektör yatırımlarının da bu yörelere çekilmesi hedeflenmiştir. Teşvik araçları olarak vergi indiriminin yanı sıra, kredi imkânlarının arttırılması ve organize sanayi bölgesi oluşturulması öngörülmüştür.¹⁵⁰ Birinci ve İkinci Kalkınma Planları 1960'ların ithal ikameci ekonomi politikası ile uyumlu olarak şekillenmişlerdir, fakat sermaye yoğun yatırımlar sebebiyle kırsaldan kente göçü teşvik etmiş, ülkenin doğusu ve batısı arasındaki uçurumu derinleştirmiş, ayrıca köy ile kent arasında yeni bir ikilik oluşturmuştur. Bu durum sonucunda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bazı bölgeler 1968 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Kalkınmada Öncelikli Yöre kabul edilmiştir. Böylece kamu

¹⁴⁸ DPT, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, 1963-1967, DPT Yayını, Ankara, 1963, s.471-476.

¹⁴⁹ GÖYMEN, a.g.m., s.37.

¹⁵⁰ DPT, **Sekizinci BYKP Bölgesel Gelişme ÖİKR**, a.g.r. s.28.

yatırımları büyüme merkezlerinden il ölçeğinde tanımlanmış olan KÖY'lere kaymıştır.¹⁵¹

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) Bölgesel planlama anlayışı terk edilerek Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) benimsenmiştir. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Çalışmaları başlığı altında, geri kalmış yöreleri kesin coğrafi sınırlarla belirtmenin imkânsız olduğu ifade edilmiştir. Gelişmiş bir bölge içinde gelişmemiş yörelerin bulunabildiği gibi, gelişmemiş bir bölgede de gelişmiş yörelerin olabildiği belirtilmiştir. KÖY'lerin sorunlarının, ülkenin temel sorunlarından ayrılamayacağı belirtilmiştir.¹⁵²

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) Bu planda bölgesel gelişme üzerinde durulmakla birlikte, bölge planlaması kavramının göz ardı edildiği görülmektedir. Ekonomik gelişmenin sağlanması için işbölümü yapılması; planlama kararlarının mekân boyutuna indirgenmesi; hizmetler, sanayi ve altyapının ülke düzeyine dengeli dağılımının sağlanması; uygulanmakta olan teşviklerin bölge kaynaklarını ve potansiyelini harekete geçirecek tarzda yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir.¹⁵³ İlk üç kalkınma planının bölgesel politika açısından yetersiz kaldığı anlatılmakta, planlı dönemdeki yetersiz politika sonucu bölgelerarası gelişmişlik farkının planlı dönemde daha da arttığı vurgulanmaktadır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) İktisadî açıdan gelişmekte olan bölgelerle, belirli sektörler açısından potansiyel gösteren bölgelerde, gelişmenin hızlandırılması, kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planları yapılması öngörülmüştür.¹⁵⁴ Böylece 1963'de Birinci Plan ile gündeme gelen, 1973 yılında Üçüncü Plan ile terk edilen bölge planlaması yeniden benimsenmiştir. Beşinci Plan döneminde, kamu sektöründe alt yapı hizmetlerinin gelişmekte olan yörelerde geliştirilmesine dönük çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, hızla kentleşen Çukurova Bölgesi'nin kentsel altyapısını geliştirmek, mahallî idarelerin daha

¹⁵¹ GÖYMEN, a.g.m., s.38.

¹⁵² DPT, **Yeni Strateji ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, 1973-1977, Ankara, 1973, s.947.

¹⁵³ ŞEN, a.g.t., s.45.

¹⁵⁴ DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, 1985-1989, DPT Yayınları, Ankara, 1986, s.162.

iyi hizmet vermelerini sağlamak üzere Çukurova Metropolitan Bölgesi, Kentsel Gelişme Projesi'nin ön çalışmaları başlatılmıştır ve GAP'ın yasal çerçevesi oluşturulmuştur.¹⁵⁵

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) Bu planda bölge planlaması kavramı yerini bölgesel gelişme kavramına bırakmıştır. Bu plan döneminin ilkelerinden biri bölgesel politikalar oluşturulurken Avrupa Birliği bölgesel politikalarının dikkate alınması, diğeri ekonomik ve fiziksel planlamada çevre boyutuna öncelik verilmesidir.¹⁵⁶ Bu dönemde de daha önceki dönemlerde olduğu gibi, oldukça genel olan ilke ve politikaların uygulanması için somut adımlar yoktur. 5. BYKP dönemindeki teşvik tedbirleri devam etmiştir. Bölgelerarası dengesizliği azaltmak için KÖY'e uygulanan teşvik tedbirleri ile alt yapı yatırımları mevcut yönetimin bölge sorunlarına adaptasyonu ile ilgili gelişmeler yer verilmiştir.¹⁵⁷

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) Yedinci Planın temel ilkelerinden biri, her yönüyle (ekonomik toplumsal- kültürel siyasal) bir bütün olan sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal birliği/bütünlüğü arttırmak amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınması gerekliliği düşüncesidir. Bu amaçla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabullenilmiştir.¹⁵⁸

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları başlığı altında, bölgesel sorunlar Dünyada Bölgesel Gelişme Eğilimleri ve Politikaları, Türkiye'de Bölgesel Gelişme, Bölge Planlaması, Kalkınmada Öncelikli Yörelerin Geliştirilmesi ve Kırsal Kalkınma başlıkları altında beş bölümde incelenmiştir. Daha sonra bölgesel gelişmeye ilişkin amaç, ilke ve politikalar yer verilmiştir.¹⁵⁹ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma

¹⁵⁵ DPT, **Sekizinci BYKP Bölgesel Gelişme ÖİKR**, a.g.r., s.29.

¹⁵⁶ DPT, **Altıncı BYKP, 1990-1994**, DPT Yayın no:2174, Ankara, 1989, s.318.

¹⁵⁷ GÜNDÜZ, a.g.e., s.190.

¹⁵⁸ DPT, **Yedinci BYKP, 1996-2000**, Ankara, 1995, s.170-188.

¹⁵⁹ DPT, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci BYKP, 2001-2005**, Ankara, 2000, s.59-70.

Planı'nda daha önceki planlardan farklı olarak, özel sorunlu bölgelerin gelişmesinin sağlanabilmesi için, bölgesel gelişmesi projesi ve planı yapma fikri net olarak açıklanarak, yapılan ve yapılacak olan bölge planları ile ilgili özet bilgiler verilmiştir. Hatta belirlenen 4 plan bölgesi (GAP, Zonguldak-Bartın-Karabük, DAP ve DOKAP) karşılaştırılarak, bu bölgeleri Türkiye içindeki ağırlığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Ancak, Sekizinci Planda, ulusal kalkınma planı ile bölgesel gelişme plan ya da projeleri arasındaki koordinasyonun nasıl sağlanacağı konusunda her hangi bir açıklama yer almamaktadır.¹⁶⁰

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) Diğer planlardan farklı olarak, AB programlama dönemine uygun olması amacıyla 7 yıllık süre için hazırlanmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişme politikalarının, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkısı artırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kıır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma temel amacına hizmet edeceği belirtilmektedir.

Bölgesel gelişmenin sağlanması 9. Kalkınma Planı'nın beş temel hedefinden birini oluşturmaktadır. Bölgesel gelişme politikalarının iki temel hedefi vardır: Birinci hedef bölgelerin verimliliğini yükselterek ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıda bulunmaktır. İkinci hedef ise bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu bağlamda 9. Planda yerel dinamiklerle bölgenin içsel potansiyeline dayalı politikalar oluşturulmasına yönelik çalışmalar yer almaktadır. Söz konusu çalışmaları gerçekleştirmek için özellikle 2004 yılından itibaren DPT bünyesindeki Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü; AB Destekli Kalkınma Programları, Kalkınma Ajansları, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ve Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) gibi

¹⁶⁰ DİNLER, a.g.e., s.199.

araçlar kullanmaya başlamıştır.¹⁶¹ Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yerel ve bölgesel gelişme açısından uygulanan ve uygulanması planlanan politikalar şunlardır:¹⁶²

- Ülke genelini kapsayan bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesini, bölgesel istatistikleri toplanmasını ve AB NUTS sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını sağlayan istatistiki bölge birimleri sınıflandırması 2002 yılında üç düzey halinde yapılmıştır.
- Yatırımlar ile istihdamın artmasını ve özel sektörün katkısını sağlamak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur
- Düzey 2 bölgeleri esas alınarak hazırlanan ve 2006 yılında yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'la birlikte Kalkınma Ajansların kuruluş çalışmaları hızlandırılmıştır.
- AB'ye üyelik sürecinde hazırlanan, 2004-2006 dönemini kapsayan ve yerel kalkınma girişimlerini ve geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı öngören Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) kapsamında öncelikli 12 Düzey 2 Bölgesinde stratejik nitelikli, müstakil bütçeli operasyonel bölgesel kalkınma programları ile sınır ötesi işbirliği programları uygulamaya konmuştur
- 2006 yılında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanıp yürürlüğe konmuştur.
- 2005–2006 yıllarında köy altyapılarının iyileştirilmesi amacıyla
- KÖYDES uygulamaya konulmuştur.
- Bölgeler arası yakınsama ve rekabet amaçları bakımından farklılaştırılmış KOBİ politikalarının uygulamaya geçirilmesi planlanmaktadır.
- Gelişme potansiyeli yüksek merkezlerde etkin bir bölgesel Ar-Ge altyapısının kurulması planlanmaktadır.

¹⁶¹ DPT, **Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2007, s.3.

¹⁶² DPT, **Dokuzuncu BYKP**, s.53-56.

Tablo 9: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
I. Plan (1962-1967)	-Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi -Bölgesel ekonomik bütünleşme	-Bölgesel Planlama -Büyüme kutupları (Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	-Dengeli kentleşme -Bölgeler arasında denge(kamu hizmeti ve gelir dağılımında) -Yatırım etkinliği	-Finansal Teşvikler -Az gelişmiş bölgelere yönelik yatırım temelli Önlem alternatifleri
II. Plan (1967-1972)	-Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına odaklanma	-Bölge ve il planlaması -Dolaylı bölgesel planlama	-Dengeli bölgelerarası gelişme -Sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım -Yatırım etkinliği	-Vergi indirimleri -Özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler -Pilot bölgeler -Keban
III. Plan (1972-1977)	-Bölgesel farkların giderilmesi -Belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması	-Sektör ve il planlaması	-İkinci planın aynısı	-Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları -Envanter çalışmaları -İl planlaması -Sektörel planlama -Paket projeler -Kalkınmada öncelikli iller
IV. Plan (1977-1982)	-Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	-Sektörler ve bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi	-Az gelişmiş illerin kalkınması -Sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık -Mekânsal organizasyon	-Yatırımlar için faiz indirimleri -Çeşitli finansal yardımlar -Paket projeler -İl ve bölge düzeyinde yatırımlar -Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi -GAP (DPT-JICA)

Tablo 9 (Devamı): Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
V. Plan (1985-1989)	-Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması	-Projelerin bölgesel etkisini de içeren doğrudan bölgesel planlama (16 fonksiyonel bölge önerisi)	-Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	-Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması -Bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi -Öncelikli bölge ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi -Kalkınmada Öncelikli illerdeki yatırımlar için finansal yardımlar
VI. Plan (1990-1994)	-Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması -Uluslar arası standartlara uygun İstatistiksel sistemin uyarlanması (özellikle AB bağlamında)	-Bölge ve bölge altı düzeyde planlama	-Bölgelerde dengeli kalkınma -İlçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi	-Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması -Kalkınmada öncelikli illere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir fon oluşturulması -Sanayi bölgeleri

Tablo 9 (Devamı): Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
VII. Plan (1996-2000)	-Sektörel ve mekânsal çalışmaların bütünleştirilmesi -İllerin sektörel uzmanlaşması -Şehir planlaması -Bölgesel farkların giderilmesi -Rekabet gücünün artırılması	-Bölge ve bölge altı projeler -Bölgesel yeteneklerim mobilizasyonu -Sürdürülebilir kalkınma	-Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu -Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması -Konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları -Bölgesel farklar	-Kalkınmada öncelikli yöreler politikasına devam edilmesi -Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı -GAP -Yasal düzenlemeler -Konut projeleri -Kalkınmada öncelikli illerdeki KOBİ'lerin desteklenmesi -ZBK, DOKAP, DAP
VIII. Plan (2001-2005)	-Katılımcı planlama -Sürdürülebilirlik -Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi -AB bölgesel politikalarına uyum	-Stratejik bölgesel planlama -Kümelenme -İl Gelişme planları	-Rekabet edebilirliğin genişletilmesi -Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu -Bölgesel farklar	-KOBİ destekleri -AB fonları -İlk kapsamlı bölgesel planlar -Beşeri sermaye -Yeşilirmak Havzası Gelişme Projesi -Bölgesel operasyonel programlar

Kaynak: DPT, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.14-15.

Türkiye'nin bölgesel kalkınma konusuna bakışı uygulamaya konulan toplam dokuz kalkınma planı açısından değerlendirildiğinde; 1990'lı yıllara kadar uygulamaya konulan ilk beş kalkınma planının geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Bu planların tamamında ortak kavram, amaç ve araçlar olduğu görülmektedir. Söz konusu planlarda temel olarak bölge planlamaya vurgu yapıldığı ve bölge politikasının temel amacının bölgeler arası dengesizlikleri giderme ve dengeli bölgesel gelişme olduğu göze çarpmaktadır. Bu hedefe ulaşma

konusunda uygulanacak araçların da merkezden yönetimli ve büyük ölçekli kamu yatırımlarına dayalı geleneksel bölgesel kalkınma araçları olduğu görülmektedir. 6. BYKP'dan itibaren bölgesel politikaların teori ve uygulamalarında AB bölgesel politikalarının örnek alınacağını belirtilmiştir. 7. BYKP'da ise diğer planlardan farklı olarak bölgesel planlama ve bölgesel gelişme kavramları yerine sürdürülebilir kalkınma anlayışı gündeme gelmiştir.

Amaç ve araçlar açısından yeni bölgeselcilik yaklaşımının tam anlamıyla 8. BYKP'nda ve 9.Kalkınma Planı'nda hâkim olduğu görülmektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; yeni bölgeselcilik anlayışı ile şekillenen; AR-GE, inovasyon ve teknolojik gelişme, işbirliği ve ortaklıklar kurulması, yeni sanayi odakları, cazibe merkezleri, kümelenmeler, network, üniversite-sanayi işbirliği, girişimciliğin geliştirilmesi ve destekleyici araçlarla güçlendirilmesi, girişim sermayesi uygulaması, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ve yerel kapasitenin artırılması gibi pek çok kavram ve uygulama, yeni bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde planlara dâhil edilmiştir.

2.2.2. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Plan ve Projeler

Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla uzun zamandır bölgesel gelişme planları ve projeleri uygulanmaktadır. Bu proje ve planların çoğu amaç ve hedef belirsizliği, finansman yetersizlikleri, kurumsal yapılanmadaki sıkıntılar ve halkın katılımının sağlanamaması gibi nedenlerle uygulama alanı sınırlı kalmış, istenilen düzeyde fayda sağlanamamıştır.

1960-1980 arası dönemde Köyceğiz Projesi, Antalya Projesi, Doğu Marmara Projesi, Zonguldak Projesi, Çukurova Projesi ve Keban Projesi uygulanmaya çalışılmıştır. 1980 sonrası uygulanmaya başlananlar ise GAP, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve DOKAP'tır.

Ayrıca Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi ve Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi gibi çeşitli kırsal kalkınma projeleri de uygulanmaktadır. Bu bölümde 1957'den başlayarak Türkiye'de uygulanmış ve uygulanmakta olan bölgesel kalkınma plan ve projeleri ele alınacaktır.

2.2.2.1. 1960- 1980 Döneminde Gerçekleşen Bölgesel Kalkınma Projeleri

2.2.2.1.1. Köyceğiz-Dalaman Projesi

1957 yılında Türkiye'nin güneybatısını etkileyen depremden sonra, Köyceğiz-Dalaman Yöresi'nde, OECD'nin katkılarıyla İtalya'nın Sardinia ve Yunanistan'ın Spirus yöreleri ile birlikte örnek bir bölgesel kalkınma çalışmasına girişildiği görülmektedir. O dönemde bu üç projenin de gayesi, bir bölgesel kalkındırmanın ötesinde, örnek olarak seçilen bölgeleri bir laboratuvar olarak kullanmak; belirli bir bölge ve toplum için en uygun kalkınma metotlarını araştırmak ve uygulamak; elde edilen sonuçları benzer şartlara sahip diğer bölgelerde kullanmak şeklinde formüle edilmektedir. Birçok kuruluş arasında organizasyona gidilmesine rağmen, çalışma sonuçlarının uygulanamadığı değerlendirilmektedir. Bu sebeple çalışmaların DPT'nin kurulmasından bir süre sonra durdurulduğu tespit edilmektedir.¹⁶³

2.2.2.1.2. Antalya Projesi

Bu proje'de Antalya'nın seçilme nedeni, potansiyel bir gelişme bölgesi olmasından kaynaklanmaktadır. Proje'nin amacı, Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan bölgede, ekonomik ve toplumsal yönden dengeli bir gelişmeye temel oluşturacak yatırım öncesi araştırmaları yapmak, hem başka

¹⁶³ İlhan TEKELİ, *Bölge Planlama Üzerine*, s.138.

bölgelerde yapılacak araştırmalar için hem de Türk personelin planlama yöntemleri konusunda yetiştirilmesini sağlamak için bir pilot proje hizmeti görmek şeklinde özetlenmektedir.¹⁶⁴ Proje süresinde, bölgede bir DPT bürosu bulundurulduğu saptanmaktadır. Proje'nin; imalat sanayi, turizm, ticaret, sulama, tarım, ormancılık, istihdam gibi konuları kapsayan çalışmalar arasında bir bütünlük sağlayabildiğini öne sürmek güç olmaktadır.¹⁶⁵

2.2.2.1.3. Doğu Marmara Projesi

Proje, İstanbul'un büyümesinin kaçınılmaz olduğu ve özendirilmesi gerektiği noktasından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Planın hazırlıklarını İmar ve İskân Bakanlığı yürütmüştür. Bakanlık 1960 yılı sonunda İstanbul'da bu proje için Bölge Planlama Bürosu kurmuştur. Proje çalışmaları 1964 yılında tamamlanmıştır.¹⁸⁷ Plan bölgesi İstanbul, Kocaeli, Sakarya ve Bursa'ya öncelik verilmek üzere Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale illerini içine almıştır. Bu projede, sanayi kuruluşlarının özel yer seçimi gereksinimleri nedeniyle Asya yakasında yerleşmeyi tercih edecekleri varsayımıyla Marmara'nın doğusunu içeren bir büyüme kuşağı saptanmıştır.¹⁶⁶

2.2.2.1.4. Zonguldak Projesi

Zonguldak Projesi, Ereğli'de kurulması planlanan ikinci demir-çelik endüstrisinin yaratacağı sorunları bölge bazında incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Plan çalışmaları diğer projeler gibi 1961 yılında başlamış 1963 yılında tamamlanarak ilgili kuruluş ve DPT'ye sunulmuştur. Proje, nüfus artışı ile kalkınma hızı arasında bir ilişki kurmayı, bölgedeki altyapıyı geliştirmeyi, gelir dengesizliğini azaltmayı, kentleşmeyi ve tarım dışı istihdam

¹⁶⁴ Metin ÖZASLAN, Rasim AKPINAR, "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları", **Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri**, Elazığ, 2005, s.238.

¹⁶⁵ MGK, a.g.e., s.335.

¹⁶⁶ Sonay BAYRAMOğLU, a.g.e., s.57.

olanaklarının yaratılmasını özendirmeyi ve kamu sektörü ile özel sektör yatırımları arasında denge sağlamayı amaçlamıştır.¹⁶⁷ Proje uygulanamamış ancak ileriki dönemlerde yapılmış olan çalışmalara örnek oluşturmuştur.

2.2.2.1.5. Keban Projesi

Türkiye’de Doğu Anadolu Bölgesi için başlatılan ilk somut proje özelliği taşıyan Keban Projesi’nin amacını, Doğu Anadolu Bölgesi’nin ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve ülkede bölgelerarası gelişme dengesizliklerini azaltmak şeklinde özetlemek mümkün olmaktadır. Aynı zamanda tarım gelirinin toplam gelirler içindeki oranının azaltılması da, Projenin amaçları arasında yer almaktadır. Keban Projesi’nin uygulamada, köyleri baraj suları altında kalan köylülerin yeniden yerleştirilmesinden ve önerilen altyapı projelerinin onaylanmasından başka önemli bir sonuç vermediği değerlendirilmektedir.¹⁶⁸

2.2.2.1.6. Çukurova Bölgesi Projesi

Tarım bakımından oldukça verimli olan Çukurova ovasının yer aldığı bölgeyi kapsayan projede, tarımsal potansiyelin artırılması, tarımsal üretime dayalı yoğun ticari ve endüstriyel faaliyetlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Proje çalışmaları İmar ve İskân Bakanlığı tarafından 1962 yılında başlatılmış, 1963 yılında çalışmalara DPT’de katılmıştır. Plan bölgesi Adana, İçel (Mersin) ve Hatay illerini kapsamıştır.¹⁶⁹ Projede Çukurova Bölgesinin kaynak envanteri yapılmış ve ayrıntılı arazi kullanım planı hazırlanmıştır. Ayrıca, tarımsal kalkınma ve sanayi ağırlıklı kalkınma ana bölümler olarak işlenmiş, bölgedeki turizm potansiyeli doğrultusunda öneriler sıralanmıştır. Ancak çok genel başlıklarla ve uygulama ayrıntıları hazırlanmadan sonuçlandırılan bu

¹⁶⁷ Sonay BAYRAMĞLU, a.g.e., s.57.

¹⁶⁸ MGK, a.g.e., s.335.

¹⁶⁹ Sonay BAYRAMOĞLU, a.g.e., s.58.

çalışmada, sanayi gelişimini ele alan bir yaklaşım sergilenmediği görülmektedir. Ayrıca, sanayi bölgeleri ile serbest bölge önerisiyle ve diğer ekonomik sektörlerle sağlıklı bir entegrasyon kurulduğunu gözlemek de mümkün olmamaktadır. Sosyal sektörlerle ilişki ve ihtiyaçların tespit ve giderilmesi hususunda da doyurucu çalışma ve bilgilere bu Proje kapsamında rastlanılmamaktadır.¹⁷⁰

Bu projelerin ortak özellikleri şu şekilde özetlenebilir: İmar ve İskân Bakanlığı tarafından başlatılan ya da DPT tarafından ortaklaşa yürütülen projelerde fiziksel problemler ağırlık kazanmıştır. Her bölgesel planlama çalışması, belirli bir bölgenin sorununu çözmek için farklı yaklaşımla yapılmıştır. Dolayısıyla, her bölgesel plan, pratik bir hedefe varmak amacına yöneliktir. Bu projeler, yabancı uzmanların da önerileriyle, genellikle merkezden yürütülmüştür. Diğer bir deyişle, bu projelerin hazırlanmasında yöre halkının katılımı söz konusu olmamıştır. Hiçbir plan uygulamaya aktarılmamıştır.¹⁷¹

2.2.2.2. 1980 Sonrası Entegre Bölgesel Gelişme Projeleri

2.2.2.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

1970'lerde Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler olarak planlanan GAP, 1980'lerde çok sektörlü, sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma programına dönüştürülmüştür. Kalkınma programı, sulama, hidroelektrik, enerji, tarım, kırsal ve kentsel altyapı, ormancılık, eğitim ve sağlık gibi sektörleri kapsamaktadır. Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda

¹⁷⁰ MGK, a.g.e., s.334.

¹⁷¹ DİNLER, a.g.e., s.202.

bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili kapsamaktadır.(Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) Proje, gelecek kuşaklar için kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam yaratılmasını amaçlayan sürdürülebilir insani kalkınma felsefesi üzerine kurulmuştur. Kalkınmada adalet, katılımcılık, çevre korunması, istihdam, mekânsal planlama ve alt yapı geliştirilmesi GAP'ın temel stratejileridir.¹⁷²

2.2.2.2.2. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Ekonomik, toplumsal ve kültürel yönleriyle bir bütün teşkil eden sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal birliği güçlendirmesi amacıyla, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltacak biçimde ele alınması VII. BYKP (1996-2000) ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu ilke doğrultusunda, Devlet Planlama Teşkilatınca Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) çalışmalarının başlatılmıştır. DAP Bölgesi Türkiye'nin doğusunda yer alan 16 ili kapsamaktadır. Bu iller; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Ardahan, Bayburt ve Iğdır olmaktadır. DAP'ın ana hedeflerinin dört ana grupta ortaya konulduğu ve sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, çevresel ve mekânsal boyutlar da dikkate alınmak suretiyle planlama yapıldığı tespit edilmektedir. Bu, her tür planlamada öncelikli bir husus ise de, Doğu Anadolu Bölgesi bağlamında daha da önem kazanmaktadır. Gelişimi tarım sektörünün modernleşmesine dayalı olan bölgede; toprak ve su kaynaklarının korunması, erozyonun önlenmesi, mera ıslahı gibi çevre ile ilgili konular öncelikle ele alınmaktadır. Öte yandan, ekonomik gelişmenin sosyal gelişmeyi de hızlandıracağı söylenebilmektedir. Ancak ekonomik yapının geliştirilmesine yönelik yatırımlar tek başına yaşam kalitesinin yükseltilmesini

¹⁷² <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

ve refahın yaygınlaştırılmasını sağlayamamaktadır. Bu amaçla DAP Ana Planı; insan kaynaklarının geliştirilmesi, kadının statüsünün yükseltilmesi, muhtaç kişilere sosyal yardım ve koruma sağlanması, dar gelirli ve yoksul kişilere yönelik küçük ölçekli gelir getirici faaliyetlerin örgütlü bir hale getirilerek ve gerekli destekler sağlanarak yaygınlaştırılması, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi için sosyal amaçlı strateji ve programlara da ağırlık vermektedir.¹⁷³

2.2.2.2.3. Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Projesi (DOKAP)

Doğu Karadeniz Gelişme Planı, Türkiye'nin kuzeydoğusundaki yedi ili kapsayan, bu illerin potansiyellerini harekete geçirerek, ülkenin diğer bölgeleri ile aralarındaki farkı azaltmaya yönelik bir bölge planıdır. Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon'u kapsayan DOKAP bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden sonra Türkiye'nin nispeten geri kalmış bölge sıralamasında üçüncü durumdadır. Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan illeri kapsayacak alt bölgede, ülkenin diğer bölgeleriyle olan gelişmişlik farkının azaltılması, bölgede yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi ve göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması için bölgesel gelişme projesi hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı çalışmaları Japonya ile teknik işbirliği çerçevesinde JICA ve DPT tarafından yürütülmüştür. Çalışmalara Nisan 1999 tarihinde başlanılmış olup, Nisan 2001 tarihinde DPT'ye teslim edilmiştir. Çeşitli kesimlerin katılımıyla oluşturulan yönlendirme komiteleri çalışmanın yürütülmesine destek vermiş ve öneri getirerek, danışmanlık yaparak yol gösterici rol üstlenmişlerdir. DOKAP bölgesel kalkınma amaçları; bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek, bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi entegrasyonu sağlamak ve bölgenin doğal

¹⁷³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

kaynaklarını ve çevre kapasitesini koruyarak uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır.¹⁷⁴

2.2.2.2.4. Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; Amasya, Tokat, Samsun, Çorum İllerini içine alan ve Türkiye'nin kalkınmışlık çizgisinin altında kalan bu bölgenin topyekûn planlı bir kalkınma çizgisine ulaştırılması hedeflenerek hazırlanmış bir bölgesel kalkınma modelidir. Projenin coğrafi alanı, Yeşilirmak Havzası sınırları içinde bulunan 4 ilin (Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat) bulunduğu, yaklaşık 40.000 km² lik ve 450 km. uzunluğunda olan alandır. Projenin yönetimi Havzada yer alan 5 ilin temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan, 23 Eylül 1997 tarih ve 97/9992 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi ile kurulmasına izin verilen ve 7 Ekim 1997 tarih ve 23133 Sayılı Resmi gazetede yayımlanarak resmen faaliyete geçen Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği vasıtasıyla sağlanmaktadır. Birliğin merkezi Amasya, başkanı Amasya Valisidir. Projenin en önemli özelliklerinden biri bölgesel niteliği ve proje yönetiminin bir yerel yönetim birliği olmasıdır YHP; üye il özel idarelerinin bölgesel kalkınma amacıyla bir araya gelerek oluşturduğu Hizmet Birliği ve yerel-bölgesel kalkınma modelidir. Bu nedenle Sivil Toplum Kuruluşlarını bir çatı altında toplayabilmesi açısından AB tarafından son derece cazip bulunmuş ve özellikle yönetim açısından diğer NUTS-II bölgelerine model olarak alınması uygun görülmüştür.¹⁷⁵

2.2.2.2.5. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

1997'de başlayan Proje'nin amaçları, Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun küçülmesi ve özellikle Karabük Demirçelik İşletmesi'nin özelleştirilmesi sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik olumsuzlukları analiz ederek, özel

¹⁷⁴ <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

¹⁷⁵ <http://www.yesilirmak.org.tr/yhgp.aspx> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

sektörün yörede yatırım yapmasını sağlayacak yeni yatırım alternatifleri oluşturmaktır. Bunun için bölgede yapılabilecek yatırım alanlarını belirleyerek, bölgenin gelişmesini sağlamaya yönelik orta ve uzun perspektifli bölgesel gelişme planı hazırlanmıştır. Projenin gelişme stratejileri; uzun vadeli kamu desteği verilmesi, sanayi ve KOBİ'lere öncelik, bölgedeki tüm potansiyellerin değerlendirilmesi, bölgenin Türkiye içinde ve dışında tanıtımı ve çevrenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır.¹⁷⁶

2.2.2.3. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması

Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikası, kalkınma planlarında bölgesel farklılıklarını azaltılması için kullanılan temel araçlardan birisi olmuştur. Ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelere kalkınmasını temin etmek için, geri kalmış yörelere teşvik politikalarının uygulanması amacıyla Bakanlar Kurulu Kararı ile Kalkınmada Öncelikli Yörelere belirlenerek, bu yörelere yönelik özendirici politikalar devreye sokulmuştur. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren KÖY'lerin geliştirilmesi öncelikli hedeflerden birisi haline gelmiştir. Bu gün itibarıyla 50 adet ili kapsayan KÖY'lerin sayısında geçmiş dönemlerde önemli değişiklikler olmakla birlikte genel eğilim il sayısının artışı şeklinde olmuştur. 1968 yılında başlatılan ve o dönemde toplam 22 adet ili içeren KÖY kapsamı, süreç içerisinde sürekli genişlemiş ve şuan için 50 il ve 2 ilçeye ulaşmış bulunmaktadır. KÖY Uygulaması'na resmi olarak son verilmemekle birlikte, son dönemde özellikle iller düzeyinde yatırım teşvikleri verilmesi ön plana çıkmaktadır. Aşağıdaki haritada Kalkınmada Öncelikli Yörelere gösterilmektedir.

¹⁷⁶ <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/zbk> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

Harita 7: Kalkınmada Öncelikli Yörelere Haritası

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr/bolgesel.Portal> (Erişim Tarihi:21.04.2012)

2.2.2.4. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı

Cazibe Merkezleri Programı Türkiye’de değişen planlama yaklaşımının göstergelerinden biridir. Bu çerçevede, Program yenilikçi bir yaklaşımı temsil etmektedir. Programın dayandığı Büyüme Kutupları Teorisi yeni bir yaklaşım olmamakla birlikte; program Türkiye’deki planlama pratiği içinde ilk defa gündeme gelen bir araçtır. Cazibe Merkezleri Programı, Türkiye-AB ortak finansmanı ile yürütülen bölgesel kalkınma programlarının değerlendirme sonuçları göz önünde bulundurularak ve 1982 yılında yapılan Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması baz alınarak yapılan ve bu çerçevede kaynak kullanımında coğrafi odaklanmayı sağlamaya yönelik bir programdır. Bu kapsamda, nispeten az gelişmiş bölgelerde göç eğilimlerini bölge içine yönlendirmede çekim merkezi ve kentsel büyüme kutbu işlevi görecektir ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenmiştir. Bu program ile temel olarak, nispeten az gelişmiş bölgelerde yer alan gelişme potansiyeli yüksek kent merkezlerinde yapılacak kilit müdahalelerle kalkınma ivmesinin yakalanması ve nihayetinde bu ivmenin çevre merkezlere de yayılarak iç göçün kendi bölgesi içerisinde tutulması amaçlanmaktadır. Gelişme güçlüğü çeken bölgelerde belirlenen merkezler; Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun,

Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van kentlerinden oluşmaktadır.¹⁷⁷ Ulusal çapta koordinasyonu DPT tarafından gerçekleştirilen Cazibe Merkezlerini Destekleme Programının il düzeyinde yürütülmesinden Valilik sorumludur. Bu çerçevede Valilik bünyesinde Program Uygulama Birimi kurulmakta ve birimin başına bir Vali Yardımcısı görevlendirilmektedir.

2.2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Belirlenmesinde Etkili Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesinde etkili birçok kurum ve kuruluş vardır. Bunlar gerek merkezi gerekse yerel düzeyde örgütlenen kurum ve kuruluşlardır. Bunların haricinde son yıllarda sivil toplum örgütleri de (TOBB, sendikalar, dernekler, vakıflar, araştırma enstitüleri, üniversiteler vb) bölgesel konularda söz sahibi haline gelmektedir.

Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi, GAP İdaresi ve Kalkınma Ajansları bölgesel politikaların belirlenmesinde en başta gelen kurum ve kuruluşlardır.

2.2.3.1. Kalkınma Bakanlığı

Önceki yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı ismiyle görev yapan kurum, 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı ismini almıştır. Türkiye'nin ekonomik kalkınması için uzun vadeli planlar, kamu yatırım programı ve yıllık programlar hazırlayarak bu plan ve programların ülke genelinde uygulanmasından, yürütülmesinin ve denetiminden sorumludur. 1960 Anayasası ile kurulan DPT'nin devamı olan bu kurum 1963 yılında başlayan merkezi planlamaya dayalı ekonomik kalkınma modelinin tespiti, eşgüdümü ve uygulanması ile gözetimini sağlayan bir işleve sahiptir. Türkiye’de

¹⁷⁷ www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/10424/Tanim.pdf (Erişim Tarihi: 22.04.2012)

Kalkınma Ajanslarının merkezi düzeyde koordinasyonundan bu bakanlık sorumludur. Bakanlığın bölgesel politika alanındaki en önemli yapılanması Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'dür.

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü; il ve ilçe bazında araştırma ve planlama çalışmaları yapmak, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bu konularda yapacakları çalışmaların Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla tutarlılığını sağlamak, yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümü amacıyla projeler geliştirmek ve bu konularda yapılacak çalışmaları koordine etmek, yerel istihdamın ve girişimciliğin geliştirilmesi çerçevesinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin, esnaf ve sanatkârların ve kırsal kesimin sorunlarına yönelik politikalar geliştirmek, kurumsal ve hukuki düzenlemeler ile ilgili görüş vermek, uygulamayı yönlendirmek, kalkınmada öncelikli yöreleri ve ihtiyaçlarını tespit etmek, bu yörelerin özelliklerini dikkate alarak daha hızlı bir gelişme sağlanması amacıyla gerekli çalışmaları yapmak, bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonu sağlamak ve görev alanına giren konularda görüş vermek ve uluslararası kuruluşlarla temas ve müzakerelere iştirak etmekle görevlidir.¹⁷⁸

Bakanlık bünyesinde bölgesel kalkınma konusunda çalışan diğer iki yapılanma ise Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi'dir.

Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu: Başbakan ve Kalkınma Bakanı ile Başbakanın belirleyeceği bakanlardan oluşur. Kurul, Başbakanın başkanlığında, Başbakanın katılmadığı hâllerde ise Başbakanın belirleyeceği bakanın başkanlığında toplanır. Kurul, bölgesel kalkınmaya ilişkin konularda karar organı olup görevleri şunlardır:¹⁷⁹

- Bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaları ve öncelikleri tayin etmek, bu kapsamda bölgesel gelişme ulusal stratejisini onaylamak.

¹⁷⁸ <http://mevzuat.dpt.gov.tr/khk/540/#bgyu> md.14. (Erişim Tarihi: 23.04.2012)

¹⁷⁹ <http://kalkinma.gov.tr> (Erişim Tarihi: 23.04.2012)

- Tarım, sanayi, turizm, ulaştırma, mekânsal gelişme, kırsal kalkınma, girişimcilik, yenilik, küçük ve orta ölçekli işletmeler gibi ana politika alanlarıyla bölgesel gelişme politikalarının bütünlüğünü ve koordinasyonunu sağlayacak üst düzey kararlar almak.
- Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesi gibi kalkınma projelerini, bölge planlarını, stratejileri ve eylem planlarını onaylamak.
- Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı tarafından hazırlanacak her türlü plan, proje ve programları inceleyerek karara bağlamak.
- Kanunlar ve diğer mevzuatla yetki verilen konularda karar vermek.

Bölgesel kalkınma konularının teknik düzeyde tartışıldığı ve Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunun karar almasına yönelik önerilerin geliştirildiği Bölgesel Gelişme Komitesi, Müsteşarın başkanlığında, Maliye Bakanlığı ve Hazine müsteşarları ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunda temsil edilen bakanlıkların müsteşarlarından oluşur. Ayrıca, Komitenin gündemine göre kamu kesimi, özel kesim veya sivil toplum kuruluşu temsilcileri de Komite toplantılarına davet edilebilir. Komitenin görevi şunlardır:

- Bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde politika önerileri geliştirmek.
- Bölgesel gelişmeyle ilgili konularda koordinasyonu ve işbirliğini geliştirmeye yönelik önerilerde bulunmak.
- Bölgesel gelişme ulusal stratejisi çalışmalarını yönlendirmek, stratejinin hazırlık sürecine katkıda bulunmak, onay öncesi son değerlendirmeyi yapmak.
- Bölgesel gelişme ulusal stratejisinin ve bölge planlarının sektörel ve tematik politikalarla uyum ve tamamlayıcılığını güçlendirecek tedbirler geliştirmek.
- Ulusal politikaları bölgesel kalkınmaya etkileri açısından değerlendirmek.

- Ulusal ve bölgesel düzeyde, mekânsal gelişme stratejileriyle kalkınma politikaları arasında bütünlük sağlamaya yönelik çalışmaları yönlendirmek.
- Bölge planlarını, bölgesel programları ve bölgesel gelişme bakımından önemli olan program, proje ve destekleri inceleyerek görüş, değerlendirme ve önerilerde bulunmak.

2.2.3.2. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

2011 Yılında Kanun Hükmünde Kararnameye ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ismi değişerek Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmuştur. Bakanlığın misyonları şunlardır:¹⁸⁰

- Bilim, sanayi ve teknoloji alanında politika, strateji, plan ve programlar geliştirmek ve uygulanmasını sağlamak,
- Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde, bilimsel bilgiye dayalı düşüncenin özendirilmesini sağlamak,
- Yüksek katma değerli, ileri teknolojiye dayalı, verimli, çevreye duyarlı, dışa bağımlılığı azaltan, güvenli ve sürdürülebilir bir üretim yapısının oluşmasını sağlamak,
- Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek, başta KOBİ'ler olmak üzere girişimciliğe, yenilikçiliğe ve Ar-Ge çalışmalarına verilen desteklerle, ülke sanayisinin teknolojik altyapısını güçlendirmek ve rekabet gücünü artırmak,
- Haksız rekabeti önlemeye ve kullanıcıları korumaya yönelik olarak güvenli ürün arzını ve dolaşımını sağlamak

Bakanlık, endüstri bölgeleri, küçük sanayi siteleri, OSB, teknoloji geliştirme bölgeleriyle ilgili çeşitli hizmetler sunmaktadır. Ayrıca bakanlığın hazırladığı sektörel veriler ve analizler gerek bölgesel gerekse ulusal kalkınma için önem arz etmektedir. AB ile ilişkiler konusunda ise, Katılım

¹⁸⁰ <http://sanayi.gov.tr>

Öncesi Yardım Aracının 3. Bileşeni olan Bölgesel Kalkınma bileşeninin Bölgesel Rekabet Edebilirlik operasyonel programından sorumlu ve yetkilidir.

Bakanlığa bağlı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü OSB ve endüstri bölgelerinin planlanması, geliştirilmesi, işleyişlerini yürütmek ve faaliyetlerini denetlemekle görevli birimdir.

Bölgesel kalkınmayla ilgili olan bir diğer müdürlük ise Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü'dür. Bölgelerin sosyal gelişmesi, rekabet yeteneğini güçlendirme, teknolojik araştırmalar konularında ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak uygulanmasını sağlamak; sanayi kuruluşları, üniversiteler, araştırma merkezleri ve enstitüler ile işbirliği yaparak bu kurumların teknolojik araştırma ve geliştirmeye aktif katılımını sağlayacak programlar ve projeler geliştirmek gibi önemli görevlere sahiptir.

2.2.3.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. KOSGEB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili bir Kamu Kuruluşu olup, tüzel kişiliği haiz ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir.¹⁸¹

Sanayide, Araştırma ve Geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi ve faaliyetlerin uygulanması için Teknoloji Merkezleri, Teknoparklar, Danışmanlık Merkezleri, Enstitüler ve benzeri birimlerin kurulmasını sağlamak, işletmelerin yatırım, üretim, yönetim ve planlama konularında bilgi ve beceri yönünden güçlenmeleri ve gelişmelerini sağlamak, girişimcilik

¹⁸¹ KOSGEB Kurulması Hakkında Kanun, Kanun No:3624, **Resmi Gazete:** Tarih: 20.04.1990, Sayı:20498, Madde 1.

kültürünün ve ortamının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli tedbirleri almak, bu kapsamda girişimleri ve girişimcileri desteklemek, işletmeler arası işbirliğini geliştirmek, yerli veya yabancı sermaye katkısı ile gerçekleştirilecek ortak yatırımların oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını desteklemek, yatırım ortamının iyileştirilmesi için gerekli tedbirleri almak ve destekleri sağlamak¹⁸² gibi bölgesel kalkınmaya katkıda bulunacak görevlere sahiptir.

KOBİ'ler faaliyet gösterdikleri bölgede istihdam artışı sağlamakta, buna bağlı olarak göçü de azaltmakta etkili olmaktadır. Diğer yandan sanayileşmenin belli bölgelerde yoğunlaştığı ülkelerde, büyük işletmelerin risk almadığı ve yatırım yapmadığı bölgelerde yatırım yapmakta ve bölgesel dengesizliklerin artmasının önüne geçmeye de çalışmaktadırlar.

2.2.3.4. GAP İdaresi

Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsamaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamına giren yörelerin süratle kalkındırılması amacıyla kendisine verilen görevleri yerine getirmek amacıyla 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı; Güneydoğu Anadolu Projesi Yüksek Kurulu ile Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma

¹⁸² 3624 Sayılı Kanun, Md: 4.

İdaresi Başkanlığı (GAP İdaresi Başkanlığı)'ndan oluşmaktadır. GAP İdaresi Başkanlığı, GAP Yüksek Kurulu'nun sekreteryaya hizmetlerini yürütmekle de görevlendirilmiştir. Başbakan ve/veya görevlendirilecek Devlet Bakanlığı vasıtasıyla Başbakanlık' a bağlı olarak görev yapan GAP İdaresi Başkanlığı Merkez ve Bölge olmak üzere teşkilatlanmıştır.

GAP projesi, artık, sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulacak kalkınma ajanslarının ortak işbirliği platformundan da yararlanarak yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel gelişme programı olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda, modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak bölgenin rekabet gündemi desteklenecektir.¹⁸³

2.2.3.5. Kalkınma Ajansları

Türkiye'de kalkınma ajansları, 08.02.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile kurulmuştur. Kanunla kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere yeni bir teşkilat oluşturulmuştur. Kalkınma ajansları, merkezi düzeydeki bölgesel politika kurumlarından farklı olarak yerel düzeyde bölgesel kalkınma kurumları içinde en başta gelmektedir.

¹⁸³ <http://www.gap.gov.tr/gap-eylem-plani> (Erişim Tarihi: 23.04.2012)

Türkiye’de BKA ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırmasına göre belirlenen Düzey-2 bölgeleri esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuşlardır. Tüzel kişiliğe sahiptirler ve 5449 sayılı kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde ise özel hukuk hükümlerine tabi; ekonomik ve sosyal kalkınma odaklı, uygulayıcı olmayan, fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleridir. BKA, kendine özgü teknik ve finansman mekanizmasına sahip, kâr amacı gütmeyen, bütçe kullanımı ve istihdam açısından dinamik ve esnek yapıya sahip, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren, teknik kapasitesi yüksek kurumlardır. 2011 yılı itibariye 26 Kalkınma Ajansı görev yapmaktadır. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajansları bölümünde verilecektir.

2.2.3.6. Diğer Kurum ve Kuruluşlar

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu: Kurum AB ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakların, Türkiye’de kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kullanılmasını sağlamaktadır. Özellikle Avrupa Birliği Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Destek Programı Kapsamında verilen kaynakların kullanılmasında söz sahibidir. Katılım Öncesi Yardım Aracının 5. Bileşeni kapsamında, başvuru çağrı ilanlarına çıkılması, proje seçimi, sözleşme, ödeme ve raporlama işlemlerinin yürütülmesinden sorumludur.

Avrupa Birliği Bakanlığı: AB müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanması hususunda AB bakanlığı birçok konuda Türkiye- AB ilişkileri arasında koordinasyon sağlamaktadır. Katılım Müzakereleri, Türkiye'nin AB Müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağıının ve etkili bir şekilde uygulayacağıının belirlendiği süreçtir. Söz konusu müktesebat, Katılım Müzakereleri Fasılları çerçevesinde 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. 22’nci fasıl başlığı Bölgesel Politika ve Yapısal

Araçların Koordinasyonu dur. AB Bakanlığı Türkiye'deki bölgesel politikaların AB bölgesel politikalarına uyumu konusunda çalışmalarda bulunmaktadır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı: Katılım öncesi yardım aracını 5. Bileşeni olan kırsal kalkınma Operasyonel Programların hazırlanması ve uygulanmasından sorumlu yönetim otoritesidir.

Ulaştırma Bakanlığı: Katılım Öncesi Yardım Aracının 3. Bileşeni olan Bölgesel Kalkınma bileşeninin ulaştırma operasyonel programından sorumlu ve yetkilidir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: Katılım Öncesi Yardım Aracının 3. Bileşeni olan Bölgesel Kalkınma bileşeninin çevre operasyonel programından sorumlu ve yetkilidir.

Türkiye Kalkınma Bankası, Milli Prodüktivite Merkezi, Türk Standartları Enstitüsü, Türk Patent Enstitüsü, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Ziraat Bankası, Hazine Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Merkezi, Yerel yönetimler de bölgesel kalkınmayla ilgili kurumlar arasında sayılabilir.

2.3. BÖLGESEL KALKINMA HUSUSUNDA AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1999 yılında Helsinki'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısı sonucunda Türkiye'nin AB üyeliğine adaylık süreci başlamıştır. 2001 yılında ise AB Komisyonu tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmıştır. Bu belgede AB politikaları kapsamında belirtilen orta ve kısa vadeli öncelikler doğrultusunda Türkiye, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programını hazırlamıştır. Bu programdaki orta ve kısa vadeli önceliklerin belirlendiği alanlardan birisi de bölgesel politikadır. 2001 yılından itibaren Türkiye, kurumsal ve yasal düzenlemeler ile AB'nin bölgesel politika alanına uyum sağlamaya çalışmaktadır.

İstatistikî veriler Türkiye ve AB arasında ciddi bölgesel farklılıkların mevcut olduğuna ve Türkiye'nin bu arayı kapatmak için çaba göstermesi

gerektiğine işaret etmektedir. Bölgesel politikaya uyum konusunda AB'nin Türkiye'den beklentilerine İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde değinilmiştir.

Ülkemizin AB'ye uyum sürecinde bölgesel gelişme politikaları 28.02.2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe giren İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS- NUTS) ile başladığı söylenebilir. Bu sınıflandırma DPT ve Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) ortak çalışması sonucudur. İBBS çalışması sonucunda Türkiye Düzey 1, Düzey 2, Düzey 3, istatistikî bölgelerine ayrılmıştır.

NUTS sistemi, AB bölgesel gelişme politikası ve uygulamalarına paralel yeni bir yapısal örgütlenme modelidir diyebiliriz. NUTS ile Türkiye'de yerleşim birimleri kademelendirilmiş, iller arası fonksiyonel ilişkiler, coğrafi koşullar, istatistik toplama ve plan yapmaya uygun biçimde üç düzeyde NUTS sınıflandırması yapılmıştır. NUTS sınıflandırmalarından Düzey II' de bölgesel kalkınma planları hazırlanacak bölgelerarası farklılıkları azaltmayı amaçlayan ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikası geliştirilerek, bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapılar güçlendirilecek ve bölgesel kalkınma planlarının uygulanması üzere bu düzeyde bölge birimleri kurulacaktır. Bu bölgesel yapılar da bölgesel kalkınma ajansları olmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak Katılım Ortaklığı Belgeleri'ne değinilecektir.

2.3.1. Katılım Ortaklığı Belgeleri

Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), AB'ye aday ülkeler için AB tarafından hazırlanan ve her aday ülkenin AB'ye katılım yönünde gelişim kaydetmesi gereken öncelikli alanların değerlendirildiği bir belgedir. Bu anlamda Katılım Ortaklığı Belgesi aday ülkeler için bir tür yol haritasıdır diyebiliriz. Belgede üyelik için alınması gereken önlemler, kısa ve orta vadeli öncelikler şeklinde, siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve AB müktesebatına uyum başlıkları altında (mevcut durum itibarıyla 35 fasıl) sıralanır. Ayrıca, söz konusu

belgede AB'nin mali yardımlarına ilişkin hususlar da yer alır. KOB'da yer alan kısa vadeli önlemlerin KOB'un yayım tarihinden itibaren genelde 1-2 yıl, orta vadeli önlemlerin ise 3-4 yıllık bir sürede yerine getirilmesi öngörülür. KOB, ihtiyaçlar çerçevesinde güncellenir. Başka bir ifadeyle, aday ülkenin yerine getirdiği hususlar KOB'dan çıkarılır; geri kalan önlemler ise devam eder.

2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, Bölgesel politika ve yapısal unsurların eşgüdümü kısa vadede; Topluluk kurallarına uygun olarak bir NUTS (istatistikî amaçlarla bölgesel birimlerin isimlendirilmesi) sınıflandırmasının hazırlanması. Etkin bir bölgesel politika geliştirilmesi için bir strateji benimsenmesi. Türkiye'nin planlama sürecinde proje seçimi bakımından bölgesel politika kriterleri oluşturulmasına başlanması. Orta vadede ülke iç farklılıkları en aza indirmek amacıyla, değerlendirmeyi izlemek üzere çok yıllık bütçe usulleri ve yapılar kurmak da dahil olmak üzere, ekonomik ve sosyal dayanışmayı sağlamak için bir ulusal politikanın geliştirilmesi beklenmektedir.¹⁸⁴

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vadede, Ulusal Kalkınma Planı ve NUTS 2 düzeyinde bölgesel kalkınma planları hazırlanması suretiyle, bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi, bu başlık altındaki müktesebatın uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi, bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin öncelik kriterlerini ortaya koyan çok yıllık bütçeleme usullerinin oluşturulması bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi yer almaktadır. Orta vadede ise bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere, NUTS 2 düzeyinde bölge birimlerinin kurulması yer almaktadır.¹⁸⁵

2006 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vadede, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan, ekonomik ve sosyal uyum için stratejik çerçevenin geliştirilmesine devam edilmesi, katılım öncesi AB fonlarının

¹⁸⁴http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf s.9. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

¹⁸⁵http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf s.20. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

hazmedilmesi için gerekli yasal ve idari çerçevenin oluşturulması yer almaktadır. Orta vadede ise bölgesel politikanın hem merkezi hem de bölgesel düzeyde uygulanmasına yönelik idari kapasitenin güçlendirilmesine devam edilmesi, bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin olarak öncelik kriterlerini ortaya koyan çok yıllık bütçeleme usullerinin oluşturulması yer almaktadır.¹⁸⁶

2008 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vadede Topluluğun uyum politikasının uygulanmasına yönelik bir hazırlık olarak AB katılım öncesi programlarının uygulanması için, özellikle ilgili bakanlıklar düzeyinde, programlama, proje hazırlama, izleme, değerlendirme ve mali yönetim ve kontrol alanlarında idari kapasitenin güçlendirilmesi ve kurumsal yapıların oluşturulmasının pekiştirilmesi yer almaktadır. Orta vadede ise Gelecekte uygulanması muhtemel Topluluk uyum politikasına yönelik olarak, idari kapasitenin merkezi, bölgesel ve yerel düzeyde artırılması beklenmektedir.¹⁸⁷

2.3.2. İlerleme Raporları

İlerleme raporları ise Türkiye'nin AB yolunda nasıl gelişmeler kaydettiğine yönelik olarak AB Komisyon'u tarafından hazırlanan belgelerdir. Bu belgelerin ilki 1998 yılında hazırlanmış ve o tarihten itibaren düzenli olarak hazırlanmaktadır. Avrupa Birliğine tam üye olabilmek için Türkiye'nin uyum sağlaması gereken konulardan biri de Bölgesel Politika olduğu için AB, İlerleme Raporlarında bu konuya da yer vermiştir. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu başlığı altında değerlendirilmektedir.

2003 Yılı İlerleme Raporu: Bölgesel politikanın uygulanması amacıyla, merkezi ve bölgesel düzeyde yeterli kapasitenin oluşturulması gerekmektedir. Bölgesel düzeyde, hizmet birliklerinin Yapısal Fonları uygulayacak yapıları oluşturmaları mümkün görülmemektedir. İzleme,

¹⁸⁶http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf , s.24. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

¹⁸⁷http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf , s.19. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

değerlendirme ve mali yönetim ve kontrol konularında kurumsal yapıların oluşturulması gerekmektedir. 2004-2006 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmakta olan Ulusal Kalkınma Planı, bölgeler arası artan farklılıkları gidermeyi amaçlayan uzun dönemli kapsamlı bir bölgesel gelişme politikasının temellerini oluşturmalıdır. İlgili tüm çıkar gruplarının (bölgesel ve yerel taraflar ile sosyal ve ekonomik taraflar) sürece katılımının temin edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, 26 NUTS 2 bölgesine yönelik bölgesel kalkınma planlarının hazırlanabileceği düşünülmektedir. Mevcut durumda, hazırlanan bölgesel kalkınma planları daha büyük bölgesel ölçekte olup, Yapısal Fonlarla ilgili gerekleri karşılamamaktadır. Her bir bölgesel kalkınma planının, ulusal bölgesel kalkınma stratejisi ile kapsamlı bir bütünlük sağlaması gerekmektedir. Sonuç olarak son ilerleme raporundan bu yana, başta bölgesel sınıflandırma ve Ulusal Kalkınma Planının hazırlanması olmak üzere, AT yapısal politikalarıyla uyumlu bir bölgesel politika uygulamasının temellerini oluşturacak bazı gelişmeler sağlanmıştır. Türkiye'nin, bölgesel politika ve yapısal araçların kullanımı konularında AB'ye uyum sağlamaya yönelik önemli mesafe kat etmesi gerekmektedir. Merkezi ve bölgesel düzeyde bölgesel politikayı uygulayacak yeterli kapasitenin geliştirilmesine ve yeterli insan ve mali kaynaklarla donatılmış gerekli kurumların oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁸⁸

2004 yılı İlerleme Raporu: Programlama ile ilgili olarak, özel sektör dâhil ilgili tüm paydaşların (bölgesel, yerel, sosyal ve ekonomik ortaklar) etkili katılımı sağlanmalıdır. Her bir bölgesel plan, ulusal planın bölgelerin kalkınmasına yönelik stratejisi ile uyumlu bir bütün oluşturmalıdır. Bölgesel düzeydeki bölgesel kalkınma yapıları zayıf kalmaktadır. Türkiye, bu başlık altındaki müktesebatın uygulanması için gerekli kurumları ve mekanizmaları kurmalıdır. Bölgesel politikayı uygulamak için gerekli kapasite, merkezi ve bölgesel düzeyde oluşturulmalıdır. Bölgesel politikanın merkezi ve bölgesel düzeyde uygulanmasına yönelik yeterli kapasitenin geliştirilmesi için hâlâ önemli çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca, gerekli kurumların

¹⁸⁸http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf , s.100-101. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

kurulması ve yeterli beşeri ve mali kaynaklarla donatılmaları gerekmektedir.¹⁸⁹

2005 yılı İlerleme Raporu: Türkiye’de kamu idaresine âdemimerkeziyetçi bir yapı kazandırmaya yönelik yasal çerçevenin oluşturulmasında bazı ilerlemeler sağlanmış olup, bu ilerlemeler bölgesel politikaların oluşturulmasında katılımcı bir yaklaşım benimsenmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda, mali kontrol hükümlerinin hayata geçirilmesi ve bölgesel politikaya ilişkin istatistiklerin derlenmesinde de ilave gelişmeler sağlanmıştır. Bu başlık altında olan, kamu ihaleleri, çevre ve çok yıllık bütçe alanlarındaki müktesebatın uygulanmasına imkân sağlayacak çerçeve mevzuat halen hayata geçirilmemiştir. Özellikle strateji bağlamındaki kurumsal çerçeve, bakanlıklar arası koordinasyon ve ilgili bölgesel yapılanmalar yeterli değildir. Programların ve projelerin tasarlanmaları ve uygulanmalarıyla bağlantılı idari kapasite zayıftır.¹⁹⁰

2006 yılı İlerleme Raporu: Bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla hukuki çerçevenin çizilmesi ve bölgesel yapılanmaların tanımlanması hususlarında ilerleme sağlanmıştır. Ancak, bu ajansların rolü ve işleyişi üzerine eğilmek gerekmektedir. Merkezi ve bölgesel düzeyde bakanlıklar arasında yetki dağılımının değerlendirilmesi dâhil olmak üzere, sahiplenme ve sorumluluğun geliştirilmesi gerekmektedir. IPA’nın uygulanmasına dair programlama belgelerinin hazırlanışı hızlandırılmalıdır. Özetle, Türkiye’nin, bu fasılda müktesebatla uyumu belirli düzeydedir.¹⁹¹

2007 yılı İlerleme Raporu: Gelecekteki Yapısal Fonların öncüleri olarak, özellikle IPA’nın yapısal araç bileşenlerinin uygulama yapılarının belirlenmesi ve ilgili programlama belgelerinin hazırlanması alanlarında ilerleme kaydedilmiştir. Uzun dönemde IPA ve Yapısal Fonların gereği gibi yönetimi bakımından merkezi düzeyde kilit konumdaki birimlerin idari

¹⁸⁹http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, s.114. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

¹⁹⁰http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, s.120. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

¹⁹¹http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, s.56. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

kapasitelerinin önemli ölçüde geliştirilmesi gerekmektedir. Katılım öncesi mali yardım ve bölgesel politika bağlamında Bakanlıklar arası koordinasyonun sağlanması için resmi bir mekanizmanın kurulması gerekmektedir. Bölgesel düzeyde, bölgesel politika önlemlerinin uygulanmasına ilişkin yapıların oluşturulması sürecinin devam ettirilmesi gerekmektedir. Genel olarak, bu fasılda Türkiye'nin müktesebata uyumu sınırlıdır.¹⁹²

2008 yılı İlerleme Raporu: Yasal çerçevenin uyarlanması, IPA III ve IV'üncü bileşenlerin uygulanmasına yönelik uygulama yapılarının oluşturulması ve 4 operasyonel programın kabul edilmesinde ilerleme rapor edilebilir. Belirlenmiş Bakanlıkların uygulama birimlerinin görevlerini etkin biçimde üstlenebilmelerini teminen, merkezi idare düzeyinde idari kapasitenin iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel düzeyde, gerekli yapıların ve idari kapasitenin inşa edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Hem merkezi hem bölgesel düzeyde Bakanlıklar arasındaki sorumluluk dağılımının incelenmesi ve yerel/bölgesel idareler ile paydaşların daha güçlü katılımı da dahil olmak üzere, sahiplenme ve mali sorumluluk konularında iyileşme gerekmektedir. Genel itibarıyla, Türkiye'nin bu fasıldaki müktesebatla uyumu çok gelişmiş değildir.¹⁹³

2009 yılı İlerleme Raporu: Hukuki çerçeve konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'de IPA mali yardımının uygulanmasına zemin teşkil eden Türkiye'nin IPA Çerçeve Anlaşması Aralık 2008'de yürürlüğe girmiştir. Kalkınma Ajanslarının Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği Kasım 2008'de yürürlüğe girmiştir. Kurumsal çerçeve konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Hâlihazırda Kalkınma Ajansları, bütün İBBS düzey 2 bölgelerinde kurulmuştur. Kalkınma Ajansların, 2009 yılı ulusal bütçesinden yaklaşık olarak toplam 125 milyon avro tahsis edilmiştir. İlgili yerel ve bölgesel paydaşlar her bir Kalkınma Ajansının bütçesinin oluşturulmasına dahil edilmiş, ancak Kalkınma Ajanslarının kurulduğu illerin seçiminde yer

¹⁹²http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2_007.pdf, s.58. (Erişim Tarihi:01.05.2012)

¹⁹³http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2_008.pdf, s.67. (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

almamışlardır. Seçim kriterleri belirsizdir ve süreç yeterince şeffaf değildir. İdari kapasite konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bölgesel seviyede idari kapasite zayıf kalmıştır. Programlama ve program uygulama konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türk yetkililer ve Komisyon, yeterince olgun ve program stratejisine uygun alternatif projeler oluşturmak için faal bir şekilde çalışmaktadır. İzleme ve değerlendirme konularında ise sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Mali yönetim ve kontrol konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin bu fasıldaki AB müktesebatına uyumu sınırlı kalmıştır.¹⁹⁴

2010 yılı İlerleme Raporu: Hukuki çerçeve konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Daha önceki Rapor döneminde, Başbakanlık, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın yapılmasındaki kurumların belirlenmesi konusunda bir genelge çıkarmıştır; bu rapor döneminde ise, IPA'nın 3. Ve 4. Bileşenlerinden sorumlu stratejik koordinatörün atanması gerçekleştirilmiştir. Kurumsal çerçeve konusunda ilerleme kaydedilmiştir. IPA Stratejik Koordinatörü olan DPT tarafından oluşturulan teknik komite, 4 operasyonel programın (ulaştırma, çevre, bölgesel rekabet edebilirlik ve insan kaynaklarının geliştirilmesi) tümünün düzgün bir şekilde uygulanmasını desteklemek üzere her üç ayda bir toplanmaktadır. DPT, bölgesel kalkınma politikalarını merkezi kuruluşlar arasında ve yerel idareler arasında koordine edecek bir bölgesel kalkınma komitesinin oluşturulması üzerinde çalışmaktadır. İdari kapasite konusunda ilerleme kaydedilmiştir. IPA uygulaması kapsamında yer alan merkezi kuruluşların güçlendirilmesine yönelik eğitim ve teknik destek faaliyetleri devam etmiş ve yönetim ve kontrol sistemlerinin kurulmasında daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Bölgesel düzeydeki idari kapasite zayıf kalmaya devam etmektedir. Yerel ve merkezi düzeyler arasında bölgesel kalkınma politikalarını koordine etmeyi amaçlayan bölgesel kalkınma komitesi (RDC) Türkiye'nin yeni bölgesel politikasının temel unsuru olarak öngörülmekte ve komitenin 2010 yılı içinde oluşturulması planlanmaktadır, ancak henüz bu yönde somut bir gelişme

¹⁹⁴http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, s.68. (Erişim Tarihi: 02.05.2012)

kaydedilmemiştir. Programlama ve program uygulama konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. İzleme ve değerlendirme konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mali yönetim ve kontrol konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak kapasite oluşturma ve program otoritelerindeki yönetim ve yetki devrine yönelik hazırlıklar gecikmektedir. Sonuç olarak bu alanda düzensiz de olsa ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle, IPA'nın 3. Ve 4. Bileşenlerinin uygulanmasına yönelik hukuki ve kurumsal çerçeve tamamlanmıştır; yerel ve bölgesel paydaşların proje havuzunun hazırlanma sürecine katkıları arttırılmıştır; kalkınma ajansları tam olarak faaliyete geçme aşamasındadır. Katılımla birlikte, yapısal araçların (Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu) kullanımına etkin bir şekilde hazırlanmak amacıyla merkezi, bölgesel ve yerel kuruluşların idari kapasitelerinin arttırılması gerekmektedir.¹⁹⁵

2011 yılı İlerleme Raporu: Hukuki çerçeve konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir. IPA kanun taslağı henüz yasalaşmamıştır. Türkiye Yapısal Fonların yönetimine tam olarak hazırlamak amacıyla daha fazla yatay mevzuat geliştirmeli ve AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmelidir. Kurumsal çerçeve konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kalkınma Bakanlığına dönüşen DPT tarafından oluşturulan Bölgesel Kalkınma Yüksek Kurulu ve Bölgesel Kalkınma Komitesi, merkezi kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında bölgesel kalkınma politikalarının koordinasyonunu sağlayacaktır. 26 Kalkınma Ajansının hepsine genel sekreter atamaları yapılmış ve önemli sayıda personel işe alınmıştır. 26 NUTS 2 bölgesinin 24'ünde bölgesel planlar hazırlanmıştır. IPA'nın 3. VE 4. Bileşeni altında yer alan Ulaştırma, Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programları için ihale ve sözleşme yapma yetkilerinin Merkezi Finans ve İhale Biriminden devralınmasına yönelik hâlihazırdaki ilerleme öngörülenden daha yavaş olmuştur. IPA'nın koordinasyon birimi işlevi gören Avrupa Birliği Bakanlığı – eski Avrupa Birliği Genel Sekreterliği- personel sayısını ve Türkiye'ye IPA kapsamında sağlanan mali yardımın izlenmesine yönelik kapasitesini önemli ölçüde arttırmıştır. IPA'nın uygulanmasında yer

¹⁹⁵http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf , s.73-74. (Erişim Tarihi: 02.05.2012)

alan tüm kurumların güçlendirilmesine yönelik eğitim ve teknik yardım verilmesine devam edilmiştir. Programlama ve program uygulama konusunda, IPA'nın 3. Bileşeni altında yer alan projelerin tanımlama, hazırlık ve onay aşamalarında iyi düzeyde ilerleme sağlanmıştır. Fakat ihale aşamasındaki gecikmeler, 2011 yılı için programlara tahsis edilen tüm fonların kullanılabilmesi bakımından ciddi risk oluşturmaktadır. İzleme ve değerlendirme konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mali yönetim ve kontrol konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, yönetim ve kontrol sistemlerindeki mevcut zayıflıkları gidermek amacıyla kapsamlı bir eylem planı hazırlamıştır. Eylem planlarının artık tam olarak uygulanması gerekmektedir. Sonuç olarak, bölgesel politika alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Her ne kadar kurumsal çerçeveye nihai hale getirilmiş ve idari kapasite geliştirilmişse de, idari kapasitenin daha fazla güçlendirilmesine ve uygulamanın hızlandırılması amacıyla IPA kurumları arasındaki koordinasyonun artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁹⁶

2.3.3. Türkiye'de Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları

2.3.3.1. Doğu Anadolu Kalkınma Programı

TRB2 Düzey 2 bölgesinde yer alan Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan Doğu Anadolu Kalkınma Programı, AB MEDA fonundan 45 milyon Avro hibe ile desteklenmektedir. 5 Ağustos 2003 tarihinde Avrupa komisyonu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan söz konusu programın finansman anlaşması DPT Müsteşarlığı koordinatörlüğünce yürütülmektedir ve Program Koordinasyon merkezi Van'dadır. Program, Türkiye'nin katılım öncesi uyum politikaları ve ulusal hedefleriyle uyumlu olarak, bölgesel gelişme projelerinin uygulanması için bölgede kapasite oluşturulması suretiyle sürdürülebilir

¹⁹⁶http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, s.82-83. (Erişim Tarihi: 02.05.2012)

sosyo-ekonomik kalkınmayı desteklemeyi ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlamaktadır.¹⁹⁷

2.3.3.2. TR 82, TR 83 ve TR A1 Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programları

TR 82 Bölgesi Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerini, TR83 Bölgesi Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini, TRA1 Bölgesi ise Bayburt, Erzincan ve Erzurum illerini kapsamaktadır. Bir başka deyişle Düzey 2 kapsamındaki bu kalkınma programındaki bölgeleri, Türkiye'nin kuzey doğusundaki 10 ili kapsamaktadır. Programın amacı, bölgede ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması ve ayrıca, merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesinin artırılmasıdır. Programın öncelikli alanları, yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler, küçük ölçekli altyapı ve teknik yardımdır.¹⁹⁸ Programın bütçesi; 40 milyon Avro'su AB desteği, 12,33 milyon Avro'su ulusal bütçe katkısı olmak üzere toplam 52,33 milyon Avro'dur.¹⁹⁹

2.3.3.3. TR A2, TR 72, TR52 ve TR B1 Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programları

TR A2 Bölgesi Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini, TR72 Bölgesi Sivas, Kayseri ve Yozgat illerini, TR52 Bölgesi Karaman ve Konya illerini TRB1 Bölgesi ise Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerini kapsamaktadır. Bir başka deyişle, Düzey 2 kapsamındaki bu kalkınma programındaki bölgeler, Türkiye'nin orta ve doğu yöresindeki 13 ili kapsamaktadır. AB PHARE kuralları çerçevesinde desteklenen programın bütçesi 90,67 milyon Avro olup, bu rakamın 70 milyon Avro'su AB tarafından verilecek, kalan 20,67 milyon Avro'su bütçe tarafından karşılanacaktır.²⁰⁰ Programın genel amacı, Ön Ulusal Kalkınma Planında ekonomik ve sosyal uyum kapsamında

¹⁹⁷ DİNLER, a.g.e., s.225.

¹⁹⁸ DİNLER, a.g.e., s.227.

¹⁹⁹ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politikaları ve Uygulamaları*, s.27.

²⁰⁰ DİNLER, a.g.e., s.228.

desteklenmesi öngörülen Düzey 2 bölgelerinde, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmanın yanı sıra merkezi ve bölgesel düzeyde proje hazırlama ve uygulama kapasitesini artırmaktır.

2.3.3.4. TR 90 Düzey II Bölgesi Kalkınma Programı

DPT koordinasyonunda yürütülmekte olan TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı; Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere toplam 6 ili kapsamaktadır. Program; Türkiye-AB 2005 yılı Mali İşbirliği Programlamasında yer almaktadır. Programın toplam bütçesi; 18 Milyon Avro'su AB katkısı ve 6 Milyon Avro'su ulusal katkı olmak üzere toplam 24 Milyon Avro'dur. Programın genel amacı, Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda öngörülen; Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması ve merkezde ve yerelde kurumsal kapasitenin artırılması hedeflerinin desteklenmesidir.²⁰¹

2.3.3.5. Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı

DPT koordinasyonunda yürütülen Türkiye- Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı 2004-2006 yıllarını kapsamaktadır. Program her iki ülke sınırında yer alan; Türkiye tarafından Edirne ve Kırklareli illeri ile Bulgaristan tarafında Hasköy, Yambol ve Burgaz idari yerleşim birimleri arasındaki yerel işbirliğini desteklemektedir. Avrupa Komisyonu tarafından 2004-2006 döneminde bu program için 15 milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Programın amacı, Türkiye-Bulgaristan arasındaki sınır bölgesinin dengeli ve sürdürülebilir yerel/bölgesel kalkınmasının desteklenmesi, sınırın her iki tarafında işbirliği ağlarının oluşturulması ve geliştirilmesi, bu ağlar ile Avrupa Birliği ağları arasında ilişki kurulmasının teşvik edilmesidir.²⁰²

²⁰¹ DPT, 2007, s.35.

²⁰² DPT, 2007, s.37.

2.3.3.6. Türkiye- Yunanistan Sınır Ötesi İşbirliği Programı

Avrupa Birliği kaynaklarıyla desteklemek ve geliştirmek üzere, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır illeri arasındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Programı başlatılmıştır. Bu program, 2004-2006 yıllarını kapsamaktadır. Programın bütçesi 19,3 milyon Avro'dur. Program Türkiye ile Yunanistan arasında deniz ve kara sınırı olan Aydın, Balıkesir, İzmir, Çanakkale, Muğla ve Edirne illerini kapsamaktadır. Programın amacı, Türkiye ve Yunanistan'ın komşu bölgeleri arasında sorunların çözümüne yönelik işbirliğini geliştirmektir. Sınır ötesi altyapısının tamamlanması, ekonomik gelişme sağlanması ve istihdamın artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, çevre ve kültür, programın önceliklerini oluşturmaktadır.²⁰³

Bu bölümde bahsedilen programların sonuçları Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 2010 yılı programında açıkça yer almaktadır. Buna göre;²⁰⁴

TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı (SKE), Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DKAP), TRA2, TR72, TR52 VE TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı (AKKM) tamamlanmış olup, TR90 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı (DOKAP) da 2009 sonu itibariyle tamamlandı. Belirtilen programlar çerçevesinde 33 il ve 9 Düzey 2 bölgesi de 1.428 proje desteklenmiş olup 211 milyon Avro kaynak kullanıldı.

TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR52 (Karaman, Konya) ve TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı (AKKM) kapsamında uygulanan projeler 2008 yılı Kasım ayı itibariyle tamamlandı. Program kapsamında 479 proje başarı ile tamamlanmış olup, tamamlanan projelerin hibe miktarları toplamı 82,5 milyon Avro olarak gerçekleşti. Yararlanıcıların eş-finansman katkısıyla bütçeleri toplamı yaklaşık 114 milyon Avro'yu bulan bu projeler kapsamında,

²⁰³ DİNLER, a.g.e., s.231.

²⁰⁴ DPT, 9.BYKP, 2010 Yılı Programı, s.232-233.

2.575 kişi geçici veya sürekli olarak istihdam edildi ve 40.834 kişiye eğitim verildi.

TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı (DOKAP) kapsamında uygulanan 178 projenin faaliyetleri tamamlandı, 27 projenin uygulanması ise devam ediyor. Program kapsamındaki yerel kalkınma girişimleri bileşeninde 79 projenin faaliyetleri tamamlandı, bu bileşenle devam eden proje ise kalmadı. Programda devam eden 27 projenin 21'i KOBİ bileşeninde, 6'sı ise Turizm ve evre Altyapısı bileşeninde yer alıyor. DOKAP kapsamındaki projelerin toplam bütçe proje sahiplerinin sağladığı eş finansman katkısı ile yaklaşık 36 milyon Avrodur. Uygulanan projeler dâhilinde 1.277 kişiye geçici ve sürekli iş olanağı sağlandı ve yaklaşık 15.800 kişiye eğitim verildi.

Türkiye – Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı kapsamında 2003, 2004 ve 2005 Ortak Küçük Projeler Fonu Hibe Programları başarılı bir Şekilde uygulanarak sonlandırıldı. Söz konusu programlar çerçevesinde toplam 35 proje uygulanmış olup projelerin toplam bütçe tutarı yaklaşık 1,4 milyon Avro. 2006 yılı Ortak Küçük Projeler Fonu kapsamında ise uygulamaları 2008 yılı Aralık ayında başlayan ve bütçeleri toplamı 650 bin Avro olan 17 projeden Eylül ayı sonu itibarıyla 10'u tamamlandı. Bütün programlar için ortak amaç olan sınırın iki tarafında ortak işbirliği ağları oluşturulması ve geliştirilmesi yönünde önemli çıktılar elde edildi ve yerel düzeyde kapasite oluşumuna katkıda bulunuldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGE KALKINMA AJANSLARI

3.1. BÖLGE KALKINMA AJANSLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Bölge Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı

Amerika 1929 ekonomik krizinden çıkmak ve diğer bölgelere göre daha fazla etkilenen Tennessee Vadisi Bölgesini canlandırmak için 1933 yılında bu bölgede Dünyadaki ilk BKA Tennessee Valley Authority (TVA) adıyla kurulmuştur. Ağırlıklı olarak kırsal kesimin yaşadığı ve sekiz eyaletten oluşan bu bölgede kurulan bölgesel kalkınma idaresi; büyük baraj projelerini hayata geçirerek, düzensiz su rejiminin önüne geçmiş, elverişli hale gelen tarım alanları ve ürettiği elektrik enerjisi ile bölgeye sanayi yatırımlarını da çekerek göç veren bölge olmaktan çıkıp, göç alan bölge konumuna gelmiştir. Sonuç olarak bölgede ekonomi canlanmış ve istenilen kalkınma hedefine ulaşılmıştır. Ayrıca bölge ABD'nin en önemli tarım merkezlerinden biri haline gelmiştir.²⁰⁵ ABD'de çok sayıda BKA bulunmaktadır. Bunun sebebi, federal yönetim yapısını gereği olarak yetkinin en küçük yerel yönetim birimlerine kadar dağıtılmasıdır. Ekonomik kalkınma faaliyetlerinin yerelden finanse edilebilmesi, ABD'de bölgesel kalkınma konusunda yerel otoritelere büyük ölçüde inisiyatif kullanma imkânı sağlamıştır.²⁰⁶

Avrupa ülkelerinde ise Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda 1950'lerde; Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda 1960-1970'lerde; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka 1980'lerde; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya,

²⁰⁵ Alpay, FİLİZTEKİN, *Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar*, Tüsiad Yayınları, Graphis Matbaası, İstanbul, 2008, s.97.

²⁰⁶ Erol ÇAKMAK, a.g.e., s.125.

İsveç ve Ukrayna 1990'larda BKA sistemini kurmuşlardır.²⁰⁷ II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve hızlı teknolojik gelişmeler bölgeler arası farklılıkları belirgin hâle getirmiştir. Örneğin Fransa'da Paris ve civarının ülkenin geri kalanından daha gelişmiş olması, İtalya'da güney ve kuzey arasındaki büyük gelişmişlik farkları, İngiltere, İskoçya ve Galler'de eski sanayi bölgelerin çökmesi sonucu yeni bir kalkınma ihtiyacının ortaya çıkması, Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma konularının üzerinde önemle durulmasını zorunlu kılmıştır.²⁰⁸

Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler ise 1990 sonrası dönemde merkeziyetçi bir ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş süreci yaşamışlardır. Ekonomik sistemin değişmesi ile birlikte bölgesel farklar bu ülkelerde iyice artmıştır. Bölgeler arasındaki artan farklılıklar nedeniyle bu ülkelerde BKA'lar 1990'lardan itibaren kurulmaya başlanmıştır.²⁰⁹ Yine aynı dönemlerde belirli bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğu, merkezi devletin güdümünden çıkarak ortak hareket ilkesi çıkış noktasından hareketle yerel, bölgesel güçler ve STK gibi aktörler arasında paylaşılma esasına gelmeye başlamıştır. BKA'lar bu sistem içinde daha fazla gelişme alanı bulmuştur. BKA'lar merkezi yönetimlere göre bölgesel ihtiyaçları ve imkânları daha iyi bilen yapılar oldukları için daha verimli ve etkili çalışmalar yapabilmektedir. Bu anlamda yönetişim kavramı da karşılığını BKA'lar ile bulmuştur diyebiliriz.

Günümüzde Dünyada başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede kurumsal yapıları, görev ve yetkileri, faaliyet alanları birbirinden çok farklı olabilen ve kalkınma ajansı tabir edilen kurumlar vardır. Fakat neredeyse hepsinin temel varlık sebebi, kuruldukları bölgenin gerek ekonomik gerekse sosyal ve kültürel gelişmesine katkıda bulunmaktır.

²⁰⁷ Seyit, KOÇBERBER, "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", **Sayıştay Dergisi**, Nisan-Haziran 2006, S.61., s.39.

²⁰⁸ ILDIRAR, a.g.e., s.117.

²⁰⁹ Serap, KAYASÜ ve Suna S. YAŞAR, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler" **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV/EPRI), ODTÜ, Ankara, 7-8 Eylül 2006, s.203.

3.1.2. Bölge Kalkınma Ajanları Tanımları ve Türleri

Bölgesel kalkınma ajansları ile ilgili birçok tanıma rastlamak mümkün olmakla beraber üzerinde net bir şekilde uzlaşmış bir tanım mevcut değildir. Bunun en önemli nedeni kalkınma ajanslarının ülkeden ülkeye gerek kuruluş, gerekse işlevleri ve faaliyetleri noktalarında farklılık göstermesidir. BKA'lar kuruluş şekli, işlevleri ve yapıları itibarıyla farklılıklar göstermesine rağmen ortak noktaları; kalkınma merkezli olmaları, sınırları belirli bir coğrafi bölgede faaliyet göstermeleri ve bu bölgenin iç potansiyellerini (beşeri, maddi vs) harekete geçirmeleridir. Kalkınma ajansları ile ilgili yapılmış tanımlamalara bakacak olursak;

Spesifik bir coğrafi bölgenin ortak eğilimlerini gözetken, bu nedenle de bu bölgedeki yerel ve/veya bölgesel kamu ve özel otorite ve organizasyonlarla ilişkide olan özerk bir yapıdır.²¹⁰

Asıl misyonu istihdam yaratmak, üretimin çeşitli dallarındaki küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) geliştirip desteklemek ve bölgenin genel ekonomik durumunu ve fırsatlarını iyileştirmek olan, kalkınmaya katalizörlük edebilecek içsel ağları kuran, yürüten ve destekleyen yapılardır.²¹¹

Belirli bir coğrafi alan için kolektif ilgi misyonu, yerel veya bölgesel kamu ve özel mercileri ve kuruluşlarıyla önemli düzeyde işbirliği içinde yürüten özerk bir yapı.²¹²

Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır.²¹³ Bölgesel kalkınma uygulamalarına ilişkin kararların ve politikaların katılımcı bir yapı içerisinde

²¹⁰ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, 4th Version, February 1999, s. 16.

²¹¹ http://info.worldbank.org/etools/docs/library/166856/UCMP/UCMP/7_leda.html (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

²¹² Hughes J.T., "The Role of Development Agencies in Regional Policy:An Academic and Practitioner Approach", **Urban Studies**, Vol. 35, Issue 4, April 1998. s.1.

²¹³ DPT, **8.BYKP, ÖİKR**, s.174.

bölgede yaşayanlar (özellikle kilit aktör ve paydaşlar) tarafından alındığı ve uygulandığı yerinden yönetim ve bölgesel strateji tasarım kurumlarıdır.²¹⁴

Kalkınma ajanslarının türleri konusunda da çeşitli sınıflandırmalar görülmektedir. Buna göre, kalkınma ajanslarının türlerini şu şekilde açıklayabiliriz:

Kuruluş biçimlerine göre kalkınma ajansları dört gruba ayrılabilir.

Merkezi hükümetler tarafından kurulan kalkınma ajansları (kamusal ajanslar); genellikle kısa vadeli hedefler için kurulan bu tür kalkınma ajanslarının, hedef ve amaçları bakımından gerekli mali kaynaklara daha kolay ulaşabilme avantajları vardır. Yerel yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları (yerel yönetim ajansları); bunların en önemli avantajı, yerel potansiyellere ve ihtiyaçlara yakın olmaları nedeniyle daha gerçekçi ve etkili politikalar üretebilmeleridir. Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları; bu tür kalkınma ajanslarının, daha esnek ve dinamik yapılarıyla daha hızlı karar alabilmeleri ve politik müdahalelere daha sınırlı olarak maruz kalmaları avantajı vardır. Kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulmuş kalkınma ajansları (karma ajanslar); bunlar hem yöntem hem de hedef olarak, kamunun ve özel sektörün görüş ve tecrübelerini birleştirme olanağına sahiptir. Bu nedenle bu tür ajansların diğerlerine göre çok daha verimli oldukları ve gelecekte esas ajans tipi olarak kabul edilecekleri söylenebilir.²¹⁵

Faaliyetlerine göre de dörde ayrılabilir.

Stratejik kalkınma ajansları; bu tür kalkınma ajansları; bilgi bankalarının oluşturulması, ekonomik ve sosyal alanda araştırma geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin yürütülmesi, bölgenin ulusal ve uluslararası arenada tanıtımının yapılması ve desteklenmesi, KOBİ'lere danışmanlık ve bilgi desteği temin edilmesi ile mevcut girişim potansiyellerinin harekete

²¹⁴ DPT, 9.BYKP, ÖİKR, s.18.

²¹⁵ Serap KAYASÜ, Melih PINARCIOĞLU, Suna Senem YAŞAR ve Sencer DERE, **Yerel/Bölgesel Ekonomik Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003, s.10-11.

geçirilmesi ve farkındalığın sağlanması amacıyla yönelirler. Genel kalkınma ajansları; stratejik kalkınma ajanslarının da işlevlerini dikkate almak suretiyle, sektörler arası gelişme projelerini oluşturmak, desteklemek ve yönetmek faaliyetiyle uğraşırlar. Sektörel kalkınma ajansları; gelişme potansiyellerini ayrıntılı olarak değerlendirmek suretiyle, belli bir sektörü, yöreyi veya bir girişimi desteklemek üzere faaliyette bulunurlar. Yatırım çekici ajanslar; iç ve dış yatırımları bölgeye çekmek için kurulan kalkınma ajanslarıdır.²¹⁶

Bunların dışında ayrıca sundukları hizmetin geleneksel veya yenilikçi olmasına göre geleneksel ve yenilikçi ajanslar; mali imkânlarına göre güçlü ve zayıf ajanslar ayrımına da rastlanmaktadır.

Prensip olarak BKA'lar ister sanayi, ister post-sanayi, kırsal vb. özellikler taşıyan her türlü bölgede kurulabilirler. Fakat BKA'ların işlevsel olabilmeleri için bazı değişkenlerin varlığı gereklidir. Genel olarak bu değişkenler şu şekilde sıralanabilir: Nüfusun yeterli olması, girişim ve girişimcilik altyapısı, kalifiye işgücü, bölgesel gelişme stratejileri üzerinde fikir birliği sağlanması, gelişmeye elverişli sektörlerin belli bir bölgede varlığı, rekabete dayanan iş çevresinin olması, devlet desteğinin sağlanması ve altyapının geliştirilmesi.²¹⁷

3.1.3. Bölge Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Faaliyetleri

Dünyada genelinde BKA'ların amaçları ve politikaları çok çeşitlilik göstermektedir. BKA'ların büyük bir bölümü bölgeye yatırım çekmek için yatırımcılara bilgi sağlar ve yol gösterir. Bazı BKA'lar ise teknoloji transferi ve girişimlere geniş kapsamlı destek verme gibi fonksiyonları da üstlenmektedir. BKA'ların bazıları ise girişimlerin desteklenmesinin yanı sıra girişimcilere kredi temini ve sübvansiyon gibi nakit temininde bulunmaktadır. Az sayıda ajans merkezi teşvik tedbirlerinin yönetimini de üstlenmiştir. Yine az sayıda BKA altyapısı tamamlanmış arsaları, fabrika binalarını, ofisleri vb. inşa

²¹⁶ EURADA, a.g.e., 1999, s.25.

²¹⁷ HASANOĞLU ve ALİYEYEV, a.g.m., s.89.

ederek yatırımcılara kiralamakta ya da satmakta ve yatırımcıların talepleri doğrultusunda fabrika, ofis binaları ve lojman yapmaktadır. Eski sanayi bölgelerinde kurulan bazı ajanslar ise yeni sanayilere geçişte eski arazilerin yeniden yapılandırılması için bir takım faaliyetlerde bulunmaktadır. Bazı BKA'lar ise yol, liman, havalimanı, elektrik gibi altyapı çalışmaları yapmaktadır. Son yıllarda ise özellikle Avrupa'daki BKA'lar mesleki eğitim konusunda hizmet vermektedir.²¹⁸

BKA'lar farklı ülkelerde değişik yapılarda örgütlenseler de, ulaşmayı hedefledikleri nokta az çok birbirine yakındır. Bu anlamda BKA'ların en genel ortak hedefi bir bölgenin kalkınmasına yardımcı olmaktır. Bunun dışında bölgeye yatırım çekmeyi ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamayı diğer ortak hedefler olarak sayabiliriz. Öncelikle ekonomik hedeflere odaklanmış olmakla beraber BKA'ların bunun yanında sosyal ve kültürel nitelikte hedefleri de mevcuttur.

Bölgesel kalkınma ajanslarının faaliyetlerini altı ana gruba ayırılır. a- İçsel Kalkınma, b- Yabancı yatırım çekimi, c- Girişimlere verilen hizmetler, d- Yerel ve bölgesel yetkililere verilen hizmetler, e- Eğitim hizmetleri, f- Uluslar arası faaliyetler.²¹⁹

BKA'lar içsel kalkınmayı sağlamak amacıyla planlama, kaynak araştırması, altyapı yönetimi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bölgeye yabancı yatırım çekmek için ise BKA'lar yurtdışında ofis açmak, finansal aracılık, arsa yada bina sağlama, Ar-Ge, teknik yardım gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. BKA'lar girişimcilere danışmanlık, teknolojik destek, finansman desteği, kredi imkanı gibi hizmetler sunmaktadır. BKA'lar ayrıca yerel ve bölgesel otoritelere de çeşitli danışmanlık, finansal destek gibi hizmetler vermektedir. Ayrıca BKA'lar eğitim alanında yatırımcılara, yöneticilere ve halka mesleki eğitim verme faaliyetlerini yürütmektedir.

²¹⁸ DPT, 8.BYKP, ÖİKR, s.174.

²¹⁹ Neşe KUMRAL, "Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları", **İşletme-Finans Dergisi**, Sayı:105, Aralık 1994, s.41.

3.1.4. Bölge Kalkınma Ajanslarının İdari ve Personel Yapıları

BKA'ların dünyadaki uygulamalarına bakıldığında ise ajansların idari yapılarında da farklılıklar olduğu görülmektedir. BKA'ların birçoğu merkezi hükümetten bağımsız ve bölgesel bazda faaliyet göstermelerine karşın, merkezi hükümetler tarafından kurulmuştur. BKA'ların üyeleri, genellikle hükümet tarafından atanan ve BKA'nın kuruluşuna katkıda bulunan kurumların temsilcilerinden oluşmaktadır. Ayrıca ajansların politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli bir yönetim kurulu bulunmaktadır.²²⁰

BKA'lar personel yapısı bakımından incelendiğinde de ortak bir personel yapısının çıkarılamayacağı görülmektedir. Her ajans bölgesel ihtiyaçlara hizmet edecek biçimde faaliyetlerine ve özelliklerine göre personel dağılımı yapmaktadır. Merkezi idari birimlerin dışında bir yapılanma türü olduklarından ötürü personel rejimi bakımından da kendine özgü bir yapı sergilemektedir. Genellikle BKA'lar mali haklar ve ücretler açısından kendi kuruluş kanunlarıncı belirlenen bir personel rejimine sahiptir.²²¹

BKA'ların personeli genellikle özel sektör çalışanı ya da yöneticisi statüsüne sahiptir. BKA'ların personeli birçok iş alanından uzmanın bir araya gelmesiyle oluşur. Bölgesel politikaların oluşturulmasında farklı uzmanlıkları olan kişi ve kurumların bir araya gelmesi oldukça önemlidir. Buna bağlı olarak tipik bir BKA'da ekonomist, avukat, mühendis, akademisyen, coğrafyacı, işletmeci vs. bulunur.²²²

3.1.5. Bölge Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

BKA'ların bütçeleri büyüklük ve kaynak açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılık BKA'ların türlerinin ve sundukları hizmetlerin içeriğinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Genellikle BKA'lar kuruluş

²²⁰ Aytül GÜNEŞER DEMİRCİ, "Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Sosyal Bilimler Kongresi*, Aralık 2003, s.5.

²²¹ Aytül GÜNEŞER DEMİRCİ, *Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları*, s.188.

²²² EURADA, a.g.e., 1999, s.44.

aşamasında yerel ve bölgesel otoriteler tarafından doğrudan fonlandırılır. Doğrudan finansman sağlanmadığı durumlarda BKA'lar çeşitli hizmetler satarak, varlık ya da risk sermayesi gibi fonlardan ve hükümet tarafından fonlanan programları yürüterek kaynak sağlarlar. Gayrimenkul ve varlık yönetimi, yerel ve ulusal birimlere danışmanlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, seminer organizasyonu, endüstri parklarının yönetimi, yabancı yatırımcılara ve şirketlere hizmetler şeklinde olabilir.²²³

Bölgesel kalkınma ajanslarına sağlanan finansal kaynakları şöyle sıralamak mümkündür.²²⁴

- Politik desteklerden sağlanan dolaylı destekler
- Hizmetlerden ve dışarıda sağlanan gelirler
- KOBİ'lerin sermayelerine katılma
- KOBİ'lere sağlanan danışmanlık ve benzeri destek hizmeti karşılığında alınan ücretler
- Gayrimenkul yatırımı ve yönetimi
- Yerel ve bölgesel yönetime verilen danışmanlık hizmetleri
- Eğitim gelirleri
- Seminer organizasyonları
- Fon desteği alınarak yapılan faaliyetler ve hükümet programları yönetimi gelirleri
- Girişim sermayesi fon yönetimi ücretleri
- Yabancı yatırımcılara ve şirketlere verilen hizmetler
- Uluslar arası fonlar ve projeler (AB programları gibi)

²²³ EURADA, a.g.e., 1999, s.51.

²²⁴ KAYASÜ vd., s.13-14.

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGE KALKINMA AJANSLARI

3.2.1. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşının bitiminden itibaren kalkınma ajanslarına verilen önem Avrupa ülkelerinde artış göstermiştir. Savaşın yıkıcı etkileri ve teknolojide yaşanan değişim Avrupa ülkelerinin kendi içlerinde bölgelerarası farklılıkları meydana çıkarmıştır. Fransa'da Paris bölgesi ve çevresinin ülkenin tüm bölgelerinin toplamından daha büyük bir büyüme göstermesi, İtalya'da Kuzey-Güney bölgeleri arasında yaşanan gelişmişlik farkı, İngiltere, İskoç ve Galler'de eski sanayi düzeninin çökmesi sebebiyle Avrupa ülkeleri bölgesel kalkınma politikalarını, rekabetçi ve özerk bir yapıya dönüştürme ihtiyacını duymuştur. Böylece, Avrupa'da ülkeler bölgesel kalkınma örgütlerini kurmuşlardır.²²⁵

Avrupa'daki ilk kalkınma ajanslarının kuruluşu 1950'li yıllara kadar gitmektedir. Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda bu dönemdeki ilk kurumsal örneklere sahip ülkeler olmuşlardır. Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda, 1960 ile 1970'li yıllarda; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980'lerde benzer kurumlara sahip olmuşlardır. 1990'lı yıllarda ise kalkınma ajansları artık bir tercih olmaktan çıkmış ve doğrudan doğruya Avrupa Birliği'nin bir isteği haline gelmiştir. Bu dönemde, birliğin isteği üzerine, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna'da da kalkınma ajansları kurulmuştur.²²⁶ AB'nin özellikle 1990'lardan itibaren, bölgesel kalkınmaya yönelik ciddi miktarlarda fonlar sağlamaya başlamasıyla birlikte, BKA'ların sayıları AB üye ülkelerinde önemli ölçüde artmıştır. Üye ülkelerde çeşitli girişimler vasıtasıyla AB bölgesel fonlarından etkin ve verimli bir biçimde yararlanmak üzere yeni bölgesel kalkınma ajansı modelleri oluşturulmuş ve bu ajanslar kamu kaynaklarıyla finanse edilmiştir.

²²⁵ Cem Okan TUNCEL, Hasan BAKİR, "Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri", *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.1,S.4., 2010, s.28.

²²⁶ KAYASÜ vd., s.7.

Günümüzde artık BKA, AB'ye üye ve aday ülkeler için bölgesel politikanın en önemli araçları arasında yer almaktadır. AB bölgesel politikalarının 2007-2013 dönemi için belirlenen önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin dışındaki bölgelerde, ekonomik değişimin ve dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır. AB tarafından desteklenen bu anlayışın en temel özelliklerinden birisi, geleneksel yaklaşımda merkezi idare tarafından yürütülen bölgesel kalkınma politikalarının, bundan sonra yerel aktörlerin katılımıyla yönetim temelli belirlenmesi ve uygulanmasıdır. Küreselleşme ve yerelleşme düşüncesi çerçevesinde ortaya çıkan bu anlayışının temel araçları da BKA'ları olup, bunlar aynı zamanda bölgesel gelişme stratejilerinin oluşturulmasında belirleyici rol üstlenmektedir.

3.2.2. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Avrupa'da BKA'ların, bölgesel kalkınma politikalarını gerçekleştirmek için kendi hukuki ve idari yapısı ve kendi bölgelerinin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre farklı yapılar olarak kuruldukları karşımıza çıkmaktadır. BKA'lar, kuruluşları, fonksiyonları ve yasal statüleri açısından bir ülkeden başka bir ülkeye ve hatta aynı ülke içindeki bölgeler arasında farklılık göstermektedir.

AB'de sekiz tip BKA vardır. Bunlar:²²⁷

- Merkezi yönetim tarafından ekonomik sorunları çözmek için kurulan BKA'lar (Örnek: İngiltere'deki Scottish Enterprise ve Welsh Development Agency)
- Ad Hoc yasalar tarafından kurulan BKA'lar (Örnek: İngiltere'deki 9 BKA)
- Bölgesel yada adem-i merkeziyetçi yasalar çerçevesinde kurulan BKA'lar (Örnek: İspanya, Fransa, Almanya)

²²⁷ Christian SAUBLENS, *EURADA's Experience, Meeting of The Ibero-American Development Agencies*, <http://www.foroadr.es/documentacion/doc708>, s.10. (Erişim Tarihi: 06.05.2012)

- Yerel aktörlerin (belediyeler, ticaret odaları, sendikalar vs) kurduğu BKA'lar.(Örnek: İtalya, Portekiz)
- Merkezi yönetimlerden bağımsız bir şekilde kurulan BKA'lar (Örnek: Fransa, Portekiz)
- AB Bölgesel Politikalarına uyum amacıyla kurulan BKA'lar (Örnek: Bulgaristan, Romanya, Türkiye)
- Sadece yabancı sermayeyi bölgeye çekmek için kurulmuş BKA'lar
- Belediyeler arasında işbirliği çerçevesinde kurulan BKA'lar (Örnek: Belçika ve Yunanistan)

Aşağıdaki tabloda bazı AB ülkelerinde kalkınma ajanslarının yasal statüleri gösterilmiştir.

Tablo 10: Bazı AB Ülkelerinde Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Ülke Adı	Yasal Statü	Ülke Adı	Yasal Statü
Almanya	Sınırlı sorumlu şirketler, kamu hukuku organizasyonları	İspanya	Kamu/Özel hukuk kuruluşları
Avusturya	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik	İsveç	Kar amacı gütmeyen limited şirketi
Belçika	Belediyeler arası ajans, kamu hukuku organizasyonları, limited şirketi	İtalya	Kamu limited şirketi
Çek Cumhuriyeti	Limited şirket, vakıf yada kamu özel hisseli ortaklıklar	Macaristan	Kar amaçlı limited şirketi
Estonya	Kamu kuruluşu	Polonya	Anonim şirket
Fransa	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik, karma ekonomi şirketi	Portekiz	Limited şirket, kar amacı gütmeyen organizasyonlar, kamu-özel hisseli ortaklıklar
Hollanda	Kamusal sınırlı şirketler	Romanya	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kuruluşu, özerk örgüt	Slovakya	Anonim şirket
İrlanda	Kamu kuruluşu	Slovenya	Limited şirket, Kamu kuruluşu, STK
Türkiye	Görev ve yetkileri kanunla düzenlenmiş özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişilik		

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, Avrupa'da Kalkınma Ajansları, Yayın No: İZKA- A/2008-01, Temmuz 2008, s.14.

Tabloda görüldüğü üzere AB'deki BKA'ların yarı özerk kamu şirketi, özel hukuka tabi kamu kuruluşu, karma ekonomi şirketleri, belediyeler arası ajans, vakıf, limited şirket, kamu limited şirketi, özerk örgüt, kar amacı olmayan kuruluşlar ve belediye girişimi gibi çok farklı kurumsal yapılanmaları mevcuttur. AB bünyesinde birçok BKA tipinin görülmesinde en önemli sebep ise birlik içerisinde tek bir bölgesel yönetim biçiminin olmamasıdır. Örneğin İspanya ve İtalya bölgeselleşmiş üniter devlet yapısını sergilerken, Almanya, İsviçre ve Belçika da federal eyaletler vardır. Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA'lar özellikle merkezi ulus devlet modelinin hâkim olduğu ülkelerde tercih edilen BKA türüdür. Türkiye'de kurulmuş olan BKA'lar bu türe girmektedir. Yerel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar ise daha çok, yerel yönetim geleneğinin gelişmiş olduğu ülkelerde görülmektedir. Yine aynı şekilde bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar ise bölgesel yönetimlerin yer aldığı ülkelerde görülen BKA türlerindedir.

AB ülkelerinde BKA'ların personel yapılarına bakacak olursak; BKA'nın personel yapısı bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmiş olduğundan dolayı tek bir personel yapısına rastlamak oldukça zordur. Yetki, sorumluluk ve personel sayısı bakımından da farklılıklar olmakla birlikte her BKA'da; Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Yönetim Kurulu Başkanı ve Yardımcısı, Genel Sekreterlik Personeli, Hesap ve Bütçeleme Uzmanı veya Uzmanları bulunmaktadır.

3.2.3. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Faaliyetleri

AB'de kalkınma ajanlarının amaçlarına ulaşmada izlediği üç strateji vardır. Bunlar: Geri kalmış kentsel yada kırsal alanda küçük yada büyük işletmelere destek verilmesi, kamu arazileri ve bölgesel altyapı sağlayarak bu işletmelerin ve buradaki endüstrilerin yeniden yapılandırılması, KOBİ'lere

kamu yada kamu-özel sektör desteğinin sağlanması ve bölge için yeni bir gelecek şekillendirmektir.²²⁸

AB üyesi ülkelerdeki kalkınma ajanslarının faaliyetlerine bakıldığında ilk yıllarda ağırlıklı olarak altyapı ve tarımsal kalkınma konularına yoğunlaştıkları, sonraları sanayi faaliyetlerini geliştirmeye odaklandıkları ve son dönemde de, hizmetler ve ileri teknolojilerinin desteklenmesine doğru yöneldikleri görülmektedir. Son yıllarda AB Yapısal Fonlarından daha fazla destek alabilmek için bilgi teknolojileri, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine verilen önem daha da artmıştır. Bu bağlamda KOBİ'lerin ajans faaliyetlerinin hedef grupları içinde özel bir yere sahip olduğu, KOBİ'lerin iş etkinliği ve verimliliklerini artırmak, KOBİ'leri yenilikçi teknoloji ile buluşturmak, yatırımları ve rekabet gücünü geliştirmek gibi konulara öncelik verildiği görülmektedir. Ajansların pazarlama iletişimine de büyük önem verdikleri, geniş kapsamlı pazar ve sektör araştırmaları yürüttükleri, web siteleri, basılı katalog, broşürler ve çeşitli fuar katılımları aracılığı ile hem bölgenin özelliklerini ve olanaklarını hem de ajansı ve faaliyetlerini hem ulusal, hem de uluslararası ölçekte tanıtmayı amaçladıkları görülmektedir.²²⁹

Tablo 11'de bazı AB ülkelerinde ve Türkiye'de kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları ve faaliyetleri verilmiştir.

²²⁸[http://db.formez.it/storicofontinor.nsf/0/262590F153B9115CC1256C6800424E24/\\$file/Saublens.pdf](http://db.formez.it/storicofontinor.nsf/0/262590F153B9115CC1256C6800424E24/$file/Saublens.pdf), s.1. (Erişim Tarihi: 06.05.2012)

²²⁹ Ergüder CAN, **Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajansları**, s.39.

Tablo 11: AB ve Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Faaliyetleri

Ülke Adı	Genel Kuruluş Amaçları ve Faaliyetleri
Hollanda	Girişimciliği teşvik etmek, Sanayi aktivitelerini geliştirmek, desteklemek
Slovenya	Ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel kalkınma dinamiklerini harekete geçirmek, finansal ve kurumsal danışmanlık hizmeti vererek KOBİ’leri geliştirmek, bölgesel kalkınma programları hazırlamak ve yerel paydaşlar arasında koordinasyon sağlamak, bölgesel ve uluslar arası fonlardan yararlanmak üzere proje hazırlama kapasitesini geliştirmek, girişimciliği teşvik etmek, insan kaynaklarını geliştirmek ve istihdamı arttırmak.
Belçika	İş etkinliğini arttırmak, yatırımları ve rekabet gücünü geliştirmek, istihdamı arttırmak, ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak, sağlıklı kentsel gelişmeyi yönlendirmek ve bununla yapısal uyum içinde kırsal gelişmeyi teşvik etmek, bilgi ve iletişim bazlı yeni sektörlerin oluşmasını teşvik etmek, bölgenin yeniden yapılanmasını sağlamak.
Portekiz	Dış yatırımların çekilmesi, girişimciliğin teşvik edilmesi, bölgesel kalkınma için altyapı geliştirme, bölge plan ve program hazırlama
İtalya	Ülkeye/bölgeye yatırım çekmek, iş geliştirmek, yeni işletmelerin açılmasını sağlamak, kamu hizmetlerine destek olmak.
İngiltere	Bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziksel gelişmesine katkıda bulunmak, iş desteklerini sunmak, yatırım ve rekabeti arttırmak, istihdam yaratmak.
Fransa	Yerel kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak, bölge şirketlerine yerel, ulusal ve uluslar arası teknik destek sağlamak, yatırım çekmek.
Romanya	Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak, hükümetin sektörel politikalarını bölgesel düzeyde uygulamak, bölge içi, bölgeler arası, uluslar arası ve sınır ötesi işbirliğini sağlamak.
Polonya	Bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak, bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamak, bölgesel yatırımları arttırmak, iş geliştirmek, yeni işletmelerin açılmasını sağlamak, bölgesel ve yerel kalkınma stratejisi hazırlamak, inovasyon ve teknoloji transferi yapmak, işletmeleri uluslar arası pazara açmak.
Almanya	Bölgeleri ekonomik olarak geliştirmek, bölgeye yatırım çekmek, yenilikçiliği ve girişimciliği desteklemek, teşvikler, finansman ve bölge fırsatları ile ilgili rehberlik/danışmanlık yapmak, Kümelenme ve ağ oluşumlarını desteklemek.
Türkiye	Bölgesel stratejilerin belirlenmesine ve hazırlanmasına destek sağlamak, girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesini sağlamak, bölgeye yatırım çekmek, bölgedeki kamu özel kesim ve STK’ların uyumlu bir şekilde çalışmasına yardımcı olmak, proje üretme ve geliştirme kapasitesini arttırmak.

Kaynak: İZKA, a.g.e., s.18-21.

3.2.4. Avrupa Birliği'nde Bölge Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

AB'ye üye ülkelerde yer alan BKA2ların finansman kaynaklarına bakıldığında dört kalemin ortaklığı dikkat çekmektedir. Bunlar, yerel ve merkezi yönetimlerce sağlanan fonlar, AB kaynaklı fonlar (yapısal fonlar), özel sektör tarafından sağlanan kaynaklar ve faaliyet gelirleridir. Ajansların bu dört kaynağa sahip olmasının yanında kaynakların miktarı da önemlidir. Faaliyet gelirleri dışında kalan kaynakların düşük olası durumunda ajanslar gelir odaklı faaliyetlere yönelmektedir. Böyle bir durumda ajanslar maddi kaynak yaratma çabası doğrultusunda hareket ederek yürütmekle sorumlu oldukları diğer çalışmalarını geri plana atmak durumunda kalabilmektedir. Sadece kamu kaynaklarıyla desteklenen bir Ajansın bütçesi bu bakımdan diğer ajanslara göre daha güçlü olmaktadır.

AB'de finansman konusunda özellikle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) ve Katılım Öncesi Mali yardım Aracı (IPA) devreye girmektedir. AB'nin yapısal fonlarından biri olan ABKF altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olma amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken IPA, AB'ye aday ülke statüsünde olan ülkelerin projeleri için kaynak sağlamaktadır. Aşağıdaki tabloda AB üye bazı ülkelerde ve Türkiye'de BKA'ların gelir kaynakları gösterilmiştir.

Tablo 12: Bazı AB Ülkelerinde ve Türkiye’de BKA Gelir Kaynakları

Ülke Adı	Finans Kaynağı	Ülke Adı	Finans Kaynağı
Almanya	Kamu ve özel sektör katkıları	İngiltere	Kamu gelirleri (Merkezi-Bakanlıklardan aktarılan paylar, AB yapısal fonları)
Avusturya	Kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri, uluslar arası kaynaklar	İrlanda	Kamusal finans(genel bütçe, il), faaliyet gelirleri, AB fonları
Belçika	Kamusal finans (bölge-il), faaliyet gelirleri, AB fonları	İspanya	Kamu kaynağı (bölge hükümetinden aktarılan paylar)
Bulgaristan	Kamu kaynakları, yerel kaynaklar, AB fonları, yabancı yardım, özel sektör kaynakları	İtalya	Kamu gelirleri (merkezi ve bölgesel), faaliyet gelirleri
Çek Cumhuriyeti	AB fonları, devlet ve bölge kaynakları, faaliyet gelirleri	Polonya	Kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri, uluslar arası kaynaklar
Fransa	Kamusal finans, faaliyet gelirleri	Portekiz	Kamusal finans(genel bütçe-belediye), faaliyet gelirleri, AB fonları
Hollanda	Kamusal finans, faaliyet gelirleri, AB fonları	Türkiye	Kamusal finans(Genel bütçe, belediye, Ticaret ve sanayi odaları, il özel idaresi katkı payları), faaliyet gelirleri, AB fonları

Kaynak: İZKA, a.g.e., s.16-17.

3.2.5. Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları

AB ülkelerinde kalkınma ajanslarının farklı kuruluş yılları olduğu görülmektedir. Özellikle küreselleşme etkisinin ve yeni bölgesel politikaların öneminin arttığı 90’lı yıllarda pek çok ülkede ajanslar kurulmuştur. Aşağıdaki tabloda AB ülkelerinde kalkınma ajanslarının kuruluş yılları gösterilmiştir.

Tablo 13: AB Ülkelerinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları

1950	1960-1970	1980-1990	1990 -
Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda, İngiltere	Almanya, Hollanda, İspanya, İtalya	Yunanistan, Finlandiya, Danimarka, Portekiz	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Slovakya, İsveç, Ukrayna

Kaynak: 9: Kalkınma Planı, B.Ö.İ.K.R. s. 19'dan derlenmiştir.

3.2.5.1. Fransa'da Bölge Kalkınma Ajansları

Bu bölümde Fransa'nın ve hatta Avrupa'nın ilk kalkınma ajansı olan ADIRA hakkında bilgi verilecektir. ADIRA Fransa'nın Alsace bölgesindeki iki kalkınma ajansından biridir. Gerek köklü geçmişi gerekse bugüne kadar bölgeye çekmiş olduğu büyük ekonomik güçler sebebiyle incelemeye değer bulunmuştur.

ADIRA Fransa'nın ilk kalkınma ajansı olması dolayısıyla kendisinden sonra kurulan pek çok ajans için bir model oluşturmuştur. Alsace bölgesi ise tarih boyunca ekonomik açıdan çok aktif olmuş, geniş bir yelpazede faaliyet gösteren pek çok ekonomik birime ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Ayrıca üç ülkenin sınırlarının kesiştiği bir noktada konumlanmış olması, uzun yıllar boyunca yoğun dış ekonomik ilişkiler ağı içinde bulunması, Alsace'ın ekonomik kalkınma ve ajans uygulamalarının analizini çok daha faydalı kılacak özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁰ Fransa'da kalkınma ajansları sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi gelişmeler, değişiklikler neticesinde klasik kamu yapılanmalarından farklı olarak yapılanmışlardır. Ulusal düzeyde Fransa, bölgesel düzeyde Alsace özelinde kalkınma ajanslarının çalışmalarının temel hedefi bölgesel kalkınmaya yönelik yeni beklentilere karşılık vermek üzere oluşturulmuştur.

Alsace Kalkınma Ajansı 145 üyesi bulunan bir konsey tarafından yönetilmektedir. Konseyde, bölgedeki tüm dinamik kesimlerin temsilcileri (senato, valilikler, belediyeler, üniversiteler, sanayi odaları, sivil toplum

²³⁰ İZKA, a.g.e., s.245.

kuruluşları, meslek odaları, medya ve merkezi hükümetler) görev yapmaktadır.²³¹

Bu ajanslar kamusal bir iş olan bölge ekonomisinin kalkınmasına destek olmakla görevlidirler fakat kamu kurumu değildirler, dernek statüsünde çalışırlar. Bütçeleri çok büyük ölçüde yerel otoriteler tarafından sağlanır fakat ajanslar yerel otoriteye doğrudan bağlı organlar değildir. Ajansların dernek olmalarından kaynaklanan özerklikleri vardır ve bu özerklik onların ana statülerinde yazan amaca odaklanmış teknik bir uzmanlık kurumu olmalarını güvence altına alır.²³²

Alsace bölgesine yatırım yapmanın yedi sebebi olarak şunlar sayılmaktadır:²³³

- Alsace Bölgesi Avrupa'nın kalbinde stratejik bir konuma sahiptir.
- Alsace Bölgesi dinamik ve çok çeşitli yerel bir ekonomiye sahiptir.
- Alsace Bölgesi yenilikler ve araştırma merkezidir. Yüksek bir eğitim seviyesi vardır. Birçok araştırma merkezi ve üniversite bulunmaktadır.
- Alsace Bölgesi'ndeki Strasbourg şehri uluslar arası bir role sahiptir.
- Alsace Bölgesi yaşam kalitesinde rakipsizdir. Doğal güzellikler, bitki örtüsü, yenilikçi ulaşım sistemleri, UNESCO dünya mirası alanları, 250 üzerinde müzeler)
- Alsace Bölgesi işletmeler için geniş bir yelpazede ticari özelliklere ve ticari alanlara sahiptir.

Şirketlere yerel, ekonomik, idari ve siyasi ortama hızlı bir şekilde uyumu kolaylaştırmak için destek sağlamak, şirketlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları doğrultusunda mekân önerileri vermek, mali teşvikler hakkında bilgi vermek, kamu veya özel finansman arayışında yardımcı olmak, zor durumdaki şirketlere destek olmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.²³⁴

²³¹ Nisfet UZAY, a.g.e., s.88.

²³² İZKA, a.g.e., s.246.

²³³ <http://www.alsace-development.com/content/why-alsace%C2%A0> (Erişim Tarihi:07.05.2012)

²³⁴ <http://www.adira.com/english.html> (Erişim Tarihi: 07.05.2012)

3.2.5.2. İtalya'da Bölge Kalkınma Ajansları

İtalya'da farklı yapılar gösterse de başlıca iki tür bölgesel kalkınma ajansı sistemi bulunmaktadır: Ulusal Kalkınma Ajansı olan Sviluppo Italia tarafından kurulan ve yönetilen bölgesel ajanslar ve bölge yönetimleri ve bölgelerdeki diğer aktörler tarafından kurulan ve yönetilen ajanslar. Bazı bölgelerde her iki tür ajansın da mevcut olduğu (hatta sermaye ortaklığı bulunduğu) gözlenirken bazı bölgelerde ise, yalnızca Sviluppo Italia tarafından veya bölge yönetimi tarafından kurulan ajanslara (Örn. Puglia Bölgesi) rastlanmaktadır. Öte yandan, her iki tür ajansın yapılanmasında özel sektöre, özellikle finans sektöründe çalışan şirketlere ve bankalara yer verildiği, ancak ajansın tüm faaliyetlerinin, genellikle hisselerinin de büyük bölümüne sahip olan kamunun kontrolünde olduğu görülmektedir.²³⁵

Sviluppo Italia, İtalya'nın yatırımları çekmek ve işletmeleri geliştirmekle görevli ulusal kalkınma ajansıdır. Ajans, sermayesinin tamamı Hazine'ye ait ve Başbakan'a karşı sorumlu olan bir kamu şirkettir. İtalya'da devlet tarafından bir kalkınma ajansı kurulmasının sebebi, özellikle İtalya'nın geri kalmış güney bölgelerinin ekonomik ve sosyal kalkınması için 1990'lı yılların başından itibaren aktarılmaya başlayan AB fonlarının kullanımının sağlanmasıdır. Sviluppo Italia, İtalya'nın rekabet gücünü arttırmak, bölgelerde girişimcilik kültürünü yerleştirmek ve bölgelerin potansiyellerini ortaya çıkarabilmek için gerekli olan fizikî, ekonomik ve idarî altyapıyı oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Böylece bu bölgelerde AB fonlarını yönetebilecek bir kapasite oluşturulması amaçlanmıştır.²³⁶

ERVET (Emilia–Romagna Valorizzazione economica territorio SpA) adlı ajans 1974 yılında büyük ortağı Emilia–Romagna Bölge İdaresi olmak üzere bölgedeki yerel yönetimler, ticaret ve sanayi odaları, girişimci birlikleri, kredi kurumları ve bankaların katılımı ile anonim şirket olarak

²³⁵ İZKA, a.g.e., s.384.

²³⁶ Pınar, ÖZEN, **Bölge Kalkınma Ajansları**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV–EPRI), Ankara, 2005, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf s.14.

oluşturulmuştur. 1970'lerde Emilia–Romagna Bölgesi kalkınma için iktisadî olarak az gelişmiş alanların sanayileşmesine katkıda bulunarak bölgeyi dengelemeye çalışmıştır. ERVET, ilk aşamada endüstriyel faaliyetlere destek olmuştur. 1980'lerde KOBİ'lerin büyümesini müteakip, rekabet edebilirliği geliştirmeye dönük bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu yeni hedefi başarmak için, ERVET, ana sanayi birlikleriyle işbirliği içinde şekillenen ve temel sanayi sektörlerinin analizini temel alan yenilikçi hizmetler geliştirmiştir. ERVET'in sunduğu hizmetler, özelleşmiş merkezlerle, işletmelerin hizmet türüne (yenilik, kalite vb.) ve sektöre (tarımsal mekanizasyon, giyim, ayakkabı sanayi vb.) göre verilmiştir. 1990'lı yıllarda ERVET, bölgedeki hizmet merkezleri ağını koordine ederek ve bölgesel iktisadî politika uygulama aracı gibi çalışarak kalite geliştirme, yenilik ve teknoloji transferi alanlarında işletmeleri destekleyerek yönlendirmiştir.²³⁷

ERVET'in temel görevleri, bölgesel kalkınma politikaları konusunda bölgelerarası ve kurumlar arası danışmanlık sağlamak, bölgedeki sektörleri yeniliklerden haberdar etmek, hem bölgesel hem de dış finansal kaynakları kullanarak bölgesel kalkınma stratejisi geliştirmek, İtalya'daki ve Avrupa'daki diğer ajanslarla kurumsal ağlar geliştirmek, bölgenin tanıtımını yapmak ve mevcut projeler için kaynak bulmak, AB yapısal fonlarının ve programlarının tanıtımını yapmak ve bu programlardan yararlanmak isteyenlere danışmanlık hizmeti sunmak ve ekonomik kalkınma ve yaşam kalitesi dengesi içinde yenilikçi yüksek teknolojiler tasarlamak.²³⁸

3.2.5.3. Polonya'da Bölge Kalkınma Ajansları

Polonya'da bölgesel politikaların oluşturulmasında AB'nin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Polonya'da bölgesel kalkınmada en yeni aktörler KA'lardır. Polonya'da 60'ın üzerinde KA görev yapmaktadır. Bu ajanslar,

²³⁷ Roberta DALL'OLIO, Emilia-Romagna'da Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim: Ervet Deneyimi, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum2/2_1_dallolioTR.pdf , s.70.

²³⁸ <http://www.ervet.it/ENGmission.asp> (Erişim Tarihi: 07.05.2012)

bölgesel ve yerel otoritelerin, ticaret ve sanayi odalarının, yerel firmaların, bankaların ve iş dünyası konumları gibi kurum ve oluşumların desteğini almaktadır. Kuruluş sermayesi hükümet tarafından karşılanan KA'lar, bölgesel ve yerel kalkınma stratejisi hazırlamanın yanı sıra yereldeki firmalara danışmanlık hizmetleri de vermektedir. Polonya'daki KA'ların büyük bir kısmı anonim şirket olarak kurulmuştur.²³⁹

Polonya'daki BKA yapısı incelendiğinde; Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı (PARD), Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA) ve Bölgesel Kalkınma Ajansları Ulusal Birliği'nin (NARDA), merkezi hükümet düzeyinde örgütlenmiş BKA'ların işlevinden sorumlu olduğu görülmektedir. PARD, AB fonlarının BKA'lar arasında dağıtımını koordine eden kamu otoritesi olarak görev yapmaktadır. IDA yerel düzeyde faaliyet gösteren birçok ajansın sermaye ortağıdır. NARDA ise BKA'lar için eğitim, ağ oluşturma, bilgi değişimi gibi faaliyetleri yürüten bir sivil toplum kuruluşu olarak öne çıkmaktadır.²⁴⁰

Polonya'da BKA'lar bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimine ve dönüşümüne önemli katkı sağlamaktadırlar. BKA'lar devletçi yatırım politikalarının uygulandığı Polonya'da kamu sektörü ile özel sektörü bir araya getiren çalışmalar yapmışlar ve başarılı olmuşlardır. Ülkede bölgesel gelişmişlik farkları nedeniyle gelişmiş kentsel bölgelerle kırsal bölgelerde uygulanan politikalar farklılıklar göstermektedir. Sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren BKA'lar insani sermaye veya mali kaynaklara diğer bölgelere göre daha kolay ulaşabildiği için uygulanan proje sayısı fazladır. Bölgenin ihtiyaçlarıyla uyumlayan, merkezi kurumlarca belirlenen politikalar Polonya'daki BKA'lar için bir engel oluşturmaktadır. Polonya'nın AB fonlarından büyük oranda yararlanmasına rağmen mali yetersizliğin diğer bir engel olduğu görülmektedir.²⁴¹

AB'deki diğer kalkınma ajanslarının aksine, Polonya'daki kalkınma ajanslarının hemen hepsi bir kerelik sermaye katkısından sonra kendi

²³⁹ 9.BYKP, ÖİKR, s.83.

²⁴⁰ http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf , s.10.

²⁴¹ İZKA, a.g.e., s.435.

hallerine bırakılmışlardır. Ne yerel yönetimler ne de voivodshipler, ajansların aktiviteleri için destekte bulunmuşlardır. Bunun sebebi hem kaynak aktarımını kısıtlayan yasal engeller, hem de yerel yönetimlerin iyi işleyen bir kalkınma ajansının yöreye sağlayacağı faydaları yeterince kavrayamamalarından kaynaklanmıştır. Polonya'daki kalkınma ajansları bölgesel kalkınma adına yaptıkları aktiviteleri kendi kaynaklarından finanse etmek zorundadırlar ancak bu kaynaklar son derece sınırlıdır. Bu durumda kalkınma ajanslarının etkin olabilmeleri ve yeterli hizmetleri sağlayabilmeleri için daha büyük mali kaynaklara ihtiyaçları ortaya çıkmıştır.²⁴²

3.3. TÜRKİYE'DE BÖLGE KALKINMA AJANSLARI

Bu bölümde öncelikle Türkiye'de AB isteğiyle kurulması gündeme gelen Kalkınma Ajansları'nın ortaya çıkış süreci incelenecek, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun çerçevesinde Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının özelliklerinden bahsedilecektir.

3.3.1. Türkiye'de Bölge Kalkınma Ajanslarının Gelişim Süreci

Türkiye'de genel olarak ulusal kalkınma planları ya da geri kalmış bölgeler için kalkınma planları kapsamında ele alınan ve merkezi bir yönetim anlayışıyla yönetilen bölgesel kalkınma politikaları AB'ye üyelik süresiyle birlikte yönetim, uygulama ve içerik açısından değişim geçirmeye başlamıştır.

Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte yukarıdan aşağıya doğru uygulanan bölgesel kalkınma politikaları terk edilerek, yönetim anlayışı çerçevesinde aşağıdan yukarıya bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bölgelerarası dengesizlik sorununu aşmak ve bölgesel kalkınmayı sağlamak

²⁴²http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf, s.12.

amacıyla kullanılan ve merkezi olarak planlanan teşvik sistemi ve devlet yardımları aracılığıyla uygulanan politikaların yerini bölgelerin kendi aralarında rekabet edecek, bağımsız birimler olarak hareket etmesine dayanan yeni politikalar almıştır. Türkiye’de bölgesel kalkınma sorununa yönelik bu yeni anlayış son iki kalkınma planında da kendini göstermiştir. Bununla birlikte bölgesel kalkınmanın yeni aktörleri olan BKA’ların tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur.

BKA’ların gündeme gelmesi önceki bölümlerde de belirtildiği üzere içsel ve dışsal nedenlerden kaynaklanmaktadır. İçsel nedenler ulusal kalkınma planlarının hedeflenen sonuçlara ulaşamaması ve bölgesel eşitsizliklerin merkezi yönetim anlayışıyla giderilememesi olarak gösterilebilir. Dışsal nedenler olarak da AB’ye katılım sürecinde kaydedilen ilerlemeler ve dünya genelinde bölge anlayışının değişmesine bağlı olarak bölgesel politikalarda yaşanan gelişmelere uyum gösterilmesi konusundaki baskılar gösterilebilir.²⁴³

1999 Helsinki Zirvesi sonrası süreçte Türkiye’deki mevzuatın AB müktesebatına uyumu doğrultusunda gerçekleştirilecek yenilikler arasında bölgesel politikalar da yer almaktaydı. İlk olarak AB istatistikî sistemine uygun olarak hazırlanmış olan NUTS birimlerinin düzeyinde faaliyet gösterecek olan BKA adlı yeni yapılanmalar bölgesel politika konusunda yaşanan dönüşümün somut bir sonucu olarak kendini göstermiştir.

BKA’lar 2003 yılı KOB ile birlikte Kısa Vadeli Hedefler arasında yerini almıştır. Orta Vadeli hedeflerden Kısa Vadeli hedeflere geçilmesinde Düzey 2 bölgelerinde kurulacak ve Operasyonel programları yürütecek Ajansların bir an önce kurulması yönündeki baskı oldukça etkili olmuştur. AB tarafından dile getirilen bu istek 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağında da mevcuttur. Taslağın üçüncü kısmının birinci bölümü 25. Maddesinde yeni bir yapılanma olarak BKA’ların kurulacağı ifade edilmiştir.

²⁴³ Fatma Özmen, “AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13, S.13, Isparta, 2008, s.333.

Türkiye’de BKA’lara geçiş ilk olarak 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile gerçekleşmiştir. Kanunun resmi gazetede yayımlanmasını takiben iki pilot bölgede bölge kalkınma ajansı kurulmuştur. Bunlardan biri Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova diğeri ise İzmir’de kurulmuştur.

BKA’ların yerelleşmeyi arttıracığı ve üniter devlet yapısına zarar vererek ülkenin BKA’lar temelinde bölüneceği düşüncesiyle birlikte ajansların Türk hukuk sistemine aykırı yapılanmalar olduğu fikrinden hareketle Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Mart 2006’da kanunun bazı maddelerinin iptali istemi ile Anayasa Mahkemesine başvurulmuş, ayrıca Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği tarafından Danıştay’a Temmuz 2006’da yürütmeyi durdurma davası açılmıştır. TMMOB istemi Danıştay’ca haklı bulunmuş ve Kanunun yürütmesi durdurularak Anayasa Mahkemesi Başkanlığına başvurulabileceğine karar verilmiştir.

Danıştay’ın yürütmeyi durdurması ile başlayan, kanununun bazı hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması ile sonuçlanan hukuki süreç ile ilgili olarak, Anayasa Mahkemesi Kasım 2007’de nihai kararı vermiştir. Danıştay’ın Şubat 2008’de yürürlüğün durdurulma işleminin kaldırılmasına yönelik kararıyla, Ajansların kurumsal açıdan işlem tesis etmesinde ve faaliyetlerine devamında herhangi bir engel kalmamıştır.

2006 yılında pilot projeler olarak başlayan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları dışında önce 8 ajans daha kurulmuş, sonrasında 16 ajans daha kurularak 26 adet olarak belirlenen NUTS 2 bölgeleri üzerinde faaliyette bulunacak kalkınma ajansları hukuki yönden kurulmuştur.

3.3.2. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

Ajansların görev ve yetkileri kanunun 5. Maddesinde sayılmıştır. Özetleyecek olursak Ajans, yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik

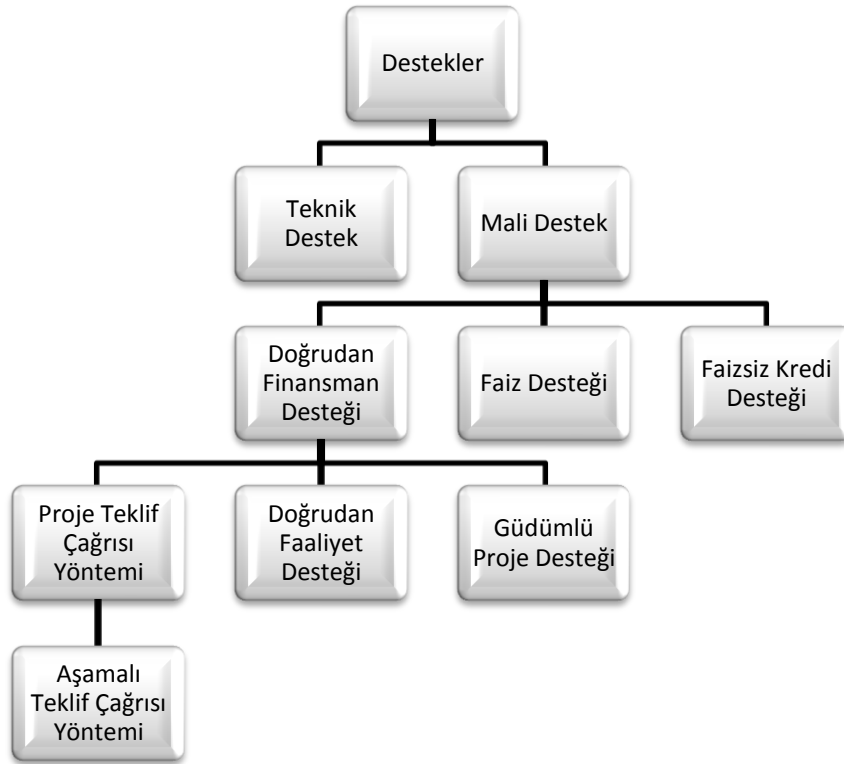
destek sağlamak, bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak ve bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulanma sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını DPT'ye bildirmekle görevlidir. Öte yandan bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesini katkıda bulunacak projelere destek sağlamak, bu kapsamda yürütülen diğer projeleri izlemek, bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini sağlamak, ajansa tahsis edilen kaynakları bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak ve kullandırmak gibi görev ve yetkilere sahiptir. Ajansın sayılan tüm görev ve yetkileri bünyesinde oluşturacağı birimler bazında yürütülecektir.

Kalkınma ajanslarının sağlayacağı proje ve faaliyet destekleri ile ilgili iş ve işlemlerin usul ve esaslarını, bunlardan yararlanma ilke ve kurallarını düzenlemek amacıyla 08.11.2008 tarih ve 27048 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğe göre, BKA'lar, detayları yıllık çalışma programında ve başvuru rehberinde açıkça belirtilmek kaydıyla:

Yerel idarelerin, üniversitelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, kar amacı güden işletmelerin, kooperatif ve birliklerin, diğer gerçek ve tüzel kişilerin projelerine ve faaliyetlerine destek verebilmektedir.²⁴⁴

Aşağıdaki şekilde kalkınma ajansları tarafından verilen destekler gösterilmiştir.

²⁴⁴ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081108-3.htm>, (Erişim 18.01.2012)

Şekil 1: Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Destekler

Ajansın sağlayabileceği mali destekler; doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üçe ayrılır.

Doğrudan finansman desteği, Ajansın, belirlenen usul ve kurallar çerçevesinde, belli proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır. Doğrudan finansman desteği, Ajansın esas itibarıyla proje teklif çağrısı yöntemiyle kullandığı desteklerden oluşur. Ancak Ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle, doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği şeklinde de doğrudan destek sağlayabilir.²⁴⁵

Proje teklif çağrısı, belirli bir destek programı kapsamında, nitelikleri net bir şekilde belirlenmiş olan potansiyel başvuru sahiplerinin, önceden belirlenen konu ve koşullara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesidir.²⁴⁶

²⁴⁵ DPT, *Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, <http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjectsDownload10009DYK.pdf> , s.24

²⁴⁶ Y.a.g.e., s.24.

Faiz desteği, kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluş ile Ajans arasında imzalanacak protokolde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin, Ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardımdır. Faizsiz kredi desteği, Ajans tarafından kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluş ile Ajans arasında imzalanacak protokolde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve bu Kılavuzda belirtilen usul ve esaslar dâhilinde Ajans tarafından sağlanan mali desteğin faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesine imkan veren karşılıksız yardımdır.²⁴⁷

Doğrudan faaliyet desteği istisnai bir destek olup, bu destek türünde proje teklif çağrısı usulü uygulanmaz. Doğrudan faaliyet desteğinden sadece yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler yararlanabilir.²⁴⁸

Güdümlü proje desteğinin amacı, bölgesel gelişmenin hızlandırılması, bölgenin rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi ve bölgedeki iş ortamının iyileştirilmesi açısından önem taşıyan projeleri Ajansın öncülük etmesi ve koordinasyonu üstlenmesiyle gerçekleştirmektir. Bu projelerde, bölge plan ve stratejilerine uygun sektörel ihtisaslaşmalar özendirilir. GPD'yi diğer mali destek yöntemlerinden farklı kılan esas unsur, Ajansın öncülüğü ile başlatılmış olmasıdır. Projeler, Ajansın öncülüğünde geliştirilir. Bu kapsamda; Ajans, ilk fikri oluşturma aşamasından itibaren genel çerçevesini ortaya koymuş olduğu projeyi uygulayacak muhtemel aktörleri belirlemek için gerekli koordinasyonu yürütür.²⁴⁹

Ajans tarafından sağlanacak teknik desteğin amacı, bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal

²⁴⁷ Y.a.g.e., s.112-113.

²⁴⁸ Y.a.g.e., s.101.

²⁴⁹ Y.a.g.e., s.106-107.

kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır. Ajans tarafından sağlanacak teknik destek; Ajans tarafından yayınlanan herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilişkilendirilmemek koşuluyla; yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetlerini ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarını kapsamak zorundadır. Ajans aynı proje veya faaliyet için, mali destek veya teknik destekten sadece birini sağlayabilir. Ancak, girişimcilik ve yenilikçilik altyapısını geliştirme amaçlı güdümlü projeler için bu hüküm uygulanmaz.²⁵⁰

3.3.3. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının İdari ve Personel Yapıları

Türkiye’de kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı 5449 sayılı kanunun 7. Maddesinde belirtildiği üzere dört temel organdan oluşmaktadır. Bunlar; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleri.

Kanunun 8. Maddesine göre Kalkınma Kurulu, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulmuştur. Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda en fazla yüz üyeden oluşmaktadır. Görev ve yetkileri kanunun 9. Maddesinde sayılmıştır. Yönetim kurulu üyelerini seçmek, yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna öneride bulunmak, bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak, toplantı sonuçlarını DPT’ye raporlamak gibi görevleri vardır.

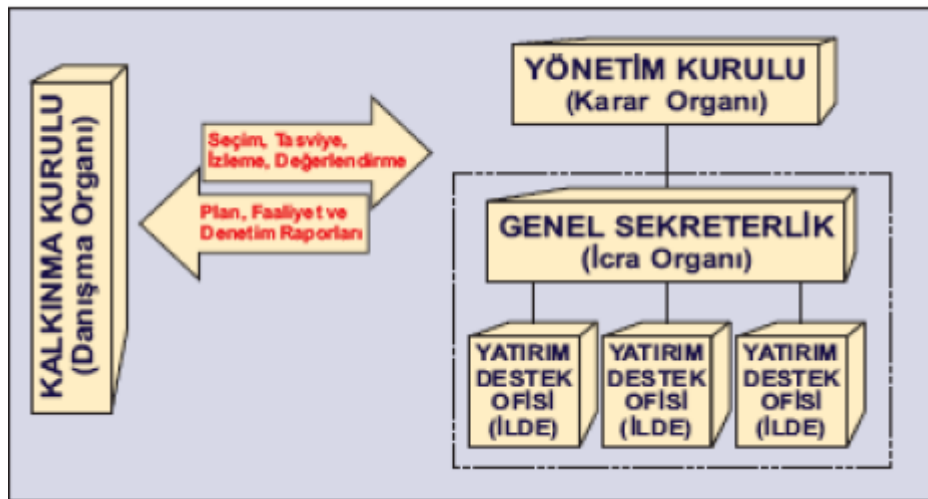
²⁵⁰ Y.a.g.e., s.124.

Yönetim Kurulu, ajansların karar organıdır. Yönetim Kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. Görev ve yetkileri kanunun 11. Maddesinde düzenlenmiştir. Yıllık çalışma programını DPT onayına sunmak, bütçeyi revize etmek, yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak, ajans bütçesini onaylayarak DPT'ye sunmak, Genel Sekreteri belirlemek ve DPT onayına sunmak, personelin işe alınması ve işine son verilmesi konularında karar vermek gibi görev ve yetkileri vardır.

Genel Sekreterlik, Ajansın icra organıdır. Genel Sekreterliğin ve Yatırım Destek Ofislerinin en üst amiri Genel Sekreterdir. Genel Sekreter Yönetim Kuruluna karşı sorumludur. Genel Sekreterin görev ve yetkileri 14. Maddede liste halinde sayılmıştır. Bunların bir kısmı yönetim kuruluna ilişkin olduğu gibi bir kısmı Ajansın iç faaliyetlerine ilişkindir. Yönetim kurulu kararlarını uygulamak, yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak, taşınır mal alım satım kiralınmasına ve hizmet alımına karar vermek yönetim kuruluyla alakalı görev ve yetkileridir.

Ajans faaliyetleriyle ilgili olan görev ve yetkileri ise; bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirmek, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyetlerini değerlendirerek mali destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek, desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek ve raporlamak, yerel yönetimlerin çalışmalarına destek sağlamak, personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek.

Yatırım Destek Ofisleri, kanunun 15. Maddesinde düzenlenmiştir. Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan Yatırım Destek Ofisleri teşkil edilmektedir. Yatırım Destek Ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, Yönetim Kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilmektedir. Yatırım Destek Ofisleri görevleri ile ilgili olarak Genel Sekreterliğe karşı sorumludur. Yatırım Destek Ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir. Kanunun 16. Maddesinde Yatırım Destek Ofislerinin görevleri belirtilmiştir. Buna göre, bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izleme, başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek, başvurular hakkında ön inceleme yapmak gibi görev ve yetkilere sahiptir. Aşağıdaki şekilde bir kalkınma ajansının organizasyon yapısı gösterilmiştir.

Şekil 2: Örnek Bir Kalkınma Ajansı Organizasyon Yapısı

Kaynak: DPT, Yeni Bölgesel Gelişme Politikaları ve Uygulamaları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007, s.19.

Bunlara ek olarak, Genel Sekretere bağılı olarak alışan Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetim Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi ve Muhasebe ve Ödeme Birimleri mevcuttur.

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapılması, yerel aktörlerin katılımı ile bölgesel ve sektörel bazda plan ve programlar hazırlanması, yerel, ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği ve kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmasından sorumludur. Program Yönetim Birimi, Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi tarafından hazırlanan bölge planı ve programlarına göre oluşturulacak destek programlarının yönetiminden sorumlu birimdir. Tüm destekler kapsamında, başvuruların alınmasından, destek almaya hak kazanan projelerin/faaliyetlerin belirlenmesi ve başvuru sahipleri ile sözleşmelerin imzalanmasına kadar olan sürecin uygulanmasından sorumludur. İzleme ve Değerlendirme Birimi, Ajans tarafından hazırlanan plan ve programların ve desteklenen projelerin izleme ve değerlendirilmesi amacıyla gerekli bilgilerin toplanması, analizi, bildirimi ve kullanılması hususunda çalışmalar yapar. Destekleme faaliyetlerinin verimlilik, etkinlik, yaratılan etki ve sürdürülebilirliğinin düzenli aralıklarla takip edilmesini sağlar. Muhasebe ve Ödeme Birimi, Ajans tarafından verilen desteklerin mali yönetiminden sorumludur.²⁵¹

Kalkınma Ajansı personeli, 5449 sayılı Kanununun 18. Maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: Genel Sekreter, İ Denetçi, Uzman ve Destek Personel. Bu personel iş mevzuatı hükümlerine tabidir ve sosyal güvenlik hukuku açısından ise 5510 sayılı Kanununun 4/a hükmünde belirtilen sigortalı sınıfına girmektedir. Buna göre Kalkınma Ajansı personelinin hukuki statüsü 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında işçidir.

Ajansta görev yapacak personel iki yoldan seğilmektedir. Birincisi kanununun 18. Maddesinde sayılan ilgili yüksek öğretim dallarından lisans derecesi ile mezun olup, KPSS ve KPDS sınavlarından ez 70 puan alarak

²⁵¹ DPT, Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, s.14-18.

gelen personellerdir. İkincisi ise kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan kanunda belirtilen nitelikleri taşıyanlardan kendilerinin isteği ve kurumlarının muvafakati ile Ajansta Genel Sekreter, iç denetçi ve uzman personel olarak istihdam edilmedir. İkinci yoldan istihdam edilen personel sayısının toplam personel sayısının yüzde otuzunu aşmayacağı ayrıca belirtilmiştir.

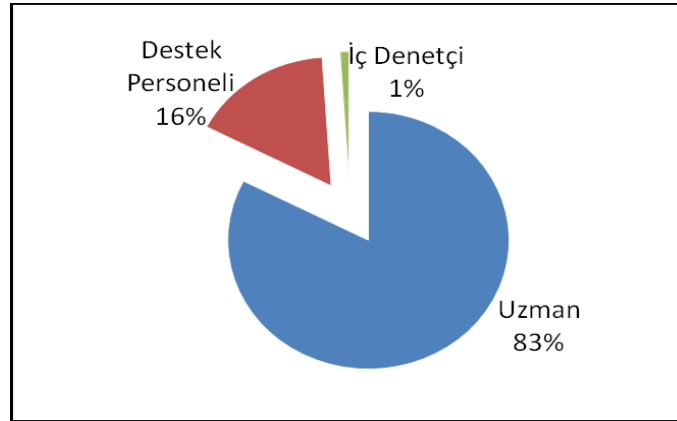
Aşağıdaki tabloda Türkiye'deki mevcut kalkınma ajanslarında çalışan personel niteliği ve sayısı verilmiştir.

Tablo 14: 2010 Yılı Türkiye'deki Kalkınma Ajansları Personel Niteliği ve Sayısı

Düzyey-2 Kodu	Ajans	Genel Sekreter	Uzman	Destek Personeli	İç Denetçi	Toplam Personel
TR71	AHİLER	1	22	7	-	30
TR51	ANKARAKA	1	26	6	1	34
TR61	BAKA	1	26	6	1	34
TR81	BAKKA	1	19	5	-	25
TR41	BEBKA	1	20	3	-	24
TR62	ÇKA	1	29	7	1	38
TRB2	DAKA	1	28	5	-	34
TRC3	DİKA	1	30	5	-	36
TR63	DOĞAKA	1	26	5	1	33
TR90	DOKA	1	29	4	-	34
TRB1	FKA	1	25	5	1	32
TR32	GEKA	1	27	6	1	35
TR22	GMKA	1	17	3	-	21
TRC1	İKA	1	22	3	-	26
TR10	İSTKA	1	16	4	-	21
TR31	İZKA	1	32	9	1	43
TRC2	KARACADAĞ	1	27	4	-	32
TRA1	KUDAKA	1	28	6	-	35
TR82	KUZKA	1	19	1	-	21
TR42	MARKA	1	30	7	-	38
TR52	MEVKA	1	30	5	1	37
TR83	OKA	1	31	2	-	34
TR72	ORAN	1	16	4	-	21
TRA2	SERKA	1	29	7	-	37
TR21	TRAKYAKA	1	15	3	-	19
TR33	ZEKA	1	16	4	-	21
TOPLAM		26	635	126	8	795

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü İzleme, Değerlendirme ve Analiz Dairesi Başkanlığı, **Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, Ekim 2011, s.18'deki verilerden hazırlanmıştır.

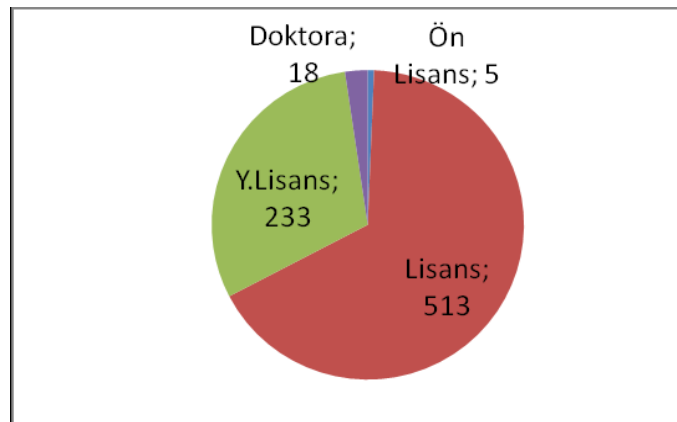
Aşağıdaki şekilde ise ajans personelinin statüye göre dağılımı verilmiştir. Buna göre ajanslarda çalışan personelin % 83'ü uzman, % 16'sı ise destek personelinden oluşmaktadır.

Şekil 3: Türkiye'de Kalkınma Ajanslarında Çalışan Personelin Statüye Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, a.g.r., s.20.

Personelin eğitim durumuna ilişkin ise aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, çalışan personelin % 67'sinin lisans, % 30'unun yüksek lisans, yüzde 2'sinin doktora, % 1'inin ön lisans derecelerine sahiptir. Verilere bakıldığında personelin eğitim düzeyi yüksektir denebilir.

Şekil 4: Türkiye'de Kalkınma Ajanslarında Çalışan Personelin Eğitim Düzeyi

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, a.g.r., s.21.

3.3.4. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının Bütçe ve Finansmanı

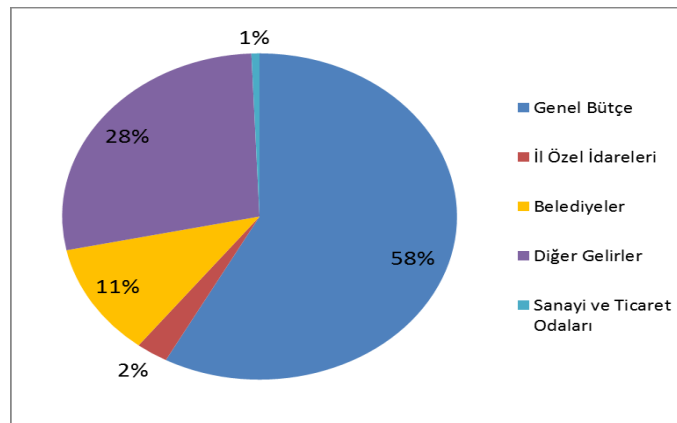
Ajansların bütçesi ile ilgili genel hükümler 5449 sayılı kanunda tanımlanmıştır. Kanunun 22 Maddesi’ne göre Ajansların bütçesi Ulusal ve bölgesel düzeyde plan ve programlara, Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen ödenek tavanına ve yıllık çalışma programına göre hazırlanır ve ajansın bütçe yılı içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir. Bütçe yılı takvim yılıdır. Bütçe dışı harcama yapılamaz.

Kalkınma ajanslarının başarısını etkileyen en önemli faktör gelir kaynaklarının sağlam ve güvenilir kaynaklardan olmasıdır. Ajansın gelirleri ve yöneteceği fonlar kanununun 19. Maddesinde sayılmıştır. Buna göre gelirleri:

- Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.
- Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.
- Faaliyet gelirleri.
- Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.
- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.
- Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

- Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Aşağıdaki şekilde 2010 yılı kalkınma ajanslarının gelirlerinin grup bazında dağılımı verilmiştir. Tabloya bakıldığında en büyük pay yüzde 58 ile genel bütçeden aktarılan gelirlere aittir. İkinci sırada gelen diğer gelirlerin büyük kısmını nakit varlıklar oluşturmaktadır. Belediyelerden yapılan tahsilâtlar yüzde 45 düzeyinde kalmış olmasına rağmen ajans gelirleri içinde yüzde 11’lik bir paya sahiptir. Ayrıca ajans gelirlerinin merkez - yerel dağılımı açısından bakıldığında en büyük payı merkezi bütçeden aktarılan kaynağın oluşturduğu gözlenmektedir. Kalkınma Ajanslarına, 2010 yılında merkezi bütçeden ayrılacak paylar kapsamında Yüksek Planlama Kurulu’nda 26 kalkınma ajansı için toplam 450.000.000 TL ödenek ayrılmıştır.

Şekil 5: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının 2010 Yılı Gelirlerinin Grup Bazında Dağılımı

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, a.g.r., s.50.

Ajans giderleri ise, ajansın yürüteceği plan, program ve proje giderleri, proje ve faaliyet destekleme giderleri, Ar-Ge giderleri, tanıtım ve eğitim giderler, taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri, yönetim ve personel giderleri, görevlerle ilgili olan diğer giderler olarak sayılmıştır. Öte yandan, Ajansın yıllık personel giderleri toplamının, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde on beşini aşamayacağı ilgili madde belirtilmiştir.

Ajans bütçe uygulamasına göre giderler; kurumsal, fonksiyonel ve ekonomik düzeyde sınıflandırılmaktadır. Ajansların fonksiyonel kodları genel hizmetler ve proje faaliyet desteklerinden, ekonomik sınıflandırması ise personel, mal ve hizmet alım ile transfer giderlerinden oluşmaktadır. Ajansların 2010 yılı gider bütçeleri yaklaşık 1 milyar TL olup gerçekleşme oranı yüzde 14 oranında kalmıştır. Aşağıdaki tabloda 2010 yılı kalkınma ajansları gider dağılımı ve miktarları verilmiştir.

Tablo 15: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının 2010 Yılı Gider Tablosu

GENEL HİZMET GİDERLERİ					PROJE VE FAALİYET DESTEKLEME GİDERLERİ	TOPLAM
GENEL YÖNETİM HİZMETLERİ	PLAN, PROGRAM VE PROJE HİZMETLERİ	İZLEME, DEĞERLENDİRME VE KOORDİNASYON HİZMETLERİ	ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME HİZMETLERİ	TANITIM VE EĞİTİM HİZMETLERİ		
85.111.674 TL	2.939.979 TL	295.015 TL	372.099 TL	4.072.372 TL	48.490.273 TL	141.281.412 TL

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, a.g.r., s.52’deki verilerden hazırlanmıştır.

3.3.5. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarının Denetimi

Kanunun 25. Maddesine göre kalkınma ajanslarında iç ve dış denetim yapılmaktadır. İç denetim; yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından, ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansının denetlenmesi suretiyle yapılır ve hazırlanan rapor yönetim kurulu ve kalkınma kuruluna sunulur. Dış denetim ise; İçişleri Bakanlığı ve Maliyet Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı’nca müşterek olarak belirlenecek esas ve usullere göre yapılmaktadır. Ayrıca ajansın her türlü hesap ve işlemleri yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde her zaman SPK mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşları tarafından incelenebilir.

Kalkınma ajansları 5449 sayılı kanunun uygulanmasıyla alakalı iş ve işlemlerde her türlü vergi, resim ve harçtan da muaf tutulmuştur. Ayrıca ajanslar, 4734 Kamu ihale Kanuna, 2886 Devlet İhale Kanununa, 5018 sayılı

Kamu Mali Kontrol Kanuna ve Sayıştay denetimine tabi değildirler. Bu durum yoğunlukla kamu kaynakları kullanan ajansların, kamu denetiminden uzak tutulduğu eleştirilerine uğramaktadır.

3.3.6. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajanslarından Beklentiler

Faaliyete geçtikleri günden itibaren kalkınma ajanslarından beklentiler vardır. 5449 sayılı kanunun genel gerekçesinde de belirtildiği üzere kalkınma ajanslarının sağlayacağı muhtemel katkılar şunlardır:²⁵²

- Ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır. Burada, Ajansın girişimci ve KOBİ desteği sağlama, devlet yardımlarını uygulama, kırsal kalkınma faaliyetlerini destekleme, altyapı ve çevre projelerini gerçekleştirme gibi alanlarda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların yerine geçmemesi ve doğrudan uygulama yapmaması esas olacaktır. Bir diğer ifadeyle, ajanslar uygulayıcı kuruluş ve yerel aktörleri destekleyecek ve bunlar arasında koordinatör, organizatör ve katalizör konumunda olacaktır.
- Ajanslar yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artıracaktır. Özellikle yerel yönetimler reformunun hayata geçirilmesinden sonra, yerele çok önemli miktarda kaynak ve yetki transferinin yapılması beklenmektedir. Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç duyacağı planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.
- Ajanslar bölgelerde ve yerelde kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasına yardımcı olacaktır. Hem teknik kapasitesinin

²⁵² http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8033/Genel_Gerekce.pdf, s.5-8. , (Erişim Tarihi: 11.05.2012)

sağladığı bilgi birikimini, hem de aracılık ettiği kaynakları etkin bir şekilde kullanarak birden çok ili ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin mükerrerliklere yol açmadan ve kaynak israfı oluşturmadan gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

- Ajanslar, gelişen bu dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara kanalize etmede çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, karar alma ve uygulama yapılarının katılımcılığa açık olması sayesinde toplumun kalkınma sürecine doğrudan ve aktif katılımını sağlayarak, yerel sahiplenmeyi oluşturacak ve pekiştirecektir.
- Ulusal ve küresel rekabet, özellikle esnek ve dinamik üretim yapılarıyla değişen koşullara kolay ayak uydurabilen KOBİ'ler için önemli avantajlar sunmaktadır. Bu kalkınma modelinde, yerel girişimcilere ve KOBİ'lere sağladıkları destekler ile ajanslar özel bir önem kazanmaktadır.
- Ajanslar, bir taraftan küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken, diğer taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara taşıyacaktır. Burada, hem küresel şartların iyi yorumlanması ve yerele iyi aktarılması, hem de yerel potansiyelin tespiti ve toplanan yerel-bölgesel bilginin küresel piyasaya özgün ürünler veya hizmetler halinde pazarlanması ajanslar türünde teknik kapasitesi yüksek, uzmanlaşmış bir kurumun varlığını gerektirmektedir. Ajanslar aynı zamanda, uluslar arası düzeyde yapılacak tanıtımlara ve bu tanıtımlardan sorumlu birimlere her türlü desteği sağlayacaktır.
- Ajanslar, sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirecektir. Bu sayede, farklı tarafların kaynakları gerçekten öncelikli projeler üstünde yoğunlaştırılabilecek ve bu projelerin kısa sürede hayata geçirilmesi sağlanmış olacaktır.

- Ajansların yürüttüğü faaliyetler sadece yerel ve bölgesel kalkınma ile sınırlı kalmayacaktır. Gelişme zorluğu çeken bölgelerin ve yörelerin çoğunda, girişimcilik ruhunu ve kültürünü harekete geçirip, yönlendirecek ve bunun için gerekli ilk destekleri sağlayacak kurumsal kapasite bulunmamaktadır. Ajanslar bu alanda faaliyet gösteren kurumlarla aktif işbirliği ve koordinasyon içinde kritik destekler sağlayarak, bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak geliştirecektir.
- Ajansların kuruluşunu öngören mevcut tasarı, bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirmektedir. Bu sayede, bölgesel gelişme planları ve programlarının daha gerçekçi hazırlanması sağlandığı gibi uygulama şansı da büyük oranda artmış olacaktır.
- Önerilen yapılanma ile Devlet Planlama Teşkilatının genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgeler arası gelişmişlik farkları giderilirken, ajansların yürüteceği çalışmalar ve projelerle aynı zamanda bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi hedefi de gözetilmiş olacaktır. Diğer taraftan ajanslar şeklinde önerilen bu yeni yapılanmada; sektörel ve bölgesel politikaların etkin bir şekilde planlanması ve entegre bir şekilde uygulanabilmesi de mümkün olacaktır.
- Öngörülen bu kurumsal yapılanma ile birlikte, bölgesel gelişme alanında faaliyet gösteren merkezi düzeydeki kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon daha da hız kazanacağı gibi bu konudaki hizmet kapasite ve etkinlikleri de artmış olacaktır. Ajanslar kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yüklenecekler ve özellikle program ve proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır. Bu işbirliği sayesinde, başta DPT olmak üzere merkezi kuruluşlar, daha üst ölçekli politikaların ve uygulamaların geliştirilmesindeki enerji ve kapasitelerini daha etkin kullanabilecektir. Performansa

dayalı kaynak tahsis mekanizması kullanılabilir ve bölgesel gelişme, yerel kalkınma alanında verimlilik ve etkinlik teşvik edilmiş olacaktır.

- Ajansların asli fonksiyonlarından birisi olan uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile planlamanın ve proje uygulamanın en önemli unsurlarından olan, ancak şu ana kadar gerçekleştirilememiş olan izleme ve değerlendirme etkin hale getirilmiş olacaktır. İzleme ve değerlendirme faaliyetleri ile projelerin genel gidişatı takip edilecek, projenin sorunları ve darboğazları gecikilmeden giderilecek, kaynakların etkin ve yerinde kullanımı sağlanacak, proje ve faaliyetlerin başarısı ölçülebilecek ve performansa dayalı kaynak tahsisi için bir değerlendirme tabanı kurulmuş olacaktır. Ajansların izleme ve değerlendirme faaliyetleri kapsamında derlediği bilgiler gelecekte tasarlanacak politikalar, program ve projeler için de çok değerli girdiler sağlayacaktır. Böylece, ulusal düzeyde genel planlama ve kalkınma çalışmalarının etkinliğini destekleyen bir mekanizma oluşacaktır.
- Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmalarını için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekânsal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır. Bu sayede plan yapma pratiği merkezden yerele doğru mekan planlamasını da içerecek şekilde uygun bir kademelenme ve uyum içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.
- Bölgesel gelişme alanında AB müktesebatına uyum için çok önemli bir adım atılmış ve Katılım Ortaklığı Belgesinde taahhüt altına alınan üyelik yükümlülüklerinden, ekonomik ve sosyal uyum alanındaki en önemlilerinden bir tanesi hayata geçirilmiş olacaktır. Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesiyle AB katılım öncesi hibeleriyle desteklenen bölgesel programların yerelde bu birimler

tarafından koordine edilmesi planlanmaktadır. Proje birimlerinde bu alanda elde edilen bilgi, deneyim ve teknik altyapının ise geçici maddelerde yapılan düzenleme ile ajanslara aktarılması ve kaybolmaması sağlanacaktır. Ajanslar bu alanda da çok önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve gelecekte genişleyerek devam etmesi beklenen AB destekli bölgesel kalkınma programlarının, yereldeki uygulama ve koordinasyon altyapısını meydana getirecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AKTİF DURUMDAKİ KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLLERİ: BEBKA, OKA VE DAKA ÖRNEĞİ

Bölgesel ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme alanında yaşanan yapısal dönüşümün ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli kurumları arasında yer alacağı öngörülen kalkınma ajansları 2006 yılında kabul edilen 5449 sayılı Kanun uyarınca kurulmaya başlanmıştır. AB İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2 uyarınca 26 alt bölge tanımlanmış ve her alt bölge için bir kalkınma ajansı kurulması planlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Çukurova Kalkınma Ajansı, sonrasında İzmir Kalkınma Ajansı pilot uygulama olarak faaliyete geçirilmiştir. 2008 yılında sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur. 2009 yılında 55 ili kapsayan 16 yeni ajans daha kurulmuştur. Yeni kurulanlarla birlikte toplam ajans sayısı 26 olmuştur. Aşağıdaki tabloda 2011 yılı itibariyle Türkiye'de aktif şekilde faaliyette bulunan kalkınma ajanslarının isimleri, kapsadığı iller ve kuruluş yılları gösterilmiştir.

Tablo 16: Türkiye’de Aktif Durumda Faaliyette Bulunan Kalkınma Ajansları

AJANS KODU VE İSMİ	KAPSADIĞI İLLER	KURULUŞ YILI
TR 62: ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI	ADANA, MERSİN	2006
TR 31: İZMİR KALKINMA AJANSI	İZMİR	2006
TR 10: İSTANBUL KALKINMA AJANSI	İSTANBUL	2008
TR 52: MEVLANA KALKINMA AJANSI	KONYA, KARAMAN	2008
TR 83: ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI	AMASYA, ÇORUM, SAMSUN, TOKAT	2008
TR A1: KUZEY DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI	BAYBURT, ERZİNCAN, ERZURUM	2008
TR B2: DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI	BİTLİS, HAKKÂRİ, MUŞ, VAN	2008
TR C1: İPEKYOLU KALKINMA AJANSI	ADIYAMAN, GAZİANTEP, KİLİS	2008
TR C2: KARACADAĞ KALKINMA AJANSI	DİYARBAKIR, ŞANLIURFA	2008
TR C3: DİCLE KALKINMA AJANSI	BATMAN, MARDİN, ŞIRNAK, SİİRT	2008
TR 41: BURSA, ESKİŞEHİR, BİLECİK KALKINMA AJANSI	BURSA, ESKİŞEHİR, BİLECİK	2009
TR 42: DOĞU MARMARA KALKINMA AJANSI	BOLU, DÜZCE, KOCAELİ, SAKARYA, YALOVA	2009
TR 22: GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSI	BALIKESİR, ÇANAKKALE	2009
TR 21: TRAKYA KALKINMA AJANSI	EDİRNE, KIRKLARELİ, TEKİRDAĞ	2009
TR 32: GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI	AYDIN, DENİZLİ, MUĞLA	2009
TR 33: ZAFER KALKINMA AJANSI	AFYONKARAHİSAR, KÜTAHYA, MANİSA, UŞAK	2009
TR 51: ANKARA KALKINMA AJANSI	ANKARA	2009
TR 72: ORTA ANADOLU KALKINMA AJANSI	KAYSERİ, SİVAS, YOZGAT	2009
TR 71: AHİLER KALKINMA AJANSI	AKSARAY, KIRIKKALE, KIRŞEHİR, NİĞDE, NEVŞEHİR	2009
TR 61: BATI AKDENİZ KALKINMA AJANSI	ANTALYA, BURDUR, ISPARTA	2009
TR 63: DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI	HATAY, KAHRAMANMARAŞ, OSMANİYE	2009
TR 81: BATI KARADENİZ KALKINMA AJANSI	BARTIN, KARABÜK, ZONGULDAK	2009
TR 82: KUZEY ANADOLU KALKINMA AJANSI	ÇANKIRI, KASTAMONU, SİNOP	2009
TR 90: DOĞU KARADENİZ KALKINMA AJANSI	ARTVİN, GİRESUN, GÜMÜŞHANE, ORDU, RİZE, TRABZON	2009
TR A2: SERHAT KALKINMA AJANSI	AĞRI, ARDAHAN, İĞDIR, KARS	2009
TR B1: FIRAT KALKINMA AJANSI	BİNGÖL, ELAZIĞ, MALATYA, TUNCELİ	2009

Bu bölümde Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansları'nın yapılarına,

amaçlarına, mali durumlarına, performans bilgileri ışığında faaliyet ve uygulamalarına değinilecektir. Bununla birlikte bölgelerin mevcut durumu ve bu ajansların bölgelerinin kalkınmasına olan katkıları incelenecektir. Bu üç ajansın seçilmesinde temel sebepler; ajansların faaliyette buldukları bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasındaki farklı konumları, kurumsal olarak yapılanmalarını tamamlamış olmaları ve destek programlarına çıkıyor olmaları gösterilebilir.

4.1. TR41 BURSA- ESKİŞEHİR- BİLECİK KALKINMA AJANSI (BEBKA)

BEBKA 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun'un üçüncü maddesine dayanılarak Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonunda 14 Temmuz 2009 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. 14.12.2009 tarihinde Genel Sekreter ataması yapılmıştır.²⁵³ Ajans, Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde faaliyet göstermektedir.

4.1.1. TR41 Bölgesinin Genel Özellikleri

İç Anadolu Bölgesi ile Marmara Bölgesi'ni birbirine bağlayan TR41 Bölgesi 29.095 km²'lik yüzölçümüne ve 3.508.133 nüfusa sahiptir. Bölge Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşmaktadır. Bölgenin yıllık nüfus artışı % 18,8, nüfus yoğunluğu 123 kişi/km², şehirleşme oranı da % 87,5 olup bu değerler Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Yüksek nüfus artış hızının ana nedeni bölge dışından alınan göçtür. DPT'nin 2003 yılında yayımladığı İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasında 4. sırada yer alan TR41 Bölgesi'nde Bursa birinci, Eskişehir ve Bilecik ise ikinci derecede gelişmiş iller arasındadır. Ancak bölge ilçelerinin sosyoekonomik gelişmişlik

²⁵³Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Faaliyet Raporu http://www.bebka.org.tr/doc/2010fr_cvsadf.rar, s.1. (Erişim Tarihi: 10.06.2012)

düzeylerinde farklılıklar çok daha belirgindir. Ayrıca Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)'ın 2008-2009 yılı iller arası Rekabetçilik Endeksi sonuçlarına göre, Bursa, en rekabetçi 5. şehir konumundayken, Eskişehir, 6. sırada, Bilecik ise 54. sırada yer almıştır. Bölgede toplam okuryazarlık oranı %96'dır. TR41 Bölgesi eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında Düzey 2 bölgeleri arasında 4. sıradadır. TR41 Bölgesi sanayide özellikle tekstil ve hazır giyim, otomotiv, gıda, makine, elektrikli teçhizat ve seramik sektörleri ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kimya, mobilya, madencilik ve metal sanayi gibi birçok sektörde de Türkiye'nin önemli imalatçıları bölgede mevcuttur. Bölgede toplam 22 Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır, yenilerinin yapılması düşünülmemektedir. Tarım sektörü katma değerinde, Türkiye genelinde olduğu gibi, düşüş eğilimi görülmektedir. Ülkemizdeki tarım alanlarının %3,9'u TR41 Bölgesi'ndedir. Tarım alanlarının %60'ı ekilen alanlar, kalanını sebze bahçeleri, meyvelikler, zeytinlikler, yem bitkileri ve nadas alanları oluşturmaktadır. Bursa ili denizyolu ve karayolu taşımacılığında gelişmiş iken, Eskişehir ile Bilecik'te karayolu ve demiryolu taşımacılığında söz etmek mümkündür. Bölge lojistiğinde en önemli problem, üretim yerlerinden deniz, demiryolu ve havayolu terminallerine erişim zorluklarıdır.²⁵⁴

4.1.2. Ajansın İdari Yapısı

Ajansın idari yapılanması; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofislerinden oluşmaktadır. Ayrıca Genel Sekretere bağlı 4 birim bulunmaktadır. Bunlar: Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Mali ve İdari İşler Birimi, Program Yönetimi ve Yatırım Destek Birimi. Ajansa 1 adet İç Denetçi de bulunmaktadır.

²⁵⁴ TR41 Bölgesi Genel Özellikleri, <http://www.bebka.org.tr/sayfa.php?id=18>, (Erişim Tarihi: 10.06.2012)

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı 2011 Yönetim Kurulu'nun 12 üyesi bulunmaktadır. Bursa Valisi Şahabettin Harput, Eskişehir Valisi Kadir Koçdemir, Bilecik Valisi Halil İbrahim Akpınar, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen, Bilecik Belediye Başkanı Selim Yağcı, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Celal Sönmez, Eskişehir Ticaret Odası Başkanı Harun Karacan, Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Ahmet Özünü, Bursa İl Genel Meclisi Başkanı Nedim Akdemir, Eskişehir İl Genel Meclisi Başkanı Ahmet Yapıcı, Bilecik İl Genel Meclisi Başkanı H. Hüseyin Çelik Yönetim Kurulu üyeleridir.²⁵⁵

BEBKA Kalkınma Kurulu ise Ajansın danışma organıdır. Bölgesel gelişme hedefiyle uyumlu olarak işbirliği geliştirmek ve Ajansı yönlendirmek üzere oluşturulan Kalkınma Kurulu'nda, Bölge'deki özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve üniversitelerden seçilen 100 kişiden oluşmaktadır. Kalkınma Kurulu üyelerine bakıldığında 20 kamu kurum ve kuruluşu temsilcisi, 13 yerel yönetim temsilcisi bulunurken, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim temsilcilerinin sayısı ise 67'dir.

2011 yılı Aralık ayı sonu itibariyle ajansta 27 uzman, 5 destek personel ve 1 iç denetçi görev yapmaktadır. Santral, temizlik- çay servisi ve şoförlük hizmetleri için Bursa merkezde 3 personel, Eskişehir ve Bilecik'te birer personel istihdam edilmiştir.²⁵⁶

4.1.3. Ajansın Amaçları, Vizyon ve Misyonu

Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak. İkinci amaç ise TR41 Bölgesinde yerel potansiyeli harekete geçirmek

²⁵⁵ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.2-3. (Erişim Tarihi: 10.06.2012)

²⁵⁶ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.36.

suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak²⁵⁷ olarak tanımlanmıştır.

Ajansın vizyonu, bölgesinde sürdürülebilir kalkınmaya öncülük ederek ulusal kalkınma vizyonuna katkı sağlayan, bölgesel kalkınmada ulusal ve uluslar arası alanda tanınan, saygın ve etkin bir kurum olmak. Misyonu ise; bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla yerel düzeyde işbirlikleri geliştirip koordinasyon sağlayarak bölgesel kalkınmayı planlamak, yönlendirmek ve desteklemek²⁵⁸ olarak belirtilmiştir.

4.1.4. Ajansın Bütçesi

Ajansa 2010 yılında yerel yönetimler, Ticaret ve Sanayi Odaları ve Merkezi Yönetim Bütçesi'nden aktarılacak tutar toplamı 25.254.862,35 TL'dir. 2010 yılı içerisinde İl Özel İdareleri'nden aktarılacak tutar olan 992.665,40 TL'nin tamamı, belediyelerden 135.623,25 TL, Ticaret ve Sanayi Odaları'ndan ise 423.978,69 TL tahsil edilmiştir. Ayrıca 2010 yılında 507.617,92 TL faiz geliri tahakkuk edilmiştir. DPT Müsteşarlığı'ndan Ajans hesaplarına 14.045.080,00 TL aktarım yapılmıştır. 2010 yılında 909.894,44 TL personel giderleri, 567.290,44 TL mal ve hizmet alım giderleri olmak üzere toplam 1.477.184,88 TL Genel Yönetim Hizmetleri gideri finanse edilmiştir. Plan, Program ve Proje Hizmetleri kapsamında 150.349,64 TL, Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri kapsamında 33.335,14 TL harcama gerçekleşmiştir. İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri, Araştırma Geliştirme Hizmetleri ile Proje ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri kapsamında herhangi bir harcama gerçekleştirilmemiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen toplam giderler 1.660.869,66 TL'dir. Bu giderlerin %88,94'ü

²⁵⁷ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.28.

²⁵⁸ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.14.

Genel Yönetim Hizmetleri giderleri, %9,05'ini Plan, Program ve Proje Hizmetleri, %2,01'ini ise Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri giderleri oluşturmaktadır.²⁵⁹

Ajansa 2011 yılı içinde yerel yönetimler, Ticaret ve Sanayi Odaları ve Merkezi Yönetim Bütçesi'nden aktarılacak toplam tutar 26.020.216,33 TL'dir. 2011 yılında İl Özel İdareleri 1.028.734,42 TL, belediyeler 3.313.332,55 TL, Ticaret ve Sanayi Odaları ise 132.881,17 TL ödeme yapmışlardır. Merkezi Yönetim Bütçesinden 2.941.000,00 TL Ajans hesaplarına aktarılmıştır. Ayrıca 2011 yılı içerisinde 1.763.939,49 TL faiz geliri ve ihale katılım payı tahsil edilmiştir. 2011 yılında 2009 ve 2010 yılı alacaklarından 5.736.869,86 TL tahsil edilmiştir. 2011 yılı içerisinde 2.520.124,06 TL personel giderleri, 1.111.763,47 TL mal ve hizmet alım giderleri olmak üzere toplam 3.631.887,53 TL Genel Yönetim Hizmetleri gideri finanse edilmiştir. İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri kapsamında 35.607,57 TL, Plan Program ve Proje Hizmetleri kapsamında 367.781,76 TL, Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri kapsamında 32.321,41 TL, Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri kapsamında 201.944,18 TL harcama gerçekleşmiştir. Proje ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri için sözleşme yapılan kurum ve kuruluşlara 2010 yılı Mali Destek Programı kapsamında 4.472.540,17 TL, 2011 yılı Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında 685.207,23 TL, 2011 yılı Teknik Destek kapsamında 125.601,40 TL ödeme yapılmıştır. 2011 yılı içerisinde gerçekleştirilen toplam giderler 9.552.891,25 TL'dir. Bu giderlerin % 38,02'sini Genel Yönetim Hizmetleri giderleri, %0,37'si İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri giderleri, %3,85'ini Plan, Program ve Proje Hizmetleri giderleri, %0,34'ünü Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri giderleri, %2,11'ini Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri giderleri ve %55,31'ini ise Proje Destekleme Hizmetleri giderleri oluşturmaktadır.²⁶⁰

²⁵⁹ BEBKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.bebka.org.tr/doc/2010fr_cvtsadf.rar, s.16-18.

²⁶⁰ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.29-32.

4.1.5. Ajansın Faaliyet ve Uygulamaları

4.1.5.1. 2010 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

2010 yılı içerisinde ajans faaliyetleri temel olarak üç başlık altında ele alınabilir. Bunlar:²⁶¹

İlk olarak kurumsal yapının geliştirilmesine yönelik faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda uzman ve destek personel istihdamı, kurumsal kimlik çalışmaları, kapasite geliştirmeye yönelik alınan eğitimler, bölgedeki önemli kurumlar ve yerel aktörlerle yapılan işbirliği toplantıları, çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

İkinci olarak TR41 Bölge Planı (2010-2013)'nin hazırlanması sürecini içeren planlama faaliyetlerine öncelik verilmiştir. Bölge planı hazırlanması mevcut durum analizi çalışmasıyla başlamıştır. Bu amaçla tüm sektörlerde bölgeyle ilgili veriler toplanmış ve bölgede daha önce yapılan planlama çalışmaları incelenmiştir. Daha sonra 9-10 Ağustos 2010 tarihlerinde Bursa, Eskişehir ve Bilecik'teki kamu, özel sektör ve sivil toplumdan geniş bir katılımın sağlandığı bölge planı çalıştayını düzenlenmiştir. Bu çalıştayda bölgenin temel gelişme alanları ve sorunları, güçlü ve zayıf yönleri tartışılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde bölgenin ana gelişme eksenleri, GZFT envanteri ve vizyonu belirlenmiştir. Ayrıca 2010 Ağustos ayı boyunca yapılan sektörel ve tematik toplantılar ve kırsal kalkınma toplantıları da bölge planlama çalışmalarına katkı sağlamıştır. Yapılan mevcut durum analizi çalışmaları ve katılımcı toplantılar neticesinde Ajans uzmanları tarafından oluşturulan TR41 Bölge Planı (2010-2013), 1 Kasım 2010 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından onaylanmıştır. Plan vizyonu çerçevesinde 6 adet gelişme eksenini ve daha alt düzeyde amaç, hedef ve stratejiler belirlenmiştir.

²⁶¹ BEBKA 2011 Yılı Çalışma Programı, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011%20YILI%20ÇALIŞMA%20PROGRAMI.pdf>, s.6-7.

Son olarak 2010 yılında Ajans bölge planındaki gelişme eksenini, amaç ve öncelikler çerçevesinde “Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı” proje teklif çağrısını yayınlamıştır. Kar amacı güden ve gütmeyen kurumlara yönelik toplam 12 milyon TL’lik hibe kaynağının dağıtılacağı bu teklif çağrısı doğrultusunda gerekli tanıtım, duyuru ve bilgilendirme faaliyetleri yürütülmüştür. Ayrıca bölgede proje teklif çağrısına başvuracak olan kurumların teknik kapasitesini artırmak ve proje yazmalarını kolaylaştırmak için ikişer günlük proje yazma eğitimleri düzenlenmiştir. Sonuç olarak, proje teklif çağrısı kapsamında toplam 38 bilgilendirme toplantısı ve 12 eğitim toplantısı düzenlenmiştir. 2010 yılı içerisinde yürütülen planlama programlama ve koordinasyon faaliyetleri, kurumsal gelişim faaliyetleri ve proje destek faaliyetleri bölgede sürdürülebilir kalkınma konusunda ortak bir vizyonun oluşması için ön aşamayı oluşturmuştur.

4.1.5.2. 2011 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen faaliyet ve uygulamalar şunlardır:²⁶²

- Ekonomik, sosyal ve mekânsal analizlerin yapılması kapsamında TR41 Bölgesi için 2012 yılında yapılması planlanan kümelenme çalışmaları için yol haritası oluşturulmuştur.
- Ajans tarafından alınan stratejik kararları destekleyici mekânsal analiz çalışmaları kapsamında bölge, il ve ilçe bazında elde edilen verilerden coğrafi veri tabanı oluşturulması kapsamında gerekli temel program ve eğitimler yapılmıştır.
- Bölgedeki büyük ölçekli ulaşım yatırımlarının etki analizleri kapsamında Gebze- İzmir Otoyol Projesinin mekânsal etkilerinin araştırılması kapsamında 6 Aralık 2011’de Çalıştay düzenlenmiştir.

²⁶² BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.46-66

- 2011 Çalışma Programında yer alan Ulusal Politikaların Yerel Yansımaları faaliyeti kapsamında TR41 Bölgesinin çevre sorunlarını ortaya koymak, çözüm ve maliyetleri hakkında fikir sahibi olmak amacıyla bölge genelinde detaylı bir anket çalışması yapılmış ve Çevre Durum Raporu hazırlanmıştır.
- 14-15 Ocak 2011 tarihinde geniş katılımlı Bölgesel Kalkınma Göstergeleri Çalıştayı yapılmıştır.
- Ar-Ge Proje Pazarları kapsamında yurtiçi ve yurtdışından geniş katılımlarla Bursa Eskişehir ve Bilecik'te toplantılar yapılmıştır.
- Kalkınma Bakanlığı ve Ekonomi Bakanlığı ile işbirliği çalışmaları yürütülmüştür.
- AB Bakanlığı tarafından valiliklerin AB konularında illerdeki faaliyetleri ile ilgili kapasitelerini geliştirmeye yönelik İllerimiz AB'ye Hazırlanıyor isimli destek programına proje ortağı olunmuştur.

Program Yönetimi Birimi tarafından ise Doğrudan Mali Destek Faaliyetleri, Doğrudan Faaliyet Desteği Faaliyetleri ve Teknik Faaliyet Desteği sağlanmıştır. Bu faaliyetlerden bahsedecek olursak;

2011 yılında 2010-2013 dönemini kapsayan Bölge Planı'ndaki amaç, hedef ve stratejilerle uyumlu olarak 2010 yılında Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Arttırılması Mali Destek Programı başlığı altında çıkılan proje teklif çağrısına ait çalışmalara devam edilmiştir. Son başvuru tarihi 28 Ocak 2011 itibariyle ajansa 297 proje teklifi teslim edilmiştir. Tekliflerden 240 tanesi kar amacı güden kurum ve kuruluşlardan, 57 tanesi kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlardan sunulmuştur. İl bazında 177 proje Bursa'dan, 89 proje Eskişehir'den ve 31 proje Bilecik'ten olmuştur. Değerlendirme süreci sonucunda toplam 66 proje asil listede yer alarak programın bütçesi dâhilinde destek almaya hak kazanmıştır. Bu projelerin 42 tanesi kar amacı güden kurum ve kuruluşlara, 24 tanesi ise kar amacı gütmeyen kuruluşlara aittir. 66 projenin 36 tanesi Bursa, 24 tanesi Eskişehir ve 6 tanesi de Bilecik'ten sunulmuştur. 24 proje başarılı olmalarına rağmen

değerlendirme puanlarına ve toplam program bütçesine göre yedek listede yer almıştır.²⁶³

2010-2013 dönemini kapsayan TR41 Bölge Planı'ndaki öncelikler doğrultusunda 20 Eylül 2011 tarihinde 3 ana başlıkta 2011 Yılı Proje Teklif Çağrısına çıkmıştır. Bu başlıklar ve destek miktarları şu şekildedir:²⁶⁴

- Çevre ve Enerji Mali Destek Programı (9 Milyon TL)
- Ar-Ge ve Yenilikçilik Mali Destek Programı (5 Milyon TL)

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı (2 Milyon TL) olmak üzere toplamda 16 Milyon TL destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Proje Teklif Çağrısının ilanından itibaren 3 ilde bilgilendirme toplantıları yapılmış ve geniş bir katılım sağlanmıştır.

2011 yılı Mali Destek Programları kapsamında son başvuru tarihi olan 15 Aralık 2011 itibariyle ajansa 368 proje teklifi teslim edilmiştir. 2010 yılı Mali Destek Programı kapsamında 297 adet proje teslim edilmişken, 2011 Mali Destek Programında bu sayı % 24 artmış ve 368'e ulaşmıştır. Bursa 241 proje teklifiyle ilk sırada yer alırken, Eskişehir 91, Bilecik'ten ise 36 proje teklifi sunulmuştur.²⁶⁵

22 Şubat 2011 tarihinde Doğrudan Faaliyet Desteği programı açıklanmıştır. DFD kapsamında TR41 Bölgesi'nde kalkınma ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına yönelik faaliyetler, kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmaları, bölgenin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmede bölge için önemli olabilecek stratejik eylemlerin başlatılmasına ve gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler, büyük hacimli yatırım kararlarına kısa vadede etki edilmesine ve yönlendirilmesine katkı sağlayacak faaliyetler desteklenmiştir. DFD program bütçesi 900.000 TL olarak ayrılmıştır. Programa 44'ü Bursa, 14'ü Eskişehir ve 13'ü Bilecik'ten olmak üzere toplam 71 adet proje başvurusu olmuştur. Değerlendirme

²⁶³ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.66-69.

²⁶⁴ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.70.

²⁶⁵ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.76.

sonucunda Bursa'dan 6, Eskişehir'den 7, Bilecik'ten 6 olmak üzere toplamda 19 proje destek almaya hak kazanmıştır.²⁶⁶

BEBKA 1 Temmuz 2011 tarihinde bölgedeki yerel kapasiteyi arttırmak ve bölgedeki kurumlara ihtiyaç duydukları eğitim konularında destek olmak amacıyla Teknik Destek Programını ilan etmiştir. TDP toplam bütçesi 500.000 TL olarak belirlenmiştir. Başvurular Temmuz-Ağustos, Eylül-Ekim, Kasım-Aralık olmak üzere 3 döneme ayrılmış ve bu üç dönemde alınan toplam 90 başvuru olmuştur. İlk iki dönemde 40 tanesi asil listeye girmiştir.²⁶⁷

Yatırım Destek ve Tanıtım Faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar ise şunlardır:²⁶⁸

- Yatırım destek konusunda kurumsal ve bölgesel kapasitenin artırılması hususunda BEBKA ve Almanya'nın Hessen Eyaleti arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır.
- BEBKA'ya Çek Cumhuriyeti, Singapur, Finlandiya, Latin Amerika, Avusturya ve Kazakistan heyetlerinin ziyaretleri gerçekleşmiş, karşılıklı görüş alışverişi yapılmıştır.
- Bölgenin yatırım olanaklarının tanıtımı kapsamında Türkçe ve İngilizce olmak üzere tanıtım broşürleri bastırılmıştır.
- Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki yatırım ortamının yerli ve yabancı yatırımcılara daha etkin tanıtımını sağlamak amacıyla İngilizce olarak www.investinfuture.org.tr, www.investinfuture.com.tr, www.investineskisehir.gov.tr, www.investinbilecik.gov.tr internet siteleri yayına başlamıştır.
- Yatırımcılara yönelik destek faaliyetlerinin yürütülmesi kapsamında, ajans faaliyetleri ve devlet destekleri hakkında bilgi vermek ve teşvik rehberi dağıtmak amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarına ziyaretler yapılmıştır.

²⁶⁶ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.78-80.

²⁶⁷ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.80.

²⁶⁸ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.81-90.

İzleme ve Değerlendirme Faaliyetleri kapsamında ise şu çalışmalar yapılmıştır:²⁶⁹

- İzleme ve değerlendirme faaliyetlerine yönelik tecrübe paylaşımı doğrultusunda Çukurova Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı ile görüşmeler yapılmıştır.
- 2010 yılı Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı kapsamında 68 yararlanıcıyla sözleşme imzalanmıştır.2011 sonu itibariyle 66 projenin uygulanmasına devam edilmektedir. Mayıs ayı içerisinde sözleşme imzalanan tüm yatırımcılara ilk izleme ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. İzleme ziyaretleri sonrasında, mevzuattaki prosedürler çerçevesinde Haziran ayının ilk haftasında yararlanıcıların proje hesaplarına ön ödeme tutarları yatırılmıştır. Proje uygulama süre boyunca destek sağlamak için ayrıca yararlanıcılar ile düzenli şekilde irtibat kurulmuştur. 2011 yılında destek sözleşmesi imzalayan ve proje uygulama dönemi devam eden projelerle ilgili izleme değerlendirme faaliyetlerine devam edilmiştir. Bu kapsamda projelere ara izleme, nihai izleme ve anlık izleme ziyaretleri gerçekleştirildi.

4.1.6. Bölge Planı Çalışması

TR41 Bölge planı, katılımcı sosyal bir süreçle, yenilikçi ve stratejik bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bölge Planlama çalışmalarına kamu, özel sektör ve sivil toplumu kapsayan paydaş analizi ve paydaş ziyaretleriyle başlanmıştır. Bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel tüm sektörlerine ilişkin mevcut durum tespit çalışmaları yapılmıştır. Ardından 9-10 Ağustos 2010 tarihlerinde Kalkınma Kurulu üyeleri ile kamu, özel kesim ve sivil toplumu

²⁶⁹ BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.90.

temsilen 220 kişinin katılımıyla “Bölge Planı Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Çalıştay’ın ardından gelişme eksenleri altında yer alan amaç, hedef ve stratejileri geliştirmek amacıyla sektörel ve tematik toplantılar düzenlenmiştir. TR41 Bölge Planı, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirerek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaya hizmet edecektir.²⁷⁰

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Düzey 2 Bölgesi için hazırlanan 2010-2013 Bölge Planı’nın vizyonu “ Yaşayan tarihi, kültürü ve doğasıyla turizmde çekim merkezi; girişimci ruhuyla lider; yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarımıyla Avrupa’nın en rekabetçi üretim merkezi; çevreye ve insana duyarlı müreffeh bir bölge” olarak belirlenmiştir.²⁷¹

BEBKA, 2010 yılı Haziran ayında başladığı ve Kasım ayı itibariyle sonuçlandığı bölge planı çalışmalarında 6 temel öncelik belirlemiştir. Bu öncelikler şunlardır:²⁷²

- Sanayide Verimlilik ve Rekabetçilik: Sanayi sektöründeki genel eğilimlere paralel olarak yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesi, yenilikçi, yüksek katma değerli ürünlere geçişin sağlanması ve bu yolla sanayide verimlilik ve rekabetçiliğin artırılması.
- Tarımda Verimlilik ve Kırsal Kalkınma: Tarım ve tarıma dayalı sanayide katma değerli ürünlere geçişin sağlanması, kırsal alanlarda ekonomik çeşitliliğin ve sosyal yaşam koşullarının geliştirilmesi.
- Turizmde Çeşitlilik: Turizm sektöründe kapasitenin geliştirilmesi, etkin tanıtım yapılması ve alternatif turizm biçimlerinin geliştirilerek turizmde çeşitliliğin sağlanması.

²⁷⁰ TR41 2010-2013 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı, http://www.bebka.org.tr/doc/bolge_plani.pdf, s.1.

²⁷¹ http://www.bebka.org.tr/doc/bolge_plani.pdf, s.1.

²⁷² BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>, s.28.

- Sosyal Kalkınma ve İstihdam: Eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin geliştirilerek sosyal içerme stratejilerinin oluşturulması ve mesleki- teknik eğitimin geliştirilerek istihdamın artırılması
- Sürdürülebilir Çevre ve Enerji: Sürdürülebilir kalkınma için çevre ve enerji kaynaklarının etkin ve verimli kullanılarak bu alandaki potansiyelin harekete geçirilmesi.
- Ulaşım ve Lojistik: Ulaşım altyapısının güçlendirilerek lojistik sektörünün geliştirilmesi.

Temel değer ve ilkeler olarak: Katılımcılık, yenilikçilik, bilimsellik, tarafsızlık, çözüm odaklılık, güvenilirlik, sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik.

4.2. TR83 ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI (OKA)

T.C. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA), 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının, Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un Bakanlar Kurulu'na verdiği yetkiye dayanarak 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararname ile kurulmuştur.²⁷³ Ajans, Samsun, Amasya, Çorum ve Tokat illerinde faaliyet göstermektedir.

4.2.1. TR83 Bölgesinin Genel Özellikleri

TR83 Düzey 2 Bölgesi Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat olmak üzere 4 ilden oluşmakta olup merkezi Samsun'dur. Bölge, DPT'nin 2003 yılında "İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"nda 26 bölge içerisinde 18. sırada yer almaktadır. Bölge illeri olan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasındaki yerleri ise sırasıyla, 39, 46, 32 ve 61'dir. Diğer yandan,

²⁷³ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.6.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun yaptığı 2008-2009 iller arası rekabetçilik endeksi sonuçlarına göre bölge illerinden Samsun, 24,59 endeks puanı ile tüm iller arasında 19. sıradadır. Aynı çalışmaya göre bölgenin diğer illeri şu şekilde sıralanmaktadır; Amasya 44, Tokat 53, Çorum ise 61. sıradadır. 2009 yılı bölgenin nüfusu 2,739 milyon olup, nüfus yoğunluğu (73 Kişi/Km²) ülke (94) ortalamasının altındadır. Kentleşme oranı (62,6) da Türkiye ortalamalarının (%75,5) altındadır. Bölge net göç vermekte olup nüfus artış hızı, ‰ 14,5 olan ülke ortalamasının altındadır (‰ 7,2). Eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında TR 83 13. sırada bulunmaktadır. Okuryazarlık oranı bölgede % 85,59 olup, Türkiye ortalamasına (% 86) çok yakındır. Bölgede, yetişmiş ara eleman ihtiyacını karşılama işlevi olan meslek ve teknik liselerin toplam liselere oranı, 2008-2009 eğitim öğretim yılında Türkiye ortalamasının (% 54) üstünde olup, % 60 seviyesindedir. Kişi başına düşen GSYİH rakamlarına bakıldığında ise TR 83 bölgesi 1.559 \$ ile ülke (2.146 \$) ortalamasının altında yer almaktadır. 2001 yılı verilerine göre Bölge GSYİH'sı 5.6 milyar \$ ve Türkiye'nin GSYİH içindeki payı ‰ 3 tür. Bölge GSYİH' sının sektörel dağılımına bakıldığında hizmetlerin (% 60,6) öne çıktığı, tarım ve sanayinin ise sırasıyla %20 ve %19,4 pay aldığı görülmektedir. Bu oranlar ülke ortalamalarıyla karşılaştırıldığında hizmetlerin ortalamaya yakın, tarımın ortalamanın üstünde, sanayinin ise altında olduğu görülmektedir. TR83 Bölgesi verimli ovaları ve ekilebilir/sulanabilir alanların çokluğu ile tarımsal üretim alanında büyük bir potansiyele sahiptir. TR83 bölgesinin eko-turizm, doğa turizmi, tarih ve kültür turizmi gibi alanlarda potansiyeli bulunmaktadır. Bölgede kara, demir, deniz ve hava yolu ulaşım altyapısı bulunmaktadır. Bölgede ulaşım kuzey- güney yönünde Samsun-Çorum-Ankara ve doğu-batı yönünde Erzurum-Karabük hattında yoğunlaşmıştır.²⁷⁴

²⁷⁴ <http://www.oka.org.tr/bolgemiz.asp?ContentId=64> , (Erişim Tarihi: 12.06.2012)

4.2.2. Ajansın İdari Yapısı

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu, Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat Valileri, Belediye Başkanları, İl Genel Meclisi Başkanları ile Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlarından oluşmaktadır. 2011 yılı itibariyle Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu Başkanı Amasya Valisi Abdil Celil Öz, Çorum Valisi Nurullah Çakır, Samsun Valisi Hüseyin Aksoy, Tokat Valisi Şerif Yılmaz, Amasya Belediye Başkanı Cafer Özdemir, Çorum Belediye Başkanı Muzaffer Külcü, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı Yusuf Ziya Yılmaz, Tokat Belediye Başkanı Adnan Çiçek, Amasya İl Genel Meclisi Başkanı Mustafa Çittir, Çorum İl Genel Meclisi Başkanı Mustafa Eker, Samsun İl Genel Meclisi Başkanı Mustafa Karakurt, Tokat İl Genel Meclisi Başkanı Mehmet Elibol, Amasya Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Muammer Gedik, Çorum Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Çetin Başaranhıncal, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Salih Zeki Murzioğlu, Tokat Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Ahmet Arat.²⁷⁵

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve Ajansı yönlendirmek üzere oluşturulmuştur ve Ajansın danışma organıdır. 100 kişilik Kalkınma Kurulu üyelerine baktığımızda 33 kamu kurum ve kuruluşu temsilcisi, 12 yerel yönetim temsilcisi bulunmaktadır. Üniversite, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim temsilci sayısı ise 55'dir.

Genel Sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel Sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri Genel Sekreterdir. Genel Sekreter Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur. Plan, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetim Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, İnsan Kaynakları

²⁷⁵ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.13-14.

ve Mali Hizmetler Birimlerinin bağlı olduğu sekreterliğin 2011 yılı itibariyle Genel Sekreterliğini Mevlut Özen yürütmektedir.

Ajans bünyesinde, 32 uzman personel, 6 adet destek personeli ve 1 iç denetçi istihdam edilmektedir. Ajansın icra organı olan Genel Sekreterlik, Genel Sekreter ile birlikte toplam 40 kişi ile görev ve sorumluluklarını yerine getirmektedir. Ayrıca, hizmet alımı yolu ile santral, temizlik ve güvenlik/ofis hizmetlerini yürütmek üzere Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofislerinde toplam 8 kişi istihdam edilmektedir.²⁷⁶

4.2.3. Ajansın Amaçları, Vizyon ve Misyonu

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın temel amacı faaliyet alanı olarak belirlenen TR83 Düzey 2 Bölgesi'nin (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) bütün yönleriyle kalkınmasını sağlamaktır. OKA, bu temel amacı gerçekleştirmek üzere bölgenin mevcut potansiyelini harekete geçirmeyi ve bu potansiyeli artırmayı hedeflemektedir. Bölgede kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesini artırmak, aralarında ortak iş yapma kültürü ve verimli işbirlikleri geliştirmek, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak ve rekabet gücünü artırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak Ajansın ana hedefleri içerisinde yer almaktadır.²⁷⁷

Ajansın vizyonu; bölgesinde yerel dinamikleri harekete geçirerek sağlıklı ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde öncü, ulusal ve uluslararası platformlarda saygın, tanınır ve etkin çalışan bir Ajans olmaktır. Misyonu ise, görev alanı olarak belirlenen Orta Karadeniz Bölgesinin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda sağlıklı ve sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için gereken plan, program ve araçlar ile faaliyetleri belirleyerek

²⁷⁶ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.17.

²⁷⁷ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.28.

paydaşlarıyla birlikte başarıyla uygulayan, daima iyi ve katılımcı bir yönetimle gelişen ve bölgesini geliştiren bir Ajans olmaktadır.²⁷⁸

4.2.4. Ajansın Bütçesi

2009 yılına bakıldığında, yerel yönetimlerden Ajans'a aktarılması gereken 5.135.640,47 TL'lik paylardan 2009 yılı içinde toplam 16.841,35 TL, 694.326,49 TL'lik İl Özel idare paylarının tamamı ve Ticaret ve Sanayi Odası Paylarından (99.297,39 TL) 82.894,19 TL'si tahsil edilebilmiştir. DPT Müsteşarlığı'ndan ise 2009 yılı transfer ödeneği olarak toplam 16.500.885,00 TL Ajans hesaplarına aktarılmıştır. Ayrıca 13.837,80 TL faiz geliri tahakkuk etmiştir. 2009 Yılı içinde toplam 17.311.294,11 TL gelire karşılık toplam 1.46.211,50 TL gider yapılmıştır. 2009 yılsonu itibariyle personel giderleri için 263.507,38 TL, mal ve hizmet alımları ile faaliyet giderleri için toplam 1.206.022,10 TL harcama yapılmıştır.²⁷⁹

2010 yılına bakıldığında, yerel yönetimlerden Ajans'a aktarılması gereken 5.329.645,88 TL'lik 2010 yılı paylarından toplam 2.591.628,76 TL, 5.118.798,52 TL'lik 2009 yılı paylarından 3.205.585,97 TL; 854.169,59 TL'lik İl Özel İdare paylarının tamamı; Ticaret ve Sanayi Odalarının 93.168,12 TL'lik 2010 yılı paylarından 91.478,30 TL ve 16.520 TL'lik 2009 yılı paylarından 4.170 TL'si tahsil edilebilmiştir. DPT Müsteşarlığı'ndan ise 2010 yılı transfer ödeneği olarak toplam 19.657.105,00 TL Ajans hesaplarına aktarılmıştır. Ayrıca 1.133.473,49 TL'lik faaliyet geliri tahakkuk etmiştir. 2010 yılı içinde toplam 27.538.629,76 TL gelire karşılık toplam 5.447.335,30 TL gider yapılmıştır. 2010 yılı sonu itibariyle Genel Yönetim Hizmetleri için 4.273.839,98 TL, İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri için 4.446,80 TL, Plan, Program ve Proje Hizmetleri için 30.129,99 TL, Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri için 4.366,00 TL Proje Destekleme Hizmetleri için

²⁷⁸ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.6.

²⁷⁹ OKA 2009 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.oka.org.tr/ContentDownload/oka_2009_faaliyet_raporu.pdf, s.36.

1.161.636,37 TL ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri için 11.858,95 TL harcama yapılmıştır.²⁸⁰

2011 yılına bakıldığında, Yerel yönetimlerden Ajans'a aktarılması gereken 2011 yılı payları 4.664.243,51-TL'dir. Önceki yıllar gelirlerinden yapılan diğer tahsilâtlarla birlikte yerel yönetimlerden toplam 3.968.394,98-TL; 1.056.641,85-TL'lik İl Özel İdare paylarından 1.057.411,91-TL; Ticaret ve Sanayi Odalarının 94.369,46-TL'lik 2011 yılı paylarından ise 98.472,57-TL tahsil edilmiştir. Kalkınma Bakanlığınca Merkezi Yönetim Bütçe Patına mahsuben aktarılması beklenen 2011 yılı transfer ödeneği olan 20.083.539,00-TL'nin 4.017.000,00-TL tutarındaki kısmı Ajans hesaplarına aktarılmış bakiye ödenek ise iptal edilmiştir. Ayrıca 1.866.235,43 TL'lik faaliyet geliri tahakkuk etmiştir. 2011 yılı içinde gerçekleşen toplam 11.063.924,97-TL gelire karşılık toplam 22.169.312,90-TL gider yapılmıştır. 2011 yılı itibariyle Genel Yönetim Hizmetleri için 5.202.788,67- TL, Plan, Program ve Proje Hizmetleri için 32.862,35-TL, Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri için 2.156-TL, Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri için 34.729,76-TL, Proje Destekleme Hizmetleri için 16.444.082,30-TL ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri için 452.693,82-TL harcama yapılmıştır.²⁸¹

4.2.5. Ajansın Faaliyet ve Uygulamaları

4.2.5.1. 2009 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi çerçevesinde hazırlanan "Strateji ve Yeniden Yapılandırma Senaryolarına" göre, hem bölge imkânlarının hem de kurumsal kapasitenin etkin kullanımı açısından "İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı" nın uygulanması Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı 2009 yılı Çalışma Programı

²⁸⁰ OKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/2010FAALIYETRAPORU.pdf>, s.31.

²⁸¹ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALIYETRAPORU.pdf>, s.30.

kapsamına alınmıştır. Bu destek programıyla, öncelikli olarak bölgede kurulu bulunan ve yeni kurulmuş işletmelerin rekabet gücünün artırılması ve bu işletmelerin dış pazarlara açılmalarının sağlanması hedeflenmiştir. İlgili teklif çağrısı duyurusu geniş katılımlı bir toplantı ile 30 Aralık 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda program için 14.500.000,00 TL bütçe ayrılmıştır.²⁸²

Planlama İle İlgili faaliyetler kapsamında 2009 Yılı Bütçe ve Çalışma Programı hazırlanmış ve DPT'ye gönderilmiştir. 2010 yılı çalışma programı ise Planlama Programlama Birimi tarafından hazırlanmaya başlanmıştır. Yine 2009 yılı içerisinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Ana Planının Kapsamlı Güncellemesi ve Operasyonel Seviyeye İndirgenmesi çalışmaları yapılmıştır. Kalkınma Ajansları ile ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Ajans personelinin gelişimine yönelik hizmet içi eğitim programları uygulanmıştır. Yurtiçinde birçok seminer ve toplantıya katılım sağlanmıştır.

Sonuç olarak 2009 yılı, OKA'nın hem bölgenin mevcut potansiyellerinin belirlendiği hem de mevzuat gereği yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri etkin bir şekilde yerine getirebilecek düzeyde nitelikli ve yetkin bir kapasiteye ulaşmayı amaçladığı kuruluş yılı olmuştur diyebiliriz.

4.2.5.2. 2010 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

Planlama Programlama ve koordinasyon Birimi faaliyetleri kapsamında şunlar yapılmıştır:²⁸³

- 2010 yılında bölgenin 2023 yılına kadar vizyonunu çizen Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi kapsamında hazırlanan TR83 bölgesi

²⁸² OKA 2009 Yılı Faaliyet Raporu,
http://www.oka.org.tr/ContentDownload/oka_2009_faaliyet_raporu.pdf, s.41.

²⁸³ OKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/2010FAALİYETRAPORU.pdf>, s.40-43.

mevcut durum analizi raporu güncellemesi çalışması tamamlanmıştır.

- Bölgenin Lojistik sektörü potansiyellerini belirlemek ve harekete geçirmek amacıyla 2010 yılı Doğrudan Faaliyet Desteği programı kapsamında TR83 Bölgesi Lojistik Master Planının hazırlanmasına öncelik verilerek konuya ilişkin yapılacak çalışmalarda Ajans'ın aktif olarak yer almasının gerekli bulunduğu Yönetim Kurulu kararı ile belirlenmiştir. Bu doğrultuda Samsun Ticaret ve Sanayi Odası'nın TR83 Bölgesi Lojistik Master Planı projesine destek verilmiş ve planın hazırlanması aşamasına katkıda bulunulmuştur.
- 2009 yılında başlanan, bölgedeki mevcut ekonomik durumu ortaya koyma ve ekonomik yapıya ilişkin verilerin düzenli olarak derlendiği Ekonomi Bülteni çalışmaları 2010 yılında da sürdürülmüştür.
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak amacıyla "INVEST in Middle Black Sea" tanıtım broşürü hazırlanmıştır.
- PPKB faaliyetleri kapsamında Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri ve AB Programları semineri, Turizm ve Tarım Çalıştayları düzenlenmiştir.

Program Yönetim Birimi faaliyetleri kapsamında şu faaliyet ve çalışmalar yapılmıştır.²⁸⁴

- "İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı" kapsamında bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri, başvuru kabul, değerlendirme ve sözleşme imzalama süreçleri gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programına proje başvuruları 30 Aralık 2009 ile 29 Mart 2010 tarihleri arasında alınmış ve teklif çağrısı 29 Mart 2010 tarihinde son bulmuştur. Destek Programı kapsamında toplam 535 adet proje başvurusu

²⁸⁴ OKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/2010FAALIYETRAPORU.pdf>, s.43-49.

alınmıştır. KOBİ mali destek programı kapsamında değerlendirmeyi geçen toplamda 79 adet proje ile sözleşme imzalanmıştır.

- GÜdümlü Proje Desteği kapsamında bölge illerinde konuya ilişkin 13-14-15-16 Nisan 2010 tarihlerinde Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi önderliğinde 4 adet bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı 2010 yılı çalışmaları kapsamında Ajansın ihtiyaçlarına önemli girdiler sağlayacak araştırmalara destek vermek amaçlı Doğrudan Faaliyet Desteği programının hazırlıklarına başlamıştır. 2010 yılı Haziran ayında kamuoyuna ilan edilen program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 640.000 TL'dir. Son başvuru tarihi 12 Kasım 2010 olan Doğrudan Faaliyet Desteği programı kapsamında TR83 Bölgesi'nden toplam 62 proje başvurusu alınmıştır. Değerlendirme sonucunda Yönetim Kurulu onayı ile 14 proje başarılı kabul edilmiştir. 11 proje ile sözleşme imzalanmış ve uygulama süreçlerinin başlatılması için dosyalar İzleme ve Değerlendirme Birimine teslim edilmiştir.
- 2010 yılına ait mali destek programını "Küçük Ölçekli Altyapı Geliştirme, Kültürel, Turistik Değerleri ve Ekolojik Dengeleri Koruma ve İyileştirme Mali Destek Programı" adı altında 14 Eylül 2010 tarihinde Tokat'ta yapılan basın toplantısıyla kamuoyuna duyurmuştur. 13 Aralık 2010 saat 17:00'da sona ermiştir. Bu tarih itibari ile teslim alınan proje sayısı 157'dir.

İzleme ve Değerlendirme faaliyetleri kapsamında; "İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı" kapsamında Değerlendirme Komitesince değerlendirilmesi tamamlanmış projelerin ön izleme ziyareti sürecine yönelik hazırlık çalışmaları yapılmış olup bu kapsamda kullanılmak üzere Ön İzleme Formu geliştirilmiştir. KOBİ Mali Destek Programına ilişkin Amasya'da 15, Çorum'da 26, Samsun'da 23

ve Tokat'ta 13 proje teklifi olmak üzere toplam 77 adet projeye ön izleme ziyareti gerçekleştirilmiştir.

Yatırım Destek Ofisleri'nin 2010 yılında gerçekleştirdiği faaliyet ve uygulamalar ise özetle şunlardır:²⁸⁵

- Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illeri Yatırım Destek Ofisleri 2010 yılının ikinci yarısında faaliyetlerine başlamıştır. Genel itibariyle çeşitli sektörlerde yatırım yapmayı planlayan girişimci ve yatırımcılara Ajans destekleri, Yatırım Destek Ofislerinin görev ve sorumlulukları ile ilgili sektördeki KOBİ destekleri hakkında bilgi sağlamak, faaliyetlerini kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları, OSB müdürlükleri ve sektör temsilcileri ile yakın temas kurarak sürdürmektedir. Bunun yanı sıra potansiyel yatırımcılara mevzuatta belirtilen görevler çerçevesinde yardımcı olmaktadır. Yatırım Destek Ofisleri il çapında proje hazırlama kabiliyetini artırmak ve illerdeki aktörlerin fonlardan yararlanma düzeyini en üst seviyeye çıkarmak için çalışmalar yapmakta ve illerde yürütülen projelere teknik destek sağlamaktadır. 2010 yılı 2'inci yarısı itibariyle Amasya'da 9, Çorum'da 3, Samsun'da 10, Tokat'ta 3 adet yabancı/yerel yatırımcılarla temas kurulmuş ve bilgi alışverişinde bulunulmuştur.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) kapsamında "Küçük Sanayicilerin Büyük Ortaklığı" Projesine Tokat Yatırım Destek Ofisi tarafından destek sağlanmıştır.
- Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı –IPA'nın Bölgesel Kalkınma Bileşeni çerçevesinde Program Otoritesi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olan Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) kapsamında desteklenen "Amasya Ekmeğini Taştan

²⁸⁵ OKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/2010FAALİYETRAPORU.pdf>, s.59-63.

Çıkartıyor Projesi” ne Amasya Yatırım Destek Ofisi teknik destek sağlamaktadır.

- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Kayıtdışı İstihdamla Mücadele Ediyor Projesi'nin Amasya, Çorum ve Tokat'taki faaliyetleri yatırım destek ofisleri tarafından yürütülmektedir.

2010 yılında OKA tarafından AB Fonlarına yönelik hazırlanan ve yürütülen projeler kapsamında şu çalışmalar yapılmıştır:²⁸⁶

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, SGK ve Merkezi Finans ve İhale Birimi Koordinasyonunda yürütülmekte olan Yenilikçi Yöntemlerle Kayıtlı İstihdamın Teşvik Edilmesi hibe programı kapsamında Ajans adına hazırlanan ve bölgemizde yer alan TSO'ların ortak olduğu Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Ediyor Projesi'nin uygulama süreci 2010 yılında başlamıştır ve 2011 yılı boyunca da devam edecektir.
- IPA Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Operasyonel programı kapsamında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na sunulan TR83 Bölgesinde Kalkınma Hedefleri OKA İle Büyüyor projesi kabul edilmiştir.
- Entegre Lojistik Yönetimi İçin Yenilikçi Bir Yaklaşım (LOG-INN) isimli proje ile kamu-özel sektör işbirliği ile lojistik sektörünün gelişmesini etkileyen faktörleri belirlemek, bölgelerin ekonomik gelişmesine katkı yapmak üzere bölgeler arası işbirliği faaliyetlerini artırmak, lojistik kümelerin araştırma ve teknolojik gelişme potansiyellerini artırarak küresel ölçekte lider konumuna yükseltmek ve yeşil ve yenilikçi ulaştırma teknolojilerinin geliştirilmesi için elverişli bir araştırma ortamı oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yurtdışı kurumlar ile ortaklık yapılmıştır.

²⁸⁶ OKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/2010FAALIYETRAPORU.pdf>, s.66.

- 2010 yılı içinde DPT'nin kalkınma ajanslarına yönelik düzenlediği hizmetiçi eğitimleri kapsamında 2010 yılının ilk eğitimi Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve DPT koordinasyonunda düzenlenmiştir.
- Dünya Bankası Türkiye Ofisi ile ortaklaşa düzenlenen İş(te) Kadın Konferansı, 8 Temmuz 2010 tarihinde Samsun'da gerçekleştirilmiştir. Konferansta Orta Karadeniz'de kadın istihdamı konuları tartışılmıştır
- EURADA üyeliğini takiben, EURADA – Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği ile OKA - Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı işbirliğinde 25-26 Ekim 2010 tarihlerinde "MIRRORING EU AND TURKISH RDAs" başlıklı seminer Samsun'da gerçekleştirilmiştir.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından TR83 Bölgesinin yatırım potansiyellerinin Avrupa Birliği ülkelerinde tanıtımının yapılması ve uluslararası arenada diğer Kalkınma Ajansları ile işbirliği ve ortak çalışma imkânlarının geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak İrlanda ve İspanya'ya çalışma ziyaretleri düzenlenmiştir.

4.2.5.3. 2011 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyet ve uygulamalar şunlardır.²⁸⁷

- 2011 yılında TR83 Bölgesi GZFT analizinin yapılması için Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinde ekonomik yapı, sosyal yapı ve çevre/altyapı konuları ile ilgili üçer çalıştay, illerdeki üniversite öğretim görevlilerinin moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. GZFT yöntemi, bir bölgenin Güçlü ve Zayıf yönleri ile Fırsat ve Tehditlerinin sistematik bir analizi ile o bölgenin geleceği için

²⁸⁷ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.43-47.

arzulanan sonuçları etkileyebilecek unsurları belirlemeyi amaçlamaktadır.

- TR83 Düzey 2 Bölgesi'nde sağlık ekonomisi konusunun problemlerini, bunları ortaya çıkaran nedenleri ve bölgeyi daha ileriye taşıyabilecek çözüm önerilerini ortaya koyabilmek adına 23 Şubat 2011 Çarşamba günü bölgeden sağlık sektörüyle ilgili kamu, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinden 50 kişilik bir katılımıla çalıştay düzenlenmiştir.
- 2010 yılının ikinci yarısında kurulan ve bölgeden lojistik sektörü ile ilgili karar vericileri ve özel sektör temsilcilerini bir araya getiren TR83 Bölgesi Lojistik Platformu 2011 yılı ilk toplantısı 23 Mart 2011 tarihinde Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı toplantı salonunda gerçekleştirilmiştir. Toplantıda TR83 Bölgesi Lojistik Master Planı'nda lojistik köy kurulmasına yönelik belirlenen yerlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.
- Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortak finanse edilen KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi 22 Şubat 2011 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Projenin 30 ay sürmesi ve Ağustos 2013'te sona ermesi planlanmaktadır. Proje Çorum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Samsun, Trabzon'da kurulan Kümelenme Bilgi Merkezleri ile hedef sektörlerle yön verecektir.
- 2011 yılı 2. Kalkınma Kurulu toplantısında bölgede girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla Ajans bünyesinde çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda 11 Ekim 2011 tarihinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi'nde Ulusal Girişimcilik Konferansı gerçekleştirilmiştir.
- TR83'ün, geleceğin Türkiye'si içindeki konumunun, bugünkünden daha ileri bir düzeyde olabilmesi için, bölgenin yenilik yapabilme kapasitesini geliştirmesi temel bir önceliktir. Ajansımız bu amaçla 2011 Çalışma Programına uygun olarak "Bölgesel Yenilik Stratejisi" çalışmalarına başlamıştır.

- Çalışma kapsamında, “İl ve Bölge Yenilik Ağlarının Oluşturulması”, “Bölgesel Yenilik Yarışması”, “Yenilikçi Girişimci Geliştirme Programı” ve “Üniversite-Özel Sektör İşbirliği Programı” gibi bölgenin sektörel yenilik kapasitesini artıracak pilot etkinlikler düzenlenecek, bölgenin yenilik kapasitesine ilişkin mevcut durum ortaya konulacak ve düzenlenecek strateji çalışmaları sonrasında Bölgesel Yenilik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.
- Kadınların ekonomik ve sosyal alanda güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı 2011 yılı boyunca çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Dünya Bankası tarafından yayımlanan “Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma” 2012 Dünya Kalkınma Raporu’nun tanıtımını yapmak amacıyla T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Dünya Bankası ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından 7 Aralık 2011 Çarşamba günü bir toplantı düzenlenmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve İsveç Kalkınma Ajansı’nın katkılarıyla Kadın Dostu Kentler 2: Yerel Düzeyde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Güçlendirme Projesi Türkiye’de altı ilde uygulanmaya başlanmıştır. Projenin uygulandığı illerden biri de Samsun olmuştur.
- TR83 Bölgesi’nin nüfus ve demografik özellikleri ile ilgili açıklamalar yapan, eğitim istatistikleri vererek özellikle mesleki eğitim ile ilgili genel bilgiler sunan ve bölgenin işgücü piyasasının temel nitelikleri hakkında bilgi veren TR83 Bölgesi İnsan Kaynakları Analizi çalışması İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Komisyonu tarafından yapılmıştır.

Program Yönetim Birimi faaliyetleri kapsamında 2011 yılında yapılan çalışmalar şunlardır:²⁸⁸

- 14 Eylül 2010 tarihinde Tokat'ta yapılan basın toplantısıyla kamuoyuna duyurulan "Küçük Ölçekli Altyapı Geliştirme, Kültürel, Turistik Değerleri ve Ekolojik Dengeleri Koruma ve İyileştirme Mali Destek Programı" değerlendirme süreci tamamlanarak başarılı başvuru sahipleri ile mali destek sözleşmesi imzalanmıştır. Teslim alınan 157 projeden 132'si ön incelemeyi başarıyla geçmiştir. Asil listede yer alan 36 proje ile sözleşme imzalanmıştır.
- GÜdümlü Proje Desteği kapsamında 2010 yılında başlatılan çalışmaların devamı olarak 2011 yılının Nisan ayında hazırlık çalışmalarını tamamlanmış olan Samsun Ticaret ve Sanayi Odası tarafından sunulan "Samsun Fuar ve Kongre Merkezi" ile Çorum İl Özel İdaresi tarafından sunulan "Hitit Medeniyeti Uluslararası Kültür, Tanıtım ve Ticaret Merkezi" güdümlü projeleri, Ajans Genel Sekreteri başkanlığında 3 uzmandan oluşan bir komisyon tarafından değerlendirildikten sonra Devlet Planlama Teşkilatı onayına sunulmuştur. 2 Proje de başarılı bulunmuştur.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı 2011 yılı çalışmaları kapsamında ajansın ihtiyaçlarına önemli girdiler de sağlayacak araştırmalara destek vermek amaçlı Doğrudan Faaliyet Desteği programı 11.05.2011 tarihinde kamuoyuna duyurulmuştur. Bu kapsamda Doğrudan Faaliyet Desteği başvuru rehberi, bütün ekleriyle birlikte başvuru formu ve bilgilendirme disketi hazırlanmıştır. Program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 750.000 TL'dir. Programa 30.06.2011 tarihi itibarıyla iki adet başvuru yapılmıştır.
- 27 Eylül 2011 tarihinde kamuoyuna duyurulan KOBİ Mali Destek programında TR83 Bölgesi'nde faaliyet gösteren ve öncelikle katma değer yaratma kapasitesi yüksek olan KOBİ'lerin

²⁸⁸ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.51-56.

uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin artırılması, Ar-Ge ve İnovasyon kapasiteleri ile birlikte ihracata dönük ileri teknoloji, kalite ve katma değere sahip ürün geliştirme ve üretme imkânlarının geliştirilmesine katkı sağlanmasını amaçlanmıştır. Programa 317 başvuru yapılmıştır. Ön incelemeyi başarıyla geçen 298 projenin teknik ve mali değerlendirmesi 09-25 Ocak 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

- 27 Eylül 2011 tarihinde kamuoyuna duyurulan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Mali Destek programında TR83 Bölgesi'nde kadın, genç, engelli ve kırsal alanda yaşayan nüfusa yönelik olarak insan kaynaklarının geliştirilmesi, işgücü niteliğinin artırılarak istihdam edilebilirliğin önündeki engellerin kaldırılmasına ve işsizlik oranının azaltılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesini amaçlanmıştır. 26 Aralık 2011 Pazartesi günü saat 17.00'da son bulan programa yapılan 117 adet proje başvurusu gerçekleşmiştir.

İzleme ve Değerlendirme Birimi faaliyetleri kapsamında 2011 yılında gerçekleştirilen çalışma ve uygulamalar ise şunlardır:²⁸⁹

- İzleme ve Değerlendirme Birimince, 2011 yılı faaliyet raporu dönemi boyunca 4 ayrı programa ait projelerin izlemesi yürütülmüştür. Bu programlar; “2009 yılı İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı”, “2010 Yılı ve 2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı”, “2010 yılı Küçük Ölçekli Altyapı Desteği Programı” ve “2011 Yılı GÜdümlü Proje Desteği Programı”dır. Bu programlar içerisinde “2009 yılı İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı”, ve “2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı” 2011 yılı içerisinde sonlandırılmıştır.
- 2011 yılı boyunca İzleme ve Değerlendirme Birimi, İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek

²⁸⁹ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.58-64.

Programı kapsamında 79 sözleşmeden 76'sı başarıyla tamamlanmış, 13.042.178,35 TL ajans katkısı sağlanmıştır. Nihai raporların incelenmesinin ardından program kapatılmıştır.

- 2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programında 10 projeye 421.385,99 TL mali destek verilmiş, 2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programında ise 11 adet projeye 84.856,84 TL destek verilmiştir.
- 2010 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Programı kapsamında 36 adet projeye 4.625.168,14 TL destek verilmiş, İzleme ve Değerlendirme Birimi projelere 57 adet düzenli ve anlık izleme ziyareti gerçekleştirilmiştir.

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı GÜdümlü Proje Desteği uygulayan Türkiye'deki ilk ve tek kalkınma ajansı durumundadır. 29 Haziran 2011 tarihinde Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Toplantı Salonunda imzalanarak, proje uygulama dönemi başlatılan Samsun Fuar ve Kongre Merkezi Projesinin 18 ay sürmesi planlanmaktadır. Sözleşme bütçesi 12.023.981,63 TL olan Samsun Fuar ve Kongre Merkezi Projesi ortakları Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, Samsun İl Özel İdaresi, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun Ticaret Borsası, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Vakfı'dır.

Yatırım Destek faaliyetleri kapsamında ise 2011 yılında çeşitli sektörlerde yatırım yapmayı planlayan girişimci ve yatırımcılar ile ilgili kurum ve kuruluşlara, Ajans destekleri, Yatırım Destek Ofislerinin görev ve sorumlulukları ile ilgili sektördeki KOBİ destekleri hakkında bilgi verilmiştir. Yatırım Destek Faaliyetleri kapsamında yatırım takibi, projelerin yürütülmesi, diğer iş ve işlemler ile kurumsal tanıtım kapsamında kamu kurumu, özel sektör temsilcileri, meslek odaları ve OSB Müdürlüklerine kurum ziyaretleri yapılmıştır.

OKA tarafından uluslar arası fon kaynaklarına yönelik hazırlanan ve yürütülen projeler kapsamında şu çalışmalar yapılmıştır:²⁹⁰

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, SGK ve Merkezi Finans ve İhale Birimi koordinasyonunda yürütülmekte olan Yenilikçi Yöntemlerle Kayıtlı İstihdamın Teşvik Edilmesi Hibe Programı kapsamında Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Ediyor Projesi'nin uygulama süreci 2010 yılında başlamıştır ve 2011 yılı boyunca da devam etmiştir.
- IPA Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Operasyonel Programı kapsamında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na sunulan Orta Karadeniz Bölgesi'nin (TR83) Rekabet Edebilirliğinin Arttırılması Projesi kabul edilmiştir.
- Avrupa Birliği'nin Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Programı kapsamında yürütülen Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı ile Karadeniz Havzası'ndaki bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını güçlendirmek ve bu kalkınmayı sürdürülebilir kılmak için yerel ortaklık ve işbirliğini geliştirmek amaçlanmaktadır.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı 2011 Yılı Hayat Boyu Öğrenme Programı'nın Leonardo da Vinci Sektörel Programına faaliyet tipi Hareketlilik olan "Bölgesel Kalkınma için Hareketlilik" adlı bir proje hazırlamıştır. Proje ile farklı alanlarda iyi bir eğitime sahip ancak bölgesel kalkınma ve yatırım destek ve tanıtım alanında yeterli deneyim ve pratik bilgiye sahip olmayan toplam 40 katılımcının, bölgesel kalkınma, sosyo-ekonomik araştırma yöntemleri, stratejik planlama, program yönetim süreçleri, izleme değerlendirme ve yatırım tanıtım faaliyetleri konularında bilgilerini artırarak bu konularda aktif olarak sürdürdükleri çalışma hayatlarında daha iyi bir seviyeye gelmeleri amaçlanmaktadır.

²⁹⁰ OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALİYETRAPORU.pdf>, s.87-90.

OKA, 2010 yılı başından bu yana üyesi olduğu Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) organizasyonundaki faaliyetlere 2011 yılı boyunca da katılım sağlamıştır. Ajans Genel Sekreteri Mevlut ÖZEN, 2012-2014 dönemi için gerçekleştirilen seçimlerde EURADA Yönetim Kurulu ve Yürütme Kurulu üyesi olarak seçilmiş ve bir ilki gerçekleştirmiştir.

4.2.6. Bölge Planı Çalışması

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı bölgesel programları ve bunlara uyumlu olarak geliştirilen destek mekanizmaları yoluyla bölge potansiyelinin harekete geçirilmesini hedeflemektedir. TR83 Bölge Planı olan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi doğrultusunda belirlenen stratejik amaçlar şöyledir:²⁹¹

- Etkin bir mekânsal organizasyon oluşturulması,
- İnsan kaynaklarının ve toplumsal yapının geliştirilmesi,
- İşletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılma,
- Ekolojik dengelerin, çevrenin korunması ve durumunun iyileştirilmesi,
- Kurumsal yapının güçlendirilmesi.

4.3. TR B2 DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI (DAKA)

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un üçüncü maddesi uyarınca 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 karar sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. 15 Ocak 2009 tarihinde Bitlis ilinde yapılan Yönetim Kurulu toplantısında Ajansın ismi "Doğu Anadolu

²⁹¹ Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Bölgesel Gelişme Ana Planı, <http://www.oka.org.tr/BolgePlani/bolgesel-gelisme-ana-plani.pdf>, s.3-1

Kalkınma Ajansı (DAKA)" olarak belirlenmiştir.²⁹² Ajans Van, Muş, Bitlis ve Hakkâri illerinde faaliyet göstermektedir.

4.3.1. TR B2 Bölgesinin Genel Özellikleri

Van ilinin nüfusu, 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 1 035 418 kişidir. Nüfusun 539 619 kişisi şehirlerde yaşarken, 495 799 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. Şehirde yaşayanların oranı % 52, köyde yaşayanların oranı % 48'dir. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna göre, il merkezi nüfusu 367 419 dur. Şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam İstihdam oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir. Hayvancılık, ilin geleneksel geçim ve istihdam sektörüdür. Van'da hayvancılığın temel sektör olmasında il arazisinin önemli bölümünün çayır ve mera olmasının payı büyüktür. İlde tarımsal üretimi artırmak amacıyla ürün değişikliği çalışmaları yapılmaktadır.²⁹³

Muş ilinin nüfusu, 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 406 886 kişidir. Nüfusun 143 624 kişisi şehirlerde yaşarken, 263 262 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. Şehirde yaşayanların oranı % 35, köyde yaşayanların oranı % 65'dir. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna göre, il merkezi nüfusu 74 902, ilin nüfus yoğunluğu ise km² başına 50 kişidir. Muş ili şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam istihdam oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir. Muş ili ekonomik açıdan geri kalmış bir ildir. Ekonomik yapı temelde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Tarım ve hayvancılık büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yapıldığı için verim

²⁹² DAKA 2011 Yılı Çalışma Programı, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/DAKA_2011_CP.pdf, s.4.

²⁹³ Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel Göstergeler TR B2, 2010, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=181, s. 10. (Erişim Tarihi: 20.05.2012)

düşüktür. Sanayi gelişmemiştir. Muş Türkiye'nin 3. büyük ovası olmasına rağmen, ovidan yeterince fayda sağlanamamaktadır. Sert iklim koşulları, Muş Ovası'nın drenaj sorunu, biriken suların taşkın ve erozyon tehdidi oluşturması gibi nedenler, ovada tarımsal faaliyetleri sınırlayan faktörlerin başındadır. Muş ili, sanayileşme açısından geri kalmıştır. Sanayinin gelişmemesinin temel nedenleri; sermaye birikiminin yetersizliği, iklim koşullarının olumsuzluğu ve hammaddenin kısıtlı oluşudur.²⁹⁴

Bitlis ilinin nüfusu, 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 328 767 kişidir. Nüfusun 168 787 kişisi şehirlerde yaşarken, 159 980 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. Şehirde yaşayanların oranı % 51, köyde yaşayanların oranı % 49'dur. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna göre, il merkezi nüfusu 43 109, ilin nüfus yoğunluğu ise km² başına 47 kişidir. Bitlis ili şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam istihdam oranı ise Türkiye ortalamasının üstündedir. Bitlis ili doğal kaynaklarının yetersizliği yanında altyapı yatırımlarının yetersizliği gibi nedenlerle geri kalmış bir ekonomik yapıya sahiptir. Bitlisin büyük bir bölümünün dağlık, kayalık ve ormanlık olması nedeniyle bitkisel üretim yapılan alanlar çok sınırlıdır. Tarım ve hayvancılık, Bitlis halkının temel geçim kaynağıdır. İlin en önemli geçim kaynağı olan hayvancılık, büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. İlde sanayi işletmeleri devletçe 1930'lu yıllarda kurulmuş, sonraki yıllarda genişletilmiştir. Kamu sektörüne ait işletmeler Bitlis Sigara Fabrikası ve Arıcılık Araştırma Enstitüsü'dür.²⁹⁵

Hakkâri ilinin nüfusu, 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 251 302 kişidir. Nüfusun 136 050 kişisi şehirlerde yaşarken, 115 252 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. Şehirde yaşayanların oranı % 54, köyde yaşayanların oranı % 46'dır. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna

²⁹⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel Göstergeler TR B2, 2010, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=181, s.11-12.

²⁹⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel Göstergeler TR B2, 2010, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=181, s.13.

göre, il merkezi nüfusu 57 844, ilin nüfus yoğunluğu ise km² başına 35 kişidir. Şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam istihdam oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir. Hakkâri'de ekilebilir tarım arazisi sınırlı olduğundan yüzyıllardan beri yöre halkının temel geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Son yıllara kadar Türkiye'nin en büyük küçükbaş hayvan potansiyelinin bulunduğu ilde halk yarı göçebe bir hayat tarzı yaşamaktadır.²⁹⁶

4.3.2. Ajansın İdari Yapısı

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu'nun 16 üyesi bulunmaktadır. Yönetim Kurulu başkanlığı 5449 sayılı kanunun 10. Maddesi gereğince dönüşümlü yapılmaktadır. Bu kapsamda başkanlık 22 Kasım 2011 tarihine kadar Hakkâri İli Valisi Muammer TÜRKER tarafından yürütülmüştür. 22 Kasım 2011'den itibaren görev Muş valisi Ali ÇINAR tarafından yürütülmektedir.

DAKA 2011 yılı yönetim kurulu ise şu isimlerden oluşmaktadır. Muammer Türker: Hakkâri Valisi, Nurettin Yılmaz: Bitlis Valisi, Ali Çınar: Muş Valisi, Münir Karaloğlu: Van Valisi, Fehmi Alaydın: Bitlis Belediye Başkanı, Fadıl Bedirhanoğlu: Hakkâri Belediye Başkanı, Necmettin Dede: Muş Belediye Başkanı, Bekir Kaya: Van Belediye Başkanı, Mirza İrmak: Bitlis İl Genel Meclisi Başkanı, Ferzinde Yılmaz: Hakkâri İl Genel Meclis Başkanı, Mühsün Yiğit: Muş İl Genel Meclis Başkanı, Semira Varlı: Van İl Genel Meclis Başkanı, Davut Tezcan: Bitlis Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı, Ahmet Şen: Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı, Şihmus Sinecem: Muş Ticaret ve

²⁹⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel Göstergeler TR B2, 2010, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=181, s.15.

Sanayi Odası Başkanı, Mirza M. Nadiroğlu: Van Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı.²⁹⁷

Kalkınma Kurulu Ajansın danışma organıdır. Bölgesel gelişme hedefiyle uyumlu olarak işbirliği geliştirmek ve Ajansın yönlendirmek üzere oluşturulan Kalkınma Kurulu'nda, Bölge'deki özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve üniversitelerden seçilen 97 üyeden oluşmaktadır. Üye dağılımında kamu kurum ve kuruluşu kesimi temsilci sayısı 48, yerel yönetim temsilci sayısı 14, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim temsilci sayısı ise 35'tir. Bu anlamda diğer iki ajanstan farklı olarak DAKA Kalkınma Kurulu'nda kamu kesimi ağırlığı fazladır.

2011 yılı sonu itibariyle 24 uzman ve 4 idari destek personeli ile faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca Ajansta 5 güvenlik, 3 temizlik ve 2 şoför bulunmaktadır. Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'nin on birinci maddesine iç denetçinin görüşü alınmak suretiyle, Genel Sekreterin teklifi ve Yönetim Kurulunun kararı ile Ajanslarda bir iç kontrol sisteminin kurulması gerekmektedir. Ancak Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı bünyesinde iç denetçi istihdam edilememiştir.²⁹⁸

4.3.3. Ajansın Amaçları, Vizyon ve Misyonu

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın temel amacı; Kanunun birinci maddesinde bütün Kalkınma Ajansları için ortak bir biçimde ifade edildiği üzere; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel

²⁹⁷ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.14.

²⁹⁸ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.24.

gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır.²⁹⁹

Ajansın vizyonu; yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile beşeri sermayesini katılımcı bir anlayışla harekete geçirerek, 2023 yılında sosyal ve ekonomik refahını ülke ortalamasının üzerine çıkarmış ve bu refahtan her bireyin adil bir şekilde faydalandığı, doğayla barışık bir bölge olmak. Misyonu ise TRB2 Bölgesi'nde yerel potansiyelleri, kaynakları ve imkânları katılımcı bir yaklaşımla harekete geçirerek sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak³⁰⁰ şeklinde belirtilmiştir.

4.3.4. Ajansın Bütçesi

Ajans 2010 yılı başında kendisine 42.144.662,00 TL tahsis edilmesini öngörmüştür. Bu gelirin 21.219.776,00 TL'si Merkezi Bütçeden, 751.804,00 TL'si il özel idarelerinden, 1.515.371,00 TL'si il, ilçe ve belde belediyelerinden ve 35.759,00 TL'si sanayi ve ticaret odalarından aktarılacak paylardan oluşmaktadır. 2010 yılsonu itibariyle toplam gelir bütçesinde 41.627.959,00 TL tahakkuk etmiş ve bu tutarın 40.731.105,00 TL'si tahsil edilmiştir. 31 Aralık 2010 itibariyle Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı bütçe giderleri toplamı 4.185.295,73 TL olarak tahakkuk etmiştir. Personel Giderleri 2.064.836,85 TL, Mal ve Hizmet Alım Giderleri 2.010.877,62 TL, Proje Destekleme Hizmetleri 5.501.257,83 TL şeklinde gerçekleşmiştir.³⁰¹

Ajans 2011 yılı bütçe gelirleri 56.464.073,63 TL öngörülmüştür. Bu gelirin 20.657.820,00 TL'si Merkezi Bütçeden, 931.185,00 TL'si il özel idarelerinden, 1.877.249,96 TL'si il, ilçe ve belde belediyelerinden ve 35.929,53 TL'si sanayi ve ticaret odalarından aktarılması ön görülen paylar

²⁹⁹ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.25.

³⁰⁰ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.11.

³⁰¹ DAKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2010_Faaliyet_Raporu.pdf, s.27.

ile 2010 yılından devreden 28.599.441,96 TL nakit ve 3.062.447,18 TL önceki yıllardan kalan tahsil edilecek gelirden oluşmaktadır. 2011 yılı giderleri toplamı ise 12.487.068,20 TL olarak tahakkuk etmiştir. Genel Yönetim Hizmetleri 4.396.159,31 TL, İzleme Değerlendirme Ve Koordinasyon Hizmetleri 14.106,47 TL, Plan, Program Ve Proje Hizmetleri 224.006,65 TL, Araştırma Ve Geliştirme 68.376,37 TL, Tanıtım Ve Eğitim Hizmetleri 690.259,67 TL, Proje Destekleme Hizmetleri 7.090.168,23 TL şeklinde gerçekleşmiştir.³⁰²

4.3.5. Ajansın Faaliyet ve Uygulamaları

4.3.5.1. 2010 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

2010 yılı içerisinde ajans özetle şu temel faaliyetleri yürütmüştür:³⁰³

2011 – 2013 Bölge Planı'nın hazırlanması, 2010 ve 2011 çalışma programları ve bütçelerinin hazırlanması, Komite toplantılarının düzenlenmesi (Çevre, KOBİ, Tarım ve Turizm komiteleri), DAP eylem planı çalışmalarının yürütülmesinde DPT'ye destek sağlanması, Cazibe merkezi programı çalışmalarına katılım sağlanması, "KOBİ" ve "Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması" mali destek programları kapsamında ilan, bilgilendirme toplantıları ve proje hazırlama eğitimleri, başvuruların teslim alınması faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, "2009 KOBİ Mali Destek Programı" kapsamında finanse edilen projelerin izleme faaliyetlerinin ve ödemelerin gerçekleştirilmesi, Güneş enerjisi, hidroelektrik enerji, demir-çelik sanayi, mobilya, tekstil sanayi, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, hayvancılık sektörü ve yapı malzemeleri sektörüne ilişkin analiz raporlarının hazırlanması, TRB2 Bölgesi yatırımcı rehberinin hazırlanması.

³⁰² DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.27.

³⁰³ DAKA 2011 Yılı Çalışma Programı, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/DAKA_2011_CP.pdf, s.6-7.

2010 yılı içerisinde Plan, Programlama ve Koordinasyon Birimi faaliyetleri kapsamında yapılan önemli çalışmalar şunlardır:³⁰⁴

- 23 Mart 2010 tarih ve 229 sayılı yazı ile Bölge Planı için hazırlıklara başlanarak Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerinde yerel aktörlerle ve 200'e yakın kurum ve kuruluş ile iletişime geçilmiş, mevcut istatistikî verilerin temini gerçekleştirilmiştir.
- 12.08.2010 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü koordinasyonunda TRB2 Bölgesi'nden 100'e yakın yerel kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla Van İli'nde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. DAP Eylem Planı'nın amaç ve hedefleri için katılımcıların görüş ve önerileri alınmıştır. Bölge'deki çeşitli kurum ve kuruluşlardan gelen projeler ajans aracılığı ile DPT Müsteşarlığı'na gönderilmiştir.
- 23-30 Mayıs 2010 tarihlerinde Romanya ve Macaristan'a çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir.

Program Yönetimi Birimi tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen faaliyet ve uygulamalar ise şunlardır:³⁰⁵

- 2010 yılında Program Yönetimi Birimi, 31 Aralık 2009 tarihinde ilan edilen KOBİ Mali Destek Programı'na ilişkin bilgilendirme, eğitim, teknik yardım masası, proje tekliflerinin alınması, değerlendirilmesi ve seçimi ile destek almaya hak kazanan projelerin ilan edilmesi faaliyetlerini; 2010 yılı KOBİ ve Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programları'na ilişkin olarak ise başvuru rehberlerinin tasarlanması ve basımı, proje teklif çağrılarının ilanı ve teklif çağrılarına ilişkin eğitim ve teknik yardım masası faaliyetlerini yürütmüştür.

³⁰⁴ DAKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2010_Faaliyet_Raporu.pdf, s.28-30.

³⁰⁵ DAKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2010_Faaliyet_Raporu.pdf, s.33-40.

- Çeşitli ilan ve iletişim araçları kullanılarak mümkün olduğunca geniş bir kitlenin mali destek programından haberdar olması sağlanmıştır. Yapılan bilgilendirme toplantılarına 4 il merkezi ve 25 ilçeden resmi kayıtlara göre 2687, kayıt yapmayanlarla birlikte ve dağıtılan rehber sayısına göre yaklaşık 3500 kişi katılım sağlamıştır.
- 2009 KOBİ Mali Destek Programı kapsamında toplam 549 proje başvurusu ulaşılmış, sunulan 549 projeden 470'i kabul, 79'u reddedilmiştir. 2009 KOBİ Mali Destek Programı kapsamında teslim alınan 549 proje teklifinin %46'sı Van, %22'si Bitlis, %16'sı Muş ve %16'sı Hakkâri'den alınmıştır. 2009 KOBİ Mali Destek Programı'nda ön inceleme aşamasından geçen 470 proje için toplam 1143 değerlendirme yapılmıştır.
- Ön inceleme aşamasından geçen 470 proje teklifinin teknik ve mali açıdan değerlendirilmesi sonucunda 29'u Van'da 17'si Muş'ta, 15'i Bitlis'te, 13'ü Hakkâri'de olmak üzere toplam 74 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. 2009 KOBİ Mali Destek Programı kapsamında mali destek olarak başarılı projelere sağlanan 14.177.634,53 TL kaynak, Bölge düzeyinde başvuru sahiplerinin eş finansman katkılarıyla birlikte toplam 31.410.171,31 TL yatırıma dönüşmüştür.
- 2011-2013 Bölgesel Gelişme Planı çalışmaları, 2009-2010 Ön Bölgesel Gelişme Planı ve 2010 Çalışma Programı çerçeve olarak alınarak 2010 yılı için KOBİ ve Model Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programlarına hazırlanan yönelik başvuru rehberlerinin, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü uzmanları ile birlikte yürütülen çalışmalarla nihai şekli belirlenmiştir.

2010 yılında Yatırım Destek Ofisleri faaliyetleri kapsamında şu çalışmalar yapılmıştır:³⁰⁶

- Güneş enerjisi, hidroelektrik enerji, demir-çelik sanayi, mobilya sanayi, tekstil sanayi, süt ve süt ürünleri imalatı, Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, Hayvancılık sektörel analiz raporları hazırlanarak yayıma hazır hale getirilmiştir.
- “TRB2 Bölgesi yatırım imkânları ve öne çıkan sektörlerle ilişkin değerlendirme” sunumu hazırlanmış, bölgeye yatırım yapmayı düşünen potansiyel yatırımcılara dağıtımı yapılmıştır.
- “TRB2 Bölgesi Yatırımcı Rehberi”nin hazırlanmış, potansiyel yatırımcılar ile paylaşılmıştır.
- Van Valiliği’nin yürüttüğü “Van 2023 Vizyonu” çalışması için enerji ve madencilik, sanayi ve ticaret, turizm sektörlerinde ajans adına katılım sağlanmıştır.
- Devlet destekleri ve TRB2 Bölgesi yatırım potansiyeli ve öne çıkan sektörler konularında bilgi talebinde bulunan yatırımcılara yıl boyunca bilgilendirme yapılmıştır.
- Ulusal ve uluslar arası birçok fuar ve toplantılara katılım sağlanmıştır.

İzleme ve Değerlendirme Birimi faaliyetleri kapsamında, 2009 KOBİ Mali Destek Programı kapsamında destek almaya hak kazanan projeler kesinleştikten sonra 4 personel arasında projeler uzmanlık alanlarına göre paylaştırılmıştır. Her bir uzman personel ortalama 17-18 projenin izlemesinden sorumlu olmaktadır. 2009 KOBİ Mali Destek Programı çerçevesinde Değerlendirme Komitesi’nce belirlenen başarılı projelerden ilk 96’sına 22 Haziran-05 Temmuz 2010 tarihleri arasında ön izleme ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve raporları Genel Sekreterliğe sunulmuştur.³⁰⁷

³⁰⁶ DAKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2010_Faaliyet_Raporu.pdf, s.48.

³⁰⁷ DAKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2010_Faaliyet_Raporu.pdf, s.46.

4.3.5.2. 2011 Yılı Faaliyet ve Uygulamaları

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi (PPKB) tarafından bazı önemli uygulamalar ve faaliyetler şunlardır:³⁰⁸

- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı 2014- 2020 Bölge Planı hazırlıkları kapsamında araştırma, çalışma ve görüşmeler yapılmıştır.
- Mayıs ve Haziran aylarında, Van, Hakkâri, Muş ve Bitlis'te Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında proje fikirleri ortaya çıkarmak üzere kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör katılımcılarıyla KOBİ ve Turizm komiteleri toplanmıştır.
- Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı öncesinde öneri almak, mevzuat boyutunu ele almak ve başvuru rehberi için gerekli bilgileri toplamak amacıyla Ankara'da OSTİM, DPT Mevzuat Geliştirme Dairesi, DSİ Genel Müdürlüğü, Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü ve Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumuna ziyarette bulunulmuştur.
- 25 Temmuz 2011 tarihinde Hakkâri ilinde, 'Meyvecilik ve Sebzeçiliğin Yaygınlaştırılması' Programının uygulanmasına karar verilmiştir.
- 27-28 Eylül 2011 tarihleri arasında Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı ve Serhat Kalkınma Ajansı ortaklığında 'Doğu Anadolu'da Kültür İnanç Turizminin Güçlendirilerek Turizm Sektöründe Rekabetin Geliştirilmesi' fikri kabul edilmiş ve ortak proje geliştirilmiştir.
- 2012 Çalışma Programı ve Bütçe hazırlanarak Kalkınma Bakanlığı onayına sunulmuştur.
- Çeşitli konularda seminer, kongre ve sempozyumlara katılım sağlanmıştır.

³⁰⁸ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.31-34.

Program Yönetim Birimi tarafından Program Yönetim Birimi Faaliyetleri kapsamında 2 Mali Destek Programı uygulanmıştır. Bunlarda ilki 2010 Yılı KOBİ Mali Destek Programı diğeri ise 2010 Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı. Gerçekleştirilen faaliyet ve uygulamalar özetle şunlardır.³⁰⁹

- 2010 Yılı KOBİ Mali Destek Programının son başvuru tarihi olan 3 Ocak 2011 17:00 itibariyle toplam 245 proje teklifi başvurusu alınmıştır. 2010 Yılı KOBİ Mali Destek Programı kapsamında sunulan 245 projenin; 203'ü kabul edilmiş, 34'ü reddedilmiş, 19'unda eksik evrak tespit edilmiştir. Sunulan 245 proje teklifinin, 53 adedi asil listede 36 adedi yedek listede yer alırken 156 adedi başarısız bulunmuştur. 2010 KOBİ Mali Destek Programı kapsamında aktarılacak toplam 11.100.000 TL kaynağın %39'u Van'dan, %22'si Muş'tan, %26'sı Bitlis'ten, %13'ü ise Hakkâri'den sunulan projelere tahsis edilmiştir. 2010 KOBİ Mali Destek projelerinin uygulanması neticesinde TRB2 Bölgesi genelinde toplam 639 kişiye yeni istihdam sağlanacağı beklenmektedir.
- 2010 Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programının son başvuru tarihi olan 6 Ocak 2011 tarihi itibariyle ise toplam 215 proje teklifi başvurusu alınmıştır. Destek Programı kapsamında sunulan 215 proje teklifinden 133'ü kabul edilmiş, 61'i reddedilmiş, 21'inde eksik evrak tespit edilmiştir. 2010 Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı kapsamında sunulan 215 proje teklifinin, 38 adedi asil listede 32 adedi yedek listede yer alırken 145 adedi başarısız bulunmuştur. 2010 Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı kapsamında aktarılacak toplam 7.400.000 TL kaynağın %44'ü Van'dan, %25'i Muş'tan, %16'sı Bitlis'ten, %15'i ise Hakkâri'den sunulan projelere tahsis edilmiştir.

³⁰⁹

- 17.06.2011 tarihinde DAKA internet sitesinden yapılan duyuru ve potansiyel başvuru sahiplerine yönelik yazılı bildirimle Doğrudan Faaliyet Desteği Programı kapsamında faaliyet tekliflerinin alınacağı ilgili taraflara bildirilmiştir. Bu tarihten itibaren Doğrudan Faaliyet Desteği Başvuruları alınmaya başlanmış ve takip eden Yönetim Kurulu Toplantısı tarihi olan 27.07.2011 tarihine kadar 21 faaliyet teklifi başvurusu alınmıştır. Bu faaliyetlerden 12 tanesi ile sözleşme yapmaya karar verilmiş ve 681.565,00 TL hibe verilmiştir.
- 2011 Teknik Destek Programı Başvuruları 26.08.2011 tarihinde Ajans internet sitesinden yapılan duyuru ile Eylül- Ekim dönemi için 29.08.2011'den itibaren alınmaya başlamıştır. 23.10.2011 tarihinde Van ilinde meydana gelen deprem felaketinden ötürü Teknik Destek Programının Dönemsellik ilkesine riayet edilememiş ve hem Eylül-Ekim hem de Kasım-Aralık dönemleri için toplamda 7 başvuru alınmış ve değerlendirme komitesi tarafından aşağıdaki tablodaki gibi değerlendirilmiştir. Projelerden 3 tanesi ön incelemede elenmiş ve idari kontrolden geçen 4 teklifin Genel Sekreterlikçe desteklenmesine karar verilmiştir. 55.160,00 TL tutarında destek verilmiştir.

2011 yılı içerisinde, 2011-2013 TRB2 Bölgesi Bölge Planı'nın stratejik amaç ve önceliklerinin gerçekleştirilmesi amacıyla Hakkâri İli'nde sebze ve meyveciliğin geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kullanımının özendirilmesi ve girişimciliğin yaygınlaştırılması konularında üç yeni mali destek programları uygulanması planlanmıştır. Ancak yaşanan deprem nedeniyle bu programlar 2012 çalışma programına dâhil edilmiştir. Buna göre, Hakkâri İli'nde Sebzeçiliğin ve Meyveciliğin Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında 4.000.000 TL, Yenilenebilir Enerji Kullanımının Özendirilmesi kapsamında (Van, Muş, Bitlis) 5.000.000 TL kaynak tahsis edilmiştir. Bu iki programın 2012 yılı içerisinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

2011 yılında Yatırım Destek Faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyet ve uygulamalar ise şunlardır:³¹⁰

- TRB2 Bölge İllerindeki çok sayıda yatırımcıya devlet destekleri ve TRB2 Bölgesi yatırım potansiyeli öne çıkan sektörler konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Bitlis ilinin yatırım tanıtımının genel olarak yapıldığı www.invesinbitlis.org.tr internet sitesi yayına hazır hale getirilmiştir. investinmus ve investinvan internet sitelerinin içerikleri hazırlanmıştır. İnternet ortamında illerin yatırım potansiyeli, Bölge'ye yönelik mevcut devlet teşvikleri ve illerdeki sektörlerin durumu tanıtımının yapılması planlanmaktadır.
- Potansiyel kurum ve kuruluş yetkilileri ulusal ve uluslar arası fon kaynakları ve hibeler hakkında bilgilendirilmiş, başvuru yapmaları sağlanmaya çalışılmıştır. İngiltere ve Japonya Büyükelçiliği Yerel Hibe Destek Programından yararlanabilecek belediyeler ve kaymakamlıklar konu ile ilgili bilgilendirilmiş, başvurularında teknik destek sağlanmıştır.
- Temmuz-Ağustos 2011 tarihlerinde PPKB tarafından sürdürülen "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Özendirilmesi Mali Destek Programı'na" yönelik başvuru rehberinin hazırlanmasına katkı sağlanmıştır.

İzleme Değerlendirme Faaliyetleri kapsamında 2011 yılında şu çalışmalar yapılmıştır:³¹¹

- 2010 KOBİ ve Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı kapsamında desteklenmeye hak kazanan projeler İzleme ve Değerlendirme Birimi'nde çalışan 6 uzman personel arasında uzmanlık alanına göre 17-19 proje arasında paylaştırılmıştır. 31.12.2011 tarihi itibarıyla 2010 yılı mali destek programları kapsamında

³¹⁰ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.53-59.

³¹¹ DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf, s.59-62.

desteklenen projelere ilk, anlık ve düzenli olmak üzere toplam 116 adet izleme ziyareti gerçekleştirilmiştir.

- 23 Ekim – 9 Kasım 2011 tarihinde Van ilinde meydana gelen depremler hem 2009 hem de 2010 MDP kapsamında desteklenen proje sahiplerini olumsuz etkilemiştir. Can ve mal kayıplarının yanı sıra bütün ticaret ağlarını sekteye uğratmış, Bölge’de üretim ve satış miktarlarında düşüslere neden olmuştur. Depremler akabinde 2009 ve 2010 proje sahipleri ile iletişime geçilmiş, işletme ve ekipmanları zarar gören projeler ziyaret edilmiştir. Depremler nedeniyle bölgede bulunan KOBİ’lerin uğradığı zararlar yerinde tespit edilmiştir.

4.3.6. Bölge Planı Çalışması

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2009 yılı Temmuz ayında personelin göreve başlamasının ardından Ön Bölgesel Gelişme Planı’nı hazırlamasıyla birlikte 2011 – 2013 yıllarını kapsayacak olan Bölge Planı’na altlık oluşturacak çalışmalara başlamıştır. Bu çerçevede, Bölge’de yer alan kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, odalar, dernekler, birlikler ve özel sektör temsilcilerinden oluşan çeşitli sektörel komiteler (Çevre, KOBİ, Tarım ve Turizm Komiteleri) oluşturulmuştur. İki aylık dönemler itibariyle gerçekleştirilen toplantılar ile Bölge’nin ilgili sektöre ilişkin sorunları ve çözüm önerileri görüşülerek Bölge Planı için çerçevenin belirlenmesine çalışılmıştır.³¹²

2011 – 2013 Bölge Planı, temel olarak beş adımda hazırlanmıştır. Birinci adım Bölge’ye ilişkin verilerin toplanması ve ulusal ve bölgesel plan, program ve diğer belgelerin incelenmesinden ibarettir. İkinci adımda, mevcut durumu ortaya çıkaran raporun hazırlanması gerçekleştirilmiştir. Üçüncü adımda, vizyon ve stratejik sektörlerin tespiti gerçekleştirilmiştir. Dördüncü

³¹² DAKA TR B2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/BOLGE_PLANI_2011-2013.pdf, s.25.

adımında, GZFT analizleri yapmak ve sorunları tartışıp çözüm önerileri geliştirmek üzere sektörel toplantılar düzenlenmiştir. Son olarak beşinci adımda ise Bölge Planı'nın yazım aşaması tamamlanarak Kalkınma Kurulu'nda tartışmaya açılmıştır. Kalkınma Kurulu'nda mutabakatın sağlanmasının ardından Ajans Yönetim Kurulu ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın onayıyla 2011 – 2013 Bölge Planı uygulamaya geçmiştir.³¹³

Yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile beşeri sermayesini katılımcı bir anlayışla harekete geçirerek, 2023 yılında sosyal ve ekonomik refahını ülke ortalamasının üzerine çıkarmış ve bu refahtan her biteyin adil bir şekilde faydalandığı, doğayla barışık bir bölge olmak bölge planının vizyonunu oluşturmaktadır. Bölge Planı'nda 4 temel amaç ve bunlara bağlı bazı hedefler benimsenmiştir. Bunlar:³¹⁴

- Tarımsal üretimde verimlilik, çeşitlilik ve katma değer artırılması
- Tarım dışı potansiyel sektörlerin harekete geçirilmesi
- Beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi
- Kentsel ve kırsal altyapının iyileştirilmesi

4.4. KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

Bu bölümde BEBKA, OKA ve DAKA'nın faaliyet gösterdikleri bölgelerin özellikleri, ajansların idari yapıları, amaçları, bütçeleri, faaliyet ve uygulamaları bakımından karşılaştırmalı bir değerlendirmeye gidilecektir.

BEBKA'nın faaliyet gösterdiği Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR 41 Düzey 2 Bölgesi sosyoekonomik yönden, incelenen TR 83 ve TR B2 Düzey 2 bölgelerine nazaran oldukça iyi durumdadır. Nüfus artışı, nüfus yoğunluğu, şehirleşme oranı, okuryazarlık oranı, kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla oranları gibi sosyoekonomik değerler bakımından ilk sırada yer

³¹³ DAKA 2011 Yılı Çalışma Planı, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/DAKA_2011_CP.pdf, s.8.

³¹⁴ DAKA TR B2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı, http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/BOLGE_PLANI_2011-2013.pdf, s.18.

almaktadır. Bununla birlikte 2003 yılında DPT tarafından 58 değişken kullanılarak hazırlanan İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasında TR 41 Düzey 2 bölgesi 4. Sırada yer almıştır. İllerin sıralamasına bakıldığında Bursa 5'inci sırada, Eskişehir 6'ncı sırada Bilecik ise 18'inci sırada yer almıştır. 2010 yılında Metin Berber ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmaya bakıldığında il bazında Bursa 5'inci, Eskişehir 6'ncı Bilecik ise üç basamak yükselerek 15'inci sırada yer almıştır.

OKA'nın faaliyet gösterdiği Amasya, Samsun, Çorum ve Tokat illerinden oluşan TR 83 Düzey 2 Bölgesi ise hem Düzey 2 sıralaması hem de iller açısından sosyoekonomik bakımdan orta sıralarda yer almaktadır. 2003 yılında DPT tarafından 58 değişken kullanılarak hazırlanan İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasında TR 83 Düzey 2 bölgesi 18'inci sırada yer almıştır. İller açısından bakıldığında Samsun 32'nci, Amasya 39'uncu, Çorum 46'ncı, Tokat 61'inci sırada yer almıştır. 2010 yılındaki çalışma sonuçlarına baktığımızda ise aradan geçen 7 yılda olumlu anlamda bir değişim olmadığı görülmektedir. 2010 yılındaki çalışmada Samsun 32'nci, Amasya 38'inci, Çorum 50'nci, Tokat 58'inci sırada yer almıştır.

DAKA'nın faaliyet gösterdiği Van, Muş, Bitlis ve Hakkâri illerinden oluşan TR B2 Düzey 2 bölgesi 2003 yılındaki DPT çalışmasında hem Düzey 2 sıralamasında hem de iller bazında en son sırada yer almıştır. 2010 yılındaki çalışmada da durum değişmemiş, Van 76'ıncı, Bitlis 77'inci, Hakkâri 79'uncu, Muş 81'inci sırada yer almıştır.

Yedi yıl arayla yapılan her iki çalışma gerek iller, gerekse Düzey 2 bölgeleri bazında sosyoekonomik bakımdan yaşanan değişimi daha doğrusu değişimsizliği açıkça göstermektedir. Sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında batıda yer alan illerin doğu ve güneydoğu illerine oranla daha gelişmiş olduğu yıllardır dile getirilen Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farkını doğrular niteliktedir. Bununla beraber Düzey 2 bölgeleri içinde bulunan iller arasında da gelişmişlik farkları mevcuttur. Tüm bunlar Türkiye'de uzun yıllar sürdürülmüş olan merkezi idareci bölgesel kalkınma politika anlayışının

olumlu anlamda etkili ve verimli olmadığını göstermektedir. Bu noktada 2006 yılında pilot uygulamayla hayata geçirilen, 2008'den itibaren de tüm Türkiye'de kurulmaya başlanılan Kalkınma Ajansları önem kazanmaktadır. Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklılıklarını en aza indirmeyi amaçlayan kalkınma ajansları, Türkiye'de bölgesel kalkınmada yeni bir anlayışı ve yapıyı ortaya çıkarmıştır.

İncelenen üç ajansın idari yapısına baktığımızda; Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleri her üç ajansta bulunmakta ve aktif olarak kanunda belirtilen görevlerini yerine getirmektedir. Ayrıca her üç ajansta da 2011 yılsonu itibariyle destek yönetiminde birimler arası görev dağılımı tamamlanmış, Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimleri, Program Yönetimi Birimleri, İzleme ve Değerlendirme Birimleri, Muhasebe ve Ödeme Birimleri aktif hale getirilmiştir.. Her üç ajansın Kalkınma Kurulu'ndaki illere göre üye dağılımında dengeli bir yaklaşım izlendiği söylemek mümkündür. Ajanslarda Kalkınma Kurulu içerisinde kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşu, üniversiteler ve yerel yönetimlerin temsiline bakıldığında ise OKA ve BEBKA'da sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel kesimin toplam üye sayısı içerisinde ağırlıklı olduğu görülmektedir. En az orana ise yerel yönetim temsilcileri sahiptir. DAKA Kalkınma Kurulu'nda ise diğer iki ajansın aksine kamu kesiminin ağırlığı daha fazladır. En az temsil oranı DAKA'da da yerel yönetimlerine aittir. Buradan hareketle üç ajansın kalkınma kurullarında yerel yönetim temsilcilerinin ağırlıklarının düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Ajansların personel sayıları ve nitelikleri incelendiğinde 5449 sayılı Kanununun 18. Maddesi uyarınca Genel Sekreter, İç Denetçi, Uzman ve Destek Personeli istihdam edilmiştir. Ancak BEBKA ve OKA birer İç Denetçi istihdam etmişken, DAKA'da 2011 yılı sonu itibariyle İç Denetçi bulunmamaktadır. Mevcut 26 ajansta istihdam edilen personel sayısının ortalaması 30 olarak karşımıza çıkarken, 2011 yılsonu itibariyle BEBKA 33 personele, OKA 40 personele, DAKA ise 29 personele sahiptir. Bu noktada

DAKA personel sayısı yönünden görece olarak zayıf durumdadır. Ajanslarda çalışan uzman personelin eğitim yönünden donanımlı kişilerden seçilmelerine rağmen, ajansların iş yükünü kaldırmada hem nicel yönden hem de deneyim yönünden yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Bu anlamda insan kaynakları yönetimi ve eğitimi konusunda çalışmaların artırılması gerekmektedir.

BEBKA, OKA VE DAKA'nın amaçlarına bakıldığında, her üçünde de ortak ilk amaç olarak 5449 sayılı kanunun birinci maddesinde de belirtildiği üzere, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. İkinci olarak, ajansların vizyon ve misyonları değerlendirilmeden önce vizyon ve misyon kavramlarının ne anlama geldiğini açıklamak faydalı olacaktır. Vizyon; kurum, kuruluş ve/veya işletmenin gelecekte hangi konumda olmak istediğiyle alakalı bir yaklaşımı ifade eder. İleri görüşlülük de denebilir. Misyon ise kurum, kuruluş ve/veya işletmenin varoluş sebebini ifade etmektedir. Vizyonları açısından BEBKA ve OKA ulusal ve uluslar arası alanda tanınan, sürdürülebilir kalkınmada öncü olma vizyonuna sahipken DAKA, 2023 yılında yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile beşeri kaynakların harekete geçirmiş, sosyoekonomik seviyesi ülke ortalamasının üstünde bir bölge olma vizyonuna sahiptir. Bu anlamda DAKA'nın ileriye dönük öncelikli hedefi diğer iki ajanstan farklı olarak sosyoekonomik seviye bakımından Türkiye ortalamasının üzerine çıkmaya çalışmaktır. Misyonları açısından bakıldığında üç ajansta da önemli bir fark bulunmamakla beraber özellikle sürdürülebilir kalkınma, işbirliği ve katılım kavramlarına üç ajansın misyonlarında rastlanmaktadır.

Ajansların bütçelerini karşılaştırdığımızda ilk olarak gelir kaleminde BEBKA 2010 yılında 25.254.862,35 TL gelir elde ederken gelir dağılımında en büyük payı Genel Bütçe gelirleri oluşturmaktadır. En az pay ise belediyelere aittir. 2011 yılında gelir kalemi 26.020.216,33 TL olarak

hesaplanırken en düşük pay Sanayi ve Ticaret Odalarına, en yüksek pay ise geçen dönemden kalan borçlarla birlikte belediyelere aittir. OKA 2009 yılı içinde toplam 17.311.294,11 TL gelir elde etmiş, en yüksek pay DPT Müsteşarlığı'ndan aktarılan transfer ödeneğine aittir. 2010 yılında ise toplam 27.538.629,76 TL gelir elde edilmiş, yine gelir kaleminde en yüksek pay DPT Müsteşarlığı'nca sağlanan transfer ödeneğine aittir. 2011 yılı içinde ise toplam 11.063.924,97 TL gelir elde edilmiştir. DAKA 2010 yılsonu itibariyle toplam gelir bütçesi tahsilâtı 40.731.105,00 TL'dir. Burada da en büyük pay merkezi bütçeden sağlanan paya aittir. 2011 yılı bütçe gelirleri ise 56.464.073,63 TL olarak öngörülmüştür. 2011 yılında da en büyük payı merkezi bütçe gelirleri oluşturmaktadır. DAKA 2010 ve 2011 yılı gelirlerinde en düşük pay ise Sanayi ve Ticaret Odalarına aittir. Buradan hareketle, her üç ajansın gelirlerine baktığımızda merkezi bütçe gelirlerinin ağırlıklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan özellikle diğer gelir kalemlerine oranla belediyelere ait payların tahsilâtında sıkıntı yaşandığı görülmektedir.

Ajansların gider bütçelerinde baktığımızda BEBKA 2010 yılında toplam 1.660.869,66 TL giderde bulunmuştur. En büyük pay genel yönetim giderlerine aittir. Kurumsal yapılanmasını 2010 yılı içinde tamamlama aşamasında olduğundan proje ve faaliyet gideri gerçekleşmemiştir. 2011 yılında ise 3.631.887,53 TL genel hizmet gideri gerçekleşmiş, proje ve faaliyet destekleme gideri olarak da 5.283.348,80 TL harcama yapılmıştır. BEBKA 2011 yılında toplam 9.552.891,25 TL gider yapmıştır. OKA 2009 yılında genel hizmet gideri 1.466.121,50 TL olmuş, proje ve faaliyet destekleme gideri olarak harcama yapılmamıştır. 2010 yılında genel hizmet giderleri kapsamında 4.273.839,98 TL, proje ve faaliyet destekleme gideri olarak da toplam 1.173.495,32 TL harcama yapılmıştır. 2011 yılında ise genel hizmet giderleri 5.202.788,67 TL, proje ve faaliyet destekleme gideri ise 16.896.776,12 TL olmuştur. DAKA 2010 yılında proje ve faaliyet giderleri kapsamında 5.501.257,83 TL harcamada bulunmuş, toplamda ise 9.686.553,56 TL gider yapmıştır. 2011 yılında ise toplamda 12.487.086,20 TL gider yapılırken, proje ve faaliyet destekleme giderlerine 7.094.177,73 TL

harcama yapılmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında görülüyor ki her üç ajansın bir önceki yıla göre giderlerde artış meydana gelmekte, bununla birlikte gider kaleminde bölgesel kalkınma açısından önem arz eden proje ve faaliyet destekleme giderlerinde de artış meydana gelmektedir. Diğer yandan her üç ajansın genel hizmet giderleri kalemi içinde bulunan araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) harcamaları en az payı oluşturmaktadır.

Ajansların sağladığı mali ve teknik destekleri yıllara göre özetleyecek ve değerlendirilecek olursak;

2009 yılı BEBKA açısından kuruluş ve teşkilatlanma yılı olduğundan herhangi mali veya teknik destek faaliyetinde bulunmamıştır. 2009 yılında OKA tarafından İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı çalışma programı kapsamına alınmıştır. Program kapsamında 14.500.000,00 TL bütçe ayrılmıştır. DAKA tarafından ise 31 Aralık 2009 tarihinde 2009 KOBİ Mali Destek Programı ilan edilmiştir.

2010 yılında ise BEBKA Proje Teklif Çağrısı kapsamında mali destek programına başlamış, toplam 12 Milyon TL destek miktarı belirlemiştir. OKA tarafından 18 Milyon TL destek miktarıyla Proje Teklif Çağrısı'na çıkmıştır. Doğrudan Faaliyet Desteği çalışmalarına başlanmış, toplam kaynak tutarı 640.000 TL olarak belirlenmiştir. 2010 yılının ikinci yarısından itibaren OKA Yatırım Destek Ofisleri tarafından destekler sağlanmaya başlamıştır. 2010 yılında OKA tarafından AB fonlarına yönelik projeler de hazırlanmıştır. DAKA 2010 yılında KOBİ mali destek ve büyükbaş hayvancılık mali destek programı uygulamış, iki mali destek programına 18,5 Milyon TL destek miktarı belirlenmiştir.

2011 yılında BEBKA 2011 mali destek programını ilan etmiş, çevre ve enerji, ar-ge ve yenilikçilik, sosyal kalkınma programlarına toplam 16 Milyon TL hibe miktarı belirlenmiştir. Ayrıca 2011 yılında Teknik Destek Programına başlanılmış, 48 projeye toplam 500.000 TL ayrılmıştır. , 2011 Doğrudan Faaliyet Desteği programı kapsamında 19 projeye toplam 900.000 TL kaynak ayrılmıştır. OKA 2011 yılında iki mali destek programı kapsamında toplam 18

Milyon TL ödenek ayrılmıştır. Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında ise 750.000 TL kaynak ayrılmıştır. 2011 yılı GÜdümlü Proje Desteği kapsamında 7 Milyon TL destek sağlanmıştır. DAKA tarafından ise 2011 yılında Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında 12 projeye toplam 722.530,00 TL destek verilmesi kararlaştırılmıştır. 2011 yılı Teknik Destek kapsamında ise 4 projeye toplam 55.160,00 TL bütçe ayrılmıştır. 2011 yılında uygulanması planlanan 2 mali destek programı Van'da meydana gelen depremden dolayı 2012 yılına ertelenmiştir. Sonuç olarak proje faaliyet destekleme ve uygulama konusunda her üç ajans da Ajansların faaliyete geçtikleri andan itibaren her geçen yıl bir önceki yıla göre çalışmalarında ve desteklerinde gözle görülür bir artış mevcuttur. Faaliyetlerin, yerel potansiyeller doğrultusunda bölgelerindeki girişimciliği arttırmak ve bu yönde mali ve teknik destek sağlama üzerine yoğunlaştığı; ancak Ar-Ge çalışmalarında yetersiz oldukları anlaşılmıştır. Bilgi teknolojilerini kullanma, yenilikçi ürün ve proje ihtiyacının fazlasıyla hissedildiği Türkiye'de, kalkınma ajanslarının kamu, özel sektör ve üniversite bileşimini ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanabilmesi gerekmektedir. Diğer yandan her üç ajansın gerek ulusal gerekse uluslararası bir çok fuar, sempozyum, kongre ve toplantılara katılarak bölgelerinin ve ajanslarının tanıtımını yapıyor olması önemlidir. Özellikle BEBKA ve OKA'nın uluslararası alanda diğer ülke ajanslarıyla kurdukları ilişkiler, karşılıklı ziyaretler ve fikir alışverişleri gelecek dönemlerde olumlu etkilerini gösterecektir.

Son olarak bölge planlarını değerlendirecek olursak, Bölge planları 5449 sayılı Kanunun 5.maddesinde ajansın görev ve yetkileri kapsamında yer alan "Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek" maddesi uyarınca katılımcı bir anlayışla, bölgedeki kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşlarının bölgenin ortak geleceği için bir araya gelmesiyle hazırlanmıştır. Planlarda bölgelerin güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları, tehditleri belirlenmiştir. Planlarda bölgeyi oluşturan illerinin ayrıntılı

analizleri mevcuttur. Planlar sonunda ayrıca çeşitli amaçlar belirlenmiştir. Bu da ortaya konulan amaçlar doğrultusunda bölgenin kalkınması ve bölge illerinde oluşturulacak projeler için önemlidir. Bölge planları, desteklenecek program, proje ve faaliyetler başta olmak üzere, bölgede uygulanacak tüm program ve projelere referans teşkil edecek şekilde hazırlanmış bir kılavuz niteliğindedir. İncelenen üç ajansında Bölge Planları hâlihazırda mevcuttur.

SONUÇ

Küreselleşmeyle birlikte değişen düşünce yapıları, üretim sistemleri ve politikalar, ekonomik kalkınmanın mekânsal temelinin bölge olması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Özellikle yerel düzeydeki ihtiyaçların merkezi idare tarafından etkin, verimli ve hızlı bir şekilde sağlanması giderek zorlaşmış, yerel yapılanmalara daha fazla yetki ve imkân verilmesi gerektiği vurgulanmaya başlamıştır. Bu noktada bölge kavramının ne olduğu, ölçeğinin ve unsurlarının nasıl olması gerektiği yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Zaman içinde, salt ekonomik ya da coğrafi açılardan tanımlama ve sınıflandırmanın bölge kavramını açıklamada yetersiz kaldığı görülmüş, sosyal, politik ve kültürel unsurlarda eklenerek kavramın kapsamı genişletilmiştir. Günümüzde halen üzerinde fikir birliği sağlanmış bir bölge tanımlamasına ve sınıflandırmasına rastlanmamaktadır.

Dünya genelinde 1929 ekonomik krizinden sonra gündeme gelmeye başlayan bölgelerarası dengesizlik kavramı ise bir ülkedeki iktisadi, sosyal, kültürel, doğal ve beşeri kaynakların ülkenin her yerine eşit dağılmamış olması ve bunun sonucunda bireylerin kaynaklardan eşit miktarda yararlanamaması şeklinde tanımlayabiliriz. Özellikle Avrupa'da II. Dünya Savaşı'yla beraber bölgesel dengesizliklerin bölge düzeyini aşarak, ülkelerin sosyoekonomik yapılarında ciddi bozulmalar meydana getirmeye başlamasıyla konuya olan ilgi artmıştır, gelişmişlik farklarını giderici teori ve uygulamalar geliştirilmeye başlanmıştır.

1950'li yıllarda bölgesel sorunlar ve politikalar ulusal ekonomik ve siyasi yapılar içinde ele alınmış, bölgeler ise homojen mekânsal birimler olarak görülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası yükselen merkezîyetçi yönetim anlayışının yansımaları kalkınma politikalarında da kendini göstermiş, devlet tarafından hazırlanan ve uygulamaya konulan planlar yukarıdan aşağıya örgütlenen, kararların merkezden alındığı kurumsal yapılarla şekillenmiştir. 70'li yıllardan itibaren, özellikle kitlesel üretim sisteminden esnek üretim sistemine geçişle birlikte bölgesel kalkınma politikaları daha çok sorgulanır

hale gelmiş, merkezîyetçi devlet anlayışının zayıflamasına paralel olarak da merkezi planlamaya dayalı kalkınma anlayışı eski önemini kaybetmeye başlamıştır.

1990'lara gelindiğinde artan küreselleşme ve yerelleşme eğilimlerinin etkisiyle değişen yeni dünya düzeninde ve koşullarında bölgesel politika alanında yeni yaklaşımlara yönelinmiş; merkezi geleneksel kalkınma politikalarının ve uygulamalarının alternatifi olarak teknolojiyi, yenilikçiliği, bilgi sistemlerini, iletişim ağlarını, KOBİ'leri ve en önemlisi yönetimi ön plana çıkaran, yerel/bölgesel potansiyelleri kalkınmanın temeli olarak gören içsel bölgesel kalkınma anlayışına yönelinmiştir. Bahsettiğimiz bu yeni yaklaşımda bölgelerin kalkınması meselesi, merkezi yönetimlerin sorumluluğundan çıkarak eşgüdüm, ortaklık ve katılımcılık esaslarına dayanan, yerel otoritelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın sürece etki ettiği yapıların ilgi ve sorumluluk alanına girmeye başlamıştır. Yaşanan bu değişimler bölgesel kalkınma politikalarında rol alan kurum ve kuruluşların değişimine neden olmuş, ilk olarak 1933'te ABD'de Tennessee Vadisi'nde uygulanan, Avrupa'da ise 1950'lerde ortaya çıkan Bölge Kalkınma Ajansları kurulmaya başlamıştır. Her ne kadar dünya üzerinde farklı yapı ve özelliklere sahip olsalar da genel olarak BKA'ların kurulmasında ana amaçlar; çeşitli hizmetler sunarak faaliyette buldukları bölgenin ekonomisini canlandırmak, girişimci potansiyelini geliştirmek, bölgeye yatırım çekmek ve bölgedeki aktörlerin kalkınma sürecine katılımını sağlamaktır.

AB'de bölge kalkınma ajanslarını ortaya çıkaran sebepleri ve süreci anlamak için Birliğin bölgesel politikalarında yaşanan değişimi incelemek gerekecektir. II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı sosyoekonomik olumsuzluklar, Roma Antlaşması'nı imzalayan ülkeler ve bu ülkeler içindeki bölgelerde ciddi düzeyde bölgesel farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Zaman içerisinde birliğin genişlemesiyle mevcut dengesizlikler derinleşmeye başlamıştır. Özellikle 2007 yılında gelir seviyesi AB ortalamasının oldukça altında olan 12 yeni üyenin katılmasıyla bu farklılıklar daha da büyümüştür. AB, üye ülkelerindeki mevcut bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak veya en

aza indirmek amacıyla dönemsel olarak çeşitli bölgesel politika ve hedefler belirme yoluna gitmiştir. Bu politika ve hedefler incelendiğinde dünya genelindeki eğilimlere paralel olarak adem-i merkezîyetçi politikalara ve uygulamalara yönelindiği görülmektedir. Bu çerçevede en son 2007-2013 döneminde yakınsama, bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması, bölgesel işbirliği olmak üzere üç temel hedef belirlemiştir. Sonuç olarak AB'nin bölgesel politikaları, ekonomik ve sosyal alanda uyumlu bir bütünleşmeyi sağlamayı ve bölgelerarası farklılıkları gidermeyi temel almıştır. Bu amaçlar kapsamında kalkınma ajansları hem üye ülkeler hem de aday ülkeler için Birlik bölgesel politikalarının kurumsal anlamda en önemli aktörü durumundadır.

Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin oluşumuna baktığımızda ise ilk olarak sanayi gelişim sürecinin ve yatırımlarının batı bölgelerde başlamasıyla, zaman içinde doğu-batı ekseninde sosyal, ekonomik, kültürel kaynak ve imkânların batıda yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun sonucunda dengesizliklerin önü açılmış; bunun bedeli de göç, yoksulluk, işsizlik, terör, plansız kentleşme başta olmak üzere çeşitli şekillerde ödenmiş, ödenmeye de devam etmektedir. Hem il bazında hem de bölge bazında batı ve doğu arasında milli gelirden alınan pay, istihdam oranı, eğitim seviyesi, sağlık imkânları gibi sosyoekonomik birçok göstergede doğu aleyhine bir durum söz konusudur. Değişik yıllarda yapılmış bilimsel çalışmalar farkın kapanmadığının en önemli göstergesidir.

Türkiye'deki bölgesel politika ve uygulama geçmişine baktığımızda ise bölgelerarası gelişmişlik farklarının dengeli bir düzeye getirilmesi, bölgesel/yerel kalkınmanın hızlandırılması amacıyla dönemsel olarak değişik politika ve araçlar denenmiştir. Uygulamaya konulan bu politika ve araçlarda merkezi yönetimin planlaması ve uygulamasının ağırlığı yakın zamana kadar açıkça görülmektedir. Planlı kalkınma döneminden itibaren bölgesel politikalar beş yıllık kalkınma planları içinde şekillenmeye başlamış, merkezi yönetim ve DPT tarafından belirli yörelere yönelik uygulamaya konulan bölgesel projeler ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulaması öne çıkan

gelişmeler olmuştur. Zaman içinde bunların istenilen hedefe ulaşmada başarılı olmadıkları anlaşılmıştır. O dönemde uygulanan bölgesel projelerin başarılı olmamasının başlıca sebepleri arasında sürekliliğin sağlanamaması, ulusal plan-bölgesel plan uyum eksikliği, kurum-kuruluşlar arası koordinasyon olmaması, mali sıkıntılar ve yerel kesimin projelere dahil edilmemesi gösterilebilir.

1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsünü kazanması, AB ile ilişkileri birçok alanda olduğu gibi bölgesel politika alanında da etkilemiştir. Bu durum Türkiye'de o zamana kadar uygulanmış bölgesel kalkınma politikalarının değişimi anlamına gelmekteydi. Türkiye'nin AB adaylığı sürecinde diğer alanlarda olduğu gibi bölgesel politika alanında da gerek kurumsal gerekse yasal açıdan yerine getirmesi gereken ve müktesebata uyum sağlaması açısından kaydetmesi gereken birtakım aşamalar ortaya çıkmıştır.

2001 yılında AB konseyinin Türkiye-AB Katılım ortaklığı Belgesini onaylamasının ardından bölgesel politika konusunda AB'ye uyum kapsamında çalışmalara başlanmıştır. Ekonomik ve sosyal uyuma yönelik katılım öncesi mali yardımların programlanmasına stratejik bir çerçeve oluşturmak üzere, 2004-2006 dönemini kapsayan bir Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlanmıştır. Planda az gelişmiş bölgelerin istihdam düzeyi ve rekabet güçlerinin artırılması yoluyla bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amaçlanmıştır. 2002 yılında AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanının oluşturulması amacıyla İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması yapılmış, sonrasında 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için BKA'ların kurulması öngörülmüştür. 5449 sayılı "Kalkınma Ajansları'nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı" TBMM tarafından 2006 yılında kabul edilmiş ve Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 26 adet düzey 2 bölgesinde kurulmasına karar verilen ajansların pilot uygulamasına İzmir ve Çukurova'da (Adana ve Mersin) başlanmıştır. 2012 itibariyle ise 26 tane Kalkınma Ajansı

kurulmuş durumdadır. Bu bağlamda bölgesel politika alanında adaylık sürecinin başlangıcından itibaren önemli aşamalar kaydedilmesine rağmen uyumun hala sınırlı ve yetersiz kaldığına İlerleme Raporları'nda sıkça rastlanmaktadır. Buradan bakıldığında Türkiye'de kalkınma ajanslarının kurulmasını gerektiren 2 sebep vardır. Bunlardan ilki geçmiş dönemlerde uygulanan bölgesel politikaların istenileni verememesi, ikincisi ise AB'ye tam üyelik yolunda mevcut bölgesel politikaların Birlik politikalarına yasal ve kurumsal açılardan uyumlaştırma zorunluluğu.

Kalkınma ajanslarının özellikle Avrupa'da son 20, 30 yılda yaptıkları faaliyet ve uygulamalarla bölgesel kalkınmada etkin bir rol üstlendikleri ve uzun vadede kalkınmayı sağladıkları görülmektedir. Yerel potansiyelleri harekete geçirmesi, katılımcılık, şeffaflık ve dayanışma gibi ilkelere dayanan, hızlı karar alıp uygulama özelliğine sahip ajansların Türkiye'de ise var olan bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasında önemli rol oynayacağı, bu güne kadar yeterince değerlendirilememiş kaynakları etkili ve verimli biçimde kullanarak değişen dünya düzeni ve ilişkilerinde hem sorumlu oldukları bölgeleri hem de dolaylı olarak da Türkiye'yi sosyoekonomik anlamda üst seviyelere taşıyacağı düşünülmektedir. Bununla beraber AB tarafından geri kalmış bölgelerin desteklenmesine yönelik sağladığı fonlardan en üst düzeyde yararlanabilmesi, ajansların etkin ve verimli çalışmalarına bağlı olacaktır. Türkiye'de yakın zamanda faaliyete geçen ajansların geleceği hakkında dikkate alınması gereken birkaç önemli noktayı belirtmekte fayda vardır. Bunlardan ilki Avrupa'da neredeyse yarım asırlık geçmişi olan ajansların rolleri, etkinlikleri ve başarıları, tecrübeleri ve deneyimleriyle zaman içinde gelişme kaydetmiştir. Dolayısıyla, Türkiye açısından yeni sayılabilecek ajanslardan kısa vadede çok büyük işler beklemek pek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zamanla elde edilecek veriler ışığında, eksik ya da yanlış yönlerin bulunup düzeltilmesi için yapıcı eleştirilere ihtiyaç duyulması gerekecektir. Bir diğer nokta ajansların sadece ekonomik birimler olarak görülmemesi gerektiğidir. Ajanslar Türkiye'de çoğu zaman eleştirilen merkeziyetçi yönetim anlayışının hüküm sürdüğü kuruluşların aksine, yerel

paydaşların karar almada katılımı, şeffaf yönetimi, ortak kararlar alabilme gibi özelliklerden dolayı yerel demokrasinin ve yönetim kültürünün güzel bir örneğini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin sahip olduğu kalkınma deneyimi, AB'ye tam üyelik yolunda attığı adımlar, sektörel çeşitliliğin fazlalığı, gelişime açık, genç ve dinamik nüfusu, mevcut imkânların en iyi ve en yararlı şekilde kullanılması anlamına gelen etkinliği arttıracak faktörlerin başında gelmektedir. Kalkınma ajanslarının, önümüzdeki yıllarda artacak deneyimi sayesinde bölgesel gelişme uygulama ve faaliyetleriyle bölgesel kalkınma hususunda etkinliğinin ve başarısının artarak devam edeceği, bölgelerarası ve bölge içi kalkınmışlık farklarının azaltılmasında katkı sağlayacağı, dolaylı olarak da Türkiye'nin başta istihdam ve gelir seviyesi olmak üzere genel büyümesine, gelişmesine, refahına ve istikrarına katkı sağlayacağı, sosyoekonomik açıdan fırsat eşitsizliğini azaltacağı, aynı zamanda küresel rekabet şartlarına uyumu hızlandıracağı beklenmektedir. Bugüne kadar değerlendirilememiş yereldeki potansiyelleri ve kaynakları ortaya çıkararak bunları ulusal ve uluslar arası alanda birer değer haline getireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AKŞAHİN, Selenge Banu, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu**, AB Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008.

BAYRAKTAR, Fulya, **Avrupa Birliğinin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Ülke Olarak Türkiye Açısından Anlam ve Önemi**, Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası, Ankara, 2002.

BOZKURT, Ömer ve ERGUN, Turgay, **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, ed: Serije Sezen, TODAİE Yayın no: 342, 2. Baskı, 2008.

CAN, Ergüder ve Dilek Akdenizli KOCAGÜL, **Avrupa Birliğinde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, 1.Basım, Temmuz 2008.

CAN, Ergüder, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikalar ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Asil Yayın, Ankara, 2004.

CAN, Ergüder, **Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü İzmir Kalkınma Ajansı Örneği**, Altın Nokta Yayınevi, İzmir, 2011.

ÇETİN, Erhan, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi No:4, İstanbul, 2003.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994**, DPT Yayın no:2174, Ankara, 1989.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989**, DPT Yayınları, Ankara, 1986.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967**, DPT Yayını, Ankara, 1963.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Bölge-Bölgesel Yaklaşım: AB-Türkiye Uygulamaları**, NUTS Çalışma Grubu, Ankara, 2001.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2006.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, <http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjectsDownload/10009/DYK.pdf>

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2000.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000**, Ankara, 1995.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2007.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Yeni Strateji ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977**, Ankara, 1973.

DİNÇER, Bülent, Metin ÖZASLAN ve Taner KAVASOĞLU, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT Yayın No:2671, Mayıs, 2003.

- DİNÇER, Ömer ve Cevdet YILMAZ, **Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim I**, T.C. Başbakanlık, Ankara, 2003.
- DİNLER, Zeynel, **Bölgesel İktisat**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001.
- ERKAL, Mustafa, **Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması**, Şamil Yayınevi, 2.Basım, İstanbul, 1978.
- ERKAN, Hüsnü, **Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme- Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**, Kavram Matbaası, İzmir, 1987.
- EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, 4th Version, February 1999.
- FEVZİ, Yavuz, Ruşen KELEŞ ve Cevat GERAY, **Şehircilik-Sorunlar Uygulama ve Politika**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No:358, Sayı 13, Ankara, 1973.
- FİLİZTEKİN, Alpay, **Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar**, Tüsiad Yayınları, Graphis Matbaası, İstanbul, 2008.
- GÖYMEN, Korel, Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, **Yerel Kalkınma için Ortaklıklar Konferansı Bildirileri**, İstanbul, 2004.
- GÜNDÜZ, Ali Yılmaz, **Bölgesel Kalkınma Politikası**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006.
- GÜNEŞER DEMİRCİ, Aytül, **Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Sosyal Bilimler Kongresi, Aralık 2003.
- HAN, Ergül ve Ayşe KAYA, **Kalkınma Ekonomisi**, Nobel Dağıtım, 1.Baskı, Ankara, 2006.
- Hüseyin POROY, **Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi**, Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 2004.

- ILDIRAR, Mustafa, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- İSBİR, Eyüp Günay, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991.
- İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**, Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008.
- KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınevi, Avrupa Birliği Dizisi Yayın no:1313, 8.Baskı, İstanbul, 2005.
- KAYASÜ, Serap, Melih PINARCIOĞLU, Suna Senem YAŞAR ve Sencer DERE, **Yerel/Bölgesel Ekonomik Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, ANKARA, 1998.
- KELEŞ, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.
- MENGİ, Ayşegül ve ALGAN Nesrin, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- MENGİ, Ayşegül, **Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**, İmaj Yayınları, Ankara, 1998.
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları, **Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri**, Ankara, 1993.
- NALBANT, Atilla, **Üniter Devlet, Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, İstanbul, 1997.

ÖZKÜTEN, Sema ve Mehmet ERGÜNAL, **Avrupa Topluluğu'nun Bölgesel Politikası**, Hazine ve Dışticaret Matbaası, Ankara, 1992.

POLATOĞLU, Aykut, **Türk Kamu Yönetimi Güncel ve Eleştirel Bir Yaklaşım**, Yakınoğu Üniversitesi, Lefkoşa, 2009.

SAĞBAŞ, İsa, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003.

SANIR, Ferruh, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.

SAUBLENS, Christian, **EURADA's Experience, Meeting of The Ibero-American Development Agencies**,
<http://www.foroadr.es/documentacion//doc708>

ŞAHİN, Ragıp, **AB Bütçesi-Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği**, DPT yayınları, Ankara, 1998.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü İzleme, Değerlendirme ve Analiz Dairesi Başkanlığı, Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, Ekim 2011.

TANERİ, Ergun, **Bölge Planlama**, Yıldız Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1986.

TECER, Meral, **Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular – Yanıtlar**, TODAİE Yayın No: 340, 1. Basım, Ankara, 2007.

TEKELİ, İlhan, **Bölge Planlama Üzerine**, İTÜ Yayınları, İstanbul, 1972.

TEKELİ, İlhan, **Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

TOPRAK, Zerrin, Hikmet YAVAŞ ve Mustafa GÖRÜN, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayıncılık, İzmir, 2004.

TUNBUL, Mete, **Bölge Planlama Çalışmaları İçin Geçerli Olabilecek Bir Bölge Ayrımı Önerisi**, DPT, Nisan, 1991.

UĞURLU, Necla A., **Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikası, Yapısal Fonlar ve Bu Fonlardan Türkiye'nin Yararlanma Olanakları**, DPT, 1992, www.ekutup.dpt.gov.tr/uztez/ugurlun.html

UZAY, Nisfet, **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

Makaleler:

AKÇA, Yüksel, "Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları", **Dış Ticaret Dergisi**, No:9, Nisan 1998.

AKPINAR, Rasim, "Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları", (<http://www.kentli.org/makale/akpinar.htm>) Erişim Tarihi: 04.02.2012

APAN, Ahmet, "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 13/4, 2004, s.39-58.

ARIKAN, Yeşeren Eliçin, "Bütünleşen Avrupa'da Yerel Yönetimler", **Görüş**, Sayı:58, Şubat-Mart 2004, s.38-51.

ARIKAN, Yeşeren Eliçin, "Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (Der: Hüseyin ÖZGÜR, Bekir PARLAK), Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006.

AVRUPA KOMİSYONU, **Ekonomik ve Sosyal Uyum İkinci İlerleme Raporu Özeti**, Ocak 2003.

BAKIRCI, Muzaffer, "Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu'nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye'nin Durumu ve Muhtemel Etkileri", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:21, 2009, s.52-78.

BAYBURTLU, Mustafa, “Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar”, **Ekonomik Forum**, 15 Şubat-15 Mart 2002.

BAYRAMOĞLU, Sonay, “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?** (Der: Menaf TURAN), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.35-121.

Berkan, DEMİRAL, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (ed: Hüseyin ÖZGÜR, Bekir PARLAK), Alfa Aktüel, 2006.

COŞKUN, Can Aktan, “Globalleşme, Bölgeselleşme, Yerelleşme”, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:3, Sayı:10, Temmuz 1998.

ÇAMUR, Kübra ve Özge GÜMÜŞ, “İstatistikî Bölge Birimleri”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir**, Der: Menaf Turan, Ankara, 2005.

ÇELİKTAŞ, İbrahim, “2007–2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı” , **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 63, Ekim-Aralık 2006, s.39-49.

DALL’OLIO, Roberta, Emilia-Romagna’da Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim: Ervet Deneyimi, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum2/2_1_dallolioTR.pdf, s.61-67

DEMİRCİ, Aytül Güneşer, “Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, (Der: Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, 5.Baskı, Ankara, 2005, s.181-195.

ELMAS, Gülen, “AB ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, **Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikleri**, Der: Aylan ARI, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.

- ERAYDIN, Ayda, “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri**, Cilt 1. Denizli, 2003, s.126-146.
- EREN, Mustafa, “Bölgesel Kalkınma ve Yerel Yönetimler”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl 64, Sayı 369, Ankara, 1992.
- HALKIER, Henrik, “Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTU, Eylül 2006, s.3-17.
- HASANOĞLU, Mürteza ve Ziya ALİYEV, “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60, Ocak-Mart 2006, s.70-90.
- Hughes J.T., The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach, **Urban Studies**, Vol. 35, Issue 4, April 1998, s.615-626
- KARAÇAY ÇAKMAK, Hatice ve Lütfi ERDEN, “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları”, **Gazi Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 6: 3, 2004, s.77-96.
- KAYASÜ, Serap ve Suna S. YAŞAR, “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV/EPRI), ODTÜ, Ankara, 7-8 Eylül 2006, s.199-213.
- KELEŞ, Ruşen ve Yusuf ERBAY, “Avrupa Konseyi’nin Bölgeselleşme Olgusuna Bakışı”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C. 8, Sayı:4, 1999, s.3-29.
- KELEŞ, Ruşen, “Bölge Gerçeği ve Avrupa”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1998, s.3-10.

KELEŞ, Ruşen, “Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler”, **Türk Belediyecilik Derneği Yayınları**, Ankara, 1999.

KERMAN, Uysal, “Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, 2009, s.273-286.

KOÇBERBER, “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:61, Nisan-Haziran 2006, s.37-55.

KÖSECİK, Muhammed ve Ferihan YILDIRIM, “Avrupa Birliği'nin Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkileri”, **Türk İdare Dergisi**, Cilt:73, Sayı:431, 2001, s.40-73.

KÖSECİK, Muhammed, “Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (ed: Hüseyin ÖZGÜR, Bekir PARLAK), 2006.

KUMRAL, Neşe, “Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları”, **İşletme-Finans Dergisi**, Sayı:105, Aralık 1994.

KUMRAL, Neşe, “Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTU, Ankara, 7-8 Eylül 2006, s.275-287.

MARANGOZ, Şermin Sarıca ve Feride Berna UYMAZ, “Bir Yerelleşme Örneği Olarak Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları”, **20. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Türkiye'de Yeniden Yapılanma, Karahayıt/PAMUKKALE, 23-27 Mayıs 2005, s.309-326.

MENGİ, Ayşegül, “Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye”, **GAP Dergisi**, Mayıs 2001, s.23-26.

OECD, **How Regions Grow**, <http://www.oecd.org/dataoecd/18/45/42446805.pdf> , March 2009.

- ÖZASLAN, Metin, “Küresel-Yerel Etkileşimin Yeni Örgütlenme Biçimleri: Ağ - Şebeke (NETWORK) Tarzı Firma ve İdari-Kurumsal Örgütlenmeler” , **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, C.2., DPT Yayınları, Ankara, 2004.
- ÖZASLAN, Metin, Rasim AKPINAR, “Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları”, **Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri**, Elazığ, 2005. s.56-89.
- ÖZEL, Mehmet, “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Cilt 58, Sayı 1, 2003, s.98-117.
- ÖZEL, Mehmet, “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışları”, **Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi**, Sayı:64, Cilt:1, 2009, s.165-199.
- ÖZEN, Pınar Bölge Kalkınma Ajansları, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf
- ÖZER, Yunus Emre, “Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, **Review of Social Economic and Business Studies**, Vol:9/10, 2007, s.389-208.
- ÖZMEN, Fatma, “AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13, S.13, Isparta, 2008, s.327-340.
- REEVES, Teresa “AB ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Ankara, 7-8 Eylül 2006, (http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum1/1_2_reevesTR.pdf (23.02.2012)

TUNCEL, Cem Okan ve Hasan BAKİR, “Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri”, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C.1,S.4., 2010, s.19-41.

TUTAR, Filiz ve Mehmet DEMİRAL, “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.2, S.1, Nisan 2007, s.65-83.

Elektronik Kaynaklar:

BEBKA 2011 Yılı Çalışma Programı,
<http://www.bebka.org.tr/doc/2011%20YILI%20ÇALIŞMA%20PROGRAMI.pdf>

BEBKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.bebka.org.tr/doc/2011FaaliyetRaporu.pdf>

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Faaliyet Raporu
http://www.bebka.org.tr/doc/2010fr_cvsadf.rar

DAKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2010_Faaliyet_Raporu.pdf

DAKA 2011 Yılı Çalışma Programı,
http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/DAKA_2011_CP.pdf

DAKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/kurumsal/2011_Faaliyet_Raporu.pdf

OKA 2009 Yılı Faaliyet Raporu,
http://www.oka.org.tr/ContentDownload/oka_2009_faaliyet_raporu.pdf

OKA 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/2010FAALIYETRAPORU.pdf>

OKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
[http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALIYETR
 APORU.pdf](http://www.oka.org.tr/ContentDownload/OKA2011YILI%20FAALIYETRAPORU.pdf)

Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel Göstergeler TR B2, 2010,
www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=181 (Erişim Tarihi:
 20.05.2012)

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Bölgesel Gelişme Ana Planı,
<http://www.oka.org.tr/BolgePlani/bolgesel-gelisme-ana-plani.pdf>

TR B2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı,
[http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/BOLGE_PLA
 NI_2011-2013.pdf](http://www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/planlama/BOLGE_PLANI_2011-2013.pdf)

TR41 2010-2013 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı,
http://www.bebka.org.tr/doc/bolge_plani.pdf

European Comission , Regional Policy, Structural Funds Regulation 2007-
 2013,
 (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/
 newregl0713_en.htm) (08.02.2011)

<http://cor.europa.eu/en/about/Pages/index.aspx>. (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

<http://cor.europa.eu/en/about/Pages/key-facts.aspx> (Erişim
 Tarihi:20.04.2012)

<http://cor.europa.eu/en/activities/commissions/Pages/commissions.aspx> (
 Erişim Tarihi: 20.04.2012)

[http://db.formez.it/storicofontinor.nsf/0/262590F153B9115CC1256C6800424
 E24/\\$file/Saublens.pdf](http://db.formez.it/storicofontinor.nsf/0/262590F153B9115CC1256C6800424E24/$file/Saublens.pdf)

http://ec.europa.eu/agriculture/fin/index_en.htm (20.03.2012)

http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/cf/index_en.htm. (20.03.2012)

http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/index_en.html (21.03.2012)

<http://ec.europa.eu/regionalpolicy/funds/2007/jjj/en.htm> (08.02.2011)

<http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/133959.PDF> (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

<http://ekonomi.milliyet.com.tr> , (14-03-2012)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/zbk> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/main_tables (24.05.2012)

http://info.worldbank.org/etools/docs/library/166856/UCMP/UCMP/7_leda.html (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

<http://kalkinma.gov.tr>

<http://mevzuat.dpt.gov.tr/khk/540/#bgyu> (Erişim Tarihi: 23.04.2012)

<http://sanayi.gov.tr>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/> Erişim: 20 Haziran 2011

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf , s.100-101.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, s.114.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, s.120.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, s.56.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, s.58.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf (01.05.2012)

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

<http://www.adira.com/english.html>

<http://www.alsace-development.com/content/why-alsace%C2%A0>

<http://www.bebka.org.tr/sayfa.php?id=18>, (Erişim Tarihi: 10.06.2012)

<http://www.eib.org> (Erişim Tarihi:20.04.2012)

<http://www.ervet.it/ENGmission.asp>

<http://www.eurada.org> (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8033/Genel_Gerekce.pdf

http://www.metinberber.com/kullanici_dosyalari/file/endeks.doc (Erişim Tarihi:
20.04.2011)

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1119.html> (Erişim Tarihi: 10.05.2012)

<http://www.oka.org.tr/bolgemiz.asp?ContentId=64> , (Erişim Tarihi:
12.06.2012)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081108-3.htm>

[http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma
_Ajanslari.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf)

<http://www.tgbd.org.tr> Teknoloji Geliştirme B6lgeleri Derneği (Erişim Tarihi:
10.05.2012)

<http://www.yesilirmak.org.tr/yhgp.aspx> (Erişim Tarihi: 21.04.2012)

ÖZET

SÖYÜT, Hasan Ege. Bebka, Oka ve Daka Bağlamında Kalkınma Ajansları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamı, yerel/bölgesel yapıların ve ekonomilerin de bu rekabet ortamında birer aktör olarak yer almasını zorunlu kılmıştır. Küreselleşmenin getirdiği yeniden yapılanma süreçleri, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede, yerel/bölgesel düzeyde yeni mekanizmalarının oluşmasına, yasal düzenlemelerin yapılmasına ve yeni yerel kalkınma kurumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Merkezi devletin kalkınmadaki rolünü; yönetim anlayışı çerçevesinde yerel ve bölgesel otoritelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla oluşan bölgesel kalkınma ajansları almaya başlamıştır. Türkiye’de uzun yıllardır süregelen bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının beraberinde göç, plansız kentleşme ve işsizlik gibi sorunları giderek arttırması, ilk olarak Avrupa Birliği’ne tam üyelik müzakereleri esnasında gündeme gelen kalkınma ajanslarını, uygulanması zorunlu görülen bir model haline getirmiştir.

Çalışmada bölge, bölgesel kalkınma ve bölgesel dengesizlik konuları kavramsal olarak anlatılmış, Avrupa Birliği ve Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarının gelişim sürecinden, araçlarından ve kurumsal yapılarından bahsedilmiş, Türkiye’de kalkınma ajanslarının hedefleri doğrultusunda yapmakta oldukları faaliyetler değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı örnekleri üzerinden Türkiye’deki kalkınma ajansların idari ve mali yapıları, faaliyete geçmelerinden bu yana gerçekleştirdikleri uygulamaları ve çalışmalarını performans bilgileri ışığında değerlendirmek, aralarındaki farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaktır.

Kalkınma ajanslarının, Türkiye'nin yeni dönem bölgesel politikası içinde önem taşıyan aktörler olduğu, kurulmaları üzerinden henüz kısa sayılabilecek bir zaman geçmiş olmasına karşın, bölgesel düzeyde etkili olmaya başladıkları, sosyoekonomik yönden verimli çalışmalarda buldukları, gelecek yıllarda da başta gelir düzeyi ve istihdam olmak üzere, hem bölgesel hem de bölge içi dengesizliklerin azaltılmasında kilit rol oynayacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

- 1- Bölge
- 2- Bölgesel Kalkınma
- 3- Bölgesel Dengesizlik
- 4- Bölge Kalkınma Ajansları
- 5- Türkiye'de Kalkınma Ajansları

ABSTRACT

SÖYÜT, Hasan Ege. Development Agencies in the Context of BEBKA, OKA and DAKA, Master Degree Thesis, Ankara, 2012

The competition environment, caused from globalization, compelled local/regional structures and economies to take place as an actor in this competition environment. Reconstruction processes by globalization, especially in European countries and other many countries, caused new mechanisms to arise as local/regional, legacy regulations to be done and new development foundations to rise. Regional development agencies formed by the participation of private sector, nongovernmental organizations and local/regional authorities in the frame of administration have started to take the role of central government in the development. With the development differences, continuing for long periods in Turkey among the regions, the increase of the problems such as immigration, unplanned urbanization and unemployment has made the development agencies that were in agenda during the negotiations of full membership to United States seen as a compulsory model to be applied.

In the study, issues of region, regional development and regional imbalance are explained conceptually. Developmental process of regional progress policy in Turkey and United States, their means and corporative structures are mentioned. Development agencies' activities in Turkey that they act on the way of their targets are evaluated.

The aim of this study is to evaluate the administrative and financial structure of development agencies in Turkey and their applications and works that they have done since they had come into action under the light of performance data on the examples of Bursa Eskişehir Bilecik Development Agency, Middle Black Sea Development Agency and East Anatolia Development Agency and to find out the differences and resemblances between them.

The conclusion is arrived that the development agencies are actors that are important in new age regional policy of Turkey, that they have started to be effective as regional, although a short time period has passed since their establishment, that they have done efficient jobs from the angle of socio-economic and that in the next years, especially in level of income and employment, they will have a key role in reducing regional imbalances.

Key Words:

- 1- Region
- 2- Regional Development
- 3- Regional Imbalance
- 4- Regional Development Agencies
- 5- Development Agencies in Turkey